

Timo Vihavainen

**SUOMI
NEUVOSTO-
LEHDISTÖSSÄ
1918 - 1920**

Suomen Historiallinen Seura
Finska Historiska Samfundet
Societas Historica Finlandiae

Historiallisia Tutkimuksia 147

Timo Vihavainen

SUOMI

NEUVOSTO-

LEHDISTÖSSÄ

1918 - 1920

Kannen suunnittelu: Rauno Endén

Kansi: »Piirakka täytteellä». Pilakuva Petrogradskaja pravdassa
18. 5. 1919. Teksti kuuluu: »Mannerheim päättää, mutta...
proletariaatti säättää!»

Tutkimus on otettu julkaistavaksi Suomen Historiallisen Seuran sarjassa
Historiallisia Tutkimuksia Helsingin yliopiston historiallis-kielitieteellisen
osaston 22. 3. 1988 antaman painatusluvan perusteella.

ISSN 0073-2559

ISBN 951-8915-08-3

Vammalan Kirjapaino Oy
Vammala 1988

Sisällysluettelo

SUOMI NEUVOSTOLEHDISTÖSSÄ

Itsenäisyyden tunnustamisesta Tarton rauhaan (1918—1920)

ESIPUHE	7
I NEUVOSTO-VENÄJÄ LOKAKUUN VALLANKUMOUKSESTA 1920-LUVUN ALKUUN	11
1) Yleistä	11
2) Instituutioita	22
a) Ulkopolitiikan hoito	22
b) Bolševikkien kansainvälinen toiminta ja »internationalistit» .	26
c) Suomalaiset pakolaiset ja heidän järjestönsä	32
3) Neuvostolehdistö Lokakuun vallankumouksesta 1920-luvulle ...	37
a) Yleisiä periaatteita	37
b) Neuvostolehdistön alkuvaiheet ja kehitys kansalaissodan vuosina	43
II NEUVOSTOLEHDISTÖ JA SUOMI 1918—1920	53
1) Suomen itsenäisyyden tunnustamisesta Saksan vallankumoukseen	53
a) Suomen itsenäisyyden tunnustaminen	53
b) Suomen vallankumous ja kansalaissota	63
c) Suomen-pakolaiset, Saksan ja uuden vallankumouksen mahdol- lisuus	94
2) Maailmanvallankumous vai romahdus? Bolševikit ja vuosi 1919	108
a) Maailmanvallankumous, pienten kansojen itsenäisyys ja Pieta- rin turvallisuus	108
b) Aunuksen retken varjossa	123
c) Suomi ja Pietari: Suomalainen näkökulma	137
d) Suomi ja Pietari neuvostolehdistä	140
e) Valkoisten »uusi kansallisuuspolitiikka» — uusi pohja interven- tiolle?	152
f) Judenitš, baškiirit ja rauhanoffensiivi: syksyn 1919 ihme ...	161
3) Rauhaa kohti	184
a) Poliittinen ja sotilaallinen kehitys vuonna 1920	184
b) Reunavaltioiden yhteydenpidoista Puolan hyökkäykseen	186

c) Puolan-sota ja Suomen-suhteet	195
d) Tarton rauha	206
SUOMI NEUVOSTOLEHDISTÖSSÄ VUOSINA 1918—1920	219
SUMMARY	228
LÄHTEET JA KIRJALLISUUS	237
HENKILÖHAKEMISTO	245

Esipuhe

Sekä Suomi että Venäjä olivat vuosina 1917—1923 syvällisten poliittisten ja yhteiskunnallisten mullistusten näyttämönä ja niiden keskinäissuhteet muotoutuivat monien vaiheiden kautta kahden itsenäisen, yhteiskuntajärjestelmältään erilaisen valtion naapuruussuhteiksi. Nopeasti toisiaan seuraavissa tilanteissa viholliset ja yhteistyökumppanit vaihtuivat nopeassa tahdissa: oppositiosta siirryttiin valtaan, ystävästä viholliseksi. Suomen itsenäisyys, joka ennen ensimmäistä maailmansotaa oli ollut harvojen haaveena, oli vuoden 1917 lopulla yllättäen tosiasia. Valtiollisen mullistuksen rinnalla toteutui yhteiskunnallinen: Venäjällä perustettiin alempiin yhteiskuntaluokkiin nojaava diktatuuri ja vastaa-
vanlainen yritys tapahtui Suomessakin. Prosessi oli verinen ja syvästi traumaattinen. Paradoksaalisesti Suomessa myös syntyi venäläisvastaisuuden kultti, vaikka Suomi oli Venäjän yhteydessä nauttinut huomattavia etuja ja hyvinvointia ja vaikka sen itsenäistymisvaiheessa vuodatettiin paljon enemmän suomalaista veljesverta kuin venäläistä. Itsenäisen Suomen Venäjä-kuvaa on viime aikoina tutkittu ja on perusteita katsoa, että Suomen itsenäistyminen muodostaa tässäkin suhteessa tietyn murrosvaiheen: Venäjän uudet vallanpitäjät samaistettiin huomattavassa määrin oman maan kapinallisen alaluokan kanssa. Suomessa syntyi uusi venäläismyytti, jonka ainekset olivat osin kotimaista perua sortovuosilta, osin läntistä tuontitavaraa ja osin sosiaalista fobiaa, jonka puitteissa uusi Venäjä neuvostojärjestelmineen sai kannettavakseen myös kotimaisten punaisten synnit.

Vastaavalla tavalla myös Neuvosto-Venäjällä syntyi uusi suomalaismyytti vallankumouksen ja kansalaissodan vuosina. Aiemmin yhteiskunnallisesti edistyksellisissä piireissä vallinnut myönteinen käsitys Suomesta Venäjää yhteiskunnallisesti edistyneempänä maana, sivistyneenä länsimaana Venäjän helmassa, jonka kansan hyveitä ja poliittisen järjestelmän ansioita useinkin kritiikittömästi ihasteltiin, sai jo keväällä 1918

uusia, ennenkokemattomia piirteitä, jotka eivät suinkaan olleet myönteisiä.

Neuvosto-Venäjän ja Suomen keskinäissuhteiden järjestelyyn liittyi useiden vuosien ajan kahnauksia ja jännitystä, jopa aseellisia selkkauksia. Normaaaleista kahden valtion välisistä naapuruussuhteista päästiin nauttimaan vasta viimeistenkin Suomen eroamiseen Venäjästä liittyvien kiistakysymysten tultua siirretyksi arkistoon vuodenvaihteessa 1923—24.

Vaikka Suomen ja Neuvosto-Venäjän välillä ei käytykään sotaa, liittyi Suomi sikäläisessä ajattelussa pian osaksi vihamielistä länsivaltojen rintamaa ja sen ympärille kudottuja myyttejä, joissa tuonaikainen historia pyritään tulkitsemaan marxilaissävyisin termein kapitalistisen imperialismin saartopolitiikkana »14 valtion sotaretkineen» neuvostovaltaa vastaan.

Kuva hyväntahtoista Neuvosto-Venäjää ahdistavasta Valko-Suomesta on tälle sukupolvelle tuttu lähinnä V. V. Pohljobkinin teoksista. Neuvostoliitossa sillä on pitkä, Suomen itsenäistymistä seuranneista vuosista alkava historiansa; kuva saavutti loogisen täydellisyytensä talvisodan aikana 1939—40 julkaistuissa Suomen historiaa koskevista brosyyreissa ja kirjoissa. Porvarillinen Suomi asettuu niissä juuri noina kansalais sodan ja 20-luvun alun vuosina osaksi imperialismin rintamaa, sen työkaluksi omine, Itä-Karjalaan kohdistuvine valloituspyyteineen.

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, miten kuva suomalaisista ja valkoisesta Suomesta kyseisenä aikana käytännössä hahmottui, miten ja missä yhteyksissä se kehkeytyi neuvostolehdistössä, millaisia pyrkimyksiä ja motiiveja suomalaisilla arvioitiin olevan ja millaisiin tietoihin neuvostolehdistön luoma suomalaiskuva perustui tuona aikana, jolloin Suomen merkitys Venäjän kannalta oli moninkertaisesti tärkeämpi kuin koskaan aikaisemmin tai myöhemmin, kuten Viktor Holodkovski on aiheellisesti todennut.

Vallankumousta lähinnä seuraavien vuosien muodostama ajanjakso on mielenkiintoinen myös sikäli, ettei myöhemmin vallinnut, totalitaariseksi luonnehdittu poliittinen järjestelmä vielä asettanut julkiselle sanalle samanlaisia esteitä kuin myöhemmin. Neuvostoliittolainen suomalaismyytti korosti voimakkaasti yhteiskuntaluokkien merkitystä ilmiöiden selittäjänä; vastaavastihan Suomessa maailmansotien välisenä aikana korostettiin kansallisia tekijöitä. Stalinin ajoista lähtien luokkanäkökulman yksinomaisuus ilmeisesti olikin jo käytännössä pakollista. Vallankumousta välittömästi seuranneina vuosina ei »yhden ainoan totuuden» linja Neuvosto-Venäjällä vielä ollut vakiintunut, minkä vuoksi

voi odottaa Suomi-kuvankin muodostuvan myöhempää moniulotteisemmaksi.

Maailmansotien välisessä Suomessa Neuvostoliitto/Venäjä koettiin uhkaavana. Vastaavanlainen uhkakuva syntyi myös toiseen suuntaan, välttämättömine imperialistisine takapiruineen. Näiden kuvien syntyyn vaikutti toisaalta kansainvälispoliittinen tilanne, toisaalta kummankin maan lehdistö ja muut mielipiteenmuodostajat. Lehdistö vaikutti kummassakin tapauksessa myös rajan yli ja tätä vaikutusta voidaan tämän tutkimuksenkin puitteissa jossakin määrin seurata.

Tämän tutkimuksen tarkoituksena ei ole selvittää uudelleen poliittisen historian tapahtumakulkuja, jotka on yleisesti ottaen jo perusteellisesti tutkittu. Tekijä on yleensä, välttämättömiä poliittisia yhteyksiä etsittäessä, voinut nojata olemassaolevaan tutkimukseen, josta on mainittava ennen muuta Tuomo Polvisen ja Viktor Holodkovskin erinomaiset teokset. Joissakin tapauksissa on kuitenkin tuntunut tarpeelliselta käydä läpi sekä ulkoministeriön arkiston tiettyjä lähdesarjoja että eräiden keskeisten yksityisarkistojen papereita. Suomalainen lehdistö ja sen kirjoittelu käsiteltävistä teemoista on olennainen osa sitä kokonaisuutta, jossa kuva Suomesta syntyi.

Suomen ja Neuvosto-Venäjän suhteet muodostuivat, huolimatta siitä suuresta painoarvosta, jonka itäinen naapuri pani yhteiskuntaluokille, ennen kaikkea valtioiden väliseksi naapuruuksuhteiksi. Tämän johdosta antoisimman materiaalin, erityisesti virallisen, löytää valtiovaltaa — neuvostoja — edustaneen Izvestijan sivuilta. Runsaimman uutisaineiston ohella se myös julkaisi eniten diplomaattiseen kanssakäymiseen liittyvää aineistoa. Izvestija-lehti, sen julkaisemat asiakirjat, uutiset ja tulkinnat ovat olleet tämän tutkimuksen keskeisintä materiaalia. Izvestijan esittämän, myös virallisimpana pidettävän Suomi-kuvan rinnalla on tarkasteltu kommunistisen (bolševikki) puolueen keskusorganin, Pravdan Suomeen liittyviä kirjoituksia samoin kuin Pietarin puoluejärjestöjen äänenkannattajan, Suomen läheisimmän naapurialueen lehden, Petrogradskaja pravdan kirjoittelua. Oman lukunsa muodostaa suomalaisten emigranttien näkemys entisestä kotimaastaan, jota on pyritty hahmotamaan Pietarissa ilmestyneen Vapaus-lehden ja petroskoilaisen Karjalan kommuuni/Punainen Karjala -lehtien avulla.

Suomea koskeva kirjoittelu kiertyi tiettyjen ajankohtaisten kysymysten ympärille ja näiden joutuessa pois valokeilasta lakkasi tai kävi sangen vähäiseksi. Yleensä tässä tutkimuksessa on seurattu edellä mainittuja keskeisimpiä lehtiä ja uutisaineiston osalta joka tavallisesti toistui samantyyppisinä kaikissa lehdissä, viitattu vain Izvestijaan. Tiettyjen kysymysten

tullessa esille on ollut tarpeellista tarkastella myös erinäisiä muita lehtiä, kuten kansallisuusasiain kansankomisaariaatin Žizn natsionalnostej -lehteä, aikakauslehtiä, kuten Kominternin Kommunistitšeskij internatsional -julkaisua ja tarpeen mukaan muitakin.

Vaikka Suomen ja Neuvosto-Venäjän/Neuvostoliiton välisiin suhteisiin liittyviä ilmiöitä onkin poliittisen historian kannalta ahkerasti tutkittu, kävi allekirjoittaneen mielestä ilmeiseksi, että tämän tutkimuksen tehtävän kannalta on tarpeellista laatia erillinen katsaus niihin organisaatioihin ja laitoksiin, jotka näinä myrskyisinä monien muutosten vuosina osallistuivat Neuvosto-Venäjän/Neuvostoliiton Suomen -suhteiden hoitamiseen tai niistä tiedottamiseen ja yleensä olivat tärkeitä Suomikuvan muodostumisen kannalta. Tästä on seurannut tiettyä toistoa, mutta kertaushan on oppimisen äiti. Asiasta on myös ilmestynyt merkittävää uutta tutkimusta.

Monien kysymyksenasettelujen kannalta olisi ollut tärkeää voida nojautua olemassaolevia perusteellisempaan tutkimukseen esim. Neuvosto-Venäjällä oleskelleiden suomalaisten emigranttien toiminnasta ja SKP:n historiasta. Kun tämä on toistaiseksi ollut jopa suomalaisille kommunisteillekin mahdotonta Neuvostoliitossa harjoitetun arkistopolitiikan vuoksi, on pitänyt tyytyä siihen, mitä on tarjolla.

Neuvostoliittolaisille NL:n Tiedeakatemian Leningradin osaston kirjastolle ja Moskovassa sijaitsevalle V. I. Leninille nimetylle kirjastolle täytyy lausua kiitokset mahdollisuudesta lukea Suomen kirjastoista puuttuvia kappaleita ja näin käytännöllisesti katsoen eliminoida uhkaavat valkoiset aukot.

Kiitollisuuteni kohdistan kaikille niille lukuisille henkilöille, jotka ovat osoittaneet myötätuntoa, ymmärtämystä tai apua tätä vitkallista ja pitkäpiimäistä tutkimustyötä kohtaan; ennenkaikkea vaimolleni ja perheeleni. Suomen ja Neuvostoliiton välinen TT-yhteistoimintakomitea on ansainnut suuren kiitoksen useista tutkimusmatkoista Neuvostoliittoon ja Historiallinen seura tutkimuksen ottamisesta julkaisusarjaansa.

Haluamatta eritellä enempää kiitoksen ansaitsevia henkilöitä, joista eritoten Historian tutkimus- ja dokumentaatiolaitokseen tavalla tai toisella liittyvät ymmärtänevät tunteeni ilman muuta, merkitsen vain, latinan laiminlyöneen sukupolven kiusaksi: Feci quod potui, faciant meliora potentes.

Helsingissä 20. 5. 1988

Timo Vihavainen

I Neuvosto-Venäjä Lokakuun vallankumouksesta 1920-luvun alkuun

1) Yleistä

Kukistaessaan väliaikaisen hallituksen 25. lokakuuta (uutta lukua 7. marraskuuta) vuonna 1917, bolševikit kohtasivat vain mitätöntä vastarintaa. Kysymys ei kuitenkaan ollut siitä, että valtaosa väestöstä olisi ryhtynyt kannattamaan bolševikkeja, vaikka näiden suosio olikin nopeasti kasvanut keväästä lähtien ja he olivat päässeet enemmistöksi Pietarin neuvostossa ja, kuten vallankumouksen tapahtuessa havaittiin, ilmeisesti myös II neuvostokongressissa. Bolševikkien kohtaaman vastarinnan vähäisyys selittyi lähinnä siitä, että heidän vastustajiensa rivit olivat sangen hajanaiset. Kerenskin johtama väliaikainen hallitus ei saanut enää kannatusta enempää vallankumouksen vastustajilta kuin sen puolustajiltakaan -»vallankumouksella» ymmärrettiin tuolloin yleisessä kielenkäytössä Helmikuun vallankumousta. »Venäjän demokratia», erityisesti menševikit ja SR:t, ei puolestaan voinut tuossa vaiheessa ajatella aseellista vastarintaa ja sen myötä kansalaissotaa bolševikkeja vastaan, jotka sentään joka tapauksessa edustivat proletariaattia. Liberaali porvaristo — kadetit — puolestaan joutui poliittisesti eristetyksi vasemmistosta. Yhä kestävämmässä poliittisessa ja taloudellisessa tilanteessa, maan armeijan käytännöllisesti katsoen hajottua ja voittoisan Saksan painostaessa Venäjää ministerintuolit eivät sinänsä olleet houkuttelevia. Kuvaavasti arveltiin kadettien taholla ennen bolševikkien vallankaappausta, että paras tapa päästä lähivuosikymmeniksi eroon bolševikkien vaikutusvallasta olisi saada nämä ottamaan yksin hallitusvastuu.¹

¹ Virallisen neuvostohistoriankirjoituksen mukaan oli toisen neuvostokongressin

Järjestäytyneen vastavallankumouksen puuttuessa ja opposition ollessa hajanainen eivät bolševikit tarvinneet suuria voimia vallanottonsa toteuttamiseksi. Luotettavimman aineksen muodostivat Itämeren laivaston matruusit, joista erityisesti helsinkiläiset Lenin arveli luotettaviksi. On katsottu bolševikkien tärkeimmän aseellisen voiman vallanoton tapahtuessa muodostuneen muutamasta tuhannesta matruusista ja lisäksi punakaartilaisosastoista, jotka kuitenkin olivat sekä vähälukuisia, että taisteluarvoltaan heikkoja ja sopivat lähinnä vartiopalvelukseen. Smolnan komendantin Malkovin mukaan huonosti siihenkin.²

Teemamme kannalta tärkeää on todeta, ettei Lokakuun vallankumous — tai aseellinen kaappaus — aiheuttanut välittömästi kahtiajakoa. Ei muodostunut rintamaa, jonka toisella puolella olisivat olleet bolševistisen vallankumouksen kannattajat ja toisella puolella vastavallankumoukselliset. »Venäjän demokratia» omaksui bolševikkeihin nähden odottavan oppositioasenteen, joka välittömästi vallankaappauksen tapahtuttua ilmeni sen edustajien poistumisena neuvostokongressista. Opposition keskuudessa pelättiin tilanteen johtavan kansalaissotaan ja sen kautta veriseen taantumukseen ja vastavallankumoukseen. Erityisesti marxilaisen oikeaoppisuuden kannalla olevat menševikit pitivät »tieteellisesti» mahdottomana sosialistisen vallankumouksen tapahtumista Venäjällä ja vallankaappausta näin ollen vastuuttomana seikkailuna; tämä opillinen asenne toisaalta myötävaikutti siihen, että bolševikkien operaatio nähtiin episodina, joka ei voisi kestää kauan. Tässä tilanteessa katsottiin oikeaksi politiikaksi voittaa aikaa ja vaikuttaa oppositiosta käsin siihen, että »tietoiset työläiset» — jotka menševikkien käsityksen mukaan olivat nimenomaan heidän, eikä bolševikkien kannattajia herättäisivät joukot huomaamaan bolševikkien toimien seikkailunomaisen luonteen.³

(25.—27. 10. 1917 vl.) edustajista bolševikkeja 390, SR:iä 160, menševikkejä 72, yhdistyneiden menševikki-internationalistien edustajia 14, menševikki-internationalistien 6 ja ukrainalaisten sosialistien edustajia 7 (ks. Graždanskaja vojna i vojennaja interventsija v SSSR, Moskva 1983, hakus. Vtoroj vserossijskij s'ezd sovetov.) Tällöin on mukaan laskettu avajaispäivänä saapuvilla olleet delegaatiit. Leonard Schapiron mukaan delegaatteja oli yhteensä 670, näistä bolševikkeja 300, SR:iä 193, joista lähes puolet »vasemmistolaisia», menševikkejä 68, menševikki-internationalisteja 14 ja loput muita. (L. Schapiro: The Russian Revolutions of 1917. N.Y. 1984, s. 133—34). »Venäjän demokratian» mielialoista ks. esim. Leo Lande: The Mensheviks in 1917 teoks. L. Haimson, ed. The Mensheviks, Chicago 1974 s. 43—57 sekä s. 40. Vallankumouksen tulkinnoista yleensä ks. T. Vihavainen: Lokakuun vallankumouksen tutkimuksen nykyvaiheesta HAik 2/1984 ja siinä mainitut lähteet.

² Vrt. S. P. Melgunov: The Bolshevik Seizure of Power, ABC—CLIO Press 1972 s. 65—66. E. Mawdsley: The Russian Revolution and the Baltic Fleet London 1978, s. 112—115 P. Malkov: Kremlin komendantin muistelmia. Moskova s.a. s. 73—74.

³ Vrt. esim. Lande s. 4—5; Melgunov 1972 s. 122—25, sekä J. Burbank: Intelligentsia and Revolution, Oxford Univ. Press 1986, s. 13—65.

Bolševikkien suosio oli kuitenkin tavattoman nopeasti kasvanut muiden puolueiden ja erityisesti menševikkien kustannuksella. Kun kesäkuussa kokoontuneessa ensimmäisessä työläisten ja sotilaiden neuvostojen kongressissa 777 puoluekantansa ilmoittaneesta edustajasta SR:iä oli ollut 285, menševikkejä 248 ja bolševikkeja vain 105 (sekä lisäksi 42 eri menševikkiryhmittymien edustajaa), oli bolševikkivallankumouksen syntyessä kokoontuneessa toisessa kongressissa sen alkaessa 649 edustajasta 390 bolševikkia, 160 SR:ää ja vain 72 menševikkiä (sekä 20 erillisten fraktioiden jäsentä), minkä ohella on huomattava SR:ien, kuten menševikkienkin olleen keskenään eripuraisia, mikä SR:ien kohdalla pian johti avoimeen väliirikkoon: vasemmisto-SR:ien puolueen syntyyn.

Toisaalta muodosti merkittävän realiteetin bolševikkien omien rivien hajanaisuus, mikä oli ilmennyt jo Lokakuun vallankaappaukseen valmistauduttaessa. Zinovjev ja Kamenev, jotka vastustivat hanketta, esitivät sitä vastaan julkisen protestinsa Maksim Gorkin (yhdistäytyneiden sosiaalidemokraattisten internationalistien) Novaja Žizn lehdessä, paljastaen siis suunnitelman julkisesti.

Bolševikeilla oli tuskin syytä tai mahdollisuuttakaan kieltäytyä siitä edes passiivisesta tuesta, jonka se saattoi saada muiden vasemmistopuolueiden taholta. Huolimatta neuvostokongressin kokoonpanosta eivät bolševikit suinkaan voineet laskea omaavansa enemmistöä edes monissa asutuskeskusten avainasemissa, maaseudusta puhumattakaan. Vuoden lopulla toimitetut ns. perustavan kokouksen vaalit ilmaisivat selvästi puolueen kannattajien olevan maassa vähemmistönä.⁴

Tätä taustaa vasten opposition esiin nostama tunnus »homogeenisesta» hallituksesta, jossa »demokraattiset vallankumouspuolueet» olisivat edustettuina, oli bolševikkien kannalta mitä vakavin haaste. Osoittautui, että sitä kannatti mm. avainasemassa oleva menševikkivoittoinen rautatieläisten ammattiliitto Vikžel, sekä myös monet bolševikit, niin alatasolla kuin keskuskomiteassakin. Lokakuun kaappauksen yhteydessä nostettu tunnus »neuvostojen vallasta» oli tuskin ilman väkivaltaa tulluttavissa bolševikkien yksinvallaksi. Bolševikkien keskuskomitean rivit hajosivatkin pahasti kysymyksessä koalitiollahituksen muodostamisesta, Leninin jäädessä aluksi vähemmistöön. Suuren koalition sijasta syntyi marraskuun lopulla pieni koalitio, vasemmisto-SR:ien, (jotka Lokakuun

⁴ II neuvostokongressin edustajamääristä ks. viite 1., Perustavan kokouksen vaaleissa saivat SR:t 15.848 000 ääntä, Bolševikit 9.844 000, menševikit 1.364 826 (Haimson, ed., s. 94 iii). Paikkoina tämä merkitsi 707:stä SR:ille 370, bolševikeille 175, vasemmisto SR:ille 40, menševikeille 16. Kadetit saivat 17 ja narodnikit 2 edustajaa, minkä ohella 86 edustajaa edusti mm. kansallisia vähemmistöjä. Vaaleista yksityiskohtaisesti ks. O. N. Znamenski: Vserossijskoje utšreditelnoje sobranije, Leningrad 1976.

kaappauksen jälkeen olivat jääneet neuvostokongressiin muun oppositi-
on poistuesssa) saadessa myös edustajiaan kansankomisaarien neuvos-
toon.⁵

Bolševikkien ja vasemmisto SR:ien hallitusyhteistyö kesti Brest-Litovs-
kin rauhaan asti, jota jälkimmäiset kieltäytyivät hyväksymästä. Vuoden
1917 lopulla pidettiin ns. perustavan kokouksen vaalit. Kokouksen, jonka
koollekutsumista bolševikit olivat väliaikaiselta hallitukselta toistuvasti
vaatineet, tuli laatia Venäjälle perustuslaki ja yleisellä ja yhtäläisellä ääni-
oikeudella valittuna vain sillä katsottiin yleisesti olevan oikeuden edus-
taa Venäjän kansaa ja sanoa painava sanansa kansakunnan kohta-
lonkysymyksissä, kuten esim. rauhaa solmittaessa. Vaalit osoittivat
bolševikkien kannattajien olevan äänioikeutettujen keskuudessa vähem-
mistönä. Perustavan kokouksen paikoista bolševikeille tuli vain noin nel-
jännnes, vaikka heidän menestyksensä olikin äänimäärän perusteella mi-
taten jonkin verran suurempi. Bolševikit esittivät kokoukselle päätös-
lauselmaa, jonka hyväksyminen olisi itse asiassa merkinnyt vallasta luo-
pumista ja kun kokous kieltäytyi allekirjoittamasta sitä, se hajotettiin.
Ideologisena perusteluna ilmoitettiin olemassaolevan neuvostovallan ole-
van parlamentaarista demokratiaa korkeampi poliittisen järjestelmän
muoto. Perustavan kokouksen kannattajien mielenosoitukset hajoitet-
tiin väkivalloin, mikä vaati muutamia kuolonuhreja. Demokraattisen op-
position — lähinnä menševikkien ja oikeisto SR:ien iskulauseeksi tuli
tämän jälkeen perustavan kokouksen tunnus.

Perustavan kokouksen hajottamisen jälkeenkään ei bolševikkien po-
litiikaksi tullut yksinkertaisesti kokonaan kieltää opposition toimintaa,
joskin sitä rajoitettiin ja manipuloitiin eri tavoin.

Opposition kannatus neuvostojen vaaleissa oli vuoden 1917 lopulla ollut
huomattavan vähäistä, mutta keväällä 1918 tilanne muuttui. Euroopan-
puoleisen Venäjän kaikissa provinssipääkaupungeissa, joista tietoja on
käytettävissä ja joissa vaalit pidettiin (19 30:stä) menševikkien ja SR:ien
koalitio voitti enemmistön neuvostojen vaaleissa. Oppositio tungettiin
kuitenkin eri tavoin syrjään, ja 4. 7. avatussa 5. neuvostokongressissa
oli käytännössä tuskin muita kuin bolševikkeja (773 1164:stä) ja vasem-
misto SR:iä (353).⁶

⁵ Ks. Lande s. 58—72 ja yksityiskohtaisesti J. Keep. (ed.) *The Debate on Soviet Power*, Oxford 1979.

⁶ Perustavan kokouksen hajotuksesta ks. esim. O. H. Radkey: *The Sickle under the Hammer*, N.Y.—London 1963, s. 419—20. Ks. V. Brovkin: *The Mensheviks' Political Comeback. The Elections to the Provincial City Soviets in Spring 1918*. *The Russian Review* 1/1983, s. 1—50, erit. 46—50.

Kesällä 1918 myös bolševikkien ja vasemmisto-opposition välit kärjistyivät suoranaisen aseellisen taistelun asteelle. Vasemmisto-SR:t nousivat aseelliseen kapinaan (missä heidän aseelliset voimansa merkittävältä osin koostuivat suomalaisista tšeka-joukoista), ja Samarassa perustettiin tšekkoslovakien aseellisen tuen turvin bolševikkivastainen Perustavan kokouksen komitea (Komutš), joka koostui lähinnä SR:istä.⁷

Monarkistisen vastavallankumouksen pyyhkäistessä tieltään demokraattisen opposition yritykset kääntyivät sekä menševikit että SR:t uudelleen yhteistyöhön bolševikkien kanssa, ja hylkäsivät samalla perustavan kokouksen tunnuksen. Erityisesti menševikkien ohjelma kehittyi yhä »bolševistisempaan» suuntaan pitäen ohjelmassaan mm. vallankumouksen kansainvälistämistä. Reuna-alueiden, kuten Suomen ja Puolan itsenäisyys tunnustettiin jo tässä vaiheessa heidänkin taholtaan. Toisin kuin vuonna 1917 kyseessä olikin jo kansainvälisesti tunnustettu tosiasia; perustavan kokouksen periaatteellista oikeutta päättää asiasta ei enää vaa-dittu.⁸

Tämän tutkimuksen kannalta on aiheellista todeta opposition toimintamahdollisuuksien Venäjällä olleen merkittävät erityisesti Perustavan kokouksen koollekutsumiseen saakka, tiettyä liikkumatilaa säilyi aina kesään 1918 saakka. Sen jälkeen tiedonvälityksen monopoli jäi bolševikeille; harvoin ja harvinaisin poikkeuksin. Kesästä 1918 lähtien »neuvostovalta» merkitsi yhä selvemmin bolševikkien diktatuuria. Vaikka bolševikkipuolue ei vielä ollutkaan läheskään niin monoliittinen kuin miksi se myöhemmin muodostui ja puolueen sisäiset erimielisyydet olivat tärkeissäkin kysymyksissä usein suuria, täytyy lehdistön ilmentämää »yleistä mielipidettä» kesästä 1918 lähtien joka tapauksessa jo pitää puhtaasti bolševistisena.

Sen ohella, ettei bolševikkien poliittinen asema alkuaikoina ollut suinkaan vakaa ja kiistaton, oli uudelle hallinnolle tyypillistä, että siltä puuttui keinoja toimeenpanna määräyksensä. Vanha virkamiehistö ei useassa tapauksessa halunnut noudattaa uusien vallanpitäjien määräyksiä, vaan ryhtyi passiiviseen vastarintaan. Jo pelkkä järjestyksen säilyttäminen pääkaupungeissa muodosti suuren ongelman. Valtion väkivaltakoneiston toi-

⁷ Suomalaisen osuudesta ks. G. Leggett: *The Cheka: Lenin's political Police*. Oxford 1981, s. 75—77 ja myös Hj. Front: *Kremlin kiertolaisia*, 1970 s. 38—39.

Eräät tutkijat ovat leimanneet koko Moskovan kapinan bolševikkien provokaatioksi. Tästä yksityiskohtaisesti Ju. G. Felštinski: *Bolševiki i levyje esery, oktjabr 1917—ijul 1918*, Pariž 1985. Komutšista ja muista SR:ien organisaatioista ks. Burbank s. 66—112.

⁸ »Suomen tunnustamisesta» ks. D. Dallin: *Between the World War and the NEP*, teoks. Haimson -74, s. 218—19. Ohjelman muuttumisesta ks. *The Mensheviks in the Russian Revolution*, ed. by Abraham Ascher, London 1976, s. 111—117. Suomesta mt. s. 117.

minta oli hajanaista ja improvisoitua ja muut väkivallantekijät olivat sitäkin aktiivisempia. Itse Lenin joutui toistuvasti aseellisen ryöstön kohteeksi ja käytettävissä olevien voimien avulla oli hankala järjestää edes Smolnan vartiointia.⁹

Kansankomisaarien neuvoston käsi ei alkuvaiheessa tosiasiallisesti ylittänyt muualle, kuin sinne, missä se saattoi käyttää aseellisia osastojaan; latvialaisia tarkka-ampujia, matruuseja ja punakaartilaisia. Anarkistit perustivat useaan paikkaan omia »itsenäisiä» tukikohtiaan, jotka esim. Moskovassa ja monessa muussakin paikassa jouduttiin kukistamaan aseellisesti. Venäjällä vallitseva vapaus oli alkuvuodesta 1918 paljolta anarkian vapautta, joka perustui siihen, ettei kukaan kyennyt estämään eikä valvomaan toimeliaiden ihmisten puuhia.¹⁰

Venäjän vanhan armeijan hajottua maan suurin yhtenäinen aseellinen voima koostui n. 18 000 latvialaisesta tarkka-ampujasta, mikä määrä oli tietenkin riittämätön edes suuren maan poliisivalvontaan, puhumattakaan siitä, että oli pyrittävä edes jollakin tavoin seuraamaan uhkaavien sak-salaisten, myöhemmin myös liittoutuneiden joukkojen liikkeitä. Suurimmat taisteluhaluiset ja -kykyiset voimat Venäjän vanhan valtakunnan alueella keväällä 1918 olivat selvästikin Suomessa, jossa käytiin veristä sisällissotaa suomalaisten kesken venäläisten yleensä tyytyessä seuraamaan sivusta. Bolševikkien käytettävissä olevat voimakeinot lisääntyivät vasta loppukeväästä, kun entisen armeijan tilalle vähitellen muodostettiin Puna-armeija.

Vielä hiukan Brestin rauhan jälkeen Puna-armeija käsitti esim. Pihkovan suunnalla vain n. 1200 miestä ja Narvan ja Gdovin suunnalla n. 5000; räjäyttäjät, partisaanit ja punakaartilaiset mukaanlukien. Käytännössä tämä merkitsi kutakuinkin täydellistä sotilaallista tyhjiötä.

Aluksi uuden armeijan päälliköt vielä valittiin ja johto oli kollegiaalista joukkojen taisteluarvon ollessa vähäinen. Pian siirryttiin kuitenkin »työtätekevien» asevelvollisuuteen ja alettiin käyttää vanhan armeijan upseereita »spesialisteina», jotka olivat poliittisen komissaarin valvon- nassa, ja joukkojen taso kohosi.

Vuoden 1918 joulukuun alussa puna-armeijan miesmäärä oli jo 800 000, ja kansalaissodan kauden päättyessä vuoden 1920 lopulla se oli saavuttanut peräti 5.5 miljoonaa, mistä kylläkin toimivassa armeijassa vain 2.5 miljoonaa ja näistä »taistelijoita» 778 000.¹¹ Suurista kokonais-

⁹ Vrt. Malkov s. 71—74 sekä T. H. Rigby: Lenin's Government, Sovnarkom 1917—1922. Cambridge 1979 s. 40—51 (erit. s. 46).

¹⁰ Vrt. esim. Malkov s. 242—255; Leggett 35, 309—10 sekä Paul Avrich (Ed.) The Anarchists in the Russian Revolution, London 1973, s. 17—28.

¹¹ Ks. Dokumenty komandovaniia frontov Krasnoj Armii 1917—1922, t. 4., Moskva

lukumääristä huolimatta on otettava huomioon, että armeijan yksiköt sijaitsivat eri puolilla laajaa maata ja eri vaiheissa saattoivat hyvinkin pienet sotilaalliset yksiköt edustaa ratkaisevaa voimatekijää, vuosina 1917 ja 1918 jopa muutaman sadan miehen joukot, vuonna 1919 muutamien kymmenien tuhansien yhtymät.¹²

Kansalaissodan luonteeseen kuului, ettei joukkojen uskollisuuteen ollut luottamista. Upseerit, »sotilaalliset spesialistit», jotka aluksi muodostivat puna-armeijan upseerien enemmistön, samoin kuin kokonaiset yksiköt saattoivat paeta vihollisen puolelle, huolimatta siitä, että useassa tapauksessa tällöin toimeenpantiin panttivankien teloittamisia, joista lehdistössä avoimesti tiedotettiin. Hyvin paljon bolševikkien kannalta epäluotettavaa ainesta oli luonnollisesti myös siviiliväestön keskuudessa, kuten useat terrori- ja sabotaasiteot todistivat.¹³

Kansalaissodan kauden tärkeänä taustatekijänä on otettava huomioon vallinnut talouspolitiikka, ns. »sotakommunismi» ja ne taloudelliset vaikeudet, joihin bolševikkivalta ajautui.

Talouspolitiikan pääsuuntauksia olivat toisaalta yritysten laajamittainen kansallistaminen, joka vuoden 1920 lopulla ulotettiin koskemaan aivan pieniäkin yksiköitä, toisaalta valtion viljamonopoli ja siihen liittyen elintarvikkeiden pakko-otot talonpojilta. Usein on korostettu, ettei sotakommunismiin talouspolitiikka itse asiassa ollut suunnitelman tulos, vaan seurausta olosuhteista. Bolševikkien tarkoituksena oli alunperin rajoittua vain suurimpien yritysten kansallistamiseen ja työläisten valvontaan. Eri syistä johtuen kansallistaminen kuitenkin sai yhä suuremmat mittasuhteet ja mm. inflaation kiihtymisen vuoksi siirryttiin yhä enemmän luontaispalkkaan ja ilmaisannoksiin (pajok). Vuonna 1920 turvaututtiin suuressa määrin työvoiman militarisointiin (työarmeija).

Talouden kehitys oli katastrofaalista. Vuonna 1920 teollisuuden kokonaistuotanto oli vain n. 14 % siitä, mitä se oli ollut vuonna 1913. Valurautaa tuotettiin v. 1920 vain n. 2.7 % sodanedellisestä tasosta ja terästä 4.6 %. Jo nämä luvut osoittavat suurteollisuuden romahtaneen täysin. Kysymys ei ollut enää pelkästään siitä, ettei uusia tuotteita kyetty valmistamaan, myös vanhojen korjaaminen alkoi käydä mahdottomaksi. Kuljetuksen alalla, mikä oli laajalle Venäjälle elintärkeää, tämä merkit-

1978 ss. 11, 14; Graždanskaja..., hakus. Krasnaja armija ks. m. John Erikson: The Soviet High Command. A Military-Political History 1918—1941, London 1962 s. 28—34 ja passim., sekä Evan Mawdsley: The Russian Civil War, Boston 1987 s. 27—28, 41.

¹² Esim. Krasnovin kasakoiden hyökätessä Pietaria kohti 1917 ks. Mawdsley 1978 s. 114—15 tai SR:ien kapinassa, vrt. Leggett s. 75—76.

¹³ Luotettavuuden ongelmasta vrt. esim. S. Fitzpatrick: The Civil War as a Formative Experience teoks. A. Gleason, Peter Kenez, R. Stites (ed.) Bolshevik Culture, Bloomington 1985, erit. s. 71—72.

si sitä, etteivät rautatiet enää kyenneet ylläpitämään yhteyksiä eri raaka-aine-, energia- ja työvoimakeskittymien välillä tai huolehtimaan elintarvikkeiden saatavuudesta. Jopa sellaisesta peruselintarvikkeesta kuin suola syntyi suurta puutetta ja se kuului tärkeisiin keinotteluartikkeleihin. Yleistä elintasoa madalsi vielä se, että se osa teollisuutta, joka saatiin pidettyä käynnissä, oli valjastettu sodan palvelukseen. Tehtaiden sulkemisen myötä voitiin havaita myös työväestön määrän romahtavan. Teollisuustyöläisten määrä, joka v. 1913 oli ollut 2,6 miljoonaa, oli vuonna 1920 vain 1,2 miljoonaa. Tämän ohella myös kaupungit alkoivat tyhjentyä. Esim. Pietarin väkiluku putosi vähempään kuin puoleen.¹⁴

Bolševikkien vallankumouksesta »voittaneena» osapuolena nähtiin aluksi usein talonpoikaisto, joka oli saanut jaettavakseen tilanomistajien ja valtion maat. Bolševikkien taktiikkana oli pyrkiä saamaan nimenomaan talonpoikaiston köyhin osa liittolaisekseen ja tässä hengessä jaettiin myös varakkaampien talonpoikien tilat uudelleen ns. köyhälis-
tökomiteoiden toimesta. Tämä johti keskimääräisen tilakoon huomattavaan pienenemiseen, minkä ohella Stolypinin aloittama reformi yksittäistilojen perustamiseksi mitätöity ja maaseudulla palattiin jälleen mir-järjestelmään, joka oli voimassa vuoteen 1930 asti. Tätä prosessia on tulkittu tosiasialliseksi maaseudun arkaisaatioksi.¹⁵

Huolimatta harjoitetusta »hajota ja hallitse» -politiikasta eli tukeutumisesta köyhimpiin talonpoikiin, bolševikit saivat havaita joutuneensa maatalouspolitiikassaan huomattaviin ongelmiin. Maataloustuotteiden pakkoluovutus (prodrazvorstka) johti haluttomuuteen tuottaa ylijäämiä, minkä vuoksi jouduttiin jopa perustamaan v. 1920 erityisiä kylvökomiteoita kylvöjen turvaamiseksi. Valtion viljamonopoli ei myöskään jäänyt ajan heikosti järjestyneissä oloissa pitäväksi; esim. vuosina 1918—19 on laskettu n. 60 % kaupunkien viljankulutuksesta kulkeneen laittomia kanavia pitkin.

Loppuvuodesta 1920 voitiin havaita sekä jäljellä olevan työväestön että talonpoikien olevan sangen tyytymättömiä bolševikkien talouspolitiikkaan. Vuoden 1921 alussa tilanne kärjistyi akuutiksi kriisiksi, joka aiheutti politiikan muutoksen.¹⁶

Kansainvälisesti bolševikkivalta ei näissä oloissa aluksi luonnollisesti-
kaan merkinnyt mitään itsenäistä voimatekijää. 3. 3. 1918 allekirjoitet-

¹⁴ Ks. esim. Alec Nove: *An Economic History of the USSR* London 1969 s. 74—78, 83—94, 68 sekä Silvana Malle: *The Economic Organization of War Communism 1918—1921*, Cambridge Univ. Press 1985, s. 466—88.

¹⁵ Ks. Moshe Lewin: *The Making of the Soviet System*, N.Y. 1985 s. 17—18, 296—300.

¹⁶ Vrt. Nove 1969 s. 61—62, 76—78; Malle s. 450—57.

tu Brest-Litovskin rauha Saksan kanssa merkitsi vanhan keisarikunnan hajoamisen tunnustamista: Suomi, Baltian maat, Puola, Valko-Venäjä ja Ukraina sekä Kaukasia jäivät bolševistisen Venäjän ulkopuolelle. Tämä merkitsi 26 % väestöstä, 27 % viljelyalasta, 73 % rauta- ja terästeollisuudesta ja 75 % hiilikaivoksista.¹⁷ Sopimus merkitsi myös sitä, että Saksa valvoi sen toteuttamista, mikä rajoitti bolševikkien toimintavapautta, mutta toisaalta bolševikkihallitus oli nyt myös Saksan ja sen liittolaisten (joihin Suomikin voitiin lukea) tunnustama. Ympärysvaltojen kannalta Brestin rauha oli hälyttävä, sillä Saksa saattoi nyt siirtää suuria voimia länsirintamalle, minkä ohella bolševikkien harjoittama Ententen salaisten sopimusten julkistaminen oli hyvin kiusallista. Venäjä oli myös vuosikymmenien mittaan saanut suuria lainoja lännestä, erityisesti Ranskasta, ja näitä uusi hallitus ei halunnut tunnustaa. Liittoutuneiden saapuessa Pohjois-Venäjälle, Murmanskille ja Arkangeliin valvoakseen etujaan ja estääkseen saksalaisia saamasta käsiinsä sinne kuljetettuja sotatarvikkeita, eivät bolševikit aluksi pitäneet asiaa erityisen pahana; pikemminkin vastapainona saksalaisille, joiden taholta voitiin yhä pelätä armoniskua uudelle hallitukselle.¹⁸ Liittoutuneiden joukkojen näyttäessä muodostuvan samalla myös vastavallankumouksen tukikohdiksi, saavutti bolševikkien taholla vastakaikua myös ajatus siitä, että saksalaiset, mahdollisesti yhteistyössä suomalaisten kanssa, hyökkäisivät Murmanskille. Samaan aikaan saksalaisten taholla haudottiin suunnitelmaa Pietarin valtaamisesta ja bolševikkivallan kukistamisesta, vaikka bolševikit olivatkin olleet Venäjää hajottavana voimana saksalaisten erityisessä suosiossa jo kauan, kuten jo Leninin ja muiden bolševikkijohdajien päästäminen Venäjälle Saksan halki osaltaan oli osoittanut. Saksan kukistuttua vuoden 1918 lopulla bolševikkihallitus julisti Brestin rauhan mitätöidyksi ja alkoi nopeassa tahdissa vallata takaisin menetettyjä alueita perustaen bolševistisia hallituksia, jotka puna-armeijan avulla ottivat vallan. Näissä olosuhteissa lähetettiin englantilais-ranskalaisia joukkoja Venäjälle. Varsinaista kansalaissotaa käytiin kuitenkin miltei yksinomaan venäläisten bolševikkien ja venäläisten valkoisten (sekä vihreiden) kesken; liittoutuneiden joukot osallistuivat välittömästi sotatoimiin vain mitättömässä määrin, kuten jo englantilaisten kaatuneiden määristä käy ilmi (Pohjois-Venäjällä 178 kaatunutta ja 401 haavoittunutta, muualla 2 kaatunutta ja 2 haavoittunutta).¹⁹

¹⁷ Esim. G. v. Rauch: *A History of Soviet Russia*, N.Y. 1972, s. 76.

¹⁸ Vrt. Schapiro 1984, s. 181; Vrt. myös esim. Richard Lockett: *The White Generals*, London 1971, s. 197; J. Swettenham: *Allied Intervention in Russia 1918—1919*, London 1967 s. 34—38.

¹⁹ Saksalaisten suunnitelmista ks. T. Polvinen: *Venäjän vallankumous ja Suomi II*,

Vuoden 1919 alussa käytiin bolševikihallituksen ja liittoutuneiden välillä keskusteluja »Venäjän kysymyksen» ratkaisusta ja asianosaisten konferenssin koollekutsumisesta Prinssisaarille Marmameressä. Konferenssi jäi toteutumatta, ja vuoden 1919 kuluessa kansalaissota Venäjällä huipentui kohti ratkaisuaan. Alkuvuodesta lupaavalta näyttänyt eteneminen Baltiassa pysähtyi ja bolševikit tungettiin takaisin suomalaisten vapaaehtoisten ja Englannin laivaston tuella. Bolševikkivallan suurimmaksi uhaksi muodostuivat nyt Venäjän ylimmäksi hallitsijaksi julistautuneen amiraali Koltšakin hyökkäys Siperiasta käsin, joka kuitenkin kulminoitui jo kesällä ja muuttui perääntymiseksi, sekä Denikin armeijan eteneminen etelästä, joka heinäkuun alussa saavutti Tsaritsynin (myöh. Stalingrad, nyk. Volgograd) ja lähestyi Moskovaa. Pienemmät, mutta vaarallisilla suunnilla vaikuttavat voimat uhkasivat pohjoisesta: Viron alueelta toimiva Rodzjankon armeija hyökkäsi keväällä Pietarin suuntaan ja Muurmannilta etenivät kenraali Maynardin komennossa olevat joukot; samaan aikaan tehtiin Suomesta ns. Aunuksen retki.

Sotilaallisesti bolševikit onnistuivat lyömään vastustajansa yksi kerrallaan, mikä kuitenkin merkitsi uhkapeliä voimien sijoittelun kannalta. Niinpä Pietari joutui suureen vaaraan Judenitšin komentamien, lukumääräisesti vähäisten voimien suorittaessa lokakuussa 1919 dramaattisen hyökkäyksensä Viron alueelta. Suomen mahdollinen liittyminen mukaan hyökkäykseen olisi eri vaiheissa, mutta erityisesti Judenitšin hyökkäyksen yhteydessä, ollut bolševikkien kannalta mitä vaarallisinta.²⁰ Toisaalta liittoutuneiden interventio politiikka oli hyvin päättämätöntä ja tehotonta. Vuoden 1919 lopulla liittoutuneet jo katsoivat parhaaksi vetää joukkonsa Pohjois-Venäjältä ja seuraavan vuoden alussa julistettiin Neuvosto-Venäjän taloussaarto päättyneeksi. Neuvosto-Venäjän pyrkimys rauhaan uusien läntisten naapuriensa kanssa oli ilmennyt jo syksyllä 1919 esitetystä rauhantarjouksesta. Neuvottelut, joiden puitteissa pyrittiin harjoittamaan yhteistyötä ns. reunavaltioiden kesken, johtivat seuraavana vuonna rauhansopimuksiin, ensin Viron kanssa 2. 2. 1920 ja lokakuussa vihdoinkin myös Suomen kanssa. Vuoden dramaattisiin tapahtumiin kuului kuitenkin vielä Puolan-Venäjän sota, joka johti aluksi nopeasti mm. Kiovan valtauksen, mutta pian puolalaisten pako-retkeen, joka kuitenkin onnistuttiin pysäyttämään.

1971, s. 40—52; kaatuneiden määristä Schapiro 1984 s. 183. Venäläisten lisäksi huomattava oli tietenkin muiden Venäjän kansalaisuuksien edustus, lisäksi on syytä mainita esim. tšekkoslovakialaiset joukot sekä kiinalaiset.

²⁰ Judenitšin offensiivista ks. Polvinen II s. 275—313 sekä V. M. Holodkovski: Suomi ja Neuvosto-Venäjä 1918—1920, 1978, s. 135—167 sekä Mawdsley 1987 s. 281. Muista valkoisista esim. R. Luckett 1971, s. 247—340.

Puolan sotaa käytiin bolševikkien taholta selkeästi vallankumouksen viennin tunnuksin, joskin on huomattava, että se oli puolalaisten aloittama. Puolan bolševisoinnin voitiin katsoa myös avaavan tien Saksaan ja näin ollen myös eurooppalaiselle, ellei peräti maailmanvallankumoukselle.²¹ Itse maailmanvallankumouksen ajatus oli ollut bolševikkien odotuslistalla jo lokakuun vallankumousta tehtäessä: tarkoitus oli ollut saada kansainvälinen sota muutettua kansalaissodaksi. Näköalat olivat alkuvuodesta 1918 näyttäneetkin jossain määrin lupaavilta mm. Saksasta saapuneiden levottomuuksista kertovien uutisten ansiosta. Saksalaisten sotilaiden ja maan yleisen mielipiteen vallankumouksellisuudella oli pelannut myös Trotski antaessaan keväällä 1918 kuuluisan »ei sotaa eikä rauhaa» -julistuksensa vastaukseksi saksalaisten vaatimuksiin. Tätä seurannut saksalaisten hyökkäys ei kuitenkaan osoittanut herättävän minäänlaista protestia hyökkääjän omissa riveissä, ja ulkomaisen vallankumouksen sijasta oli sopeuduttava kovempiin realiteetteihin.

Maailmanvallankumouksen kannalta vaikuttivat näkymät lupaavimmilta vuoden 1918 lopulla ja 1919 alussa saksalaisten ja itävaltalaisen joukkojen jättäessä asemansa. Bolševikkivalta syntyi kuitenkin lähinnä vain siellä, minne bolševikkijoukot tunkeutuivat. Lupaavana voitiin kyläkin pitää Unkarin muutaman kuukauden kestänyttä vallankumouksellista vaihetta, minkä ohella lyhytaikaisempia bolševististyyppisiä kumouksia sattui myös Slovakiassa ja Saksassa. Vallankumouksellista liikehdintää saatettiin kuitenkin havaita Ranskan laivastossa Mustalla merellä, jossa sotaan väsyneet matruusit jopa nostivat punalipun.²²

Bolševikkien omistautuminen maailmanvallankumouksen asialle, mitä keväällä 1919 perustettu Komintern korosti, oli tekijä, joka suuresti hankaloitti kansalaissodan voitokkaasti selvittäneen bolševikkihallituksen ja länsivaltojen välisten suhteiden järjestämistä. Bolševistista järjestelmää pidettiin hirmuvaltana, eikä se itse puolestaan pyrkinyt hälvettämään epäilyksiä luonteestaan rikkaisiin kohdistuvana ja jopa terroriin turvautuvana sortojärjestelmänä, joka toki kuitenkin samalla tul-

²¹ Puolan-sodan luonteesta ks. esim. E. H. Carr: *The Bolshevik Revolution* 3 Pelican Books 1971 s. 214—18, 272.

²² Maailmanvallankumouksesta ks. Carr: *The Bolshevik* . . . 3. s. 61, 63, 98—102, 136. Vuonna 1919, kun maailmanvallankumouksen edellytykset näyttivät parhailta, oli bolševikkien kyky antaa apua heikempi kuin koskaan (Carr 3 s. 139).

Toimeenpaneva keskuskomitea jopa juhlallisesti julisti vuoden 1918 syksyllä neuvostohallituksen (»kuten viime vuoden syksyllä ja Brest-Litovskin neuvottelujen aikanakin») rakentavan koko poliittikkansa sosiaalisen vallankumouksen näköaloille molemmissa imperialistisissa leireissä ja lupasi auttaa vallankumouksellista Saksaa (Carr 3 s. 101). Ranskalaisista ks. esim. J. Bradley: *Allied Intervention in Russia 1917—1920*, London 1968, s. 151—52; Mawdsley 1987 s. 130.

kittiin kansan suurten joukkojen parasta tavoittelevaksi ja historiallista edistystä edustavaksi järjestelmäksi.²³

Kun, venäläisen vastavallankumouksen tultua tukahdetuksi, bolševikkivallan aseellinen kukistaminen osoittautui ilmeisen ylivoimaiseksi tehtäväksi, asettuivat länsimaat odottavalle kannalle toivoen kehityksen palautuvan »luonnollisiin» uomiinsa. Bolševikkitahtolla hellitty ja yhäkin näitä vaiheita käsittelevää neuvostohistoriankirjoitusta hallitseva myytti siitä, että läntiset demokratiat — eli kapitalistiset ja »imperialistiset» maat olisivat aina ja kaikissa vaiheissa tehneet kaikkensa vain saadakseen katalia pyrkimyksiään maailmassa yksin vastustavan bolševikkivallan kumotuksi, eivät ole saaneet kannatusta läntisessä historiankirjoituksessa. Todistamisvelvollisuuden voisi kuitenkin kohtuudella katsoa koituvan mainittujen lennokkaiden hypoteesien esittäjille.²⁴

2) Instituutioita

a) Ulkopoliittikan hoito

Vuosina 1917—1923 tapahtui merkittäviä muutoksia niin neuvostovaltion ulkopoliittisessa asemassa ja tavoitteissa, instituutioissa ja menetelmissä, kuin myös itse valtion rakenteessa ja puolueen ja valtion elinten keskinäisissä suhteissa. Neuvostovaltion erikoisuuksiin kuului, ettei se tunnustanut oppia vallanjaosta. Näin ollen sellaisilla elimillä, kuin neuvostokongressien väliaikoina toimivalla toimeenpanevalla keskuskomitealla ja sen presidiumilla sekä toisaalta kansankomisaarien neuvostola, joka toimi »pienemmässä» ja »suuremmassa» kokoonpanossa ja jonka yhteydessä toimi vielä työn ja puolustuksen neuvosto (STO) oli tehtäviensä suhteen päällekkäisyyttä ja kaikilla myös tiettyjä ulkopoliittisia tehtäviä. Suurinta virallista arvovaltaa edusti neuvostokongressi, joka vahvasti toimeenpanevan keskuskomitean ratifioimat sopimukset, kuten esim. Suomen itsenäisyyden tunnustamisen. Toimeenpaneva keskuskomitea nimitti täysivaltaiset edustajat eli polpredit, sitten kun niitä alettiin ottaa ulkomailla vastaan; muunasteisten lähetystöjen päälliköt ni-

²³ Vrt. George F. Kennan: *Russia and the West under Lenin and Stalin*. N.Y. — Scarborough 1960 s. 176—77. Terrorin ja luokkasorron merkityksestä bolševikkien ideologiassa ks. esim. L. D. Gerson: *The Secret Police in Lenin's Russia*, Philadelphia 1976, s. 4—8.

²⁴ Vrt. Schapiro 1984 s. 18—84; Kennan 1960 s. 164—66; Richard H. Ullman: *The Anglo-Soviet Accord*, Princeton University Press 1972 s. 455—58; Mawdsley 1987 s. 283—84.

mitti kansankomissaarien neuvosto ja asianhoitajat, attaşeat ym. ulkoasiain kansankomissariaatti eli Narkomindel. Toisaalta tärkeimmät ulkopoliittiset päätökset tietenkin sovittiin myös puolueen piirissä. Käytännössä puolueen johto ja kansankomissaarien neuvosto olivat alkuvuosina mitä suurimmassa määrin päällekkäiset ja, toisin kuin myöhemmin, kansankomissaarien neuvosto ainakin vuoden 1922 alkuun asti oli maan tosiasiallinen hallitus, eikä keskuskomitean tähän aikaan vielä vaatimatottomalla sihteeristöllä ollut asemaa, jonka se myöhemmin Stalinin johtamana sai. Puolueen keskuskomitea taas oli neuvostovallan ensi vuosina vielä suppea elin, joka saattoi käyttää todellista valtaa ja jonka piirissä tehtiin esim. vaikea päätös Brestin rauhasta. Useimmat tärkeät ulkopoliittiset puoluepäätökset tehtiin keskuskomitean piirissä vielä vuoden 1921 ensi puoliskolle asti. tämän ajankohdan jälkeen lisääntyi v. 1919 perustetun politbyroon merkitys.¹

Kansankomissaarien neuvosto muodostui siis käytännössä maan hallitukseksi, mutta tämä ei merkinnyt ristiriitaa puolueen elinten kanssa; keskuskomitean, myöhemmin myös politbyroon ja kansankomissaarien neuvoston koostuessa suurimmalta osin samoista henkilöistä. Valtataistelun puolueessa kiihtyessä ja Leninin jouduttua pois aktiivisesta politiikasta kansankomissaarien neuvoston merkitys päätöksenteossa väheni. Keskuskomitean laajentuessa ja sihteeristön merkityksen lisääntyessä valta keskittyi toisaalta politbyroohon, toisaalta, ja huomaamattomammin, sihteeristöön, jota Stalin käytti hyväkseen.²

Ulkopolitiikan toimeenpaneva elin oli ulkoasiain kansankomissariaatti, Narkomindel. Sen puoluepoliittinen ominaispaino ei sinänsä ollut suuri, mutta se ei toisaalta myöskään ollut puhtaasti teknisiä tehtäviä toimittava elin tai pelkkä »keskuskomitean alainen ulkoasiain kanslia». Kansankomissaari Tšitšerin oli aktiivinen ja aloitteellinen ulkopolitiikan tekijä. Sitä, että hänellä ei ollut merkittävää asemaa puolueessa, on pidetty jopa etuna valtataistelun aikoina. Tšitšerinin henkilökohtaista roolia, erityisesti Leninin eläessä, on pidetty huomattavana. Narkomindelilla oli myös suorat yhteydet tärkeimpiin keskuslehtiin, Pravdaan ja Izvestijaan ja Tšitšerin itse kirjoitteli niihin nimimerkillä.³

Narkomindelin aparaatti oli aluksi ymmärrettävästi vaatimaton, ulko-

¹ Ks. tästä Rigby 1979 s. 17, 20, 79—80, 186—87, 182—89 sekä M. P. Irošnikov: Sozdanije Sovetskogo tsentralnogo gosudarstvennogo apparata. Leningrad 1967 s. 254—55, 257—60.

² Vrt. Esim. L. Schapiro: The Communist Party of the Soviet Union, london 1970 s. 253—62.

³ Vrt. Teddy J. Uldricks: Diplomacy and Ideology. The Origins of Soviet Foreign Relations 1917—1930, London and Beverly Hills 1979 s. 15—40, 121—24.

maansuhteet olivat vähäiset, eikä niiden hoitamiseen tarvittu paljoa henkilökuntaa. Tehtäviin kuului mm. sotavankien asioita ja viisumiasioita sekä propagandatyötä; aivan alkuaikoina toimi Venäjällä myös länsivaltojen edustajia. Varsinaisen bolševikkiedustuksen perustaminen näihin maihin ei sen sijaan onnistunut⁴ ja kontakteja hoidettiin muuta tietä, mm. Punaisen ristin välityksellä. Kesällä 1918 Narkomindelissä toimeenpantiin organisaatiouudistus, jonka puitteissa sen johtoon tuli nelihenkilinen kollegio. Kansankomissaari saattoi tosin tehdä päätöksensä itsenäisesti, mutta oli kuitenkin velvollinen informoimaan kollegiota. Kommissariaatin kontrolliin kuului toimeenpanevan keskuskomitean alainen neuvostopropagandan osasto, joka puolestaan valvoi tietotoimisto ROS-TAa. Narkomindelin lehdistötoimisto sensuroi Venäjältä ulkomaille meneviä uutisia.⁵

Vuosina 1918—1921, joita on nimitetty »diplomatian pimennykseksi», Narkomindelin mahdollisuudet varsinaiseen perinnäiseen diplomaattiaan olivat rajoitetut. Kevääseen 1919 mennessä oli käytännössä ainoaksi ulkomaiseksi edustustoksi Venäjällä jäänyt Tanskan Punaisen ristin toimisto, joka valvoi useiden ulkomaiden etuja. Neuvosto-Venäjällä puolestaan oli Punaisen ristinsä edustustoja eri maissa, mm. pohjoismaissa ja vähän aikaa v. 1919 myös Ranskassa. Diplomaattisia kontakteja ylläpidettiin myös kulutusosuuskuntien keskusliiton, Tsentrosojuzin kaupallisten edustajien kautta.

Alkuaikoina neuvostodiplomatia poikkesi varsin jyrkästi perinteisestä.⁶ Vallankumouksellisessa hengessä, erityisesti vuonna 1919 julkaistiin vetoomuksia, jotka oli osoitettu useassa tapauksessa hallitusten sijoista »kansoille»; usein myös molemmille yhdessä. Edustustoja, sikäli kuin se oli mahdollista, esim. Saksassa käytettiin myös voimaperäisesti hyväksi vallankumouksen edistämiseksi asemamaassa.⁷

Vuodesta 1921 lähtien tilanne maailmanvallankumouksen edistämisen tai rauhanomaisten kontaktien etsimisen kannalta oli selvästi kallistunut viimeksimainitun vaihtoehdon hyväksi. Tämä merkitsi normaalin diplomaattisen työskentelyn alkamista ainakin niiden maiden kanssa, jotka olivat tunnustaneet neuvostohallituksen ja joita lännessä toistaiseksi olivat Suomi, Puola ja Baltian maat, sekä myös tavanomaisen diplomaattisen käytännön omaksumista vallankumoushenkisten vetoomusten asemasta.

⁴ Yrityksistä ks. esim. Z. S. Šejnis: *Narodnyj posol Sovetskoj Rossii* M. M. Litvinov. London 1918. *Novaja i novejšaja istorija* 1/1987 s. 115—129.

⁵ Ks. Uldricks 1979 s. 69—80.

⁶ Uldricks 1979 s. 47—63. Diplomatian »kansanomaisuudesta» ks. M. I. Truš: *Lenin ja ulkopolitiikka*. Moskova 1969, s. 17, 55, 72.

⁷ Ks. s. ...; Uldricks s. 61—62; Carr *Bolshevik Revolution* 3. s. 85—87.

Vuonna 1921 Narkomindelin organisaatiota uudistettiin pariin otteeseen. Sen yhteydessä toimi mm. lehdistö- ja informaatio-osasto, jonka roolia täytyy pitää merkittävänä ulkomaanuutisten ja myös ulkomaille suuntautuvan tiedotuksen kannalta.⁸

Neuvosto-Venäjän, vuoden 1922 lopulta Neuvostoliiton, ulkopoliitikassa Narkomindel edusti siis — ainakin vuodesta 1921 lähtien — lähinnä perinteistä diplomatiaa. Neuvostovaltion ulkopoliittikka taas muotoutui puolueen keskeisimmässä johtoryhmässä, jonka käytettävissä oli tosiasiallisesti myös Komintern, kommunistinen internationaali, jonka tehtävänä oli vallankumouksellisen työn koordinointi eri maissa.⁹ Teoreettisesti neuvostohallitus pyrki pysyttelemään tarkoin erossa Kominternista, minkä uskottavuutta tuskin kuitenkaan lisäksi huomattavien neuvostojohtajien asema Kominternin johdossa.¹⁰ On arvioitu Kominternin ja Narkomindelin toimineen toisistaan erillään ja itse asiassa ristiriitaisin tavoittein. Narkomindel-linjan mukainen normaali kanssakäyminen luonnollisesti kärsi, mikäli Komintern-linjan mukainen vallankumouksen valmistelu voimistui. On selvää, että näiden linjojen toiminta voitiin koordinoida korkeimmalla tasolla, kuten esim. Saksassa v. 1923 tehtiinkin. Tällaisen dualismin vallitessa Narkomindelia edustava neuvostovaltion diplomaatti oli tuskin edes selvillä siitä, mikä hänen asemansa ulkopoliittikan kokonaisuudessa oli.¹¹

Myös neuvostodiplomatian uskottavuus kärsi väistämättömästi siitä, että sen hallitsevan puolueen tosiasiallisessa alaisuudessa ja tuella suoritettiin tulevan vallankumouksen valmistelua kouluttamalla henkilöstöä ja rahoittamalla propagandaa ja maanalaista työtä. Vuonna 1921 Gruusian valtauksessa näytteli henkilökunnaltaan suuri Neuvosto-Venäjän lähetystö omaa osaansa.¹² Syytökset vakoilusta ja muusta subversiivisesta toiminnasta olivat tunnettuja myös muualta. Suomen osalta voidaan todeta 1920-luvun alussa olleen liikkeellä tietoja aseiden ja ammusten salakujetuksesta. Tietojen autenttisuudesta ei ole varmuutta; myös selvästi väärennetyjä kompromenttoivia »tietoja» oli liikkeellä, mutta yleisen

⁸ Ks. Uldricks 1979 s. 74—76, ja esim. R. D. Warth: *Soviet Russia in World Politics*, N.Y. 1963 s. 97.

⁹ Ks. tästä esim. Th. von Laue: *Soviet Diplomacy: G. V. Chicherin, People's Commissar for Foreign Affairs 1918—1930*, teoks. *The Diplomats 1919—1939 I*, New York 1963 s. 243—61.

¹⁰ Tämän johdosta esim. Tšitšerin olisi halunnut Leninin ja Trotskin pysyvän Kominternin toiminnasta syrjässä. Ks. Uldricks 1979 s. 157—59; Kennan 1961 s. 177.

¹¹ Ks. von Laue 1963 s. 244, 254—55; Carr: *The Interregnum* s. 209—13.

¹² Vrt. Richard Pipes: *The Formation of the Soviet Union. Communism and Nationalism 1917—1923*, Harvard University Press 1980 s. 234—41. Ks. m. Osmo Jussila: *Teriöjoen hallitus 1939—40*. Juva 1985 s. 105—111.

taustan huomioonottaen neuvostodiplomatian alkutaival muodostui erityisesti tällaisten seikkojen tähden ongelmalliseksi useissa maissa, ei pelkästään Suomessa.¹³

b) Bolševikkien kansainvälinen toiminta ja »internationalistit»

Bolševikkien kansainvälinen toiminta uuden internationaalien luomiseksi oli alkanut jo ensimmäisen maailmansodan alkuaikoina, »Zimmerwaldin vasemmistosta» 1915. Bolševikkien painoarvo puolueena oli ennen vuoden 1917 kesää kuitenkin ollut vähäpätöinen, ja monet puolueen perusopinkappaleistakin muotoutuivat vasta vuoden 1917 kuluessa. Merkittävässä määrin bolševikkien kansainvälinen toiminta saattoi alkaa vasta vuoden 1918 puolella, tällöin aluksi lähinnä Venäjällä oleskelevien pakolaisten ja sotavankien keskuudessa, joita olikin huomattavia määriä.

Sotavankien ja muiden ulkomaalaisten keskuuteen muodostettiin kommunistisia organisaatioita, kattojärjestönään Venäjän kommunistisen puolueen ulkomaisten ryhmien keskusfederaatio, jonka jäsenet kuuluivat Venäjän kommunistiseen puolueeseen ja jota VKP:n keskuskomitea valvoi. Federaation alaisiin ryhmiin kuului vain vanhan Venäjän keisarikunnan ulkopuolisten maiden kansalaisia, ei sen sijaan puolalaisia, suomalaisia tai baltteja. Viimemainitut saattoivat liittyä VKP:n yleisiin järjestöihin, joita ei oltu kielellisin perustein eroteltu tai sitten omiin puolueisiinsa, sitä mukaa kun niitä perustettiin.¹

Suomalaiset kommunistit yhdistyivät aluksi syksystä 1918 lähtien SKP:n ympärille, joka huolehti moninaisin tavoin pakolaisten asioista. SKP:ta voidaan itse asiassa pitää ensimmäisenä ulkomaisena, Venäjän ulkopuoliseen maailmaan kuuluvana, kommunistisena puolueena — mikäli sitten katsotaan sitä tuohon aikaan pidetyn »ulkomaalaisena». Itse asiassa se rinnastettiin käytännössä muiden Venäjän »miehitettyjen» alueiden kommunistisiin järjestöihin ja osallistui niiden toimintaan vuodenvaihteessa 1918—1919.²

Kansainvälisen kommunismin kattojärjestyksi tarkoitettu Komintern, kolmas internationaali, perustettiin keväällä 1919 Moskovassa. Perustavassa kokouksessa edustajat olivat vielä kenraaleja ilman armeijaa. Kan-

¹³ Vrt. Esim. I. Hakalehto: SKP ja sen vaikutus poliittiseen ja ammatilliseen työväenliikkeeseen 1918—1928. Porvoo 1968 s. 99—101.

¹ Ulkomaalaisten kommunistien toiminnasta ja järjestöistä ks. T. Vihavainen: *Internationalists' Ordeal. The Peculiar Story of the Red Finns in Soviet Russia*, *Scandinavian Journal of History* Vol 10, 1985 nr 1, s. 55—74 ja siinä mainitut lähteet.

² Ibid. s. 62—66.

natusta leninismille alkoi kuitenkin pian ilmetä eri maissa, joskaan yhte-näistä kommunistista ideologiaa puolueiden »pätevyysvaatimuksineen» ei oltu edes vielä määritelty. Unkarin vallankumous keväällä 1919 ja tapahtumat Saksassa ja Slovakiassa valoivat uskoa kansainväliseen vallankumoukseen ja Ulkomaisten ryhmien federaatio kansainvälisine sotilasyksikköineen alistettiin joksikin aikaa Kominternin toimeenpanevalle Komitealle, IKKI:lle, joskaan sen joukot eivät — vastoin aikomusta — pysyneet tunkeutumaan Unkarin vallankumouksen avuksi.³

Neuvosto-Venäjällä toimi kansalaissodan kaudella varsin huomattava määrä vieraita kansallisuuksia edustavia sotilasyksiköitä. Nämä olivat normaalisti tavanomaisille Puna-armeijan elimille alistettuja ja kansalliset organisaatiot huolehtivat lähinnä poliittisesta hengenravinnoista. Suomalaisten »internationalistien» kohdalla näyttää SKP:n sotilaslinjan vastuualue olleen poikkeuksellisen laaja.⁴

Vuoden 1919 lopulla VKP:n ulkomaalaistyössä tapahtui tiettyjä muutoksia. Ulkomaalaisten ryhmien keskusfederaatio lakkautettiin ja perustettiin sen sijaan kansallisia toimistoja puoluehierarkian eri tasoille. Nämä huolehtivat eri kansallisuuksien edustajien erityistarpeista agitaation ja propagandan alalla, itse jäsenten kuuluessa yleisiin puolueorganisaatioihin. Samassa yhteydessä päättyi myös SKP:n asema suomalaisten emigranttien organisoijana. Suomalaiset liittyivät nyt normaalitapauksessa VKP:n osastoihin, ja heidän parissaan tehtävää työtä johti Suomalaisten järjestöjen keskustoimisto, joka oli VKP:n keskuskomitean alainen, mutta toimi käytännössä Pietarissa. SKP:n työalueeksi jäi nyt periaatteessa Suomi. Käytännössä keskustoimiston konferenssit olivat samalla enemmän tai vähemmän SKP:n tilaisuuksia ja myös sellaisiksi käsitettyjä. Emigranttien parissa valmistauduttiin yhä määrätietoisesti Suomen tulevaan vallankumoukseen, jossa itärajan takaa saapuvilla punaisilla olisi merkittävä osuus ja jossa punaupseerit aluksi joutuisivat hoitamaan paikallista hallintoa. Punaupseereita kasvatti näissä merkeissä Kansainvälinen sotakoulu ja yleisempää valistusta antoi vuodesta 1922 alkaen Lännen vähemmistökansallisuuksien kommunistien yliopisto.⁵

Keskeinen henkilö niin Kominternissa (IKKI:n pienen komission puheenjohtajana) kuin VKP:n keskuskomiteassakin ja sen ohella esim. suo-

³ Ibid. s. 58—59.

⁴ Ks. esim. M. M. Koronen: *Finskije internatsionalisty v borbe za vlast sovetov*, Leningrad 1969 s. 124—25; Erickson 1962 s. 25—26.

⁵ Ks. Koronen 1969 s. 125; T. Vihavainen: »The Communards of August» — An Early Exercise in Doublethink, *Petrograd 1920*, *Nordic Journal of Soviet and East European Studies* 1/1985, pp. 39—59, erit. 47—49; sekä Tietoja ja ohjeita VKP:n suomenkielisille agitaattoreille ja puolueetyöntekijöille 1/1921 (upseerien roolista hallinnossa).

malaisten Keskustoimiston asioissa (VKP:n Keskuskomitean Pietarin byroon, myöhemmin VKP:n Pietarin komitean puheenjohtajana) oli Grigori Zinovjev. Sittenkin, vuonna 1923 Zinovjev oli myös yksi tärkeimmistä Leninin seuraajaehdokkaista. Kansalaissodan vuosina häntä voitiin pitää Leninin ja Trotskin jälkeen yhtenä kolmesta suuresta, mitä korosti varsin itsenäinen asema elintärkeän ja symboliarvoltaan suuren Pietarin johdossa. Maaliskuussa 1918 kansankomissaarien neuvoston muuttaessa Moskovaan, Zinovjev jäi Pietariin muodostetun VKP:n KK:n byroon johtoon. Pietari ja sitä ympäröivät alueet muodostettiin samalla puoli-itsenäiseksi tasavallaksi, Pohjoisen alueen kommuunien liitoksi, jolla oli oma komissaarien neuvostonsa. Sen puheenjohtajana oli Zinovjev, sisäasiain ja Tšekan komissaarina Uritski, talousasioiden komissaarina V. M. Molotov, valistusasiain komissaarina A. V. Lunatšarski, lehdistö-, propaganda- ja agitaatioasiain komissaarina V. Volodarski ja kansallisuusasioiden komissaarina J. J. Anvelt jne. — siis varsin merkittäviä nimiä. Vastaava yksikkö puoluetasolla oli VKP:n pohjoisen alueen komitea. »Pohjoisen alueen» organisaatioiden tarina jatkui vuoden 1919 alkuun asti.⁶ Neuvostojen alueellisten yhteenliittymien todettiin tuolloin olevan taipuvaisia nurkkakuntaisuuteen ja ne lakkautettiin. Neuvostohistorian mukaan Zinovjev oli pyrkinyt korostamaan asemaansa komissaarien neuvoston puheenjohtajana; siis samaan tapaan kuin Lenin kansankomissaarien neuvoston puheenjohtajana.⁷

Vuoden 1919 keväästä vuoden 1920 heinäkuuhun VKP:n Pietarin kuvernementti- ja kaupunkiorganisaatiot toimivat erikseen, mutta yhdistettiin viimeainittuna ajankohtana yhtenäiseksi Pietarin kuvernementin puolueorganisaatioksi.

Puolueen organisatorisen työn parantamiseksi, kuten virallisessa historiassa sanotaan, luotiin vv. 1921—22 jälleen VKP:n Keskuskomitean alueellisia toimistoja. Tällainen oli lokakuusta 1921 lähtien Pietarissa toiminut KK:n luoteisalueen aluekomitea, joka ohjasi työtä kuudessa kuvernementtiorganisaatiossa sekä Karjalan kommuunissa, joka siis rinnastettiin kuvernementtiin. Uusi organisaatio mahdollisesti ilmensi pyrki-

⁶ Ks. Graždanskaja... , hakus. Severnaja oblast, Severnyj oblastnoj komitet RKP(b). Tämä teos ei mainitse Pohjoismaisen alueen kommuunien liitolla olleen ulkoasiain komissaaria, minkä sen sijaan tekee teos Velikaja Oktjabrskaja sotsialistitšeskaja revoljutsija. Entsiklopedija, Moskva 1977, s. hakus. Severnaja kommuna. Viimeainittun mukaan sillä oli myös lehdistötoimistonsa (agentstvo petšati).

⁷ Ks. Otšerki istorii leningradskoj organizatsii KPSS 1918—1945 Leningrad 1980, s. 53—54.

mystä valvoa Zinovjevin toimintaa, jonka oli havaittu sisältävän yksinvaltaisia pyrkimyksiä.⁸

Itä-Karjalassa karjalaiset alueet jakaantuivat vanhastaan kahteen kuvernementtiin, Vienan Karjalan kuulussa Arkangelin- ja Aunuksen Karjalan Aunuksen kuvernementtiin. Bolševikkivalta perustettiin alueelle vuoden 1918 alkupuolella, ja huhtikuussa 1918 perustettiin Petroskoin piirikomitea (okružkom). Kansalaissodan oloissa valta keskitettiin kuvernementin vallankumouskomitealle, jonka johdossa oli P. F. Anonhin.⁹ Ns. Karjalan kysymyksen ratkaisemisen helpottamiseksi Tarton rauhanneuvotteluissa, ottaen huomioon suomalaisten vaatimukset ja myös karjalaisten keskuudessa syntyneet separatistiset ja neuvostovalan vastaiset liikkeet muodostettiin kesällä 1920 Karjalan työkansan kommuuni. Sen väliaikaisena toimeenpanevana elimenä oli (autonomisen neuvostotasavallan perustamiseen asti v. 1923) vallankumouskomitea, jonka johtoon tuli E. Gylling.¹⁰ »Työkommuunin» (trudovaja kommuna) nimi kehitettiin v. 1920 jo poikkeuksellinen. Vuonna 1918 oli kyllä ollut olemassa em. pohjoisen alueen kommuunien liitto, jonka tärkein jäsen oli Pietarin työkommuuni. Vuonna 1920 Karjalan työkommuunin ohella oli olemassa vain Volgan saksalaisten työkommuuni. Kommuunin status oli erikoislaatuinen. Alueellisesti se rajattiin siten, että suurin osa väestöstä muodostui karjalaisista. Hallinnollisesti tämä johti aluksi ristiriitaa

⁸ Otšerki... 1980 s. 90—91. Joka tapauksessa voitiin taisteltaessa »uutta oppositiota» vastaan loppuvuodesta 1924 havaita myös Luoteisalueen byroon ja Leningradin kuvernementtikomitean olevan zinovjevilaisten käsissä (emt. s. 150—51). Tilanne muuttui vasta vuoden 1926 alussa (emt. s. 153—56).

⁹ Itä-Karjala oli aluksi menševikkien vankkoja tukialueita. Perustavan kokouksen vaa-leissa Aunuksen läänistä tuli menševikeille peräti 127 000 ääntä (yht. 1 364 826 koko maassa) (Haimson 1974, s. 94 iiii). Lokakuun vallankumouksen jälkeen Petroskoissa toimiva Aunuksen kuvernementtineuvosto pysyttelikin bolševikkihallituksen vastaisella kannalla. Bolševistinen enemmistö kuvernementin toimeenpanevaan komiteaan saatiin vasta karkoittamalla enemmistönä olleet vasemmisto SR:t heinäkuussa 1918. IV Aunuksen kuvernementin neuvostokokouksessa kesäkuussa oli valituista 189 edustajasta ollut 62 bolševikkia, 47 vasemmisto-SR:ää ja 80 puolueetonta. Vastaavin toimin saatiin volostikomiteoiden neuvostojen bolševikkiedustajien määrä nousemaan 26 %:sta 1. 4. 1918 61 %:iin elo-lokakuussa 1918. Vrt. Otšerki karelskoj organizatsii KPSS. Petrozavodsk 1974 s. 72—73, 94—95.

¹⁰ Ks. esim. Otšerki istorii Karelii t. II, Petrozavodsk 1964 s. 134—48. Se, että johdossa oli vallankumouskomitea, oli sinänsä merkki poikkeuksellisista oloista, jotka perustamishetkellä ennen Tarton rauhan solmimista vallitsivatkin. Vallankumouskomiteainstituution säilyminen Karjalassa vuoteen 1923 on jo poikkeuksellinen seikka ja liittyy 1921—22 kansannousuun. Kuvernementin vallankumouskomiteat, joilla oli käsissään kaikki sotilaallinen ja poliittinen valta, lakkasivat yleensä toimimasta vuoden 1920 alussa. Poikkeuksellisesti niitä toimi kuitenkin Siperiassa vuoteen 1925 ja eräillä kansallisilla seuduilla aina vuoteen 1928. (Ks. Graždanskoje... hakus. »revkomy», jossa tosin virheellisesti katsotaan vallank. komitean tulleen Karjalassa lakkautetuksi helmikuussa 1921).

Aunuksen kuvernementin kanssa. Lokakuussa 1920 syntyi yhdistetty Karjalan-Aunuksen kuvernementtipuoluekomitea, vuotta myöhemmin se jaettiin Karjalan alue- ja Aunuksen kuvernementtikomiteaan. Karjalan aluekomiteaan perustettiin myös suomalainen sektio. Elokuussa 1922 koko Aunuksen kuvernementti lakkautettiin.¹¹

Kansainvälisellä tasolla Komintern pyrki yhdistämään maailman valankumouksellisen proletariaatin (kommunistiset) puolueet yhdeksi suureksi maailmanlaajuiseksi puolueeksi, jonka »osastoina» jäsenpuolueet koordinoisivat taktiikkansa. Proletaarisen internationalismin ja demokraattisen sentralismin hengessä katsottiin jäsenpuolueiden myös olevan velvollisia kuuliaisuuteen, tilivelvollisia politiikastaan ja sidottuja Kominternin tuomioihin. Kominternin arvovaltaa jäsenpuolueisiin nähden lisäsivät sen käytössä olevat rahoitus- ja koulutusmahdollisuudet. Nämä molemmat taas olivat olemassa Venäjän kommunistisen puolueen ansiosta, jonka arvovalta tietenkin tästä karttui, sen ohella, että Venäjän bolševikkipuolue oli ensimmäinen kommunistinen puolue ja myös suorittanut onnistuneen vallankumouksen.¹²

Komintern syntyi bolševikkipuolueen ympärille ja sitä on syystäkin pidetty sen apujärjestönä. Periaatteessa Komintern kuitenkin oli tasa-arvoisten veljespuolueiden yhteistyöjärjestö, jossa bolševikeilla ei ollut mitään erikoisasemaa, puhumattakaan siitä, että neuvostovaltio olisi ottanut vastuuta järjestön toiminnasta. Näin erityisesti neuvostovaltion astuessa maailmanpolitiikan näyttämölle 1920-luvun alussa. Aiemmassa vaiheessa Kominternin ja neuvostovaltion yhteys sen sijaan korostui Leninin, neuvostohallituksen päämiehen, osallistuessa näkyvästi sen perustamiseen ja kuulueissa sen johtoelimiin.¹³

Kominternin syntyessä maaliskuun alussa 1919 pidetyssä kokouksessa oli tuskin olemassa muita todellisia kommunistipuolueita kuin VKP (bolševikit). Ulkomaalaiset osanottajat, joista suomalaiset muodostivat merkittävän osan, edustivat tuskin muuta kuin itseään. Kominternin muotoutumisvaiheessa vallankumouksellinen liike sinänsä oli kyllä varsin voi-

¹¹ Organisaatiosta ks. Otšerki... 1974 s. 150—180, 58—59 Ristiriidoista, jotka vaikuttivat myös kommuunin hallinnon sisällä ks. Stacy Churchill: Itä-Karjalan kohtalo 1917—22, 1970 s. 193—200. Volgan saksalaisten kommuunista esikuvana Karjalan kommuunille ks. Kosti (Yrjö Sirola): Volgan saksalaisten työkommuuni Vapaus 29. 5. 1920.

¹² Kominternista yleensä ks. Graždanskaja..., hakus. Kommunističeskij internacional sekä sama hakusana teoks. Sovetskaja istoričeskaja entsiklopedija tom 7., Moskva 1965. Läntisistä esityksistä ks. esim. F. Borkenau: The Communist International. London 1938.

¹³ Lenin valittiin IKKI:n jäseneksi sekä v. 1920 että 1921 (Graždanskaja..., hakus. Kommunističeskij internacional) Kominternin ja valtion suhteiden problematiikasta ks. Uldricks 1979, s. 157—59. Ks. m. M. Florinsky: World Revolution and the USSR. N.Y. 1933 s. 66—67.

makas ja rajankäyntiä kommunismin ja muiden virtausten välillä käytiin useita vuosia niin Kominternin piirissä kuin ulkomaillakin. 1920-luvun alussa todella merkittäväksi voimaksi kommunistinen puolue kasvoi ulkomailla toistaiseksi kuitenkin vain Saksassa.¹⁴

Kominternin ensimmäisessä kongressissa järjestölle valittiin toimeenpaneva komitea (IKKI), jonka byroo koostui lähinnä venäläisistä ja muista vanhan imperiumin kansallisuuksien edustajista. Jo saman vuoden keuhalla syntyi myös ns. pieni byroo, jonka puheenjohtaja G. Zinovjev oli samalla käytännöllisesti katsoen järjestön johtaja. Heinä—elokuussa 1920 pidetyssä Kominternin toisessa kongressissa järjestön luonne hahmottui merkittävässä määrin. Sille hyväksyttiin säännöt ja jäsenkriteerit: 21 ehtoa. Järjestön todettiin perustuvan demokraattisen sentralismin periaatteille, eli jäsenpuolueiden olevan keskuselimen päätösvallan alaisia. Pienen byroon puheenjohtajana jatkoi yhä Zinovjev ja sen piiriin kuului edelleen mm. Buharin. Lenin valittiin laajempaan ja käytännössä vähämerkityksesimpään IKKI:iin. Tunnelma kokouksessa oli sängen vallankumouksellinen Puolan-sodan ollessa käynnissä ja kokous kehottikin koko arvovallallaan maailman proletaareja tukemaan Neuvosto-Venäjän taistelua.¹⁵

Kominternin kolmas kongressi kesä—heinäkuussa 1921 sujui jo toisenlaisissa merkeissä. Hallitseviin taustatekijöihin kuului siirtyminen NEP-politiikkaan Venäjällä. Puolueiden järjestötoiminnasta kokous hyväksyi O. W. Kuusisen teesit, joiden mukaan jäsenpuolueiden suhde Kominterniin tuli olemaan varsin tiivis, edellyttäen mm. toimintaselostusta 3 kuukauden välein. Kominternin ohjeita pidettiin velvoittavina sekä puolueille että sen kaikille jäsenille.

Kommunistien toiminnan organisoinnissa pyrittiin entistä suurempaan joustavuuteen ja suurta huomiota kiinnitettiin työhön muiden kuin varsinaisesti kommunististen järjestöjen välityksellä. Näin esim. Suomessa, jossa Kuusinen oli aktiivisesti vaikuttanut legaalisen vasemmistososialistisen puolueen syntyyn.¹⁶

Kongressin taktisena ohjeena oli siirtyminen joukkotyön tehostamiseen, yhteistyön »alhaalta» ei-kommunistisen työväen ja muun köyhä-

¹⁴ Kominternin perustamisesta ks. esim. Carr *The Bolshevik . . .* 3., s. 127—31; Saksan puolueesta s. 446—47. Ks. m. J. W. Hulse: *The Forming of the Communist International*, Stanford 1964 s. 33, 218—19 sekä Günther Nollau: *International Communism and World Revolution. History & Methods*, London 1961 s. 174—45.

¹⁵ Vert. Carr, *The Bolshevik . . .* 3, s. 192—216, venäläisten roolista IKKI:ssä erit. s. 201.

¹⁶ Kuusisen (»Koenenin») teesit ks. O. V. Kuusinen: *Valitut teokset*, s.a., Moskva, s. 22—48; Kuusisen roolista Suomessa ks. Hakalehto s. 155—56, 163 sekä John H. Hodgson: *Den röde eminensen*. O. W. Kuusinen politiska biografi. Helsingfors 1974, s. 71—72.

listön kanssa. Maailmanvallankumouksen näköalat eivät välittömästi tunteet kokouksesta lupaavilta. Pienen byroon puheenjohtajana jatko edelleen Zinovjev, vuoden 1921 syyskuusta lähtien elimen nimeksi tuli presidium. O. V. Kuusinen valittiin yhdeksi IKKI:n kolmesta sihteeristä, vuoden 1921 joulukuusta lähtien hän oli titteliltään pääsihtööri.¹⁷

Kominternin todellisesta merkityksestä on erilaisia arvioita. Aiheemme kannalta on joka tapauksessa huomattavaa, että suomalaisilla emigranteilla oli järjestön piirissä näkyvä roolinsa, jota henkilökohtaiset suhteet esim. Zinovjeviin, samoin kuin tämän asema niin Pietarin kuin Karjalankin puoluejärjestöjen kannalta vielä vahvistivat.¹⁸

c) Suomalaiset pakolaiset ja heidän järjestönsä

Kansalaissodan loppuvaiheessa Suomesta Neuvosto-Venäjälle saapui useita tuhansia (arviot vaihtelevat 6000:sta 10 000:een) pakolaisia, joukossa merkittävimmät vallankumousjohtajat ja muitakin huomattavia sosiaalidemokraatteja.¹

Kansanvaltuuskunta piti viimeisen kokouksensa Pietarissa 26. 4. 18 ja sen tehtävien voitiin todeta päättyneen. Uudessa tilanteessa tarpeellisia toimia, erityisesti pakolaisten huoltoa, hoitamaan perustettiin keskuskomitea, jonka asemapaikka oli Moskova ja johon kuuluivat Kullervo Manner, O. W. Kuusinen, Oskari Tokoi, Matti Turkia ja Lauri Letonmäki. Pääosa pakolaisia oli Pietarissa, jossa pian järjestäytyi toinen komitea, jäsenenä Yrjö Sirola, Evert Eloranta, P. Railo, Jukka Lehtosaari ja Eino Rahja. Hiukan myöhemmin perustettiin Suomalaisten sosiaalidemokraattien ulkomainen järjestö. Suomalaiset sosiaalidemokraatit julkaisivat omaa lehteä, Vapautta 25. 5. 18 lähtien, myöhemmin paria muutakin. Suuren ongelman tuotti pakolaisten aineellisen toimeentulon turvaaminen; aluksi suurin tukikohta oli keskellä Pietaria, Paavalin kasarmilla,

¹⁷ Ks. Carr s. 381—421, maailmanvallankumouksen näköaloista erit. s. 382—84. Kuusisen pääsihteeriydestä ks. Graždanskaja..., hakus. Kommunističeskij internatsional.

¹⁸ Suomalaisista Kominternissa ks. Hodgson 1974 s. 69—86. Ks. m. Aino Kuusinen: Jumala syöksee enkelinsä, 1972 s. 33—103. Kuusinen vähättelee Zinovjevin osuutta, mutta toisaalta korostaa O. W. Kuusisen läheisiä suhteita toiseen Kominternin huomattavaan johtajaan, Buhariniin (ss. 97—98. Zinovjevin vähättelyä ei ole otettu vakavasti, vrt. Charles Duvalin arvostelu teoksesta, The Russian Review 2/1976, s. 206—07.) Epäilemättä Zinovjevin rooli olikin merkittävämpi kansalaissodan aikana kuin Aino Kuusisen oleskellessa Moskovassa, jossa hän oli Kominternin palveluksessa vuosina 1924—33.

¹ Ks. M. M. Koronen: V. I. Lenin i Finlandija, Leningrad 1983, s. 249; J. Hodgson Communism in Finland. A History and Interpretation. Princeton 1967 s. 81—82 ja siinä mainitut lähteet.

pian perustettiin siirtola Siperian radan varrelle, Buin kaupunkiin, jossa oleskeli n. 3000 suomalaista; sen toiminta jäi kuitenkin lyhytaikaiseksi. Mahdollisuuksia siirtolaisten asettumiseksi Luoteis-Venäjälle lähti tutkimaan valtuuskunta Oskari Tokoin johdolla. Tokoi ja joukko Muurmannin radan suunnalla oleskelleita pakolaisia siirtyivät kuitenkin Englannin suojelukseen, ns. Muurmannin legioonaan, ratkaisten näin asian vain omalta kohdaltaan.²

Poliittisesti olivat pakolaisten mielialat ymmärrettävästi radikaaleja ja erityisesti katkeruus ja järkytys kansalaissodan ja sen jälkiselvittelyjen johdosta oli silmiinpistävää. Tämä ei kuitenkaan vielä merkinnyt suomalaiselle työväenliikkeelle perinnäisesti vieraan bolševismin aatteiden omaksumista. Erityisesti Pietarissa oli aluksi vallalla vasemmistososialidemokraattinen suuntaus, jonka johdossa oli E. Valpas-Hänninen ja joka myös hallitsi Vapaus-lehteä. Valppaan mukaan sosialistisen vallankumouksen edellytyksenä Suomessa, kuten muuallakin, oli sosialistisen järjestelmän edellytysten syntyminen tuotantosuhteissa, vielä toistaiseksi niitä ei ollut olemassa ja sen takia oli yhäkin käytävä legaalista järjestöllistä taistelua ja tehtävä myös »pikkuparannuksia». Vapaus-lehden jyrkästä sävystä huolimatta oli linjaero bolševikkeihin verrattuna sangen selvä. Heinäkuuhun asti toimi Neuvosto-Venäjällä avoimesti muitakin »pikkuporvarillisia» eli ei-bolševistisia puolueita, vasemmisto-SR:ien kapina heinäkuussa — johon kapinallisten puolella osallistui keskeisessä roolissa suomalaisiakin vapaaehtoisia, — kiristi tilannetta ja vasemmisto-SR:tkin tungettiin nyt pois neuvostoista.³

Näyttää siltä, että poliittisen tilanteen kärjistyminen Venäjällä olisi suoraan vaikuttanut tilanteeseen myös suomalaisten emigranttien keskuudessa. Pietarin puoluekomitea puuttui asiaan ja suomalaiset vasemmistososialistit joutuivat rahallisen tuen loputtua heinäkuussa luopumaan lehdestään, joka kuukauden tauon jälkeen alkoi ilmestyä uudelleen, nyt kommunistisin tunnuksin. Poliittiset murhat ja murhayritykset ja niitä seurannut terrori löivät leimansa siihen ajankohtaan, jolloin suomalaiset sosialidemokraatit kokoontuivat Moskovassa elokuun lopulla 1918 perustamaan Suomen kommunistista puoluetta.⁴ Uuden puolueen toi-

² Koronen -83 249—52, 1969 s. 104—112. Hodgson 1967 s. 81—83; H. M. Viitala: SKP — Parlamentaarinen ja vallankumouksellinen puolue 1918—1988. Pori 1988. s. 25—27. Legioonasta tark. Jukka Nevakivi: Muurmannin legioona, Helsinki 1970.

³ Kapinasta ks. ed. s. 15; Hyvönen, A.: Suomen kommunistinen puolue 1918—1924, Helsinki 1968. Hakalehto 1986 s. 12—14.

⁴ Ks. Vapaus 13. 7. 18 pääk. »Vapaus» kuolee — sorto jää (Vihuri). Ajan väkivaltaisesta, terrorin kyllästämästä ilmapiiristä ks. esim. David Dallin: The Outbreak of the Civil War, teoks. Haimson 1974, s. 156—59. Pietarin puoluekomiteasta Koronen 1983 s. 250.

mintalinja oli, erityisesti puolueen ja sen johtajien perinteitä ajatellen, huomattavan jyrkkä. Ohjelmassa sanouduttiin kokonaan irti perinnäisistä sosialidemokraattisista toimintatavoista ja suuntauduttiin aseelliseen vallankumoukseen; sen kauttakaan ei selitetty pyrittävän kansanvaltaan, vaan »rautaiseen työväen diktatuuriin». Puolue kehotti myös kaikkia ase-kuntoisia suomalaisia liittymään Puna-armeijaan. Näin oli osittain tapahtunut jo kesästä lähtien ja suomalaisia vapaaehtoisia oli myös poliittisesti valistettu, mikä oli osoittautunut erityisen tarpeelliseksi eräiden mentyä vasemmisto-SR:ien puolelle kielitaidottomuuden, kukaties muidenkin seikkojen, takia.

Kansallisuuskysymyksessä uuden puolueen kääntymys oli myös äärimmäisen jyrkkä. Asiasta alustanut Jukka Rahja arvosteli jopa sitä, että Suomen sosiaalidemokraatit olivat yleensä pyrkineet Suomen itsenäisyyteen. Joissakin puheenvuoroissa kuitenkin puolustaudittiin sillä, että esim. valtalakikysymyksessä oli joka tapauksessa oltu bolševikkien kanssa samalla puolella. Uudessa tilanteessa suhde kansallisuuskysymykseen oli nyt kuitenkin olennaisesti valjennut: »Pienten kansojen itsenäisyyttä ei ole» totesi Kullervo Manner. Kahden työväen vallassa olevan maan välisen porttien oli auettava. Suhde Neuvosto-Suomen ja Neuvosto-Venäjän välillä tulisi olemaan hyvin läheinen.⁵

Organisatorisesti SKP:n asema muodostui erikoislaatuiseksi. Se ei ollut ainoastaan vallankumouksellinen puolue, joka yhdisti suomalaisia emigrantteja ja tähtäsi vallankumoukseen Suomessa. Se huolehti myös agitaatiotyöstä Venäjällä asuvien suomenkielisten keskuudessa, emigranttien aineellisesta toimeentulosta ja heidän sotilaallisesta koulutuksestaan. Bolševikkipuolueen keskuskomitean alaisuudessa toimi VKP:n ulkomaisten ryhmien keskusfederaatio, jossa edustettuina olivat mm. unkarilaiset, romanialaiset, saksalaiset, jugoslaavit ja jopa jotkut länsieurooppalaisetkin kansallisuudet. Näiden ryhmien jäsenet olivat paljolta entisiä sotavankeja ja pakolaisia. Puoluejärjestöjen muodostaminen kansalliselta pohjalta oli itse asiassa VKP:n organisaatioperiaatteiden vastaista, ja suomalaisten pyytäessä lupaa vastaavien ryhmien perustamiseen se evättiin heiltä. Suomalaiset, kuten puolalaiset tai muutkaan entisen Venäjän keisarikunnan alamaiset eivät olleet em. »oikeiden» ulkomaalaisten kanssa samassa asemassa. SKP hoiti suomalaisten parissa samoja tehtäviä kuin em. järjestöt omiensa: jäsenten vallankumouksellisista kasvatusta, heidän mobilisoimistaan taisteluun neuvostovallan vihol-

⁵ Vrt. Hakalehto 1966 s. 14—17; A. Hyvönen 1968 s. 29—53, erit. 51—52 (Rahja ja Manner) sekä Koronen 1969 s. 112.

lisia vastaan ja vallankumouksen edistämistä kotimaassa. »Internationalisteja», mukaan lukien suomalaisia, taisteli puna-armeijan riveissä huomattavia määriä ja erityistä huomiota tietenkin kiinnitettiin heidän tulevaan rooliinsa omissa kotimaissaan. Keskusvaltojen romahdettua ulkomaalaisten ryhmien kasvatteja lähetettiin joukoittain lietsomaan vallankumousta; osastoittain he kuitenkin eivät päässeet auttamaan Unkarin vallankumousta vaikeutuneen sotilaallisen tilanteen takia.⁶ Suomalaisen sotilaallisesta kasvatuksesta ja vallankumouksellisesta koulutuksesta huolehti SKP:n sotilaslinja, jonka johdossa oli Eino Rahja; sen tehtävät ja valtuudet olivat monipuoliset ja ulottuivat elintarvikehuoltoon saakka. Vuoden 1918 lopulta lähtien suomalaisia mobilisoitiin puna-armeijaan hyvin voimaperäisesti ja johtajia koulutettiin punaupseerikursseilla. Suomalaiset osastot toimivat niin idässä, lännessä kuin pohjoisessakin, heitä oli vartiotehtävissä Suomen rajalla ja punaupseerikoulu kunnostautui myöhemmin myös Kronstadtin kapinan kukistamisessa. Taistelujoukkoina suomalaiset saivat ylistäviä mainintoja, mutta toisaalta voidaan havaita juuri punaupseerien keskuudessa syntyneen laajaa tyytymättömyyttä SKP:tä ja erityisesti sen sotilaslinjaa ja Rahjan veljeksiä kohtaan.⁷

Voidaan siis panna merkille, että välittömässä yhteydessä SKP:hen, joka valmistautui väkivaltaiseen vallankumoukseen Suomessa, toimi suomalaisia aseellisia joukkoja, joiden tarkoitettua aktiivista roolia Suomen tulevassa vallankumouksessa ei välitetty peitellä. Vuoden 1918 lähestyessä loppuaan ja keskusvaltojen romahduksen käydessä yhä ilmeisemmäksi alettiin käytännössä valmistella neuvostovallan pystyttämistä alueille, joilta saksalaiset vetäytyivät. Tässä työssä kiinnitettiin suurta huomiota VKP:n ulkomaisten ryhmien valmentamien Saksan ja Itävalta-Unkarin entisten sotilaiden toimintaan demobilisoituvien keskusvaltojen joukkojen keskuudessa. Jo syyskuun puolivälissä perustettiin Jakov Sverdlovin puheenjohtolla »Miehitettyjen alueiden kommunististen organisaatioiden keskustoimisto», Suomen valtuuskuntaa johti tässä kokouksessa Yrjö Sirola. Suomen lisäksi olivat edustettuina Ukraina, Valko-Venäjä, Liettua, Puola, Latvia ja Viro. Keskustoimisto valmisti aseellista nousua ja vallankumouksellista agitaatiota erityisesti saksalais—itävaltalaisien joukkojen keskuudessa. Lokakuun lopulla keskustoimisto hyväksyi julistuksen Suomen, Latvian, Viron, Puolan, Liettuan ja Valko-Venäjän

⁶ Ks. tästä Vihavainen: *Internationalists'*... (1985) s. 55—59, 62—63 ja siinä mainitut lähteet.

⁷ Ks. Hakalehto 1966 s. 70—78, 46 sekä Vihavainen: »The Communards» 1985 ja Koronen 1969 passim.

työläisille jonka mukaan piti aloittaa välittömästi taistelu miehittäjiä vastaan; lehdissä julistus julkaistiin marraskuun puolivälissä. Tässä yhteydessä Suomen asema rinnastettiin joka taholla silmiinpistävästi »muiden» saksalaisten miehittämien alueiden asemaan. Näin tekivät arvovaltaisesti sekä toimeenpaneva keskuskomitea, Lenin että Stalin; näin teki SKP osallistuessaan »miehitettyjen alueiden» keskustoiluston toimintaan ja näin teki lehdistö kertoessaan kehityksestä »miehitetyillä alueilla».⁸

Muilla miehitettyillä alueilla, Baltiassa jo vuoden 1918 puolella, muodostettiin paikallisista kommunisteista vallankumouskomiteat, jotka pyysivät ja saivat puna-armeijan apua; neuvostohallitus puolestaan tunnusti nämä neuvostotasavallat »itsenäisiksi», joskin tämän »itsenäisyyden» voitiin julkaistuista perustuslaeista ja muista dokumenteista todeta tarkoittavan mitä läheisintä yhteyttä Venäjään.

»Miehitetyt alueet» olivat ikäänkuin »välimuuri» Neuvosto-Venäjän ja lupaavasti alkaneen Keski-Euroopan vallankumouksen välillä; saksalaisten lähtiessä välimuurista kuitenkin muodostuisi — kuten toivottiin — silta työläisten ottaessa vallan; tässä taistelussa neuvostovalta ei jäisi jäämään syrjästäkatsojaksi, lausui Stalin Saksan vallankumouksen aattona.⁹

Vaikka Suomi mainittiinkin säännöllisesti yhtenä miehitetystä alueista; noista vallankumousta ja neuvostovallan apua välittömästi odottavista maista, oli selvää, ettei sen strateginen merkitys kuitenkaan ollut verrattavissa Suomenlahden eteläpuolisiin alueisiin, joiden kautta yhteys länteen oli välittömästi saavutettavissa. Neuvostovallan voimavarojen vähäpätöisyyden huomioonottaen ei tietenkään ollut myöskään mielekasta yrittää iskeä samaan aikaan kaikilla suunnilla.

Suomen lähitulevaisuutta ajatellen pyrittiin joka tapauksessa SKP:n sotilasjärjestön aloitteesta kokoamaan puna-armeijassa palvelevat suomalaiset Pietariin ja vuoden 1918 lopulla saatiinkin kootuksi eri suunnilla palvelleista osastoista »3. suomalainen kommunistinen rykmentti», joka kuitenkin vielä saman vuoden puolella siirtyi rintamalle Suomenlahden eteläpuolelle ja myöhemmin Karjalaan. Vaikka ei ollutkaan epäilystä siitä, että bolševikeilla — ja SKP:lla — oli periaatteessa halua toteuttaa vallankumous Suomessa saman kaavan mukaan kuin muillakin »miehitetyillä alueilla», voidaan joukkojen siirtoa etelään pitää merkinä siitä, että Suomen suunta sai vallinneessa tilanteessa toistaiseksi odottaa. Kun aseellista hyökkäystä Suomeen ei kohdistettu, ei tietenkään ol-

⁸ Ks. Vihavainen *Internationalists'*... s. 63—64 ja siinä mainitut lähteet.

⁹ Vrt. esim. O. Jussila: *Terijoen hallitus 1939—40*, 1985 s. 90—97; Stalin: *teokset*, osa 4., *Petroskoi 1949*, s. 178—80, 192, 194—96.

lut syytä muodostaa myöskään Suomen vallankumouskomiteaa, jollaiset muodostettiin kaikkialla taistelujen alettua ja jotka olivat »osa punarmeijan kuormastoa» kuten Osmo Jussila on asian ilmaissut. Jo vuoden 1919 alkupuolella neuvostojoukot kokivat Suomenlahden eteläpuolella vaikeuksia ja joutuivat perääntymään valloittamiltaan alueilta ja itse Pietarikin näytti olevan suuressa vaarassa.¹⁰

Pidättäytyminen toiminnasta Suomen suunnalla osoittautui uudessa tilanteessa bolševikkien kannalta onnekaaksi ratkaisuksi, jonka puitteissa vähät käytettävissä olevat voimat voitiin keskittää sinne missä niitä kipeästi tarvittiin. Suomella oli vuoden 1919 keväästä lähtien tuskin enää aihetta odottaa bolševikkien sotaista aloitetta. Suomi oli päin vastoin muuttunut uhatusta uhkaajaksi.¹¹

3) Neuvostolehdistö Lokakuun vallankumouksesta 1920-luvulle

a) Yleisiä periaatteita

Neuvostolehdistö muodostui 1920-luvun jälkipuoliskolta lähtien sangen erikoislaatuiseksi, tiukasti keskitetyksi instituutioksi, joka varsin jäykästi noudatteli ylhäältä käsin määrättyjä toimintaperiaatteita tiettyjen dogmaattisten lähtökohtien mukaisesti. Se oli selvästi aivan uudentyyppinen viestintäinstituutio.¹ Muodostumisvaiheessaan, vallankumouksen ja kansalaissodan vuosina ja vielä 1920-luvun alussa sekä neuvostovaltio että neuvostolehdistö kuitenkin toimivat vielä sangen eri tavoin kuin myöhemmin. Kehitys kulki improvisaatioiden kautta eivätkä Leninin varhaiset kirjoitukset, joissa hän asetti puoluelehdistölle tehtäviä, välttämättä edes

¹⁰ Ks. Koronen 1969 s. 120—23; 172—92. Herättää huomiota, että myös kaukana itärintamalla taistelleet suomalaiset keskitettiin nyt Pietariin (ss. 172—73, 189, 92). Ks. m. Jussila 1985 s. 85—136. Pohjoisen armeijan komentaja Parski ehdotti ylipäällikölle 21. 11. 1918 äkillistä hyökkäystä Viipurin ja Käkisalmen valtaamiseksi, missä hän arveli suomalaisten punaisten antavan tiettyä apua. Pitemmälle meneviä suunnitelmia ei tällä sotilashenkilöllä ollut ja suositellun operaation merkitys nähtiin Pietarin turvaamisessa. (Direktivy komandovanija frontov Krasnoj Armii 1917—1922 gg., tom I Moskva 1971, s. 468—70).

¹¹ Tilanteesta vuonna 1919 vrt. m. ss. 108—123. Bolševikkien myöhemmän imagon kannalta oli merkittävää, että hyökkäystä vuosien 1918—19 vaihteessa ei kohdistettu Suomeen, vaan Baltiaan. Tuohon aikaan Suomessa kuitenkin oltiin taipuvaisia näkemään vastaavan ilmiön Suomen kohdalla toteutuneen jo keväällä 1918. Vrt. Seppo Zetterberg: Suomi ja Viro 1917—1919. Poliittiset suhteet syksystä 1917 reunavaltiopolitiikan alkuun. Historiallisia tutkimuksia 102, Helsinki 1977 s. 172—77.

¹ Vrt. esim. Mark W. Hopkins: Mass Media in the Soviet Union N.Y. 1970, s. 28—31.

tarkoittaneet sellaista tilannetta, johon valtaan päässeet bolševikit sitten julkaisutoiminnassaan joutuivat.²

Lehdistöllä oli joka tapauksessa koko bolševismin kehittämisessä keskeinen rooli. »Leniniläisen» Iskran kaudella 1900—03 ei vielä edes puhuttu bolševismista, vaan »iskralaisuudesta». Artikkelissaan »Mitä on tehtävä» Lenin hahmotteli yleisvenäläistä sanomalehteä puolueen rungoksi: toisaalta sillä olisi merkitystä organisatoriselta, toisaalta kasvatukselliselta kannalta. Lehden piti Leninin mielestä toimia »propagandistina ja agitaattorina». Työväenluokan tietoisuus näet pyrki luonnostaan jäämään alhaiselle, konkreettiselle tasolle, mutta sanomalehden tehtävänä oli kohottaa tietoisuus poliittiselle tasolle, opettamalla työväkeä reagoimaan kaikkiin väärinkäyttöksiin, koskivatpa tapaukset mitä luokkaa tahansa ja reagoimaan niihin nimenomaan sosialidemokraattiselta kannalta. Työväenluokan vain »ammattiyhdistystasolle» taipuvainen tyytymättömyys oli kohotettava »korkeammalle»; henkilöissä, jotka olivat oikeastaan tyytymättömiä vain yliopistoihin ja zemstvolaitokseen, oli herätettävä ajatus koko poliittisen järjestelmän kelvottomuudesta. Lenin esitti samassa artikkelissaan myös kuuluisan ajatuksensa lehdestä »kollektiivisena organisaattorina», välineenä, jonka ympärille joukkoliike voisi kehittyä. Tässä suhteessa Lenin vertasi lehteä rakennustelineisiin »jotka pystytetään rakennettavan talon ympärille, jotka hahmottelevat sen ääriiviivat, helpottavat yhteydenpitoa rakentajien kesken, auttavat heitä jakamaan työn ja saamaan yleiskuvan järjestetyn työn avulla saavutetuista yleisistä tuloksista». Rakennustelineet eivät kuitenkaan ole lainkaan tarpeelliset itse asuntoa varten, huomautti Lenin edelleen, »ne tehdään huonommista aineksista, rakennetaan lyhyeksi ajaksi ja joutavat polttopuiksi heti kun talo on pääpiirteissään valmis».³

Mikäli vertausta ajatellaan nimenomaan lehdistön kannalta, tuntuu Leninin mielikuvitus kerrassaan villiintyneen ja oletettavan lehdistön käyvän vallankumouksen jälkeen tarpeettomaksi. Tästä voidaan tietenkin päätellä, ettei Leniniä askarruttanut suinkaan lehdistö, vaan vallankumous. Leninin varhaisten kirjoitusten mieli liittyi ajankohtaiseen poliittiseen taisteluun; vieläpä erityisesti siihen oppositioasemaan, joka hänellä tuolloin oli puolueessa ja puolueella puolestaan yhteiskunnassa. Joka tapauksessa neuvostoliittolainen lehdistöteoria on aina ollut sangen ihastunut Leninin lauseeseen, jonka mukaan »Sanomalehti ei ole vain kollektiivinen propagandisti ja kollektiivinen agitaattori, vaan myös kollektiivinen

² Vrt. esim. Peter Kenez: *The Birth of the Propaganda State. Soviet Methods of Mass Mobilization 1917—1929*. Cambridge 1985 s. 1—17.

³ V. I. Lenin: PSS tom 6. ss. 164—166; tom 5. ss. 11—12.

organisaattori». Leninin on tällä lauseellaan katsottu luonnehtineen lehdistön kolme päätehtävää, joiden selittäminen on sittemmin kirvoittanut hyllymetreittäin kirjallisuutta. Mikäli tarkastelemme, miten näitä tehtäviä on luonnehdittu, voimme tehdä seuraavanlaisia havaintoja.

Leninin käyttämän, alunperin Plehanovin tekemän erottelun mukaan »agitaatio» on määritelty toiminnaksi, joka kohdistuu laajoihin joukkoihin ja liittyy johonkin konkreettiseen kysymykseen; sen on joskus nähty myös vaikuttavan lähinnä tunteeseen. Propaganda puolestaan on määritelty marxismi-leninismien aatteiden valaisemiseksi, se toimii myös yleisemmällä ja älyllisemmällä tasolla. Organisatorista funktiotaan lehdistö taas hoitaa järjestämällä erilaisia kampanjoita ja kokoamalla joukot ympärilleen.⁴ 20-luvun oppikirjan mukaan voitiin jopa kaikki lehdistäartikkelit jakaa tehtävänsä mukaan agitatorisiin tai propagandistisiin; edellisiin kuuluivat ne, jotka pyrkivät välittömään vaikuttamiseen, jälkimmäisiin kaikki loput.⁵ Eräässä myöhemmässä teoksessa kerrotaan lehdistön kolmen funktion liittyvän erottamattomasti toisiinsa ja muodostavan »ikäänkuin kolminaisuuden» (trijediny).⁶

Neuvostolehdistön erilaisuutta porvarilliseen nähden on aina korostettu, vaikka 1920-luvulla kuului vielä myös valituksia siitä, että monia vanhan lehdistön piirteitä oli säilynyt.⁷ Erään määritelmän mukaan bolševistisen lehden periaatteina ovat »puoluekantaisuus, korkea marxilais-leniniläinen aatteellisuus, aito kansanomaisuus ja joukkolinjaisuus, leppymättömyys kommunistisen puolueen ja työväenluokan vihollisia kohtaan ja totuudellisuus».⁸ Asetettujen vaatimusten mukaan siis lehdistön on oltava puoluekantaista ja totuudellista samaan aikaan; totuudellisuus mainitaan kuitenkin luettelossa viimeisenä. Filosofisesti ottaen kysymys totuudesta on leninistillekin melko monimutkainen silloin, kun ei käsitellä triviaaleja asioita. Oikeutettuna voisi kaiketi pitää tässä yhteydessä tulkintaa, jonka mukaan totuudellisuuden vaatimus lehdistön kohdalla tarkoittaa, ettei ole korrektaa esittää tapahtuneiksi tosiasioita, joista tiedetään etteivät ne ole tapahtuneet. Toisaalta puoluekantaisuus tarkoittaa sitä, ettei objektiivisuus kuulu kommunistisen lehden hyveisiin; ta-

⁴ Bolšaja sovjetskaja entsiklopedija 1953—55 hakusanat »propaganda» ja »agitatsija» sekä »gazeta», A. Inkeles: Public opinion in Soviet Russia, Cambridge 1951 ss. 38—43.

⁵ M. Braz—M. Gus: Statja i feljeton, Moskva 1928 ss. 165—68.

⁶ A. Greņnev: Gazeta, Moskva 1971 s. 20.

⁷ Esim. Žurnalist n:o 11 1925 s. 43.

⁸ Bolšaja sovjetskaja entsiklopedija 1952 hakus. »Gazeta». Vuoden 1929 laitoksessa hakusanan »Sovetskaja gazeta» kohdalla mainitut ominaisuudet olivat massalinjaisuus, populäärisuus, sinnikkyys ja leppymättömyys tiettyjen näkemysten ja aatteiden ajamisessa sekä kyky yhdistää ja organisoida massat näiden aatteiden ympärille. Totuudellisuutta ei tuolloin mainittu, mutta tästä ei kannattane vielä tehdä pitkälle meneviä johtopäätöksiä.

pahtumia on arvioitava vallankumouksellisen työväenluokan näkökulmasta. Ei toisin sanoen ole suotavaa, että julkaistaan valikoimatta kaikenlaisia tosiasioita, vaan on pidättäydyttävä julkaisemasta sellaisia, joilla tietyissä tilanteissa voisi olla epäsuotava vaikutus; ne on »sensuroitava» (toimittajan toimesta).⁹

V. V. Kujbyševin kuuluisa määritelmä, jonka mukaan uutinen on »agitaatiota tosiasioilla» on peräisin vuodelta 1931. Myöhemmin luonnehdintaa on pidetty esikuvallisena, mutta vasta 1920-luvun lopulla joutui lehdistö tässä suhteessa uusille urille ja eräitä lehtiä syytettiin nimenomaan siitä, että ne tyytyivät esittämään pelkkiä tosiasioita sen sijaan, että olisivat »valaiseet» poliittisia tapahtumia ja ilmiöitä ja pyrkinet aktivoimaan lukijakuntaansa.¹⁰

Neuvostolehdistön tutkijat ovat huomauttaneet, ettei uutisarvoista sen näkökulmasta ole yksittäinen tapahtuma tai ihminen, vaan sosiaalinen prosessi. Tämä selittää myös osaltaan, että »hyvillä uutisilla» ja jopa ennenkaikkeaa niillä, on uutisarvoa. Itse sana »uutinen», jonka katsottiin liiaksi viittaavan länsimaisiin käsityksiin, oli jo 1920-luvulla epäsuosittu ja myöhemmin kokonaan pannassa. Sen sijaan puhuttiin »informaatiosta» (informatsija).¹¹

1920-luvun loppupuolelle asti neuvostolehden uutiset olivat säännönmukaisesti kommentoimattomia; ne eivät sisältäneet arvioivaa ainesta otsikkoa lukuunottamatta. Vasta vuodesta 1927 lähtien niihin alettiin liittää kommentoiva osa, joka saattoi olla itse uutista laajempi. Tietyn arvotauksen ja viitteen siitä, miten asiat oli tulkittava, antoi tavallisesti otsikko. Lisäksi uutinen saattoi tietenkin sisältää »kriittisiä esiintymisiä», esim. lainauksia jostakin läntisestä lehdestä.¹²

On kyseenalaista, missä määrin myöhemmin kiteytyneitä käsityksiä neuvostolehdistön tehtävistä ja erikoislaadusta voidaan soveltaa kansalaissodan ajan tai vielä 1920-luvun alunkaan todellisuuteen. Itse asiassa tähän aikaan toistuivat alati syytökset siitä, ettei neuvosto (ml. puolue-) lehdistö ollut vielä »oikeata» bolševistista lehdistöä. Moitteet olivat ainakin sikäli osuvia, että neuvostolehdistö myöhemmin, erityisesti 1920-luvun lopulla muuttui huomattavasti toisenlaiseksi. Muutos sattui samoihin aikoihin, kun »sosialismin hyökkäys koko rintamalla» tapah-

⁹ V. A. Kuzmitsev: Organizatsija obščestvennogo mnenija, Moskva—Leningrad 1929 s. 79; Inkeles 1951 s. 138.

¹⁰ Vrt. Problemy informatsii v petšati, Moskva 1971 s. 127; A. Pavlovitš: »Vetšorki ili vetšernyje gazety? (Krasnaja petšat 10/1927).

¹¹ Vrt. Problemy... 1971 s. 126; Inkeles 1951 ss. 138—39.

¹² Vrt. E. Gnedin: Zametki meždunarodnika teoks. S mandatom Izvestii, Moskva 1968 s. 143.

tui, ja sitten kun maassa vihdoinkin vuonna 1937 todettiin vallitsevan sosialismin, oli lehdistökin jo olennaisesti toisenlainen kuin 1920-luvulla: lehdistä ei enää käyty keskusteluja, vaan julistettiin, argumentoinnin sijasta käytettiin korkeaa tyyliä jne.¹³

Tietyissä mielessä tuon varhaisen ajan lehdistö kuitenkin jo oli »sosialistista»; se oli sitä »luokkakantaisessa» suhtautumisessaan totuuteen. Totuutta ei käsitetty yksinkertaisesti valikoimattomaksi tosiasioden esittämiseksi, tai jos käsitettiin, oli kysymyksessä juuri ei-bolševistisuus, josta esimerkiksi Lenin lehdistöä moitti.

Olennainen uutuus vallankumouksen jälkeen bolševikkilehdistössä oli myös sensuurin periaatteen hyväksyminen, mikä ei tosin bolševikkienkään piirissä tapahtunut suinkaan vastaväitteitä. Tässä suhteessa hypäys tsaarinaikaisen älymystön asenteista »uudenaikaisiin» diktatuuriin — olkoonkin, että »proletariaatin» diktatuuriin — hyväksyviin asenteisiin oli todella merkittävä.¹⁴

Alain Besançon on kiintoisasti arvioinut leninismien suhdetta totuuteen. Hänen mielestään leninismi eroaa machiavellismista siinä, ettei sen puitteissa synny kuilua totuuden ja hyödyllisen valheen välille. Hän selittää asiaa leninismillä »ontologisella dualismilla»: sen mukaan ei ole olemassa kaikille yhteistä todellisuutta, vaan kaksi henkensä edestä taistelevaa vastakkaisista totuutta, joista kumpikin on sidoksissa objektiiviseen taustaan. Näiden totuuksien välillä ei myöskään vallitse symmetria, »tasa-arvoisuudesta» puhumattakaan: tulevaisuus näet takaa proletariaatin totuuden, kun taas porvarillinen totuus kuuluu menneisyyteen. Proletaarinen tiede voi ymmärtää porvarillista tiedettä, mutta ei päinvastoin.¹⁵

Proletaarinen ja porvarillinen ideologia taistelevat tämän näkemyksen mukaan ihmisten mielistä, samaan tapaan kuin objektiiviset voimat maailmasta. Puolueen tehtäviin kuuluu proletaarisen totuuden kirkastaminen kaikessa puhtaudessaan ja porvarillisen totuuden jätteiden hävittäminen jäsentensä tajunnasta. Tämä intellektuaalinen työ päättyy vasta kun kieli yhtenäistetään ja alkaa »heijastaa totuutta». Kommunisti ei »valehtelee», koska hänen kielensä on yhteneväinen »proletaarisen todellisuuden» objektiivisen totuuden kanssa.

Luokkavihollinen sen sijaan valehtelee koko ajan; hän tekee sen subjektiivisesti, koska haluaa pettää proletariaattia, mutta myös objektiivisesti, koska totuus ei hänelle valkene luokka-aseman takia. Kommunis-

¹³ Vrt. Hopkins s. 92—101; Kenez 1985 s. 48—49.

¹⁴ Vrt. Kenez 1985 s. 15, 35—44 ja László Révész: *Recht und Willkür in der Sowjetpresse*, Freiburg 1974 s. 7—18.

¹⁵ Alain Besançon: *The Intellectual Origins of Leninism*, Oxford 1981, s. 243—53.

tiken saattaa valehdella, jolloin hän on joko luopio (valehdellessaan toisille kommunisteille) tai machiavellisti (valehdellessaan tietoisesti luokkaviholliselle). Besançon uskoo kuitenkin leninismiin viljelleen vain hyvin vähän machiavellismia ja Leninin valehdelleen politiikoksi harvinaisen vähän.

Besançon esittää asiaa valaisevan esimerkin ns. perustavan kokouksen hajoittamisesta vuoden 1918 alussa (mitä seikkaa esim. J. K. Paasikivi piti todisteena siitä, että Lenin oli »todellinen diktaattoriluonne ja lisäksi kyynikko»).¹⁶ Vuonna 1917 bolševikkipuolue taisteli kauan ja äänekkäästi tämän yleisillä vaaleilla valitun elimen koollekutsumiseksi. Kun se sitten viimein kokoontui ja bolševikit muodostivat vain noin neljänneksen edustajista, kokous hajotettiin. Besançon kuvittelee bolševikkia, joka taisteli väliaikaisen hallituksen kaudella perustavan kokouksen puolesta ja otti kirjaimellisesti, siis »formaalisesti», »mekaanisesti» ja sen vuoksi »porvarillisesti» sellaiset asiat kuin vapaus, demokratia ja edustuksellinen demokratia. Tällainen henkilö ei ymmärtänyt asiaa »dialektisesti»; ei sitä, että »korkeampi demokratian muoto», neuvostovalta, vaati perustavan kokouksen hajottamista. Tällainen henkilö olisi hänen terminologiansa mukaan syylistynyt »naiiviin poikkeamaan». »Kyyntiseen poikkeamaan» sen sijaan olisi syylistynyt henkilö, joka olisi ymmärtänyt koko jutun vain välineenä, luokkavihollisen petkuttamisena, ottamatta sitä itse vakavasti. »Oikea» leninistinen asenne taas ei ole enempää kyyninen kuin naiivikaan, se tajuaa perustavan kokouksen oikeutuksen porvarillisen tasavallan oloissa ja toisaalta sen alempiarvoisuuden neuvostovaltan oloissa. Käytännössä oikea bolševistinen mielenlaatu ilmeisesti on tietynasteisten ponnistelujen tulos, mutta joka tapauksessa todellisuuden piiriin kuuluva ilmiö.

Besançon kuvaa pikantisti leninismiin ja sen liittolaisten suhdetta machiavellismiin: bolševikkipuolue ei omalta kannaltaan ole machiavellistinen, mutta sen liittolainen on; puolue haluaa vilpittömästi perustavaa kokousta yhteiskunnan saattamiseksi korkeammalle tasolle. Puolueen liittolainen kannattaa myös perustavaa kokousta, mutta haluaakin käyttää sitä hyväkseen estääkseen yhteiskunnan kehitystä vielä korkeammalle tasolle; liittolainen osoittaa siis, ettei se pyri todelliseen vapauteen ja demokratiaan. Lenin eroaa Machiavellista sikäli, ettei hän pidä tehokkaan valhetta vaan totuutta. Porvarillinen ajattelu näkee tässä kaksoisajattelua, vaikka itse asiassa bolševikin kannalta kysymys on siitä, että todellisuus on kaksinainen. Leninismi on dialektista; se ei »juonittele»

¹⁶ Besançon, mt. s. 243—53; J. K. Paasikivi: Toimintani Moskovassa ja Suomessa 1939—41 Talvisota. 1959 s. 28.

kieltäytyessään tunnustamasta ristiriitaisuuttaan kestävämmäksi. Se etenee dialektiikan mukaisesti toisesta kannasta toiseen, ollen välillä täysin toisen vaihtoehdon kannalla ja sitten toisen. »Leninismiin hyvä usko» on täydellinen. Opin valistamana ja harjaantuneena tällaiseen ajatteluun se ei ymmärrä liittolaisensa ymmärtämättömyyttä ja moittii tätä epärehellisydestä.¹⁷

Tämä gallialaisen kaunopuheinen ja taatusti ei-kommunistinen näkemys leninismiin suhteesta totuuteen muistuttakoon siitä, miten yksiselitteisiltäkin vaikuttavat kysymykset totuudesta ja epätotuudesta saattoivat noina hyvän uskon vuosina muodostua vähemmän yksinkertaisiksi. Tiedotuksenkaan alalla ei ole syytä olettaa kirjoittajan aina ymmärtäneen poikkeavansa totuudesta silloinkaan, kun tämä jälkipolvien silmis- sä näyttää ilmeiseltä.

b) Neuvostolehdistön alkuvaiheet ja kehitys kansalaissodan vuosina

Bolševistisen lehdistön historia aloitetaan yleensä Iskrasta. Iskra, jota painettiin ulkomailla ja levitettiin illegaalisesti Venäjällä vuodesta 1900, ilmeisesti todella tarjosi agitatorisen ja propagandistisen hengenravinnon ohella puolueen jäsenille konkreettisen, organisaatiota luovan tehtävän, kuten Lenin oli kaavaillut. Vuoden 1903 lopulla lehti kuitenkin joutui menševikkien käsiin. Bolševikit perustivat uudeksi äänenkannattajakseen seuraavana vuonna Vperjod-lehden, joka oli lyhytikäinen; sitä seurasi eri nimisiä julkaisuja: Proletarij, Novaja Žizn, Sotsial Demokrat. Vuonna 1912 aloitti toimintansa legaalisesti ilmestyvä Pravda, josta samanniminen yhä ilmestyvä lehti laskee historiansa. Sen ilmestyminen jatkui vuoteen 1914 melko hyvällä menestyksellä, painoksen ollessa 70—60 000. Julkisen vallan suhde lehteen oli varsin kielteinen, ensimmäisenä ilmestymisvuonna se takavarikoitiin peräti 41 kertaa ja se muutti usein nimeään, ilmestyen mm. nimillä Rabotšaja pravda, Severnaja pravda, Pravda truda, Proletarskaja pravda, Put pravdy, Rabotšij ja Trudovaja pravda. 8. 7. 1914 lehti lakkautettiin entistä perusteellisemmin ja sen työntekijät vangittiin.¹

Pravdan toiminta pääsi alkamaan uudelleen vasta vuonna 1917; Helmikuun vallankumouksen jälkeen. Se alkoi ilmestyä 18. 3. bolševikkien

¹⁷ Besançon emt. s. 253; ks. m. Kenez 1985 s. ix, 3, 252.

¹ Vrt. Kenez 1985, s. 25—29 ja esim. Sovetskaja istoričeskaja entsiklopedija t. 11, Moskva 1968, hakus. »Pravda» ja t. 6., Moskva 1965, hakus. »Iskra».

keskuskomitean ja Pietarin komitean äänenkannattajana. »Heinäkuun päivistä» lähtien lehti joutui väliaikaisen hallituksen vainon kohteeksi ja alkoi vanhaan tapaan vaihdella nimiään: Listok »Pravdy», Rabotšij i soldat, Proletarij, Rabotšij, ja Rabotšij put. Levikki saavutti jo keväällä 80 000 rajan.

Päästessään enemmistöksi Pietarin neuvostossa bolševikit saivat haltuunsa myös sen Izvestija(Tiedonantoja)-lehden juuri Lokakuun vallankumouksen syttyessä.²

Välittömästi vallankumouksen jälkeen bolševikkien johtavia orgaaneja olivat siis Pravda ja Izvestija, joista keväällä 1918 julkaistiin pientä ilta-painostakin. Alkuvaiheessa ilmestyivät myös kansankomissaarien neuvoston ilmoituslehti Gazeta vremennogo rabotšego i krestjanskogo pravitelstva (Väliaikaisen työläisten ja talonpoikien hallituksen lehti), joka 1. 1. 1918 jätti nimestään pois sanan »väliaikainen». Sillä oli ainoana oikeus julkaista ilmoituksia ja se myös harrasti »salaiseen diplomatiaan» liittyvien asiakirjojen julkistamista. Lehden ilmestyminen loppui jo 28. 2. 1918. Sota-asiain kansankomissaari julkaisi myös äänenkannatta-jaansa Armija i flot rabotšej i krestjanskoj Rossii 4. 12. 1917 alkaen. Puna-armeijan tultua perustetuksi se muutti nimensä muotoon Rabotšaja i krestjanskaja krasnaja armija i flot 31. 1. 1918, lehti lakkasi keväällä 1918 ja sen seuraajakin Krasnaja armija kuoli pian paperipulaan. Vuoden 1918 lopulla ilmestyi myös lyhyen aikaa Vsevoluštšin, asevelvolisuusasiainosaston lehti Vooružennoj narod, sekin kuollakseen pian paperipulaan ja painokoneiden epäkuntoisuuteen.³

Kansankomissaarien neuvoston muutettua keväällä Moskovaan, muuttivat sinne myös Pravda ja Izvestija. Pietarissa jäivät kuitenkin ilmestymään paikallinen Petrogradskaja pravda ja Pietarin neuvoston Izvestija, jotka siis olivat tavallaan samannimisten pääkaupunkilehtien silmi-koituneita sisaruksia.

Heti vallankumouksen jälkeen alettiin harjoittaa myös kilpailevien leh-
tien toiminnan rajoittamista. Vallankumousta seuraavana päivänä sotilasvallankumouksellinen komitea lakkautti joukon lehtiä, joiden taholta vastarintaa oli odotettavissa. Ilmestymään jäi yhä huomattava määrä

² Kenez 1985 s. 29—35. Lokakuun vallankumouksen aikoihin bolševikeilla oli käytet-
täväissään jo 75 julkaisua, joista 25 päivälehteä. Niiden päivittäinen levikki on arvioitu peräti
600 000:ksi (Kenez s. 35).

³ Izvestija, joka oli neuvostojen toimeenpanevan keskuskomitean äänenkannattaja, ei
ankarasti ottaen ollut bolševikkien oma lehti ja tämä näkyikin aluksi esim. siinä, että toi-
mittajissa oli vasemmisto-SR:iä (vrt. Kenez 1985 s.39). I. V. Kuznetsov — E. M. Fingerit:
Gazetnyj mir Sovetskogo Sojuza 1917—1970 gg. I, Moskva 1972, s. 14—16, 33—34, 45—46,
76, 98.

vasemmistolaisia ja sävyltään vähemmän poliittisia ei-bolševistisia lehtiä. Ennen pitkää myös liberaaleja ja muita lakkautettuja lehtiä alkoi ilmestyä uusilla nimillä. Niihin nähden noudatettu politiikka ei ollut johdonmukaista. Vaikka Lenin oli 4. 11. 1917 selittänyt toimeenpanevalle keskuskomitealle porvarillisten lehtien sietämisen merkitsevän sosialismista luopumista, päätti sotilasvallankumouksellinen komitea kahden päivän kuluttua sallia kaikkien Moskovian lehtien, suuntauksesta riippumatta, ilmestyä ilman sensuuria, koska perustavan kokouksen vaalit edellyttivät agitaatiovapautta. Kysymys lehdistön vapaudesta oli sikäli erityisen hankala, että osa bolševikkejakin kannatti sitä. Käytännössä lehtien kieltäminen, lakkauttaminen ja takavarikointi tuli lähikuukausien aikana riippumaan poliittisen tilanteen muutoksista. Virallisten tai yleensä bolševikkivallan elinten suorittamien toimenpiteiden ohella oppositiolehtien toimintaa voitiin vaikeuttaa muutoinkin, esim. ilkvallalla kirjapainoissa.⁴

Kysymys lehdistön vapaudesta ratkaistiin periaatteessa Toimeenpanevan keskuskomitean kokouksessa 4. 11. 1917 liHAVAN riidan kera, tuolloin suurin osa bolševikkien vastustajista oli jäänyt pois tämän elimen toiminnasta protestina bolševikkien vallanotolle. Kolmellakymmenelläneljällä äänellä 24 vastaan, yhden pidättyessä hyväksyttiin komiteassa päätöslauselma, jonka mukaan »porvarilliseen» lehdistön vapauteen ei ollut enää palattava ja julkaisuvälineet oli annettava neuvostovallan elimille. Päätös aiheutti neljän kansankomissaarin eroamisen; myös monet huomattavat bolševikit olivat sitä vastaan. Asian johdosta menševikkivaltainen kirjapainotyöläisten ammattiliitto uhkasi lakolla jo marraskuun 1. päivänä, joka 6. 11. kuitenkin peruuntui.⁵

Vaikka bolševikkivalta olikin tehnyt periaatepäätöksensä siitä, ettei lehdistönvapaus ollut rajoittamaton, ei tämä käytännössä vielä ratkaissut sitä, millä tavalla itse rajoittamispolitiikkaa käytännössä hoidettiin. Erityisesti alkuvaiheessa rajoitti bolševikkihallituksen liikkumavaraa muihin vasemmistopuolueisiin nähden yleinen poliittinen tilanne, jonka puitteissa ei ollut viisasta hankkia niiden taholta ankarampaa vastarintaa kuin oli väistämätöntä ja esim. provosoida juuri poliittisia lakkoja. Alkuvaiheessa bolševikkihallitukselta puuttui niinkään koneisto, jonka avulla se olisi edes voinut toimeenpanna tehokkaasti lehtien lakkauttamisia, puhumattakaan kirjoittelun ennakkosensuurista. Porvarilliset ja muutkin

⁴ Vrt. Kenez 1985 s. 35—44 sekä Lande -74 s. 80 ja George Denicke: From the Dissolution of the Constituent Assembly to the Outbreak of Civil War (teoks. Haimson -74) s. 109—10.

⁵ Kenez 1985 s. 39—41 sekä J. L. Keep (ed.) 1979, s. 68—79.

lehdet noudattivat samaa taktiikkaa kuin bolševikit aikanaan samassa tilanteessa. Esim. kadettien Retš vaihtoi muutaman viikon aikana nimeään viisi kertaa. Taloudellisten tekijäin merkitykseen uskova Lenin yritti vaikuttaa kilpailijoihin lamauttavasti 5. 12. voimaan tulleella ilmoituskiellolla, joka osoittautui vähemmän onnistuneeksi, kuten hän myöhemmin itsekkin tunnusti. Sosialistiset lehdet, jotka eivät olleet julkaisseet paljoakaan ilmoituksia, alkoivat nyt mielenosoituksellisesti niitä painaa, mikä johdosta lehdistöasiain komissaari A. I. Minkin hankki käyttöönsä sata matruusia voidakseen toimeenpanna määräyksen.⁶

18. 12. perustettu lehdistötribunaali, jonka johdossa oli vasemmisto-SR Steinberg, sai oikeuden takavarikoida tai sulkea lehtiä ja määrätä sakkoja. Bolševikkien kannalta sen toiminta osoittautui liian »lempeäksi» ja kuvaan astui pian mukaan myös Tšeka, joka alkoi pidättää vastavallankumoukselliseksi havaittuja toimittajia. Tšeka ei tunnetusti ollut toiminnassaan muodollisista säädöksistä riippuvainen. Tammikuun lopulla annettiin dekreetti vallankumoustribunaalien valtuuksista lehdistön suhteen, tällöin rangaistavaksi määriteltiin valheellisten tietojen levittämisen ohella myös »neuvostovastaisen» materiaalin julkaiseminen ja rangaistuksena olivat sakkojen asemesta jo myös vankeus ja karkotus. Käytännössä voitiin havaita, että jopa neuvostovallan väittämisen heikoksi voitiin katsoa rikolliseksi. Kaikesta huolimatta neuvostovalta ei ollut yhtä kuin bolševikit vielä tässä vaiheessa. Paitsi että vasemmisto SR:t olivat merkittävä hallituspuolue, kuului neuvostoihin muidenkin puolueiden edustajia, joskin näitä oltiin tehokkaasti työntämässä syrjään.⁷

Poliittisen tilanteen kiristytessä annettiin ja toimeenpantiin useita määräyksiä ei-bolševistisen lehdistön toiminnan rajoittamisesta. »Vallankumouksellista puolustusta vastustavien», »saksalaisen porvariston puolella olevien» sekä »neuvostovallan kumoamiseen pyrkivien» julkaisujen kieltämisestä säädettiin 22. 2. 1918 annetussa »Sosialistinen isänmaa vaarassa» -julistuksessa. Moskovan porvarilliset lehdet lakkautettiin 18. 3. 18 niiden vastustettua Brestin rauhaa, ja kansankomisaarien neuvoston dekreetti kehotti vallankumoustribunalia »mitä ankarimpiin» rangaistus-toimiin.⁸

Painostuksesta huolimatta ne oppositiolehdet, joita ei lakkautettu, julkaisivat bolševisminvastaista tekstiä, jossa ei ollut itsesensuurin häivää-

⁶ Kenez 1985, s. 41—42.

⁷ Kenez 1985 s. 43—44, Leggett -81 s. 5—8, 306—08. Kadettien lehdistä ks. W. C. Rosenberg: *Liberals in the Russian Revolution*, Princeton Univ. Press 1974, s. 287—88.

⁸ Myös esim. 14. 5. 18 julkaistiin Petrogr. pravdassa asetus seitsemän porvarillisen lehden lakkauttamisesta. Kuitenkin esim. kadettien Naš vek saattoi ilmestyä jopa elokuulle 1918.

kään. Maksim Gorkin kuuluisat »epäajankohtaiset ajatukset», joita hän julkaisi Novaja-Žizn lehdessään, ovat tästä hyvänä esimerkkinä. 7. (20.) 11. 1917 Gorki vertasi Leninin asennetta sananvapauteen Stoly-pinin ja Plehwen toimintaan, 10. (23.) 11. 1917 hän syytti Leniniä mo-raalittomuudesta ja siitä, että tällä oli »herrasmiehen» välinpitämätön asenne suurten joukkojen elämään ja kuolemaan nähden. Bolševikkijoh-tajien joukossa Gorki sanoi olevan kaikenlaisia petkuttajia, entisiä Oh-ranan agentteja ja seikkailijoita. Muuan esimerkki oli A. V. Lunatšars-ki, »rajoittunut henkilö, jolla oli heikkous runouteen» (NŽ 6. (19.) 12. 1917). Bolševikkilehdet ja oppositiolehdet olivat useinkin polemiikissa keskenään. Esim. 9. (22.) 1. 1918 Gorki syytti Pravdaa valehtelemisesta sen väittäessä, että perustavaa kokousta kannattanut mielenosoitus oli porvarien järjestämä. »Neuvostovastainen» kirjoittelu saattoi olla kiel-lettyä, mutta se ei estänyt Gorkia vielä 26. (13.) 5. 1918 julistamasta tais-televansa bolševikkeja vastaan »kaikin voimin».⁹

Oppositiolehdistö tungettiin syrjään näyttämöltä sitä mukaa kuin bol-ševikit muutenkin monopolisoivat vallan neuvostoissa itselleen. Touko—elokuussa 1918 kaikki oppositiolehdet lakkautettiin ja bolševikkien ja va-semmistoSR:ien avoimen välirikon myötä päättyi myös se aikakausi, jo-ta Peter Kenez on nimittänyt »lehdistön hämäräksi».¹⁰

Bolševikkien ja »pikkuporvarillisten» puolueiden rinnakkaiselo virisi tosin jälleen vähäksi aikaa henkiin loppuvuodesta 1918 ja johti vielä seu-raavan vuoden alussa hetkelliseen oppositiolehtien ilmaantumiseen.

Keväällä 1919 menševikkien keskuskomitea julkaisi Vsegda vperjod -lehteä, joka menestyi hyvin ja ilmestyi kuukauden päivät 100 000:n kap-paleen painoksena, kunnes suljettiin 26. 2. 19. SR:t taas julkaisivat sa-moihin aikoihin, maaliskuun lopulle asti jälleen Viktor Tšernovin pää-toimittamaa Delo Naroda -lehteä. Tämä lyhytaikainen sananvapauden kukoistus liittyi edellisen vuoden lopulla tehtyyn bolševikkien ja »pik-kuporvarillisten» puolueiden väliseen sovintoon ja samalla ilmeisesti ha-luun rauhoittaa eurooppalaista vasemmistolaista mielipidettä, mitä sit-temmin alettiin pitää tarpeettomana. Tämän jälkeen rajoittui opposition julkaisutoiminta Venäjällä — paikallisia poikkeuksia lukuunottamatta (esim. Gruusiassa) pelkkiin lehtisiin. Sitä jatkettiin kuitenkin ulkomailla, jossa tärkeimmäksi sosialistisen »demokraattisen opposition» äänenkan-nattajaksi muodostui Berliinissä 1. 2. 1921 toimintansa aloittanut men-ševikkien Sotsialistitšeskij vestnik. SR:t julkaisivat Berliinissä, myöhem-

⁹ Gorkin kolumnit on julkaistu myös teoksessa Maxim Gorkij; Obekväma tankar om oktoberevolutionen. Med inledning av Melker Johnsson. Stockholm 1983.

¹⁰ Ks. Leggett s. 308, Kenez s. 41.

min Pariisissa Kerenskin toimittamaa Dni-lehteä. Kadeteilla oli Berliinissä Rul-lehti ja Pariisissa P. N. Miljukovin toimittama Poslednije novosti.¹¹

Tämän esityksen puitteissa käsitellään ei-bolševistisia lehtiä, vain vuoden 1918 ensi puoliskon osalta. Tämän periodin aikana oli SR:ien päääänenkannattaja nimeltään Delo naroda, kadettien Naš vek, ja menševikkien Novyj lutš. Myös menševikkien Vperjod- ja Den-lehtiä ja menševistiseksi luettavaa pienen »yhdistyneiden sosialidemokraattien» ryhmän Novaja žizniä on tässä tutkimuksessa tarkasteltu.

Sekavista oloista johtuen oli myös bolševikkilehdistön, kuten koko puolueen toiminta alkuvaiheessa hankalaa. Puoluetta repivät oppositiot, kuten edellä on esitetty. Erimielisyys ilmeni mm. suhtautumisessa lehdistön vapauteen. Brestin rauhan solmimisen yhteydessä puolue näytti olevan jo hajoamisen kynnyksellä ja 'vasemmistokommunistit' julkaisivat muutaman numeron omaa lehteäänkin; Diskussionnyj listokia.

Bolševikkien omienkin lehtien levittäminen sujui vaikeasti. Maaliskuun alussa v. 1918 valitettiin puoluekokouksessa Sverdlovin suulla Pravdan leviävän vain Pietariin. Paperista ja painomusteesta oli siinä määrin pulaa, että lehtien kokoa oli pienennettävä. Esim. Pravdan koko ja painos vaihtelivat suuresti; vuonna 1917 sitä oli painettu jopa 200 000, 1918 painos putosi aina 58 000:een ja sivumäärä neljästä kahteen vuonna 1919. Izvestija pieneni myös nelisivuiseksi vuoden 1918 lopulla ja välillä jopa kaksisivuiseksi v. 1919, myös sen palstojen lukumäärä vaihteli kausittain.¹²

Lenin ei kuitenkaan katsonut olevan vielä sinänsä huolestuttavaa, että lehtien nimikkeiden määrä ja painosten volyymi oli laskussa. Hänen mukaansa tärkeintä oli sisältö, jossa hän näki paljon toivomisen varaa. Jo niin aikaisin kuin maaliskuussa 1918 Lenin katsoi, että voisi itse asiassa olla hyvä, jos ajankohtaista sanomalehtimateriaalia julkaistaisiin 'sata kertaa' vähemmän, mikäli se vain olisi oikeanlaatuista: irroittautuisi porvarillisesta tavasta selostaa politiikan yksityiskohtia, joihin eri maiden kapitalistit halusivat kiinnittää joukkojen huomion, ja sen sijaan keskittyisi aivan konkreettisiin taloudellisiin asioihin; joukkojen taloudelliseen

¹¹ Dallin -74, s. 192, 196—97. SIE, tom 16., Moskva 1976, hakus. »Emigratsija».

¹² Ks. Charles S. Sampson: The Formative Years of the Soviet Press. An Institutional History. Diss. Univ. of Mass. 1970 (painamaton väitösk.) s. 68, 77—78; Hopkins s. 69. Lehtien painosmäärä vaihteli kuukaudesta toiseen, ja jopa päivästä toiseen. Kenezin mukaan oli Izvestijan levikki v. 1919 keskimäärin kuitenkin 300 000—400 000 ja Pravdan 130 000 (Kenez s. 45).

kasvatukseen ja taloudellisen kokemuksen vaihtoon, muuttuisi sensaatioiden ja pelkkien poliittisten uutisten välittäjistä »porvarillisen valheen» vastustamisen ja joukkojen taloudellisen »uudelleenkasvattamisen» välineeksi. Tämä teema toistui myöhemminkin Leninin lehdistöä koskevissa lausunnoissa.¹³ Lopulta päädyttiin työnjakoon, jonka mukaan Pravda ja Izvestija keskittyisivät poliittisiin kysymyksiin johtavina lehtinä; tuotantopropagandan johto jäisi Bednota-lehdelle, joka oli uusi suuri kansanomaisen julkaisu ja levisi v. 1918 100 000 painoksena eli oli suurempi kuin Pravda, kuten eräissä vaiheissa myöhemminkin.¹⁴

Lehdistön bolševistista — aatteellista — laatua voitiin tietysti arvioida muutenkin kuin taloudellisen materiaalin perusteella. Bolševistisen lehdistön aatteellinen valvonta tapahtui alkuvaiheessa sangen suoraan: huomattavimmat bolševikit kuuluivat toimituksiin. Pravdan toimituksen kuuluivat joulukuusta 1917 Stalin, Trotski, Buharin ja Sokolnikov. Lehden siirrettyä Moskovaan seurasivat Stalin ja Sokolnikov mukana; Pietarin Pravdan toimitukseen taas tulivat Bystrjanski, Smilga ja Zinovjev. Trotski »evästi» Smolnassa aluksi päivittäin Pietarin lehtiä, antaen informaatiota koti- ja ulkomaan tapahtumista. Kansankomisaarien neuvoston lehdistötoimiston päällikkö kävi keskustukomitean kokouksissa ja hänen raporttinsa julkaistiin lehdissä.¹⁵ Ulkomaan uutisten välitys annettiin Venäjän sähkösanomatoimistolle, Rostalle, joka muodostettiin sulauttamalla yhteen PTA (Pietarin sähkösanomatoimisto) ja kansankomisaarien neuvoston lehdistötoimisto 7. 9. 1918. PTA oli jo 14. 12. 1917 muutettu neuvostohallituksen viralliseksi elimeksi ja sen kokoonpanoa muutettu.¹⁶

Bolševikkien omien lehtien valvonta ja ohjaus jäi kuitenkin sporadiseksi ja epämääräiseksi. Asiaintilaa kuvaa, että 8. puoluekokouksessa keväällä 1919 Lenin väitti juuri lehdistön ilmentävän keskustukomitean näkemyksiä, selittäen näin keskustukomitean toiminnan vähäisyyttä, esim. kiertokirjeiden harvalukuisuutta. Tähän saattoi Pravdan toimittaja Osinski todeta, ettei Pravda ollut koskaan saanut keskustukomitean ohjeita.¹⁷ Onkin ilmeistä, ettei lehdistö edustanut yhtä ainoaa johdonmukaista ja valvottua puolueen linjaa. Poliittiset vaikuttajat ja jopa toimittajat esittivät omia näkemyksiään. Izvestijan ja Pravdan palstoilla esi-

¹³ Ks. Lenin tom 36. s. 144—53, tom 37, s. 89—91 ja esim. 42. s. 14—16. 88. Ks. m. Kenez s. 49.

¹⁴ Ks. Sampson s. 92, PSS tom 42. s. 14—16. Ks. m. V. I. Lenin o petšati, Moskva 1974, s. 403 Kenez s. 48.

¹⁵ Vrt. Sampson s. 61—62, 67.

¹⁶ Ks. Sampson s. 80, ja SIE, tom. 12., Moskva 1969, hakus. Rossijskoje telegrafnoje agentstvo sekä N. A. Bryljakov: Rossijskoje telegrafnoje. . . , Moskva 1976 s. 8.

¹⁷ Ks. Vosmoj s'jezd RKP (b) mart 1919 goda. Protokoly Moskva 1959 s. 25—28.

tettiin erilaisia mielipiteitä siitäkin, onko lehdillä oikeus arvostella neuvostojärjestelmää. Käytännössä kiistakysymyksiä myös puitiin pääkirjoituksen jälkeisissä artikkeleissa, jopa itse pääkirjoituksissa hyvinkin keskeisistä aiheista; jopa esimerkiksi siitä, oliko suotavaa ja mahdollista solmia rauha Baltian tasavaltojen kanssa.¹⁸

Itse asiassa lehdistö jäi kansalaissodan kaudella orpopojan asemaan; huomattavimmat johtajat, jotka olivat aluksi aktiivisia lehtimiehiä, joutuivat pian muihin tehtäviin, usein rintamille.¹⁹ Kun lehdistön tilaa tarkasteltiin ensimmäisessä journalistikonferenssissa syksyllä 1918 esitti huomattava journalisti Keržentsev arvion, joka ei kuulostanut kovinkaan kohtuuttomalta; sen mukaan neuvostolehdet olivat laadultaan huonompia kuin porvarilliset; ne olivat kaikki kuin samasta muotista valettuja ja kopioivat toisiaan.²⁰ 8. puoluekokouksessa tämä tilanne todettiin arvovaltaisesti: kansalaissota oli aiheuttanut lehdistön heikkenemisen; miltei kaikki puolue- ja neuvostolehdet olivat irtautuneet paikallisesta ja usein yleisestäkin poliittisesta elämästä. Lehdissä julkaistiin pitkiä kiinnostamattomia artikkeleita ja painettiin kokonaisuudessaan erilaisia asetuksia, sen sijaan, että olisi laadittu »elävää tekstiä». Kokouksen kanta oli, että kaikki nämä epäkohdat huomattavassa määrin selittyivät puolueen parhaiden kirjallisten voimien siirtymisestä »valtiolliseen työhön». Tilanteen parantamiseksi päätettiin tehostaa toimittajien valintaa ja määrätä puoluekomiteat johtamaan lehtien työtä; sotasensuurin taas tuli ankarasti rajoittaa oman alansa asioiden valvomiseen. Eräs tärkeimmistä lehdistön tehtävistä oli oleva erilaisten virkamiesten ja laitosten rikkomusten paljastaminen. Pravdan erikoistehtäväksi jäi puolue työ ja provinssilehtien ohjaus.²¹

Arvioitaessa missä määrin neuvostovaltion ulkomaansuhteet heijastuivat lehdistössä kansalaissodan vuosina, täytyy ensinnäkin todeta näiden suhteiden tuolloin ylimalkaan olleen varsin heiveröiset ja välillä suorastaan katkenneen useimpiin maihin. Saksan kanssa solmitussa Brest-Litovskin rauhassa bolševikit sitoutuivat olemaan tekemättä propagandaa »toisen osapuolen hallitusta, valtiota tai sotilaallisia laitoksia vastaan» kuten vastavuoroisesti puolestaan saksalaisetkin.²² Tämän pykälän, kuten muidenkin ko. sopimuksen pykälien käytännöllistä merkitystä on vähätelty. Joka tapauksessa se aiheutti, ettei neuvostohallitus vi-

¹⁸ Ks. Sampson s. 85. Vrt. s. 186—87.

¹⁹ Vrt. Sampson s. 92. Vosmoj s'jezd s. 295—96.

²⁰ Sampson s. 84.

²¹ Vosmoj s'jezd s. 436—37. Ks. m. Sampson s. 95—98.

²² Vrt. Carr: The Bolshevik... 3. s. 80—81, 84.

rallisesti voinut suorittaa toimia, joista se näin oli ilmoittanut pidättyvänsä. Tilanne ei voinut olla vaikuttamatta lehdistön kirjoitteluun. Venäjänkieliset lehdet eivät tietenkään juuri olisikaan voineet tehdä tehokasta saksalaisvastaista propagandaa muualla kuin Venäjällä, nyt niiden joka tapauksessa oli myös teeskenneltävä, että neuvostohallitus noudattaa Brestin sopimuksen kaikkia pykäläiä. Tilanne heijastui myös Tšitšerin Toimeenpaneavassa keskuskomiteassa käyttämässä puheenvuorossa: hän ilmoitti neuvostohallituksen ryhtyvän toimenpiteisiin, mikäli propagandan kieltävää sopimusta rikotaan. Suljetussa puoluekokouksessa Lenin saattoi kyllä sen sijaan kehua sopimusta rikutun kymmeniä kertoja.²³

Tärkeimpiä neuvostolehtiä seurattiin tietysti muidenkin valtojen toimesta. Vielä heinäkuun loppuun asti v. 1918 länsiliittoutuneilla oli Neuvosto-Venäjän alueella edustajansa. Erityisesti vuonna 1919 ja myöskin Puolan-sodan aikana 1920 neuvostovalta kuitenkin kiinnitti mitä suurimpia toiveita kansainväliseen vallankumoukseen, eikä »imperialistisista» valloista — vallankumouksen toivotuista uhreista — kirjoitettaessa tunnettu mitään tarvetta säästellä sanoja. Jopa Narkomindelin edustaja käytti kieltä, jota ei juuri voinut erottaa Kominternin lyhtypylväsdemagogias-²⁴ »Avoimen diplomatian» hengessä kansainvälisiä neuvotteluja — kuten Suomen ja Neuvosto-Venäjän Berliinin neuvotteluja v. 1918 — selostettiin laajasti, mikä ei tietenkään merkinnyt sitä etteikö neuvostohallitus olisi tuntenut yhtä suurta tarvetta kuin muutkin hallitukset pitää diplomaattiset korttinsa tarpeen mukaan salassa. Vuonna 1919 VKP:n 8. kongressissa Lenin jopa painotti »illegaalisen» toiminnan tulevan aina olemaan osa bolševikkien politiikkaa.²⁵

Bolševikkipropagandaa ulkomaille tehtiin myös voimaperäisesti, osin virallisten tai puolivirallisten edustajien ja erityisesti vuodesta 1920 Kominternin kautta tämän järjestön päästyä todella jaloilleen.²⁶ Venäjänkielisten lehtien työkenttä oli tietenkin etupäässä Venäjällä ja ne oli osoitettu kotimaiselle lukijakunnalle. Ottaen huomioon bolševikkihallituksen aseman ei neuvostolehdistössä tietenkään ollut syytä viljellä mitään ulkomaisille hallituksille osoitettuja kätettyjä viestejä, kuten todellinen suurvalta olisi voinut tehdä. Sellainen ei myöskään ollut ajan hengen mu-

²³ *ibid.*; Lenin: PSS tom 22. s. 327.

²⁴ Vrt. Carr: *The Bolshevik*... 3., s. 98, 136, 272.

²⁵ *Vosmoj s'jezd*, s. 26. Lenin viittasi siihen, että osa bolševikkien toimintaa oli pidettävä eurooppalaiselta porvaristolta salassa.

²⁶ Vrt. Carr: *The Bolshevik*... 3. s. 86, 170, 194.

kaista. Toisaalta oli täysi syy pidättäytyä antamasta lehdille tietoja esim. sellaisista puoluepäätöksistä, joiden ei toivottu leviävän ulkomaisen vihollisen tietoon.²⁷

²⁷ Vuonna 1920 Lenin vaati julkaistavien puoluedokumenttien asettamista »kolminkertaisen» sensuurin alaiseksi ennen julkaisemista; nimenomaan ulkomaiden takia. PSS 42., s. 55—56.

II Neuvostolehdistö ja Suomi 1918—1920

1) Suomen itsenäisyyden tunnustamisesta Saksan vallankumoukseen

a) Suomen itsenäisyyden tunnustaminen

Kuten aiemmin on todettu, syösteessään uuden ajanlaskun mukaan marraskuun alkupäivinä vallasta Väliaikaisen hallituksen, bolševikit tarttuivat hallitusvastuuseen hetkellä, jolloin vallanpitäjiä odotti joukko äärimmäisen vaikeita kysymyksiä. Bolševikkihallituksen; »työläisten ja talonpoikien väliaikaisen hallituksen», kuten se itseään kutsui aina perustavan kokouksen hajottamiseen saakka, ohjelmaan kuuluivat rauha Saksan kanssa, itsemääräämisoikeus — aina eroamiseen asti — vähemmistökansoille, ja maan jakaminen talonpojille. Näiden asioiden puolesta puolue oli tehnyt propagandaa, samoin kuin myös »Perustavan kokouksen» puolesta; yleisellä äänioikeudella valittavan perustuslakia säätävän kokouksen, jonka koollekutsumista bolševikit väittivät edellisen väliaikaisen hallituksen kartelleen ja pelänneen. Lisäksi bolševikit olivat vaatineet valtaa neuvostoille, mikä oli merkitykseltään epämääräinen iskulause, jonka sisältö alkoi selvitä vallankumouksen parin ensimmäisen kuukauden kuluttua.¹

Hallitusvastuussa olevien puolueiden, joihin kuuluivat pian bolševikien lisäksi myös vasemmisto SR:t, oli nyt lunastettava lupauksensa, jotka koskivat Venäjän kohtalonkysymyksiä; tämä oli sitä paitsi tehtävä tilanteessa, jossa hallituksen käytettävissä olevat voimat olivat mitättömät ja ilmeisesti vain hupenemaan päin. Tilanne ei sinänsä ollut syntynyt suinkaan ilman bolševikkien aktiivista myötävaikutusta: armeijan hajotta-

¹ Vrt. ed. ss. 11—15 »Neuvostovallasta» ks. esim. J. L. H. Keep: The Debate on Soviet Power, Oxford 1979 s. 17—24; perustavasta kokouksesta Znamenski 1976 s. 230—32ff.

minen sisältäpäin oli Leninin mielestä periaatteessakin välttämätöntä, kuten yleensä kaikki toiminta, joka kasasi ikävyöksiä edellisen hallituksen tielle; tässä hengessä Lenin oli myös yllyttänyt arkoja suomalaisia kansallisuuskysymyksessä ja kehottanut talonpoikia »ryöstämään ryöstettyä».²

Uusi hallitus aloitti lupaustensa lunastamisen julkaisemalla dekreetit maasta ja rauhasta 8. 11., perustavan kokouksen koollekutsumisesta 9. 11. sekä julistuksen Venäjän kansojen oikeuksista 15. 11. Venäjän armeijan taisteluarvo oli lokakuun vallankumouksen tapahtuessa jo varsin heikko ja sen suorastaan halvaantunut tila kävi ilmi Krasnov-episodissa niin Kerenskin ja kuin Lenininkin onnistuessa mobilisoimaan vain tavattoman vaatimattomia osastoja taisteluun hallitusvallasta. Bolševikkien solmiman aselevon aikana armeijan hajoaminen kiihtyi entisestään ja saksalaisten aloittaessa keväällä offensiivinsa he eivät kohdanneet käytännöllisesti katsoen mitään vastarintaa. Armeijan demobilisointi, joka alkoi jo joulukuussa, oli vain tosiasioiden tunnustamista: ainoastaan hajanaisia vapaaehtoisuudostelmia oli bolševikkien käytettävissä ja, kuten keväällä Suomessa osoittautui, nekin olivat kelvottomia.³

Uusi hallitus ei voinut perustaa politiikkaansa ja olemassaoloaan voimakeinoille, joita sen käytettävissä ei ollut. Sen puolella oli vain väestön radikalisoituneimman osan myötätunto ja sisäisen vastustajan heikkous. Lisäksi voitiin laskea radikalisoituneen ja sotaan väsyneen köyhälistön myötätuntoon muuallakin maailmassa, siihenhän ei-bolševistinenkin Pietarin neuvosto jo edellisen väliaikaisen hallituksen aikana oli yrittänyt vedota.⁴

Kansallisella alalla keskipakoiset prosessit olivat alkaneet jo ennen bolševikkien nousua valtaan: jo edellinen väliaikainen hallitus oli tunnustanut Puolan itsenäisyyden. Maa oli tosin miehitetty ja miehittäjävallanakin tunnustama, joten uhraus ei ollut suuri. Ukraina oli julistautunut autonomiseksi kesäkuussa ja julistautui 20. 11. kansantasavallaksi, joka olisi federatiivisessa yhteydessä Venäjään. Kaukasiassa syntyi väliaikainen hallitus marraskuun 15. päivänä ja saman kuun lopussa Viron maa-

² Bolševikkien toiminnasta armeijan hajottamiseksi ks. M. Frenkin: *Zahvat vlasti bolševikami v Rossii i rol tylovyh garnizonov armii. Podgotovka i provedeniye oktyabrskogo mjateža 1917—1918* Ierusalim 1982, s. 179—217, ks. m. Eino Ketola: *Kansalliseen kansanvaltaan. Suomen itsenäisyys, sosialidemokraatit ja Venäjän vallankumous 1917*. Helsinki 1987 s. 108—09.

³ Vrt. esim. Schapiro 1984 s. 129—30, 140—41; Keep 1979 s. 8, Lenin: PSS t. 36 s. 32; Keep 1976 s. 276—87; Armeijan taisteluarvosta ks. Mawdsley 1978 s. 143—45.

⁴ Vrt. Carr 3 s. 19—21 (suunnitelma Tukholman konferenssista), ks. m. esim. Ketola s. 122—23. Luottamuksesta ulkom. proletariaattiin Carr *The Bolshevik*... 3. s. 26—41.

päivät julistautuivat korkeimman vallan haltijaksi. Täysivaltaisiksi julistautuneet kansalliset alueet odottivat yleensä perustavan kokouksen koollekutsumista, jolloin suhteet Venäjään voitaisiin määritellä sen kansaa demokraattisesti edustavan elimen kanssa.⁵

Suomessa tapahtui vastaava kehitys: vielä kesällä 1917 maassa oli harvoja jotka uskalsivat tavoitella täyttä itsenäisyyttä, ja kuuluisa valtalakikin edellytti yhteyden Venäjään säilyvän. Marraskuussa tilanne oli jo toinen: valtalaki hyväksyttiin ja bolševikkihallitusta kieltäydyttiin tunnustamasta korkeimman vallan haltijaksi, vaikka tämä tarjosikin edustajakseen; jonkinlaiseksi kenraalikuvernööriksi, matruusi Pavel Šiskoa. Asiallisesti kysymyksessä oli jo itsenäistyminen, joka muodollisestikin toteutettiin, Saksan innokkaalla myötävaikutuksella ja joulukuun alussa tehdyillä hallituksen (4. 12.) ja eduskunnan (6. 12.) päätöksillä.⁶

Yhteys Suomen itsenäistymisen ja bolševikkivallankumouksen välillä oli selvä: Suomen porvarillinen hallitus ei halunnut antaa korkeinta valtaa bolševikkien käsiin. Bolševikkikumouksen tilille voitiin paljolta panna muukin tapahtumassa oleva Venäjän imperiumin hajoaminen, mistä Ukrainan eroaminen (julistautui itsenäiseksi 22. 1. 18) oli hätkähdyttävän esimerkki. Suomen aktivistien Uusi Päivä, joka oli jo kevästä asti kiinnittänyt huomiota bolševikkien kansallisuusohjelman merkitykseen Suomelle, näki että näiden kolmiviikkoisen vallassaolon tuloksena »... ovat Venäjästä lopullisesti eronneet Suomi ja Ukraina, Turkestan ja Kaukasia, Donin alue, lättiläisten valtaamat jätteet Itämeren maakunnista ja Siperia ovat eristettynä muusta Venäjästä, ja moni muu paikka elää jo omaa elämäänsä... tämä on tervettä kehitystä, luonnottomasti koossa pidetty jättiläisvaltio jakaantuu pienempiin elinvoimaisiin valtakuntiin...».⁷

Tällainen »terve kehitys» ei kuitenkaan ollut siedettävissä enempää venäläisen nationalismin kuin viime kädessä bolševisminkaan päämäärien kannalta. Bolševikkien omaksuman näkemyksen mukaan kehitys ei veisi kansalliseen pirstoutuneisuuteen, vaan entistä suurempiin yksiköihin, kun kansallista eriytymistä seuraisi vapaaehtoinen vallankumouksellinen yhdistyminen. Sen sijaan pelkkä kansallisten alueiden eroaminen ilman mainittua yhdistymisvaihetta, jopa niiden joutuminen »imperialismiin»

⁵ Kansallisesta desintegraatiosta ks. R. Pipes: 1980, s. 50—113. Perustavasta kokouksesta esim. mt. s. 61; Carr 1, s. 115, 126—27.

⁶ Ks. V. Holodkovski: Suomen työväen vallankumous 1918, Moskova 1978, s. 90, 94—95; Polvinen 1967 s. 121—22. Ketolan mukaan sosiaalidemokraatit olivat omaksuneet itsenäisyystavoitteen huhtikuun loppuun mennessä. Osalle porvaristoa se oli vielä täysin vieras. (Ketola 101—102).

⁷ UP 28. 11. 1917 Bolshevikkien politiikan tulokset.

rintamaan, kuten Brestin rauhassa tapahtui, herätti bolševikkien taholla suurta katkeruutta ja kiista rauhanehdoista oli vähällä hajottaa puolueen.⁸

Bolševikkien poliittiseksi linjaksi kiteytyi kohtalokkaassa vuoden vaihteessa 1917—18 pyrkimys bolševikkivallan säilyttämiseen mitään uhrauksia kaihtamatta. Alueluovutusten lisäksi uhraukset ulottuivat jopa ideologiselle alueelle: bolševikkien oli luovuttava saksalaisvastaisesta propagandasta ja nöyryyttävä siihen, että »saksalainen imperialismi» sai Brestin rauhan ansiosta tilaisuuden siirtää joukkoja muille rintamille, vaikka näitä oli aluksi pidetty mahdottomina myönnytyksinä.⁹

Suomen jo hyvän aikaa sitten julistetun itsenäisyyden tunnustaminen, jota sitä paitsi maailman ilmeisesti demokraattisimmin valitun eduskunnan sekä hallitus- että oppositiopuolueet yksimielisesti vaativat, ei ollut bolševikkihallituksen näkökulmasta ilmeisestikään vaikea ratkaisu.¹⁰

Vaihtoehtona sille olisi bolševikkien kannalta kaiketikin voinut olla vain suomalaisen »neuvostovallan» tunnustaminen parlamentaarisen demokratian sijasta; tällaista ei kuitenkaan ollut olemassa. Vastahakoisuutta tunnustusoperaatiota kohtaan tunsi sen sijaan Suomen porvarillinen senaatti, ajatellen asian mahdollista vaikutusta länsiliittoutuneisiin ja Venäjän myöhempiin vallanpitäjiin. Operaatio toteutettiin kuitenkin Saksan toimiessa kummisetänä, kuten itsenäisyysjulistuksenkin kohdalla; vaikka Saksa ei asiassa neuvostohallitusta painostanutkaan, sai se ainakin aikaan sen, että Suomen hallitus puolestaan esitti pyynnön bolševikeille.¹¹

Kansankomissaarien neuvoston asetus Suomen itsenäisyyden tunnustamisesta, joka oli muodollisesti toimeenpanevalla keskuskomitealle osoitettu pyyntö ryhtyä toimenpiteisiin Suomen Venäjästä eroamisen aiheuttamien käytännön toimenpiteiden suorittamiseksi, annettiin pari viikkoa ennen hartaasti odotetun perustavan kokouksen kokoontumista. Tämän kokouksen, johon asti vallankumoukselliset hallitukset Venäjällä Maa-liskuun vallankumouksesta lähtien olivat katsoneet olleensa »väliaikaisia» ja jonka koollekutsumista bolševikit olivat toistuvasti vaatineet ja kansallisten alueiden separatistit odottaneet, oli määrä tulla koolle

⁸ Bolševikkien kansallisuuspoliittisista ajatuksista ks. esim. Polvinen 1967 s. 155—60, Pipes 1980 s. 41—49; Brestistä esim. Service 1979 s. 79—83.

⁹ Carr *The Bolsheviks*... 3. s. 40, 61, 81.

¹⁰ Vrt. Polvinen 1967 s. 187. A. Upton (*Vallankumous Suomessa 1917—1918 I*, 1980, s. 358) toteaa, etteivät bolševikit tunnustuksellaan menettäneet mitään, sillä heiltä puuttui keinoja Suomen itsenäisyyden estämiseksi.

¹¹ Polvinen 1967 s. 176—78.

5. (18.) 1. 1918. Ilmassa oli siis odotettavissa olevien suurten tapahtumien väreilyä, kun suomalaiset kävivät antamassa *bolševikkihallitukselle* osoitetun tunnustuspyynnön ja tämä puolestaan hyväksyi sen *toimeenpanevan keskuskomitean* vahvistettavaksi.¹²

Suomen näkökulmasta Venäjän vallanpitäjien suorittamalla itsenäisyyden tunnustamisella tietenkin oli tärkeä merkitys, joskaan asia ei ollut mikään sensaatio. Sosiaalidemokraattien Työmies noteerasi asian hyvin lyhyesti. Porvarilliset lehdet selostivat asiaa laajemmin ja tavallisesti varsinaisena tunnustuksena pidettiin toimeenpanevan keskuskomitean tunnustusta.¹³

Venäjän kannalta Suomen itsenäisyyden tunnustaminen osui hyvin dramaattiseen ajankohtaan ja peittyi suurempien asioiden varjoon; Suomen irtautuminen Venäjästä ei tietenkään ollut sinänsä köykäisen luokan uutinen; se, että bolševikit tämän tosiasian tunnustivat ei sen sijaan ollut uutinen, jota nämä itsekään olisivat näyttävästi julkistaneet. Tieto kansankomissaarien neuvoston asetuksesta julkaistiin Pravdassa ja Izvestijassa 1. 1. 1918 (uutta lukua) mahdollisimman lyhyesti »Hallituksen toimia»-osastossa ilman kommentteja.¹⁴ Sen mukaan kansankomissaarien neuvosto oli päättänyt antaa toimeenpanevalle keskuskomitealle ehdotuksen Suomen itsenäisyyden tunnustamisesta ja suomalais-venäläisen sekakomitean perustamisesta Suomen Venäjästä eroamisesta johtuvien asioiden käsittelemistä varten.¹⁵

Pari päivää myöhemmin asiaan viittasi vielä Pravdan jälkiartikkelissa J. Preobraženski, joka vertasi kapitalistien ja bolševikkien asenteita kansallisuusasiassa. Hän kertoi kansankomissaarien hallituksen jokin aika sitten »Venäjän kansan nimissä» tunnustaneen Suomen oikeuden itse-

¹² Kansankomissaarien neuvosto vaati nimenomaan Suomen hallituksen tunnustuspyynnön osoittamista itselleen, eikä »Venäjän hallitukselle». Suomen sosiaalidemokraatitkin olivat 22. 12. osallistuneet perustavalle kokoukselle osoitettuun addressiin. Polvinen 1967 s. 168, 184.

¹³ Työmies 2. 1. »Venäjän hallitus tunnustaa Suomen itsenäisyyden» 3. 1. 1918 »Valankumousvuoden 1917 päätyttyä (K-e) = A. Kaarne; Uusi Suometar 2. 1. 1918 »Suomen itsenäisyyden tunnustaminen», 3. 1. 1918 pääk. »Venäjä ja Suomen itsenäisyys», 5. 1. 1918, »Venäjä ja Suomen itsenäisyyden tunnustaminen» ja 6. 1. 1918 »Venäjän neuvostojen keskuskomitea vahvistaa Suomen itsenäisyyden». Helsingin sanomat uutinen 2. 1. sekä pääk. 6. 1. »Venäjä tunnustanut Suomen itsenäisyyden». Uusi Päivä pääk. 8. 1. 1918 »Saksa ja Suomi» sekä 9. 1. 1918 »Eilinen päivä».

¹⁴ Tietävästi Lenin itse vei uutisen Izvestijan toimitukseen (Polvinen 1967 s. 187). Tunnustuksella on katsottu myös olleen tuolla hetkellä huomattava propaganda-arvo. Joka tapauksessa uutinen (n. 10 palstasenttimetriä) oli mahdollisimman vaatimaton, sisältäen vain asetuksen tekstin. Helsingin Izvestija julkaisi uutisen 3. 1. ja lisäksi V. Smirnovin artikkelin »K priznaniu nezavisimosti Finljandii». Vrt. Priboj 3. 1. 18. Ks. m. Sotsial-revoljutsioner 2. 1. 1918 Finlandskaja republika.

¹⁵ Teksti m. teoks. Dokumenty vnešnej politiki SSSR I, Moskva 1959 s. 71.

näisyyteen aivan riidattomana ja täysin epäilemättömänä asiana, sen sijaan että tsarismi vielä 10 kuukautta aiemmin oli kuristanut kaikkia kansallisuksia. Samaa tietä kirjoittaja arveli kulkevan myös Länsi-Euroopan proletariaatin, joka hänen mielestään oli omaksumassa aidosti sosialistista suhdetta kysymykseen kansallisesta itsemääräämisestä.¹⁶

Toimeenpanevan keskuskomitean istuntoa 4. 1. 18, jossa esitystä Suomen itsenäisyyden tunnistamisesta käsiteltiin, selostettiin lehdistössä hie-
man laajemmin.¹⁷

Suomen edustajien kerrottiin kääntyneen kansankomisaarien neuvoston puoleen vaatien Suomen riippumattomuuden viipymätöntä tunnustamista ja sen tosiasian vahvistamista, että Suomi oli eronnut Venäjästä. Stalinin selostuksen mukaan kansankomissaarien neuvosto ei ollut voinut olla antamatta lehdistä jo julkaistua asetustaan, kun kansa edustajiensa kautta oli tunnustusta vaatinut. Porvarillinen lehdistö väitti, että bolševikit olivat saattaneet Venäjän hajaantumistilaan ja menettäneet useita maita, mukaanlukien Suomen. Stalinin mukaan he eivät kuitenkaan olleet voineet menettää Suomea, koska eivät olleet sitä koskaan omistaneetkaan. Sosiaalidemokratian periaatteet tähtäsivät kauan odotetun kansojen keskinäisen luottamuksen ilmapiiriin luomiseen ja vain tältä pohjalta olisi toteutettavissa tunnus: »kaikkien maiden proletaarit, liit-
tykää yhteen». Kun asiaa tarkasteltiin syvällisemmin, voitiin havaita, että kansankomisaarien neuvosto oli vastoin tahtoaan antanut vapauden, ei kansalle, ei Suomen proletariaatin edustajille, vaan Suomen porvaristolle, joka omituisen asiainkulun takia oli »kaapannut vallan» ja sai riippumattomuuden Venäjän sosialistien kädestä. Suomen proletariaatin tragedia oli, että heidän oli otettava vapaus vastaan Suomen porvariston »välityksellä» eikä Venäjän sosialistien kädestä. Suomen sosiaalidemokraatit olivat vain »horjunnan ja käsittämättömän arkuuden» vuoksi olleet ryhtymättä päättäviin toimiin ottaakseen vallan omiin käsiinsä ja tem-
matakseen Suomen porvariston käsistä »riippumattomuutensa». Kukaan ei kuitenkaan voisi väittää, etteikö kansankomisaarien neuvosto täyttäisi lupauksiaan, minkä todisti annettu asetus.

Stalin toivoi, että »Suomen vapaus loppujen lopuksi antaisi täydellisen riippumattomuuden Suomen työläisille ja talonpojille ja loisi kestä-
vän pohjan kansojen ikuiselle ystävyydelle.»¹⁸ Stalinin kootuissa teok-

¹⁶ Pravda 3. 1. 1918 (21. 12. 1917) jälkiart. »Dve programmy mira» (Je. Preobraženski).

¹⁷ Selostus on julkaistu TpKK:n pöytäkirjoissa ja eri lehdistä hiukan eri tavoin. J. Keep (1979) on julkaissut kriittisen laitoksen pöytäkirjoista, josta myös käy ilmi eri lehtien selostuksissa olevat eroavaisuudet. Mt. s. 240—42, 251 sekä 400—401.

sisä tämä kohta esitetään melkoisesti neutraalimmin: »Helpoittakoon Suomen riippumattomuus Suomen työläisten ja talonpoikien vapautumisen asiaa ja luokoon lujan perustan kansojemme väliselle ystävyydelle». ¹⁹ Tällöin sanan »riippumattomuus» sijoitus ja ystävyyden »ikuisuuden» poisjättäminen helpottavat puheenvuoron tulkitsemista siten, että Stalin olisi pitänyt hyväksyttävänä mahdollisuutta, että Suomi olisi jäänyt epämääräiseksi ajaksi kapitalistiseksi, Venäjästä erilliseksi, joskin puheenvuoro jo muiltakin osiltaan on kyllin selvää kieltä. ²⁰

Stalinin puhetta seuranneen keskustelun osalta eri lehtien tulkinnat poikkesivat jossain määrin toisistaan. Sosialistivallankumouksellinen Moisejev puhui toimeenpanevan keskuskomitean ja piakkoin kokoontuvan perustavan kokouksen tehtävistä; toisen version mukaan hän sanoi, ettei kysymys ollut Suomen itsemääräämisestä, sillä tämä oli jo tosiasia, vaan sen de facto- siunaamisesta, jonka ainoastaan perustava kokous voisi tehdä ja ehdotti keskustelua asiasta. ²¹ Toisen version mukaan hän yksinkertaisesti epäili, olisiko toimeenpanevalla keskuskomitealla oikeutta näin tärkeään päätökseen ennen perustavan kokouksen kokoontumista, mikä herätti naurua ja meteliä. Vasemmiston SR:ien Prošjan, yksi kansankomisaareista, kertoi puolestaan ryhmänsä aina lämpimästi kannattaneen kansojen täyttää itsemääräämisoikeutta ja valvoneen työläisten ja talonpoikien etuja. Vasemmisto-SR:ien nimissä hän lähetti terveisiä Suomen proletariaatille ja asettui kansankomissaarien neuvoston päätöksen taakse. ²²

Kansankomissaarien neuvoston julistus hyväksyttiin neljän pidättäytyessä ja siihen tehtiin tunnettu lisäys, jonka mukaan muodostettavaan sekakomiteaan tuli kuulua Suomen hallituksen lisäksi Suomen työväen edustajia. ²³

Tämän jälkeen toimeenpaneva keskuskomitea siirtyi käsittelemään päivän kuuminta kysymystä: perustavan kokouksen koollekutsumista.

Kansankomissaarien neuvoston päätös oli käytännössä Suomen kanalta ratkaisevan tärkeä neuvostovallan toimenpide tunnustamisasiassa; sen jälkeen seurasivat pian Ranskan, Saksan ja Ruotsin tunnustukset.

¹⁸ Izv. 6. 1. 1918 (24. 12. 1917 v.l.) »Zasedanije TsIK 22. 12. 1917», Pravda 5. 1. 1918 »Zasedanije TsIKSRS, S. i Kr. D.; Ks.m. Keep (1979) s. 241.

¹⁹ J. Stalin: Teokset, osa 4., Petroskoi 1949, s. 27.

²⁰ Vrt. Keepin mielipide teoks. Keep 1979 s. 401. Ks. M. Polvinen 1967 s. 188—89.

²¹ Novaja Zizn 6. 1. 18 (24. 12. 17) Nezavisimost Finlandii (Raf. Grigorjev), Keep 1979 s. 241, 251.

²² Pravda 5. 1. 18 (23. 12. 17), Izv. 6. 1. 18 (24. 12. 18); Keep 1979 s. 241, 251.

²³ Lisäyksen merkityksestä ks. esim. Polvinen 1967 s. 189—90. Polvisen hyvin perustellun arvion mukaan neuvosto-osapuoli ei pitänyt Suomen eroamista käytännössä tapahuneena.

Neuvostovallan kannalta arvovaltaisin tunnustaminen tapahtui kuitenkin III yleisvenäläisen neuvostokongressin toimesta 28. (15). 1. 1918. Tämän elimen tekemän päätöksen mukaan se »hyväksyi täysin Kansankomisaarien neuvoston kansallisuuspolitiikan, jonka tarkoituksena oli toteuttaa kansojen itsemääräämisoikeuden periaatetta *ymmärrettyinä Venäjän kaikkien kansallisuuksien työätekevien joukkojen itsemääräämisen hengessä*». (harv. TV) Kokous vahvisti tässä hengessä kansankomisaarien neuvoston ja toimeenpanevan keskuskomitean Suomea ja Armeniaa koskevat päätökset ja lausui »syvän vakaumuksensa siitä, että neuvostovallan seuraavat askeleet tähän suuntaan tulisivat edesauttamaan sitä, että entinen Venäjän keisarikunta, joka pidi yhteydessään eri kansoja sorron ja väkivallan avulla, muuttuisi vapaaehtoisesti federatiivisuuden pohjalta yhteenliittyvien Venäjän neuvostotasavaltojen veljeysliitoksi». ²⁴

Neuvostokongressi ilmoitti siis juhlallisesti ymmärtävänsä Suomenkin tapauksessa kyseessä olleen »työätekevien joukkojen itsemääräämisen» ja kehityksen johtavan yhteenliittymiseen, eroamisen ollessa vain välivaihe. Kansallisuusasiain kansankomissaari Džugasvili-Stalin, kuten Izvestija hänen nimensä kirjoitti, korosti kongressissa pitämässään puheessa, että mm. Ukrainan tapaus, jossa porvaristo oli käyttänyt itsemääräämisoikeuden periaatetta »omiin tarkoituksiinsa», viittasi siihen, että oli välttämätöntä rajoittaa itsemääräämisoikeuden periaate »työätekeviä joukkoja», mutta ei sen sijaan porvaristoa koskevaksi. ²⁵

Kuten Tuomo Polvinen on todennut, venäläisten käsityksen mukaan itsenäisyyden tunnustaminen ei vielä tarkoittanut, että Suomen eroaminen Venäjästä olisi käytännössä tapahtunut; sekakomitea, johon toimeenpanevan keskuskomitean hyväksymän sanamuodon mukaan tulisi myös »Suomen työväenluokan edustajia», käsittelisi ilmeisesti sellaisetkin asiat kuin venäläisten joukkojen evakuoimisen Suomen alueelta. Venäläiset puolestaan eivät pitäneet sekakomitean venäläisten jäsenten asettamisella kiirettä. Toistaiseksi, kunnes sekakomitea perustettaisiin ja toisin määrättäisiin, toimisi Suomen (venäläinen) aluekomitea »vallan edustajana niin Suomessa kuin se rajoillakin» ilmoitti kansallisuusasioiden kansankomissaari Stalin vastaukseksi aluekomitean sotilasjaoston puheenjohtajan Glazunovin kyselyyn 16. 1. julkaistun uutisen mukaan. ²⁶

²⁴ DVP t. I s. 93—94. Julk. Gazeta Vremennogo Rabotšego i Krestjanskogo Pravitelstva 18 (31) 1. 1918.

²⁵ Izv. 16. (29.) 1. 1918 III Vserossijskoj Sjezd.

²⁶ Helsingin Izvestija 16. 1. 1918; Polvinen 1967 s. 189. Komitean suomalaisen osapuolen nimittämisestä ks. Pravda 20. 1. 18.

Tilanteen selkiintymättömyyttä Suomen Venäjästä eroamisen kannalta havainnollistaa se, että sosiaaliasian kansankomissaari Aleksandra Kollontai antoi Halilan parantolasta asetuksen, joka julkaistiin Izvestijassa 19. 1. 1918. Myös Lenin oli vaimonsa ja sisarensa kanssa, Eino Rahjan saattamana, viettänyt mainitussa, Uudellakirkolla sijaitsevassa parantolassa muutaman päivän (6.—10. 1., v.1. 24—27. 12.) leväten ja kirjoittellen,²⁷ ilman, että Suomen hallitus lieene ollut »valtiovierailusta» lainkaan tietoinen. Parantola sinänsä oli venäläisten perustama ja ylläpitämä ja vielä Tarton rauhansopimuksessa puolet sen paikoista varattiin pietarilaisten käyttöön. Kollontain allekirjoittama asetus joka tapauksessa näytti edellyttävän, ettei Suomen itsenäistyminen merkitsisi suurempaa muutosta parantolan käytön kannalta.

Jos ei bolševikkilehdistö eläköinyt Suomen itsenäisyyden tunnustamisella, eivät sitä tehneet muidenkään puolueiden lehdet. Vallitsevassa tilanteessa, jossa vaakalaudalla oli koko Venäjän kohtalo, olisi takertuminen sellaiseen detajiin, kuin Suomen itsenäisyyden tunnustamiseen merkinnyt hyvän maun puutetta. Sitäkin suuremmalla syyllä, kun Suomen de facto itsenäistyminen oli tapahtunut jo hyvän aikaa sitten eikä mikään merkittävä puolue ollut asettunut vastustamaan itsenäisyyden myöntämistä Suomelle. Edellisen vuoden valtalakikiistassakin kysymys oli ollut ennen kaikkea menettelytavasta — siitä, ettei mikään puolue tohtinut omissa nimissään kiirehtiä lupaamaan Venäjän keisarikunnan osille oikeutta irtaantumiseen, ennen kuin kansa olisi saanut tilaisuuden sanoa sanansa kauan odotetun perustavan kansalliskokouksen kautta.²⁸

Päivän suuri kysymys tammikuun alussa vuonna 1918 oli Venäjän demokratian sata vuotta odottaman perustavan kansalliskokouksen kokoontuminen ja toisaalta kysymys Venäjän kohtalosta sotilaallisesti ylivoimaisen Saksan armoilla. Ne jättivät Suomen kysymyksen perusteellisesti varjoonsa. Toisaalta tapahtuvaa Venäjän hajoamista ei haluttu pitää millään taholla lopullisena, bolševikkien uskoessa lähitulevaisuuden vallankumoukselliseen kehitykseen ja heidän vastustajiensa pannessa toivonsa tulevaan rauhankonferenssiin ja bolševikkien poliittiseen vararikoon.

Kuvaavasti piti menševikkien »Den» tarpeellisena noteerata Suomen itsenäisyyden tunnustamisen viiden palstasentin uutisella, kuten bolševikkilehdetkin, liittäen siihen hieman pidemmän osuuden, jossa kerrottiin suomalaisten arvioivan, että toimeenpaneva keskuskomitea julkaisi-

²⁷ Vladimir Iljitš Lenin. Biografitseskaja hronika, t. 5., s. 156—57.

²⁸ Vrt. Ketola 1987 s. 151—72 ja passim.

si tunnustamisdekreetin perustavan kansalliskokouksen avaamisen jälkeen. Dekreetissä mainitun sekakomitean tärkeimmiksi tehtäviksi arvioitiin Viaporin linnoituksen ja Porkkalan satamaa koskevien kysymysten käsittely. Lehden aivan oikean näkemyksen mukaan kysymyksessä ei ollut suomalaisten taholta mikään anomus itsenäisyyden *myöntämisestä*, vaan valtuuskunnan ilmoitus »leniniläiselle hallitukselle» siitä, että Suomi oli julistautunut täysin itsenäiseksi ja kehoitus asiointilan tunnustamiseen (predloženiye priznat). Kansankomisaarien neuvoston paperin johdosta Den arvioi kysymyksen Suomen itsenäisyyden tunnustamisesta tulleen realistisemmalle pohjalle ja »ensimmäisen Suomen tunnustavan valtion» olevan kaiken todennäköisyyden mukaan Ruotsi.²⁹

Kadettien Naš vek oli alusta pitäen perillä siitä, että suomalaiset olivat ensin kääntyneet Saksan ja Ruotsin puoleen, jotka olivat kuitenkin edellyttäneet ensin bolševikkien tunnustusta, minkä johdosta Suomen hallitus oli »päättänyt» kääntyä neuvostohallituksen puoleen.³⁰ Vasta Brestin rauhan jälkeen arvioi kuitenkin lehden huomattava valtio-oikeuden asiantuntija, paroni Nolde, Suomen itsenäistymisen alkavan olla varmemmalla pohjalla. Nolde näki Suomen äskettäisen historian sarjana valtiokaappauksia, joiden valtio-oikeudellinen pätevyys oli kerrassaan epäilyttävä: »Senaatti-Suomi» (vastakohtana punaiselle Suomelle) oli vallankumouksellista tietä kaatanut venäläisen ylivallan sillä tekosyyllä, että sen tulkinnan mukaan laillinen valta Venäjällä oli kukistunut. Siitä huolimatta se oli pian pyytännyt tunnustuksen juuri samaiselta »laittomalta» hallitukselta. Tämän jälkeen oli Suomessa tapahtunut uusi kumous ja maassa oli kaksi hallitusta. Brestin rauhan puitteissa Suomi kuitenkin lakkasi olemasta osa Venäjää kansainvälisen sopimuksen voimasta, sillä sopimuksen toisella osapuolella, Saksalla oli kansainvälinen tunnustus, joten sopimuksella oli oikeudellinen pätevyys. Kun Brestin sopimuksessa puhuttiin Suomesta itsenäisenä valtiona, oli tällä paljon suurempi reaalinen merkitys kuin kaikilla Suomessa esitetyillä ja Pietarissa siunatuilla poliittisilla rakennelmilla.³¹

Novaja Žizn katsoi tarpeelliseksi kiinnittää huomiota Suomen ja Venäjän suhteet määräävän dekreetin sisältöön tai paremminkin sisällöttömyyteen. Sen mukaan Venäjän vallankumous, joka oli kirjoittanut lippuunsa kansojen vapauden periaatteen, ei voinut kieltäytyä itsenäisyyden tunnustamisesta; asia oli kuitenkin hoidettu huonosti. Käynnissä oli

²⁹ Den 2. 1. 1918 V Finljandii; 3. 1. V Finljandii. Yhtä lyhyt uutinen myös esim. Delo naroda 2. 1. 18. Sotsial-revoljutsioner 2. 1. 18.

³⁰ Naš vek 2. 1. 18 Priznanije nezavisimosti Finljandii, 3. 1. 18 O priznanii nezavisimosti Finljandii.

³¹ Naš vek 27. 3. 1918 Brestskije itogi (prof., bar. B. E. Nolde).

nyt sota ja »vapaus» oli, kuten Stalin oli tunnustanut annettu Suomen porvariston eikä proletariaatin edustajille ilman mitään takeita tai sopimuksia, mikä ei todistanut suuresta valtioviisaudesta. Saattoiko vallankumouksellinen Venäjä odottaa lojaalisuutta Suomen porvarilliselta hallitukselta? Pietari oli nyt jätetty suojattomaksi, mutta mainittu virhe ilmeisesti voitiin vielä oikaista ja neuvostohallituksen olisikin ryhdyttävä heti neuvottelemaan asiasta, arvioi Novaja Žizn, jonka mielestä asia olisi alun perin pitänyt järjestää niin, että olisi sovittu Suomen pidätyvän omasta ulkopolitiikasta sodan loppuun asti, kieltävän vieraiden joukkojen läpikulun, sitoutuvan ystävälliseen puolueettomuuteen Venäjään nähden ja että se yleensäkin olisi jättänyt Venäjälle »vapauden puolustukseen».³²

Menševikkien pää-äänenkannattaja Novyj lutš näki Suomen tapauksen yhtenä pitkässä sarjassa Venäjän pirstoutumisprosessia, joka ulottui Kaukasukselle, Turkestaniin ja Siperiaan asti. Kaikkialla ilmeni sama tendenssi (paitsi ehkä Kaukasuksella, jossa sosiaalidemokraatit olivat kehityksen ohjissa, arvioi lehti), joka pyrki vahvistamaan Venäjän hajoamisen synnyttämän tilanteen kaikiksi ajoiksi. Tämän kansallisen separatismien ydin oli kuitenkin taantumuksellinen, sen edustama »pakkisajattelu» (oblastnitšestvo) oli pikkuporvarillista nurkkapatriotismia, katsoi Novyj lutš uskollisena menševistisen »kulttuuriautonomian» ihanteelle kansallisuuskysymyksen ratkaisemisessa.³³

b) Suomen vallankumous ja kansalaissota

Suomen ajautuminen sisällissotaan tapahtui varsin nopeasti, itse asiassa parin viikon tai jopa viikon sisällä, ratkaisevana askeleena oli Leninin henkilökohtaisesta käskystä tapahtunut mm. 15 000 kivääriä käsittäneen aselastin toimittaminen punakaarteille. Kuten on osoitettu, venäläinen sotaväki sotilaallisena voimatekijänä jopa Suomen 1918 keväänkin oloissa oli varsin mitätön ja mikä olennaista, sen enemmistö ei ollut bolševikkien käskettävissä ja sen lopullinen hajoaminen oli enää lyhyen ajan kysymys. Venäläiseen sotaväkeen kiinnitetyt toiveet punaisten puolelta ja pelot valkoisten puolelta saattoivat kuitenkin olla sodan syttymisen kannalta olennaisenkin tärkeitä.¹

³² Novaja žizn 6. 1. 1918 Nezavisimost Finljandii (Raf. Grigorjev).

³³ Novyj lutš 5. 1. 18 jälkiart. Raspad Rossii (S. Semkovski).

¹ Vrt. Upton 1980, I s. 516. Se, ettei kumousta Suomessa tapahtunut jo marraskuussa, selittynee suurelta osin sillä, ettei venäläisten sotilaiden tukea tuolloin riittänyt Suomeen jaettavaksi (Ketola 363—64). Vrt. m. Tanskanen 1978 s. 205—09.

Suomen kansalaissodan syttymisvaiheeseen nähden on tutkijoiden keskuudessa ollut tiettyä erimielisyyttä siitä, missä määrin venäläiset suoraanaisesti pyrkivät määräämään tapahtumien kulusta. Epäilyksiä tuskin sen sijaan voidaan esittää siitä, että bolševikkien ja jopa henkilökohtaisesti Leninin osuus oli ratkaisevan tärkeää sen suhteen, että tapahtumat Suomessa yleensä muodostuivat poliisitoimien sijasta sodaksi.² Bolševikkien kannalta vallankumouksen aikaansaaminen ja auttaminen Suomessa, kuten kaikkialla muuallakin oli ensiarvoisen tärkeä päämäärä. Mitään muuta he eivät koskaan olleet väittäneetkään. Usko vallankumouksen eroamisen kautta yhdistävään ja hajottamisen kautta rakentavaan ihmeitätekevään voimaan oli tässä vaiheessa bolševikkien politiikalle leimallista.³ Joidenkin tutkijoiden vaivannäkö sen osoittamiseksi, etteivät Suomen tapahtumat olleet bolševikkien suoraanaisesti masinoimia ja koordinoimia, tuntuu turhalta. Organisatorisella alalla suomalaiset sosiaalidemokraatit eivät kaivanneet venäläisten neuvoja, eikä bolševikkien kyky suunnitelmiansa toimeenpanoon ja koordinointiin tässä vaiheessa ylipäättään ollut mainitsemisen arvoinen.⁴ Vaikka Suomen sosiaalidemokraattien poliittiset katsomukset olivat paljon lähempänä menševikkien kuin bolševikkien näkemyksiä, päädyttiin ironista kyllä, tilanteeseen, jossa suomalaisten kapinallisten ja venäläisten bolševikkien kohtalonyhteys näytti selvältä: molemmat edustivat joka tapauksessa aseellista sosiaalista vallankumousta, jolla »porvarit» olivat yhteisenä vihollisena, samoin pian myös Saksa, jonka suhteen kuitenkin jouduttiin tekemään erilaiset ratkaisut. Bolševikkien sosialististen vihollisten leirissä Suomen suurta maannetta nauttineiden sosiaalidemokraattien aseelliset puuhut sen sijaan heittäivät sekavia tunteita.⁵

² Erimielisyyksiä on ollut esim. ns. Trotskin sähköestä, jonka mukaan tämä olisi antanut suoranaisen »käskyn» vallankumouksen aloittamisesta 26. 1. lähetetyllä sähköellä. (vrt. Upton 1980 I s. 499; Polvinen 1967 s. 200). Upton myös (1980 I s. 446, 498) uskoo jostakin syystä Leninin toimineen aivan omin päin antaessaan Rahjalle aseita ja Podvoiskin samoin omin päin käskeneen riisua valkoiset aseista. Venäläisten avun ratkaiseva merkitys sodan aikaansaamiselle on sen sijaan epäilysten ulkopuolella. (vrt. Upton 1980 I s. 482—83, 516). Trotskin sähköestä ks. m. T. Manninen: Vapautustelu, kansalaissota ja kapina. *Studia historica* Jyväskyläläisiä 24, Jyväskylä 1982 s. 106—08.

³ Vrt. Upton 1980 I s. 499—500. Kirjasessaan Valtio ja vallankumous Lenin pilkkasi Bernsteinia siitä, ettei tämän päähän pälkähtänyt mahdollisuus, että sentralismi olisi mahdollista *vapaaehtoisessa* muodossa: »kommuunien vapaaehtoinen yhteensulautuminen porvariston herruuden . . . murskaamistyössä. Kuten jokainen poroporvari, kuvittelee Bernsteinkin sentralismin joksikin sellaiseksi, joka voidaan pystyttää ja ylläpitää vain ylhäältä käsin, vain virkamiesten ja sotaväen pakkotoimin» (V. I. Lenin: Valtio ja vallankumous. 1945 s. 51).

⁴ Hyvän esimerkin täydellisestä kykenemättömyydestä järjestää edes puolustustaistelua tarjoaa saksalaisten Viron-operaatio ks. Mawdsley 1978 s. 143—45.

⁵ Vrt. s. 75—77. Saadakseen Suomen sosialistit täyttämään »vallankumouksellisen vel-

Aseellinen taistelu Suomessa alkoi hajanaisina kahakoina jo useita päiviä ennen varsinaisen sodan puhkeamista. Viipurissa Pietisen tehtaalla kahinoitiin muutamana päivänä 19. 1. alkaen, asejunan saapuminen 27. 1. ja sitä seuraavat toimenpiteet molemmiin puolin merkitsivät täysimittaisia vihollisuuksia. Venäläinen sotaväki, Suomen aluekomitean suulla, oli ilmoittautunut vallankumouksen kannattajaksi, minkä asiain tilan myös sota-asiaain kansankomissaari Podvoiski oli vahvistanut. Ilmeisesti ulkopoliittisten näkökohtien vuoksi Podvoiski kuitenkin joutui pian peruuttamaan käskyn valkokaartilaisten aseistariisumisesta ja myös ulkoasiainkansankomissaari Trotski lähetti Suomen hallituksen päämiehelle nootin, jossa vakuutti venäläisten joukkojen puolueettomuutta. Käytännössä venäläisten antama apu jatkui koko ajan.⁶

Huolimatta Trotskin puolueettomuusvakuutuksista pysyi Suomessa olevien venäläisten organisaatioiden henki johtajien tasolla sotaisena, kuten Helsingin Izvestijan sivuilta voi todeta. Aluekomitean puheenjohtaja Ivan Smilga kirjoitti 1. 2. (19. 1.) 1918, että punainen hallitus oli vallankumouksellisille venäläisille kaikkein laillisin hallitus ja oikeus noutaa sortajaa vastaan kansan korkein oikeus. Pohjoisessa oli venäläisiä joukkoja vastaan hyökätty ja riisuttu ne aseista. Olisiko tällaisessa tilanteessa noudatettava »neutraliteettia» ja luovutettava aseet valkoiselle kaartille?

Mitään häpeällisempää ei Smilgan mielestä voinut kuvitellakaan, mieluummin venäläinen vallankumouksellinen sotilas hänen mielestään valitsisi kuoleman, kuin pettäisi vallankumouksen. Niinpä Smilga julisti jo vakiintuneen vallankumouksellisen kaunopuheisuuden mukaisesti: »armoton taistelu valkoroisvoja vastaan», »armoton kosto vallankumouksen vihollisille» ja »väkivallasta tovereitamme kohtaan he maksavat satkertaisesti».⁷ Kaikkien joukkojen piti näiden tunnusten alla olla taisteluvalmiina ja joukkoja yritettiin tarmokkaasti ylipuhua osallistumaan taisteluihin siellä, missä valkoinen vihollinen parhaillaan toimi. Myös sotilasjaoston (vojennyj otdel) komentaja Glazunov katsoi, että venäläisten oli horjumatta autettava suomalaisia tovereita ja uskoi, etteivät venäläiset joukot koskaan jättäisi häpeällisesti asemiaan Mannerheimille.⁸

vollisuutensa» Lenin pitikin yhteyttä mieluummin radikaaleihin aineksiin, kuin puolueen johtoon. Itse asiassa hän ei näytä tammikuussa 1918 uskoneen punaisten voittoon (Ketola 458—60).

⁶ Vrt. Upton 1980 I s. 498—99; Polvinen 1967 s. 222—23; Lenin, PSS t. 36 s. 32.

⁷ Izvestija (H:ki) 1. 2. 1918 Finljandskaja revoljutsija i russkije vojska (predsedatel oblastnogo komiteta I. Smilga). Kohtalonyhteyden julistus m. Sotsial-revoljutsioner 21. 1. (3. 2.) Poslednjaja borba (Pako).

⁸ Izvestija (H:ki) 2. 2. 18 Predsedatel Vojennogo otdela Glazunov.

Toiveet sotilaiden aktiivisuudesta olivat kuitenkin turhia. Vaikka Helsingin toimeenpanevan komitean puheenjohtaja Aron Šeinman Helsingin demokraattisten organisaatioiden kokouksessa kärjisti, että kysymys oli nyt siitä, olivatko täkäläiset venäläiset joukot sotilaita lainkaan vai ei — ja mikäli eivät olleet, ei heidän sopinut täällä istua tuhlaamassa kansan rahoja — voitiin pian todeta, etteivät joukot tosiaankaan halunneet olla sotilaita, vaan lähtivät mieluummin kotiinsa, suostuen puolustautumaan vasta sitten, kun vihollinen tulisi paikan päälle aseella uhkaamaan.⁹ Laivaston osalta tilanne oli hieman parempi kuin armeijan ja lähinnä anarkistiseksi luettava laivaston vapaaehtoisjoukko »musta kaartti» lähtikin vähäksi aikaa rintamalle, kärsien melkoisia tappioitakin.¹⁰

Helsingin Izvestijan sivuilta kuvastui erinomaisesti sotilaiden haluttomuus vaarantaa henkeään uudenkaan hallituksen puolesta, joka nyt sai nauttia »puolustajia» vastaan käymänsä taistelun hedelmiä. Bolševikkeja vastaan alkoikin kehittyä suoranaista oppositiohenkeä anarkismin alkaessa puolestaan saada kannatusta.¹¹

Venäjän lehdistössä Suomen poliittisesti kireä tilanne oli käynyt ilmi uutissähkeistä, jotka koskivat mm. eduskunnan päätöstä antaa senaatile valtuudet »lujan järjestysvallan» luomiseksi, mikä tulkittiin porvariston voimien mobilisoinniksi proletariaatin vastaista taistelua varten.¹² 17. 1. julkaistussa uutisessa, joka kertoi SDP:n puolueloimikunnan antamasta, valkoisten hyökkäysaikeita koskevasta julkilausumasta katsottiin Suomen proletariaatin jo olevan »ratkaisevan taistelun kynnyksellä». ¹³

»SDP:n KK:n» päätöksen mukaisesti Suomen itsenäisyyden tunnustamisen johdosta järjestettyjen »vapauden juhlien» kerrottiin saaneen Suomen ja Venäjän »demokratian» veljellisen yhdistymisen luonteen; porvaristo puolestaan oli ignoroinut vallankumouksellisen Venäjän omissa tilaisuuksissaan.¹⁴

27. 1. kertoivat uutiset Suomen senaatin vaatineen venäläisten jouk-

⁹ Izvestija (H:ki) 5. 2. 18 Zasedanije deputatov Gelsingforsskih demokratitšeskih organizatsii (P. Artjomov) Vrt. m. Tanskanen 1978 s. 205—09; Lappalainen I -81 s. 166—68.

¹⁰ Laivaston ja armeijan erilaisesta hengestä ks. Izvestija 5. 2. 18 Zasedanije . . . »mustasta kaartista» Tanskanen -78 s. 119—20 sekä Izvestija (H:ki) 28. 2. 18 Spisok ubityh i ranenyh matrosov i soldat. Luettelon mukaan kaatuneita ja kadonneita oli molempia 9, haavoittuneita 29.

¹¹ Vrt. Mawdsley -78 s. 122—27 Tanskanen -78 s. 90—96.

¹² Pravda 13. 1. (31. 12.) ja 16. 11. (3. 1.).

¹³ Pravda 17. 1. (4. 1.) Finskij proletariat nakanune rešitelnoj borby s buržuazijej.

¹⁴ Pravda 22. 1. 1918 (9. 1.) Jedinenije finskoj i russkoj revoljutsionnoj demokrati na prazdnestve svobody.

kojen lähtöä ja samana päivänä otsikoitiin jo Viipurin tapahtumista kertova sähke: »kansalaissota Suomessa».¹⁵

Tapahtumat Suomessa saivat täysimittaisen sodan luonteen 28. 1. 1918 jolloin myös punaiset julistivat vallankumouksen alkaneen. Jo seuraavana päivänä julkaisivat lehdet Suomen vallankumousta koskevaa uutisaineistoa.¹⁶ Samana päivänä julkaistiin myös Trotskin Svinhufvudille osoittama, samalle päivälle päivätty nootti siitä, etteivät venäläiset sotilasosastot sekaantuisi Suomen sisäisiin asioihin. Hän kertoi myös Suomen vallankumouksellisen proletariaatin olevan »tiettävästi» samalla kannalla. Trotskin tietojen mukaan olivat vastavallankumoukselliset ja šovinistiset elementit kuitenkin hyökkäilleet sotilaita vastaan, mikä aiheutti luonnollisesti tarvetta itsepuolustukseen. Trotskin mukaan myös bolševikkien pyrkimyksenä oli tyhjentää Suomi mahdollisimman nopeasti venäläisistä joukoista, mikä kuitenkin oli sotilasteknisistä olosuhteista ja asianhaaroista riippuvainen operaatio. Trotski toivoi, että »äskettäin luotu» sovittelukomissio saattaisi ratkaista hankalat kysymykset molempien osapuolten k a n s o j e n (harv. TV) intressien mukaisesti. Trotski pyysi ilmoittamaan tarpeellisella tarkkuudella kaikista venäläisten joukkojen suomalaisiin kohdistamista väkivaltaisuuksista, että voitaisiin ryhtyä tarpeellisiin toimenpiteisiin. Lopputervehdyksessä pyydettiin Suomen tasavallan hallituksen puheenjohtajaa ottamaan vastaan vakuutuksen kunnioituksesta ja ystävyydestä, jota kansankomisaarien neuvoston hallitus tunsii itsenäistä Suomen k a n s a a (harv. TV) kohtaan.¹⁷

Kirjeen vilpittömyyttä voi pitää kyseenalaisena ja joka tapauksessa sen vaikutus Suomen tapahtumiin oli olematon, sillä käytännössä joukkoja kyllä yritettiin tarmokkaasti saada taistelemaan, mutta ilman menestystä. Nootilla oli kuitenkin käyttöä Brest-Litovskin neuvotteluissa, missä Trotski käytti sitä osoittamaan, etteivät venäläiset olisi sekaantuneet Suomen kansalaissotaan.¹⁸ Trotskin nootissa kiinnittää jälleen huomiota »kansaa»-sanana, käyttäminen tavalla, joka toistuu monissa muissakin yhteyksissä. Trotski ei lähetä asiaankuuluvaa kunnioituksen vakuutustaan vastaanottajalle, Svinhufvudille kuten tapa olisi ollut, vaan »itsenäiselle

¹⁵ Pravda 27. 1. (14. 1.) Finskaja buržuazija prizivajet; Graždanskaja vojna v Finljandii.

¹⁶ Pravda 29. 1. 1918 (16. 1.) Graždanskaja vojna v Finljandii (sis. mm. SDP:n julistuksen vallan ottamisesta). SR:ien Delo naroda julkaisi 29. 1. ministerivaltiosihteeri Enckellin haastattelun, jossa tämä arvioi venäläisen vaikutuksen tapahtumille ratkaisevaksi. (Ks. m. Vperjod 31. 1. 1918).

¹⁷ Izvestija 29. 1. (16. 1.) 18 otvet pravitelstvu Finljandskoj respublik; Pravda 29. (16.) 1. 1918 K sobytijam v Finljandii Ks. m. DVP I s. 94.

¹⁸ Ks. Pravda 7. 2. 18 K mirnym peregovoram; m. Polvinen 1967 s. 223; Holodkovski 1. s. 233—34.

Suomen kansalle». Edellisenä päivänä Suomen itsenäisyyden tunnustamiselle antamassaan siunauksessa III yleisvenäläinen neuvostokongressi oli puolestaan ilmoittanut ymmärtävänsä *kansojen* itsemääräämisen Venäjän kaikkien kansallisuuksien *työätekevien joukkojen* itsemääräämisenä ja uskovansa kehityksen johtavan federaalisin perustein tapahtuvaan jälleenyhdistymiseen.¹⁹

Kuten Tuomo Polvinen on osoittanut, ajatus federaatiosta välivaiheena kohti kiinteämpää sosialistista yhtenäisyyttä oli tullut bolševikkien tavoitteeksi kansallisella alalla keväällä 1918 ja saanut ensimmäisen virallisen ilmauksensa tammikuussa III neuvostokongressin antaessa Stalinin ehdotuksesta toimeenpanevalle keskuskomitealle tehtäväksi luoda suuntaviivat Venäjän sosialistisen federatiivisen tasavallan valtiosäännöksi. Suomen osalta Lenin oli tammikuun puolivälissä lausunut pormestari Lindhagenille odottavansa siellä samansuuntaista kehitystä kuin Ukrainassa, jonka julistettiin liittyneen federaaliseen unioniin Venäjän kanssa bolševikkien julistaessa siellä vallankumouksen.²⁰

Ajatus siitä, ettei porvarillinen itsenäisyys ollut todellista itsenäisyyttä, koska oikeus itsemääräämiseen kuului »työätekeville joukoille», jotka puolestaan halusivat käyttää sitä liittääkseen maansa sosialististen kansojen federaatioon tulee mahdollisimman selvästi esille Pravdan pääkirjoituksessa »Suomi ja Ukraina» 30. 1. 1918,²¹ missä myös näiden kahden maan tilanne nähdään samanlaisena.

Pravda luonnehti kansallisen liikkeen sekä Suomessa että Ukrainassa olleen lokakuun vallankumoukseen asti huomattavassa määrin porvariston pyrkimystä vapautua voimakkaamman venäläisen porvariston ikeestä, kun taas proletariaatti oli samaan aikaan kärsinyt kahdesta ikeestä: kapitalistisesta ja kansallisesta. Tällä kaudella kansallinen liike oli näytelty »objektiivisesti edistyksellistä» osaa; se oli heikentänyt imperialistisen keskusvallan otetta. Siksi Suomen ja Ukrainan kansallinen liike, vaikka olikin ollut porvarillisen hegemonian alainen, oli joka tapauksessa ollut historiallisesti edistyksellinen niin keisarivallan kuin Kerenskinkin aikana. Se oli kuitenkin joutunut aivan toiseen rooliin sen jälkeen, kun valta oli siirtynyt neuvostoille. Neuvostovalta oli merkinnyt kansallisen sorron hävittämistä, minkä vuoksi luokkataistelu oli vahvistunut, toisaalta kansallisen porvariston vapaustunnukset olivat muuttuneet yhdeksi tunnukseksi: taisteluksi bolševismia ja neuvostovaltaa vastaan. Vanhat kan-

¹⁹ Izvestija 16. (29.) 1. 18 III Vserossijskij S'jezd Sovetov, DVP I s. 93—94; Stalin, teokset 4. s. 36.

²⁰ Polvinen 1967 s. 240—42.

²¹ Pravda 30. (17.) 1. 1918 pääk. Finljandija i Ukraina.

sallisen itsenäisyyden »separatistiset» tunnukset olivat nyt muuttuneet proletariaatin (harv. Pravdan) itsenäisyyden tunnukseksi; proletariaatin yhtenäisyyden ja sen kaikkialla toteutettavan diktatuurin tunnukseksi. Helsinki ja Viipuri olivat nyt työväen käsissä ja Ukrainan rada jo kukistunut.

Myös muiden puolueiden kuin bolševikkien lehdet lähettivät kirjeenvaihtajia rintamalle ja haastattelivat punaisen hallituksen edustajia. SR:ien Delo naroda haastatteli Sirolaa ja julkaisi sekä rintamakirjeenvaihtajan kuvauksia että Helsingin-kirjeitä. Sirolaa haastatteli myös kadettien Naš vek, joka muutenkin suhtautui Suomen punaisiin verrattain suopeasti, muodostivathan nämä maltillisuudessaan ja järjestäytyneisyydessään mainion vastakohdan bolševikkeihin nähden.²²

Izvestijan pääkirjoitus »Suomen vallankumous» piti vallankumouksen syttymistä Suomessa luonnollisena »toisin ei voinut käydäkään. Venäjän proletaarinen vallankumous ei voinut rajoittua yhden valtion sisälle, sen oli pakko levittäytyä toisiinkin maihin. . . sosiaalinen vallankumous levisi Venäjältä Suomeen. . . ». Venäjän työtätekevät joukot kannattivat »kaikella poliittisella voimallaan» Suomen proletariaattia; Suomen porvariston avunhuudot taas jäivät »huutavan ääneksi erämaassa». Venäjän proletariaatti ei tulisi pettämään luokka-asiaansa, vaan tekisi kaiken mahdollisen turvatakseen sosialistisen vallankumouksen voiton Suomessa; näin tehdessään se ei ainoastaan toteuttanut työläisten kansainvälisen solidaarisuuden ihanteita, vaan työskenteli myös oman asiansa puolesta. Venäjän sosialistinen tasavalta nousisi vasta sitten jaloilleen, kun sitä ympäröisivät renkaana tytärtasavallat; kun sosialismin aatteet voittaisivat myös naapurimaissa, julisti Izvestija.²³

Izvestijan voitonriemuudesta sävystä huolimatta voidaan ehkä havaita tiettyä varovaisuutta sananvalinnoissa; siten puhutaan esim. »poliittisella» voimalla auttamisesta. Toinen huomiota herättävä seikka on ajatus Suomesta toisena *maana*, jonne vallankumous Venäjältä kulkeutui. Tälle oli tietenkin perusteita myös sikäli, että Suomi jo Venäjän yhteydessä oli muodostanut selkeästi erillisen kokonaisuuden. Opilliselta kannalta ja tilanteessa, jossa erityisesti menševikit syyttivät bolševikkeja keinotekoisesta yrityksestä tehdä sosialistista vallankumousta maassa, jossa sosialismin edellytykset eivät olleet kypsyneet, oli ajatuksella vallankumouksen leviämisestä pitemmälle kehittyneeseen Suomeen ilmeistä todistus-

²² Sirolan haastattelu: Delo naroda 29. 3. 1918 Sovremennaja Finljandija (A. S. Rusanov) sekä Naš vek 17. 2. 1918 V Finljandii (ij). Delo narodan rintamakirjeitä ks. J. La-ganskin artikkelit 19. 2., 21. 2., 28. 3.

²³ Izv. 31. (18.) 1. 18 pääk. Finljandskaja revoljutsija.

voimaa: Suomi näytti olevan ensimmäinen askel kohti maailmanvallankumousta. Korostaessaan Suomen tapahtumien eri puolia Pravda ja Izvestija tulivat samalla katsoneeksi Suomen suhdetta Venäjään jossakin määrin eri taholta: Pravdan kannalta Suomi oli emämaan helmaan palaava rajamaa »okraina», Izvestijalle taas vallankumouksen tehnyt naapurimaa. Opillisia eroja analyyseistä lienee kuitenkin tarpeetonta hakea: »tytärtasavallassa» ilmeisesti työskentelivät samat keskihakuiset voimat kuin reuna-alueillakin; proletariaatin suunta oli kohti yhtenäisyyttä ja maailmanvallankumouksen enteet loivat toivon säteen voimakkaan vihollisen armoilla olevan bolševikkihallituksen näköpiiriin. Suomen tapauksessa näytti täyttyneen Stalinin toive siitä, että maassa toteutuisi työläisten ja talonpoikien »täysi riippumattomuus», mikä johtaisi »kansojen ikuiseen ystävyYTEEN».²⁴

Venäjän ja Suomen vallankumousten johtajat vaihtoivat pian asiaan kuuluvasti tervehdyksiä. Kansankomissaarien neuvosto lähetti posti- ja lennätinasiaain kansankomissaarin, vasemmisto-SR Prošjanin Suomeen, jossa tämä kertoi hallitustovereineen kannattaneensa Suomen itsenäisyyden tunnustamista luottaen siihen, ettei kuluisi pitkää aikaa, kun Suomen köyhälistö tekisi vallankumouksen. Prošjanille Suomen vallankumous merkitsi yhden uuden renkaan katkeamista porvarisvallan ketjusta.²⁵ Trotski ja Karahan, joista edellämainittu oli kaksi päivää aiemmin tervehtinyt »Suomen kansaa» Svinhufvudin välityksellä, tervehtivät nyt Suomen vallankumoushallitusta bolševikkien Brest-Litovskissa olevan rauhanvaltuuskunnan puolesta. He korostivat Suomen työväenluokan »organisoituneisuutta» ja »sivistyneisyyttä» ja näiden seikkojen avaamia mahdollisuuksia Suomen tulemiselle esikuvalliseksi kokeilukentäksi sosialistisen talouden alalla. Tieto Suomen vallankumouksen »voitosta» oli sähkeen mukaan »vahvistanut» neuvottelijoita Brest-Litovskissa.²⁶

Suomen vallankumoushallituksen tervehdys kansankomissaarien neuvostolle oli mahdollisimman ytimekäs, kansainvälisen vallankumouksen toivotuksineen. Venäläisille ominaiset vaikeudet suomenkielisen tekstin kirjoittamisessa tulivat uutista julkaistaessa korostuneesti esille; vallankumoushallituksen puheenjohtajaksi mainittiin Ulervo Manger, muiksi jäseniksi Irje Firola, Veroga-Talainen, Adolf Taimi, L. Letonmoki, Anki Kiviranta, A. V. Kufinen, I. G. Lulisvuoko, Evert Verorante, Oskar

²⁴ Vrt. ed. s. 58.

²⁵ Vrt. Polvinen 1967 s. 227; Holodkovski 1. s. 225—26. Ks. m. Sotsial-revoljutsioner 4.(17.) 1. 18. K nezavisimosti Finljandii (Torgušin).

²⁶ Pravda 1. 2. (19. 1.) 18 Rossijskaja mirnaja delegatsija o revoljutsii v Finljandii; Polvinen 1967 s. 227.

Tokkoj ja Emil Ello.²⁷ SDP:n »Keskuskomitea» tervehdyksessään kaikissa maissa taisteleville tovereille väitti Suomen proletariaatin käyneen vallankumoukselliseen taisteluun »hirveän puutteen» vallitessa ja sen kaikkien saavutusten ollessa vaarassa joutua menetetyiksi. Nyt suomalaiset proletaarit, venäläisten toverien esikuvaa seuraten, olivat aloittaneet sosiaalisen vallankumouksen ja lähettivät terveiset kansainväliselle sosialistiselle komissiolle (Zimmerwaldin internationaalille) ja sen kautta kaikkien maiden sosialistisille puolueille.²⁸

Trotskille Brest-Litovskiin lähetetyssä, Mannerin ja Sirolan allekirjoittamassa vastaussähkeessä kerrottiin suomalaisten ihostuneina seuraavan Trotskin rohkeita esiintymisiä työväenluokan puolesta ja toivottiin työväenluokan muuallakin nousevan Venäjän vallankumouksellisen työväenluokan jäljille.²⁹

Tervehdyksissä ilmeni siis molemmin puolin vallankumouksen kohtalonyhteyden korostaminen. Kansanvaltuuskunta näytti uskovan politiikkansa olevan sopusoinnussa niin bolševikkien kuin muidenkin taistelevien sosialistien pyrkimysten kanssa, mitä kuvasti Zimmerwaldin internationaalille lähetetyn tervehdyksen sanonta venäläisten esimerkin seuraamisesta. A. Uptonin mukaan tämä todisti kykenemättömyydestä ymmärtää, mitä Lenin teki Venäjällä. Joka tapauksessa Zimmerwaldin internationaali antoi kansanvaltuuskunnalle hyväksyvän vastauksensa ja kehotti kaikkia työläisiä tukemaan sitä.³⁰

Suomen ja Venäjän vallankumouksellisen yhtenäisyyden ajatus vietti riemujuhlaansa Pietarin neuvoston istunnossa, jonne suomalainen valtuuskunta toi tervehdyksensä. Puheenjohtajansa Zinovjevin suulla Pietarin neuvosto tervehti Berliinin ja Wienin työläisneuvostoja, joista tähän aikaan liikkui suurisuuntaisia huhuja ja julisti Suomen vallankumouksen olevan lähellä lopullista voittoa.³¹ 5. 2. 1918 pidetyssä istunnossa hän täsmensi arviotaan katsoen että Suomen voittoa sosialistinen vallankumous oli jo 9/10 saatettu loppuun.³² Suomen aluekomitean puheenjohtaja Smilga selitti samassa tilaisuudessa venäläisten tajunneen tehtäväkseen Suomessa sen proletariaatin voiton edistämisen kaikin voimin. Valkokaartilaiset olivat Pohjois-Suomessa petollisesti vallanneet joitakin varustuksia ja siten joutuneet sotatoimiin Venäjää vastaan. Smil-

²⁷ Ks. Izv. 18. (31.) 1. 18 Rabotšaja revoljutsija v Finljandii.

²⁸ Pravda 5. 2. (23. 1.) 18 Revoljutsija v Finljandii.

²⁹ Pravda 7. 2. (25. 1.) 18 Otvet Trotskomu.

³⁰ Upton II 1981 s. 51—52.

³¹ Izv. 5. 2. (23. 1.) 18 Vozzvanije Petrogradskogo Soveta.

³² Izv. 6. 2. (24. 1.) 18 Zasedanije Petrogradskogo Soveta.

ga vakuutti, että heitetty haaste otettaisiin vastaan, eikä jäätäisi puolueettomiksi valkoisten taistelussa »etelää» vastaan. Smilga oli jo saanut tervehtiä uutta hallitusta, mutta hän uskoi parhaan tervehdyksen olevan moraalin ja fyysinen tuki vapaaehtoisten, aseiden ja viljan muodossa. Niin suomalaisten kuin venäläistenkin tunnuksena olisi: pohjoiseen, Tornioon, Ruotsin portteja koputtelemaan.³³

Samassa tilaisuudessa Zinovjev muisteli, että kun porvarillisen Suomen edustajat tulivat pyytämään tunnustusta itsenäisyydelle se annettiin »kahdessa minuutissa», sillä bolševikit eivät halunneet ajaa ketään kepin kanssa paratiisiin ja pakottaa väkivalloin omaan vapauteensa. He arvelivat kuitenkin, katsoi Zinovjev, että uusi demokraattinen, sosialistinen Suomi »tulee luoksemme ja ilmaisee halunsa elää tiiviissä, federaatiivisessa yhteydessä Venäjän kanssa».³⁴

Suomen ja Venäjän vallankumousten kohtalonyhteys näkyi aluksi käytetyistä sanonnoistakin: puhuttiin Suomen »kansankomisariiden neuvostosta» tai »toimeenpanevasta keskuskomiteasta» ja Suomen aluekomitean sotilasjaoston puheenjohtaja Glazunov tiedotti sähköissään punaisten ja »meikäläisten» tai »meikäläisten» menestyksistä rintamalla.³⁵ Suomen vallankumouksen kansainväistä merkitystä korosti Izvestijan haastattelu Oskari Tokoi, joka kertoi suomalaisten olevan »varmoja, että meidän tulemme siirtyä Eurooppaan. Suomihan on ikäänkuin siltä Venäjän ja Länsi-Euroopan välissä». Jos suomalaiset sen sijaan lyötäisiin, olisivat proletarisen vallankumouksen mahdollisuudet Länsi-Euroopassa pienemmät.³⁶

Maailmanvallankumouksen enteitä samaan aikaan innokkaasti Saksan ja Itävalta-Unkarin levottomuuksista ja lakoista etsinyt Krasnaja Gazeta korosti, että ottaessaan lokakuussa vallan, Venäjän työläiset, sotilaat ja talonpojat tiesivät, ettei heidän vallankumouksensa tulisi voittamaan ilman vallankumousta muissa maissa.³⁷ Suomen vallankumous kuului väitettyjen keski-Euroopan neuvostojen ja Ranskan veristen mel-

³³ Em. art., ks. m. Polvinen 1967 s. 228.

³⁴ Em. art. Izv. 6. 2. 18.

³⁵ Vrt. uutiset Izv. 10. 2. (28. 1.) (Glazunovin sähkö), Pravda 7. 2. (25. 1.) 18, 8. 2. (26. 1.) 18, 5. 3. 18, 7. 3. 18. Käytetyt sanonnat »sovet narodnyh komissarov» tai »narodnyj komissariat» ovat itse asiassa kyllä käypiä johdannaisia »kansanvaltuutettusana»-sanasta. Virallisessa sopimustekstissä kansanvaltuuskunnasta joka tapauksessa käytettiin nimitystä »Sovet narodnyh upolnomotšennyh Finljandskoj sotsialistitšeskoj Rabotšej Respubliki» (Pravda 10. 3. 18, Dogovor meždu Finljandskoj i Rossijskoj sotsialistitšeskim respublikami).

³⁶ Izv. 5. 2. (23. 1.) 18 Beseda s t. Tokojem.

³⁷ Teesi vallankumouksen leviämisen välttämättömyydestä ilmaistiin todella painokkaasti: paksuin sivun laidasta toiseen ulottuvin otsikkokirjaimin (Kr. G. 30. (17.) 1. 18.

lakoiden ohella ensimmäisiin ilonviesteihin. Helmikuun ensimmäisenä päivänä lehti jo riemuitsi Saksankin vallankumouksesta. Suurten maiden vallankumouksia koskevien uutisten osoittauduttua pettäviksi lehden mielenkiinto Suomenkin vallankumoukseen lopahti jokseenkin täydellisesti.³⁸

Maailmanvallankumouksen enteet herättivät optimismia korkeillakin tahoilla helmikuun alussa, saksalaisten samaan aikaan ahdistassa bolševikkeja Brest-Litovskissa lunastamaan lupauksensa rauhasta, jonka välitöntä solmimista nämä olivat aikoinaan väliaikaiselta hallitukselta vaatineet. Izvestija julisti vallankumouksen myyrän kaivavan hyvin: Iso-Venäjän jälkeen tuli Ukraina, Ukrainan jälkeen Don, Donin jälkeen Suomi, Venäjän jälkeen Itävalta ja Unkari, niiden jälkeen Ranska ja Englanti, lopuksi Saksa.³⁹ Pietarin neuvoston nimessä Zinovjev tervehti Berliinin ja Wienin »neuvostoja» ja julisti »kansalaissodan» Venäjällä lähestyvän sosialistisen vallankumouksen täydellistä voittoa, samoin kuin Suomessakin.⁴⁰

Saksasta ja Itävallasta kantautuneet uutiset osoittautuivat ennen pitkää pettäviksi ja bolševikit saivat huomata seisovansa yhä vain vakaana pysyvän saksalaisen sotilasmahdin tylyjen vaatimusten edessä; ainoana muistona maailmanvallankumouksen lupauksista oli enää Suomen kansalaissota, jonka näköalat olivat kyseenalaiset. Venäjän kansalaissota ei keväällä 1918 ollut todellisuudessa edes alkanut.

Jo Suomen vallankumouksen idyllisessä alkutilanteessa, kun voitto näytti ilmeiseltä, oli joka tapauksessa havaittavissa taustalla häämöttäviä eroja ilmauksissa ja näkökulmissa, jotka viittasivat todellisiin näkemyseroihin. Venäläiset puhuivat useaan otteeseen ja mielellään Suomen tulevasta asemasta federatiivisessa yhteydessä Venäjän kanssa.⁴¹ Suomalaiset puolestaan eivät menneet odotettua vallankumouksen voittoa pitemmälle. Kun suomalais-venäläinen komitea sitten aloitti työnsä, saivat venäläiset huomata vastapuolen olevan itsepintaisen kiinnostunut pie-

³⁸ Ajankohdan kysymyksenasettelujen kannalta paljonpuhuvasti Krasnaja Gazeta omisti enemmän mielenkiintoa 30. 1. (17. 1.) Englannin lakoista kertoville uutisille, kuin tiedolle Suomen vallankumouksesta. 1. 2. (19. 1.) se uskoi vallankumouksen Saksassa etenevän »salamannopeasti». Suomen tapahtumiin lehti palasi myöhemmin miltei vain »luokkataistelu Suomessa» otsakkeella julkaistuilla pikku-uutisilla.

³⁹ Izv. 1. 2. (19. 1.) 18 pääk. Krot revoljutsii horošo rojet.

⁴⁰ Izv. 5. 2. (23. 1.) Vozzvanije . . .

⁴¹ Vrt. ed. viitteet 20, 21, 34; Venäjän kansalaissodan alku asetetaan eri tutkijoiden toimesta eri ajankohtaan Mawdsley (1987 s. 3—4) aloittaa sen jo lokakuusta 1917, useimmat muut vasta kesästä 1918.

nistä rajalinjojen muutoksistakin ja vastustavan venäläisten työläistenkin valtiollisia oikeuksia Suomessa.⁴²

Työväenvallankumous Suomessa, mikäli se oli siellä endogeenisesti syntynyt, eikä Venäjältä importoitu, oli hyvä argumentti bolševikeille, näiden pyrkiessä todistelemaan Euroopan vastahakoisille sosialisteille, että Lokakuun vallankumous Venäjällä oli luonteeltaan sosialistinen. Suomen uuden hallituksen halu läheiseen yhteistyöhön bolševikkien kanssa oli puolestaan hyvä todiste näiden kansallisuuspolitiikan oikeellisuudesta, mikäli asia todellakin oli niin, että Suomen kansan enemmistö oli tuon yhteistyön puolella eikä bolševikkien avunannossa ollut kysymys yrityksestä valloittaa Suomea takaisin. Oli selvää, että bolševikit joutuivat torjumaan syytöksiä sekä vallankumouksen viennistä että Suomen takaisinvalloitusyrityksestäkin.

Izvestija referoi Yrjö Sirolan vastinetta niiden »saksalaisten kapitalistien lehdissä» esitettyjen väitteiden johdosta, joiden mukaan Suomen vallankumous olisi »Venäjän hallituksen tekemä».⁴³ Pravdan artikkelin mukaan kansanvaltuuskunnan tervehdys Zimmerwaldin internationaalille myös kumosi »provokatoriset porvarilliset huhut», joiden mukaan sosiaalidemokraatit aikoisivat luopua itsenäisyydestä ja liittää maan takaisin Venäjään.⁴⁴ Pravda totesi myös saksalaisten lehtien protestoivan väitettyä venäläisten Suomen tapahtumiin sekaantumista vastaan. Suomen tapahtumat olivat näet ilmeinen yllätys kaikkien maiden »sosiaalipatriooteille», kuten oli aiemmin ollut sosiaalidemokraattien vaalivoitto maatalousvaltaisessa maassa. Erityisesti ruotsalaiset sosiaalidemokraatit olivat suuttuneet sen johdosta, että vallankumous oli tehty maassa, jossa oli »miltei» yleinen äänioikeus arvioi Pravda.⁴⁵

Karl Radek kirjoitti Izvestijaan laatimassaan artikkelissa, että taistelu, jota Venäjän työläis-talonpoikainen hallitus kävi Ukrainan Radaa vastaan ja kannatus, jota venäläiset työläiset ja sotilaat antoivat Suomen työväenluokalle sen taistelussa omaa porvaristoaan vastaan, oli antanut kapitalistiselle lehdistölle aiheen hyökätä bolševikkeja vastaan syytöksin, että nämä nyt tallasivat maahan oman ohjelmansa itsemääräämisoikeudesta. Kuitenkin, Radek kirjoitti, »imperialistiset hait» olivat tervehdineet Suomen ja Ukrainan »vapautumista» vain siksi, että olivat toivoneet näiden maiden porvarillisten hallitusten panevan kapuloita Venäjän vallankumouksen rattaisiin. Olennaista oli kuitenkin luokkanäkökul-

⁴² Vrt. Polvinen 1967 s. 248—49.

⁴³ Izv. 24. (11.) 2. 18 Rabotšaja revoljutsija v Finljandii.

⁴⁴ Pravda 7. 2. (25. 1.) 18 Revoljutsija v Finljandii.

⁴⁵ Pravda 24. (11.) 2. 18 Rabotšaja revoljutsija v Finljandii.

ma. Nähtäväksi jäi, mitä Saksan työläiset sanoisivat Belgian pyöveleille, jos nämä saisivat päähänsä leikkiä Suomen vapauden puolustajan osaa.⁴⁶

Radekin kirjoitus ilmestyi kaksi päivää sen jälkeen kun Trotski oli antanut kuuluisan »ei sotaa eikä rauhaa» — julistuksensa ja kuvasti Saksan kansanjoukkojen vallankumouksellisuuteen nähden tuolloin vielä eläteltyjä toiveita.

Kuten tunnettua, bolševikkihallitus ei saanut osakseen vain porvarilisten ainesten, vaan myös menševikkien ja sosialistivallankumouksellisten taholta jyrkkää vastustusta. Moneen kuppikuntaan hajonneet Venäjän sosialistit ja demokraatit tunsivat suurta katkeruutta siitä, että bolševikit olivat riistäneet vallan väkisin ja asettuneet muuta »Venäjän demokratiaa» vastaan. Suomen sosiaalidemokratia, joka ensimmäisenä maailmassa oli saavuttanut peräti ehdottoman enemmistön yleisellä äänioikeudella toimeenpannuissa parlamenttivaaleissa, oli venäläisten kannalta arvovaltainen esikuva. Kun sekin nyt oli lähtenyt väkivaltaisen vallankumouksen tielle, oli venäläisillä mitä suurin syy tehdä asiasta analyysinsä.

Liberaalia porvaristoa edustavien kadettien Naš vek huomioi tarkoin, että ulkoasiainvaltuutettu Sirola selitti mm. pankkien valvonnalla olevan vain käytännöllinen tavoite, ettei vastavallankumousta rahoitettaisi. Lehti piti vaikeana arvioida, matkivatko Suomen punaiset bolševikkeja; muusta kuitenkin puhui heidän tekemänsä päätös, jonka mukaan tarkoituksena oli järjestää aidosti demokraattinen edustuslaitos yleisen äänioikeuden pohjalle. Venäläisestä näkökulmasta oli mielenkiintoista että Kullervo Manner, joka oli yksi »äärimmäisistä suomalaisista maksimalisteista», teki päättäväisen pesäeron proletariaatin diktatuuriin ajatukseen nähden. Huolimatta ulkonaisista yhtäläisyyksistä esim. Venäjän paikallisten neuvostojen ja Suomen vastaavien laitosten välillä, oli perustavana erona se, että näillä luokkaelimillä oli vain hallinnollisia tehtäviä, mutta ei sen sijaan verotus-, tuomio- tai lainsäädäntövaltaa.⁴⁷

SR:ien Delo naroda teki selvän eron »venäläisen komissaarivallan ja suomalaisen demokratian» välillä. Suomesta puuttuivat »anarkosovjetismin» merkit, arvioi Helsingistä käsin kirjoittava V. V. Suhomlin. Suomalaiset eivät ainoastaan olleet jättäneet pankkeja ja tehtaita, vaan vieläpä maankin sosialisoimatta ja myös hylkäsivät leniniläisen ajatuksen neuvostovallasta kansanvallan ihanteena. Uusi hallitusmuotoesitys

⁴⁶ Pravda 31. 1. (12. 2.) 18 Imperializm i proletarskaja revoljutsija (K. Radek).

⁴⁷ Naš vek 17. 2. 18 Beseda s g. Sirola (-ij), 23. 2. 18 Pisma iz Gelsingforsa.

ei jättänyt tästä mitään epäilystä. Suomalaiset sosialistit olivat luvanneet kansanäänestystä; saattoipa vain kuvitella Leninin nimeä tuollaisen dekreetin alla! Tosin Suomessa vallitsivat kansalaissodan johdosta poikkeusolot, mutta erot bolševikkivaltaan nähden olivat selvät, Suomi ei todellakaan nimittänyt itseään »Suomen neuvostotasavallaksi», vaikka sijait-sikin niin lähellä Pietaria.⁴⁸

Vasemmistolaisimpia menševikkejä edustava Novaja Žizn, jota Lenin luonnehti »neljännesbolševistiseksi» mutta joka radikaalisuudestaan huo-limatta oli bolševikkeihin nähden tiukassa oppositiossa, julkaisten mm. Maksim Gorkin kuuluisia »epääjankohtaisia ajatuksia», korosti vastaa-valla tavalla Suomen vallankumouksen eroja Venäjän vallankumoukseen nähden. A. Serebrovin artikkelissa 3. 2. todettiin, ettei ollut ensi kerta, kun Suomen työväenluokka oli valtion johdossa. Sosiaalidemokraateil-la oli ollut »usein» enemmistö valtiopäivillä; tällä kertaa he eivät kuiten-kaan olleet saaneet valtaansa vaaliurnilta, vaan pistimistä. Syynä tä-hän oli ollut se »itsepäinen vastarinta», jota senaatti oli harjoittanut pro-letariaatin pyrkimyksiä vastaan ja toiseksi, se kaksinaamainen politiik-ka, jota Venäjän koalitionhallitus oli Suomeen nähden harjoittanut ja myöskin Lokakuun vallankumouksen tartuttava vaikutus. Olisi kuiten-kin virheellistä ajatella, että Suomen punainen hallitus, vaikka olikin ottanut vallan samaan tapaan kuin bolševikit, olisi samassa tilanteessa ja samojen tehtävien edessä. Ero oli ennen kaikkea siinä, että suoma-laisten sosiaalidemokraattien vallan takana oli, ellei enemmistöä, niin ai-nakin noin puolet väestöstä, samaa ei kansankomisaarien vallasta voi-nut sanoa. Sitä paitsi sosiaalidemokraattien valta oli vapaa sotilaallisesta aineksesta. Suomen vallankumous oli myös syntynyt erillään sodan ja rauhan kysymyksistä. Oli näin ollen tunnustettava, että Helsingin ku-mous oli syvästi erilainen kuin bolševikkien vallankaappaus ja saattoi todella käyttää itsestään epiteettiä, jota Smolnan hallitus käytti: »prole-tariaatin diktatuuri». Suomessa ei huudettu »äkkinopeasta» sosialismista, eikä käytetty »säälimättömyyden» tunnusta, jolla Smolnan johtajat yl-peilivät. Suomalaisten julistamilla reformeilla oli tiukan realistinen, käy-tännöllinen luonne ja he nimittivät niitä tieksi kohti sosialistisia muu-toksia, eivätkä vielä siirtymiseksi sosialismiin. Suomessa ei myöskään ollut neuvostoja ja sen eduskunta ilmeisesti tulisi säilymään. Suomen vallan-kumouksen periaatteet olivat siis samat, joita novajažizniläiset olivat usein ehdottaneet Venäjän neuvostovallalle.⁴⁹

⁴⁸ Delo naroda 30. 3. 18 Pisma iz Finljandii (V. V. Suhomlin).

⁴⁹ Novaja Žizn 3. 2. (21. 1.) 18 Finljandskaja revoljutsija (A. Serebrov).

Novaja Zizn ei siis löytänyt Suomen vallankumouksesta mitään bolševikkien asiaa puolustavia seikkoja, kuten odottaa sopiikin; Suomen vallankumous oli sen mielestä aivan eri pohjalla kuin bolševikkien kaappaus. Lehden Suomea kohtaan tuntema sympatia vain alleviivaa vastakohtaisuutta bolševikkeihin nähden, jotka eivät edustaneet »Venäjän demokratiaa» kokonaisuudessaan.

Helmikuun 1918 alussa yhä vallinnut vallankumouksellinen idylli, jolle oli luonteenomaista uudelleen virinnyt optimismi Venäjän rauhanmahdollisuuksiin ja kaiken muun ohella myös Suomen vallankumouksen perspektiiveihin nähden särkyi pian: Venäjän, sen vallankumouksen ja bolševikkivallan kohtalo joutui vaakalaudalle.

10. 2. 1918 Trotski ilmoitti Brest-Litovskissa hölmistyneille saksalaisille, ettei Venäjä suostuisi solmimaan rauhaa saksalaisten vaatimilla ehdoilla, muttei myöskään jatkaisi sotaa, vaan demobilisoisi edelleen armeijaansa.⁵⁰

Tämän omituiselta kuulostavan politiikan ideana oli ajatus, ettei Saksankaan armeija kykenisi hyökkäämään tilanteessa, jossa kysymys olisi selvästä imperialistisesta politiikasta eikä sotilaallisen uhan aiheuttamasta toimenpiteestä. Äskeiset Saksan työväenliikkeen aktiivisuuden osoitukset näyttivät tukevan tällaista tulkintaa. Samaan viittasi Radek arvellessaan, että hyökkäys Suomeen aiheuttaisi työläisten levottomuuksia Saksassa.⁵¹

Saksan päämaja päätti kuitenkin etenemisen alkavan 18. 2. ja tilasi kaikilta kyseeseen tulevilta alueilta »avunhuutoja», että sotatoimet voitaisiin naamioida saksalaisten avunannoksi mellastelevia »rosvoja» vastaan. Tällainen avunpyyntö järjestettiin nopeasti Suomestakin.⁵²

Saksalaiset etenivät käytännöllisesti katsoen vastarintaa kohtaamatta Ukraina, Baltiaan ja kohti Pietaria. Saksalaiset sanelivat neuvostohallitukselle ehdot, joiden mukaan Venäjän oli luovuttava Puolasta ja Baltiasta ja vedettävä joukkonsa Ukrainasta ja Suomesta. Kolmantena maaliskuuta allekirjoitetun rauhansopimuksen VI §:n mukaan myös Suomi oli tyhjennettävä venäläisistä joukoista ja punakaartilaisista. Jopa kaikinainen agitaatio ja propaganda Suomen hallitusta ja yhteiskunnallisia laitoksia vastaan kiellettiin.⁵³

Kuten Tuomo Polvinen toteaa, Venäjän uusimman ajan historian pa-

⁵⁰ Ks. tästä esim. Polvinen 1967 s. 201—202; J. W. Wheeler-Bennett Brest-Litovsk, The Forgotten Peace. March 1918, N.Y. 1966 s. 225—228.

⁵¹ Ks. edellä viite 46.

⁵² Vrt. Polvinen 1967 s. 253—54.

⁵³ Vrt. Polvinen 1967 s. 262; DVP I s. 122—23.

hin kansallinen katastrofi oli nyt tosiasia. Venäjä oli tunnettu käytännöllisesti katsoen 1500-luvun Moskovan suuriruhtinaskunnan rajojen sisäpuolelle. Brestin rauhassa se luovutti 26 % väestöstään, 32 % viljan-tuotannostaan, 26 % rautatieverkostostaan, 33 % tekstiiliteollisuudesta, 73 % rautateollisuudesta ja 75 % hiilikaivoksistaan.⁵⁴

Bolševikkien kannalta Brestin rauhassa oli tuskin muuta valopilkkaa kuin se, että heidän valtansa sentään säilyi. Sen sijaan rauha merkitsi sitoutumista luopumaan Suomen ja Ukrainan vallankumousten avustamisesta. Lenin näki tämän asiointilan välttämättömänä uhrauksena, joka oli tehtävä, ettei koko bolševikkivalta tukahtuisi.⁵⁵ Lenin korosti voimakkaasti sitä, ettei Suomen vallankumouksen auttaminen sotilaiden avulla ylipäättään ollut osoittautunut mahdolliseksi ennen rauhaa enempää kuin sen jälkeenkään.⁵⁶ Rauhansopimukseen oli sitä paitsi jäänyt aukko: siinä ei puhuttu mitään aseiden antamisesta suomalaisille, mihin bolševikkihallitus saattoi myöhemmin viitata.⁵⁷ Realistisesti ajattelevien venäläisten silmissä Suomen vallankumous oli joka tapauksessa mennyt niin pian kuin kävi ilmi että saksalaiset tukivat Suomen valkoisia. Suomen punaisen hallituksen ja kansankomissaarien neuvoston välillä maaliskuun ensimmäisenä päivänä kirjoitettu valtiosopimuskin, »ensimmäinen sosialististen maiden välinen sopimus» syntyi mahdollisimman huonojen enteiden alla. Osapuolille ei ollut suinkaan vieras ajatus, että sillä tulisi olemaan lähinnä arkistokäyttöä.⁵⁸

Bolševikkilehtien tiedot punaisten menestyksistä rintamalla olivat aluksi olleet myönteisiä, jopa voitonriemuksia.

Vilppulassa kerrottiin punaisten murtaneen valkokaartilaiden rintaman helmikuun lopulla,⁵⁹ Saksasta lähetettyjen jääkärien väitettiin tulleen napatuiksi merellä jo sodan alkuvaiheessa.⁶⁰ Vielä maaliskuun lopupuolella näytti punakaarti uljaasti hyökkäävän ja saavuttavan voittoja. Uutiset punakaartin menestyksistä, joita sinänsä ei ollut mitenkään

⁵⁴ Polvinen 1967 s. 264—65.

⁵⁵ PSS t. 36. s. 105—06, sekä Polvinen 1967 s. 266—68, 261 Holodkovski 1. s. 244.

⁵⁶ Lenin PSS t. 36., s. 22, 32. Ks. m. Polvinen 1967 s. 261—68 Holodkovski 1. s. 145—46.

⁵⁷ Vrt. Izv. 4. 4. 18 V Finljandii net sovetskih vojsk; DVP I s. 217—18. Itse mukana ollut A. F. Iljin-Zenevski kertoo venäläisten »vapaaehtoisten» olleen tosiasiaassa Pietarin sotilaskomissariaatin lähettämiä. Ks. A. F. Ilyin-Zhenevsky: The Bolsheviks in Power. Reminiscences of the Year 1918. Astmoor 1984 s. 36—37.

⁵⁸ Ks. Polvinen 249—50; Upton 2 1981 s. 263.

⁵⁹ Pravda 27. (14.) 2. 18 U Vilpula prorvan front belogvardejteev.

⁶⁰ Pravda 7. 2. (25. 1.) 18 Pribytiye iz Germanii finskih studentov. Uutisen mukaan Tallinnasta tulleet risteilijät piirittivät merellä 3 ruotsalaista laivaa, joissa oli yhteensä 3 000 jääkäriä.

runsaasti, koko Suomen draaman hukkuessa suurempien asioiden varjoon, eivät voineet ajan mittaan olla vakuuttavia. Voimasuhteet kehittyivät liian selvästi toiseen suuntaan. Huhuja Porin valtauksesta ja Tampereen saartamisesta oli liikkeellä jo maaliskuun alkupuolella ja pian tiedettiin kertoa myös saksalaisten maihinnoususta Ahvenanmaalle ja heidän lupauksestaan kukistaa kapina Suomen laillisen hallituksen pyynnöstä.⁶²

Maaliskuun 23. ja huhtikuun ensimmäisenä päivänä syyttivät Saksan nootit bolševikkeja avunannosta Suomen punaisille vastoin Brestin rauhnan määräyksiä. Pietarin työkommuunin komissaarien neuvoston vastauksessa tämä kiistettiin, arvellen kyllä vapaaehtoisryhmiä toimivan »sekä punaisten että valkoisten» puolella.⁶³ Huhtikuun kolmantena päivänä saksalaiset nousivat maihin Hangossa ja tieto tästä ehti bolševikkilehtiin kahdessa päivässä.⁶⁴ Kansanvaltuuskunnan voitiin pian todeta muuttaneen Viipuriin ja Suomen vallankumouksen muistokirjoituksia alettiin julkaista. Huolenaiheeksi muodostui nyt Pietarin turvallisuus valkoisten vaatiessa Inon linnakkeen luovuttamista, joka kansanvaltuuskunnan kanssa tehdyn sopimuksen mukaan kuului Venäjälle.⁶⁵ Tätä yleistä taustaa vasten oli sitäkin bisarrimpaa, kun Pravda huhtikuun lopulla julkaisi »viralliselta suomalaiselta taholta» annetun vähemmän kunniakkaan uutisen, jonka mukaan saksalaisia, mikäli heitä todella oli Suomessa, oli vain Hangossa, ja muualla olivat kyseessä saksalaisiin univormuihin pue-

⁶¹ Pravda 27. 3. 18 Pobedy krasnogvardejtsev; Izv. 14. 3. 18 Nastuplenije krasnoj gvardii.

⁶² Izv. 12. 3. K zanjatiju Alandskih ostrovov; 9. 3. Iz Finlandii; 15. 3. Alandskije ostrova. Viimem. artikkelissa kerrottiin jo 6 000 saksalaisen nousseen maihin ja lisää tulevan; samaan aikaan heitä muka siirtyi Turkuun, punakaartin selustaan. Kirjoittajan mukaan kyseessä oli saksalaisten taholta tasavallan muuttaminen kuningasvallaksi Suomessa. Tässä toistui toisin sanoen Napoleonin sotien ajan historia, mutta tämäkään järjestely tuskin jäisi pitempiaikaiseksi. Saksalaisten toiminta aiheutti kirjoittajan mukaan pelkoja Ruotsissa, joka ei ilman Ahvenanmaata voinut toteuttaa imperialistisia suunnitelmiaan Suomen suhteen, eikä edes turvata normaaleja yhteyksiä Pohjois- ja Etelä-Ruotsin välillä. Tieto maihinnoususta Turussa oli alun perin Novaja Žiznistä, vrt. Petrogr. pravda 15. 3. 18 Otšerednaja lož Novoj žizni.

⁶³ DVP I s. 217—18, 221—222; Izvestija 4. 4. 18 V Finlandii net sovetskih vojsk; 6. 4. Protest protiv germanskogo dessanta, Polvinen 1967 s. 289.

⁶⁴ Pravda 5. 4. 18 Vysadka nemtsev u Gango. Helsingistä tullessa uutisessa kerrottiin Tokoin ilmoittaneen, että mikäli rauhanehdot olisivat kunnialliset, ryhtyisivät punaiset neuvotteluihin. Omalta puoleltaan he eivät kuitenkaan olleet tarjonneet neuvotteluita.

⁶⁵ Inon piiritys ja siihen liittyvä kysymys Pietarin turvallisuudesta sai erityisesti Pietarin lehdissä osakseen hyvin vakavaa huomiota. Ks. esim. Petrogradskaja Pravda 26. 4. 18 Oborona Petrograda; Novaja Žizn 26. 4. 18 Grozit li Petrogradu opasnost?; Inon komendantti osoitautui petturiksi ja itse Zinovjev kävi linnoituksessa tarkastamassa tilannetta; ks. Izv. uutisia 27. 4., 28. 4., 30. 4. 18; Pravda 28. 4. 18 (»Koltso udava») rinnasti Inon ja tilanteen Ukrainassa.

tut valkokaartilaiset.⁶⁶ Muutoin Suomen asioita koskeva kirjoittelu alkoi jo huhtikuussa kertoa sisällissodan raakuuksista, joita sitten puitiin lehdissä parin seuraavan kuukauden ajan.

Suomen punaisten muusta kuin sotilaallisesta suorituksesta kerrottiin melko niukasti, mutta hyvin myönteisesti vallankumouksen ensimmäisen kuukauden aikana. Punaisen hallituksen todettiin taistelevan omankäden oikeutta ja epäjärjestystä vastaan⁶⁷ ja ilmeisesti onnistuneenkin siinä erinomaisesti, päätellen uutisesta, jonka mukaan rikollisuus Turussa oli vallankumouksen alettua huomattavasti laskenut.⁶⁸ Kerrottiin myös eräiden työnantajien suostuneen yhteistyöhön vallankumouksellisten kanssa.⁶⁹ Yleisesti ottaen Suomen vallankumouksesta syntyi aluksi järjestyneen ja sääntillisen prosessin kuva, mikä poikkesi jyrkästi bolševikivallankumouksen hankkimasta maineesta, johon kuuluivat omankädenoikeuden purkaukset, järjestymätön väkivalta ja alkoholivarastojen ryöstöt; tällaisia ilmiöitä Venäjän vallankumouksessa pahoitteli esim. Maksim Gorki samoihin aikoihin Novaja Žiznissään. Hänen mielestään Venäjän kansa oli »heikkoa, pimeätä, juoppoa ja julmaa, luonnostaan taipuvaista anarkiaan, ryöstelyyn ja väkivaltaan».⁷⁰ Uutiset Suomesta näyttivät toistaiseksi paremmilta.

Bolševikkien ja Suomen vallankumouksellisten suhteet vaikuttivat neuvostolehtien uutisten valossa aluksi hyvin läheisiltä. Todellisuutta läheisemmiltä ne sai näyttämään tapa, jolla Izvestija julkaisi Suomen vallankumoushallituksen Suomen pankkia ja säästökassoja koskevan asetuksen:⁷¹ se julkaistiin pykälä pykälältä osastossa »Hallituksen toimia ja asetuksia» ja sen molemmin puolin oli sijoitettu kansankomisaarien neuvoston vastaavaa materiaalia. Maaliskuun ensimmäisenä päivänä syntyi sitten kansankomisaarien neuvoston ja kansanvaltuuskunnan välinen sopimus tilanteessa, jossa toiveet Suomen vallankumouksen osalta olivat jo vähissä. Tämä seikka on tietenkin syytä ottaa huomioon arvioitaessa paperin todistusvoimaa osapuolten tavoitteiden suhteen. Tiedetään esim. että asiakirja jouduttiin laatimaan siksi nopeasti, ettei siinä voitu käsi-

⁶⁶ Pravda 25. 4. 18 Finskije belogvardejtsy v germanskij mundirah Vrt. Upton 2. 1981 s. 374—75.

⁶⁷ Uutiset esim. Pravda 22. (9.) 2. 18 ja 5. 3. 18.

⁶⁸ Pravda 22. 2. 18 Umenšeniye prestupnosti v Abo. Uutisen mukaan rikollisuus oli lähes kokonaan hävinnyt, aiemmin oli pidätetty 6—7 rikollista päivässä.

⁶⁹ Pravda 8. 2. (26. 1.) 18 Kapitalisty izjavljajutsja želanije podtšinjatsja novoj vlasti. Vrt. Pravda 17. 3. Maksim Gorki o sovremennom momente (K. Samojlova) sekä Novaja Žizn 16. (3.) 3. 18 Nesvojevremennyje mysli (m. Gorki 1983, s. 172—75).

⁷¹ Izv. 6. 3. 18 Zakony i postanovlenija revoljutsionnogo pravitelstva Finljandii, osastossa Dejstvija i rasporjaženija Pravitelstva. Voidaan todeta myös esim. Petrogradskaja Pravdassa julkaistun 5. 4. 18 asetus arvoesineiden viennistä »Suomeen ja ulkomaille».

tellä suomalaisten esille ottamaa Itä-Karjalan kohtalon järjestelyä.⁷² Toisaalta osapuolet uhrasivat energiaa kiistelyyn naapurimaan kansalaisten poliittisista oikeuksista, jotka päätettiin rajoittaa vain työläisiin ja talonpoikiin sillä vähemmän vakuuttavalla perusteella, että Suomi tavallisesti lähetti Pietariin 30 000 työläistä ja Pietari taas Suomeen 200 000 porvaria, joten oikeuksien antaminen kaikille kansalaisille olisi muodostunut ilmaiseksi »erioikeudeksi Suomen porvaristolle».⁷³ Sopimusteksti julkaistiin kokonaisuudessaan sekä Izvestijassa että Pravdassa. Pravdan lyhyen uutisen mukaan sopimus oli herättänyt Suomen työläisissä »entusiasmia» ja kansankomissariaatin (= kansanvaltuuskunnan) lehti oli nimittänyt sitä Petsamon vuoksi Suomelle edulliseksi. Sen mukaan sopimus täysin todisti Venäjän sosialistisen hallituksen suhtautuvan jalo-mielisesti Suomen kansaan, sillä sopimus ei lainkaan merkinnyt Suomen itsenäisyyden rajoittamista.⁷⁴ Joka tapauksessa voidaan havaita, että sopimus olisi merkinnyt suurta harppausta pois tsaarinaikaisesta eristäytymispolitiikasta kohti kansojen vapaata kanssakäymistä. Lenin oli siis todellakin — ainakin jossain määrin — voittanut separatismia, »valloittanut Suomen».

»Punainen valtiosopimus» ei jäänyt vaille huomiota bolševikkien vastustajienkaan leirissä. SR:ien Delo naroda kiinnitti huomiota Petsamoa koskevaan kohtaan ja selosti, mitä kaikkea Venäjä nyt menettäisi pohjoisessa; malmi-, kala- ja vesivoimarikkauksia ja kaiken kukkuraksi voit-topuolisesti venäläistä maata, jonka asukkaista vain 30 % oli suomalaisia.⁷⁵

Pari viikkoa sopimuksen solmimisen jälkeen kirjoitti kadettien Naš vek, ettei ollut mitään syytä pahoitella sitä, että Suomen punaisen hallituksen Smolnan kanssa solmima sopimus siirtyisi nopeasti historiallisten muistojen joukkoon, nimenomaan Petsamon takia.⁷⁶ Sopimuksella oli kuitenkin merkitystä valkoisenkin Suomen odotusten kannalta ja lehti totesi kesäkuussa suomalaisten lehtien viitanneen siihen, että neuvostohallitus oli jo luovuttanut Petsamon ja asiaa pidettiin Suomessa siksi rat-

⁷² Ks. Stacy Churchill: Itä-Karjalan kohtalo 1917—1922, 1970 s. 73—79 ja siinä mainitut lähteet.

⁷³ PSS t. 54. s. 393. Sopimuksen synnystä ks. O. Rinta-Tassi: Kansanvaltuuskunta punaisen Suomen hallituksena, Helsinki 1986 s. 417—30.

⁷⁴ Teksti julk. Izv. ja Pravdassa 10. 3. 18 (Dogovor meždu Finljandskoj i Rossijskoj sotzialistitšeskimi respublikami); Uutinen Pravda 7. 3. Dogovor meždu Finljandijei i Rossiijej.

⁷⁵ Delo naroda 20. 4. 18 Tšto my terjajem na Severe.

⁷⁶ Naš vek 14. 3. 18 Polititšeskoje pōloženije na Jevropejskom Severe (Historicus).

kaistuna. Suomessa valtaa pitävä Saksakin oli nähtävästi asiasta kiinnostunut.⁷⁷

Suomen vallankumouksen kohtalo alkoi joka tapauksessa käydä kriittisille tarkkailijoille selväksi Brestin rauhan tultua solmituksi, mikä tapahtui lähes välittömästi »punaisen valtiosopimuksen» jälkeen. Von der Goltzin joukkojen noustua huhtikuun alussa maihin Hangossa tuskin enää löytyi montaakaan selväjärkistä henkilöä, joka olisi jaksanut uskoa Suomen vallankumouksen pelastumisen mahdollisuuksiin. Ensimmäiset Suomen vallankumouksen muistokirjoitukset ilmestyivät jo maaliskuussa.

Izvestijan päätoimittaja Steklov julkaisi asiasta oman artikkelinsa 10. 4. Hän katsoi neuvostovallalla vielä taannoin olleen hyvät näkymät ja oli toivottu, että samoin kuin vallankumouksellisen Ranskan ympärille, olisi Venäjänkin ympärille syntynyt »sisartasavaltojen» ketju; vähitellen nämä olisivat yhdistyneet federaatioksi ja muodostaneet Euroopan sosialistiset yhdysvallat ja myöhemmin koko maailmanlaajuisen valtion. Aluksi näin oli käynytkin. Ensin Ukraina, sitten Don ja sitten Suomi olivat muuttuneet neuvosto- tai sosialistisiksi tasavalloiksi ja näkymät olivat olleet hyvät myös Latviassa, Puolassa ja Romaniassa. Nyt tilanne näytti synkemmältä, mutta toivo ei ollut vielä kuitenkaan menetetty, arveli Steklov hämmästyttävää optimismia osoittaen.⁷⁸

Pravdassa kirjoitti muistoartikkelin Suomen vallankumoukselle Karl Radek 11. 4. Hän totesi saksalaisten pistimien likvidoivan Suomen voitokkaan vallankumouksen. Propaganda saksalaisia ja Suomen valkoisia vastaan oli Suomen rajojen sisällä tosin kielletty, mutta parasta agitaatiota olivat tosiasiat, jotka kertoivat koko maailmalle asioiden todellisen laidan. Radek huomautti, että usein oli ollut tapana puhua Suomen työväenliikkeen »praktisismista»; sen päämäärien rajoittuneisuudesta ja sen johtajilla tosiaan olikin ollut entisille talonpojille ominaista käytännöllisyyttä, johon monet vielä olivat Amerikan kokemuksistaan saaneet lisäksi sikäläistä laatua. Saksalaiset ja yleensä eurooppalaiset oppineet olivat ulkokultaisesti ylistäneet Suomea pienenä sivistyneenä maana, jossa ei ollut lukutaidottomuutta eikä alkoholismia; Euroopan työläiset taas olivat ihastelleet tämän käytännöllisen suuntauksen tuottamia tuloksia. Kun sitten Venäjän vallankumouksen vuosi 1917 oli vapauttanut maan, olivat monet sanoneet, että Suomen käytännöllinen työväenluokka aloittaisi käytännöllisen rauhallisen työn ja pidättäytyisi kaikista

⁷⁷ Naš vek, pääk. 20. 6. 18.

⁷⁸ Izv. 10. 4. 18 pääk. Perspektivy (Ju. Steklov).

»venäläisistä» seikkailuista. Puute ja ahdinko ja se, että porvaristo käytti itsenäisyyttä työläisten sortamiseen, saivat kuitenkin sen taistelevaan; niinpä sivistyneessä Suomessa, jonka organisaatiot olivat mahtavat ja johtajat raittiit, syttyi kansalaissodan liekki. Koko porvarillinen Eurooppa, joka piti Venäjän vallankumousta anarkismin kouristuksina, joutui lohduttautumaan sillä valheella, ettei Suomen vallankumous ollut sen työläisten vallankumous, vaan kurittomien venäläisten sotilaiden mellastelua; muuten olisi pitänyt katsoa totuutta silmiin ja tunnustaa, että Suomen vallankumous merkitsi kapitalismin jumalhämärää, että se oli vain ensimmäinen vastaus Venäjän vallankumouksen kutsuun, jota muiden maiden työläiset seuraisivat. Suomalaisten työläisten taistelu oli Radekin mukaan osoittanut, että vallankumouksen asia oli kuin olikin heidän oma asiansa, eivätkä he tarvinneet vieraita vapauttajia. Ne raakuudet, joita ulkomaiset lehdet esittivät venäläisten julmuuksina Suomessa, vain osoittivat, miten paljon katkeruutta suomalaisten työläisten sydämiin oli kertynyt. Venäjän vallankumous vapautti Suomen kansallisesta sorrosta ja sen työväenluokka, joka nyt oli noussut, olisi vapauttanut sen oman porvaristonsa sorrosta. Se olisi menestynyt sekä aseellisessa että organisatorisessa taistelussa — kansanvaltuutettu Sirolan mukaan koneisto oli saatu toimimaan ilman sabotaasia, eikä vanhoja byrokraatteja Suomessa yksinkertaisesti tarvittu. Suomen vallankumouksen kukistumisen syy olikin Saksan imperialismi, joka puolestaan vaati jokaisen sosialismin pesäkkeen tuhoamista voidakseen sulatella saalistaan rauhassa.⁷⁹

Izvestija joutui siis toteamaan pari kuukautta aiemmin ilmaisehansa »tytärtasavalta»-suuntauksen⁸⁰ menestyvän heikosti. Pravda taas käytti vielä tuhoon tuomittuakin Suomen vallankumousta todistuskappaleena Venäjän vallankumouksen lainomaisuudesta; siitä, ettei vallankumous ollut vain Venäjän erikoisten olojen synnyttämä erikoisuus, vaan ilmiö, jolle löytyi pohjaa myös kehittyneessä maassa.

Petrogradskaja Pravda kiinnitti, kuten tavallista olikin, huomiota Suomen yhteiskunnalliseen kehittyneisyyteen. Se löysi kuitenkin vallankumouksen tappion syyt muualta kuin kansainvälisestä tilanteesta. Sen analyysin mukaan vallankumouksen aloittaminen vaikkapa yhtä kuukautta aiemmin, kuten työläiset olivatkin vaatineet, olisi johtanut menestykseen. Suotuisa hetki oli kuitenkin heitetty hukkaan ja mikäli Suomen vallan-

⁷⁹ Pravda 11. 4. 18 Finljandija (K. Radek). Artikkelin oli sangen näkyvä, käsittäen n. 1/3 etusivusta.

⁸⁰ Ks. viite 23.

kumous kärsisi tappion olisi syynä johtajien päättämättömyys ja oppor-tunismi.⁸¹

Menševikit, jotka tunsivat erityistä lukkarinrakkautta Suomen sosiaa-lidemokratiaa kohtaan, saattoivat nyt purkaa Suomen vallankumouk-sen kohtaloon liittyvän katkeruutensa bolševikkeja vastaan.

Menševikkien Vperjod otsikoi Suomen vallankumouksen tappiota kä-sittelevän pääkirjoituksensa 17. 4. »Kunniakas kuolema». Pohdiskelles-saan Suomen vallankumouksen kohtaloa lehti totesi, etteivät venäläiset vallankumoukselliset tietenkään varsinaisesti olleet Suomea pettäneet; ei-vät edes Brestin rauhan solmineet bolševikit, sillä suomalaiset olivat toi-mineet omalla riskillään. Siitä huolimatta venäläisillä vallankumouksel-lisilla ja erityisesti bolševikeilla oli suuri vastuu Suomen tapahtumista, sillä *Lokakuun vallankumous* oli pettänyt heidät. Sosialisteina suoma-laiset tiesivät, ettei eristetty sosialistinen vallankumous ollut mahdolli-nen ja kuvittelivat lokakuun vallankumouksen nyt olevan sosialistinen. SDP oli joka tapauksessa jotakin aivan muuta kuin bolševikkipuolue; se oli oikea luokkapuolue, joka edusti proletariaattia eikä vain omaa frak-tiotaan. Suomessa ei ollut ollut sabotaasia, eikä pikkuporvarillista »ryös-täkää ryöstettyä»-tunnusta; kansalaissotaa siellä ei oltu käyty socialis-teja ja demokraatteja vastaan kuten Venäjällä. Suomen vallankumous kuolisi, mutta kunnialla, sosialismin lippu korkealla. Venäjän niin sa-nottu »työläisten ja talonpoikien» hallitus sen sijaan kyllä jatkoi elämää voittajan armoilla, ilman mieltä. Suomen vallankumouksen haudalla ei kuitenkaan tullut itkeä, vaan vanhoa, että velka Suomelle maksettaisiin ja sosialismi nostettaisiin alennustilastaan.⁸²

Nämä tyypilliset menševistiset näkemykset kirjoittivat bolševikitaholta vastineen, jossa ne tietenkin kohta kohdalta kiistettiin.⁸³

13. 4. näki myös Novaja Žiznin kirjoittaja Rafael Grigorjev jo Suo-men vallankumouksen tappion. Mannerin hallituksen päivät olivat sen mukaan luetut ja tämä merkitsi »kypsän» ja »organisoituneen» työväen-liikkeen tappiota; työväenliikkeen, joka oli pyrkinyt demokratiaan ja kan-salliseen riippumattomuuteen. Vaikka Suomen ja Venäjän kansalaisso-dan välillä oli yhtäläisyyksiä, ne olivat puhtaasti ulkoista laatua. Suo-messa oli vastakkain kaksi luokkaa, Venäjällä rintamalinja kulki »de-mokratian» halki. Myös päämäärät olivat toiset; Suomessa ei puhuttu mistään »välittömästä sosialismista». Punaisten vetoomuksessa saksalai-

⁸¹ Petrogr. Pravda 16. 4. 18 Revoljutsija v Finljandii (Sidorov).

⁸² Vperjod 17. 4. 18 pääk. Slavnaja smert.

⁸³ Izv. 19. 4. 18 pääk. »Gollandskije gezy» (E.Ja.) (= Jemeljan Jaroslavski).

sille sotilaille oli puhuttu kansanäänestyksestä vielä samana keväänä; jo tämä osoitti — miten kaukana oltiin venäläisestä »kommunismista». Suomessa ei myöskään oltu pidetty mitään »ryöstä- ryöstettyä»-bakkanaalia ja oli myös yritetty sovittelua sodan lopettamiseksi.⁸⁴

Novyj lutšin pääkirjoitus, »Suomen proletariaatin tragedia» katsoi, että suomalaiset toverit oli heitetty kohtalon armoille neuvostovallan toimesta, joka oli houkutellut heidät sisällissotaan luvaten apua joukkojen, aseiden ja ammusten muodossa ja joka nyt, solmien sopimuksen saksalaisten kanssa, pesi kätensä. Punaiset joukot olivat nyt pussissa saksalaisten uhatessa ja valkoiset uhkasivat ankaralla rangaistuksella, mikä ei ollutkaan tyhjää puhetta, sillä suomalaiset valkokaartilaiset eivät olleet mitään »kaledinilaisia» tai »kornilovilaisia». Venäjällä, yleistä taloudellista ja sosiaalista jälkeensyötyä vastaten, luokat eivät olleet eriytyneet ja »kaledinilaisten» ja »kornilovilaisten» joukkoon kuului mitä erilaisimpia elementtejä taantumuksellisista demokraatteihin. Suomessa sen sijaan oli luokka luokkaa vastassa. Suomessa työväenliike oli ollut, ulkoisista yhtäläisyyksistä huolimatta, syvästi erilaista, monessa suhteessa jopa vastakkaista Venäjän »neuvostovaltaan» nähden. Suomessa oli ollut aito proletariaatin ja puoliproletaaristen kerrosten l u o k k a l i i k e (harv.), eikä sellaista muodotonta talonpoikaisten sotilasjoukkojen liikettä, jossa proletariaatilla oli yhä alistetumpi asema ja jota bolševikki-puolue käytti hyväkseen. Niinpä ei Suomessa ollut myöskään esiintynyt sitä raatelevaa, ryöstävää ja tuhoavaa »kommunismia», jolla »neuvostovalta» keikaili. Keneltä tahansa suomalaiselta proletaarilta revähtäisivät kirjoittajan mukaan silmät selälleen, jos hänelle sanottaisiin, että »ryöstä ryöstettyä» on proletaarisen sosialismin tunnus! Suomessa lähdettiin käytännön tarpeista ja otettiin lippuun »kansalliskokouksen» tunnus. Jos Suomen vallankumousliike nyt tuhoutuisi, olisi se koko internationaalinen tragedia; suomalaiset toverit maksaisivat venäläisten illuusioista, he olivat kuvitelleet vallanoton olevan kansainvälisen solidaarisuuden sanelema velvollisuus, mutta heidät oli myyty saksalaisille.⁸⁵

Novyj lutšin artikkeliin vastasi Petrogradskaja pravdassa I. Visanov, nimittäen kirjoittajaa »sosiaali-kornilovilaisten» edustajaksi. Kirjoittaja kielsi, että suomalaiset olisi houkuteltu mukaan vallankumoukseen ja sitten jätetty kohtalon armoille. Aito bolševistisesti hän myös selitti, että ainoastaan »poliittisesti vararikkoiset porvariston agentit» saattoivat käyttää vallankumouksen kärsimiä takaiskuja hyväksi iskun antamiseksi.

⁸⁴ Novaja Žizn 13. 4. 18 Tragedija Finljandii (Rafael Grigorjev).

⁸⁵ Novyj lutš 23. 3. 18. pääk. Tragedija finljandskogo proletariata.

si vallankumoukselle — näiden »kornilovilaisten internationalistien» kirjoitukset näet hyödyttivät vallankumouksen vihollisia.⁸⁶

Muuan toinen Novyj lutšin kirjoittaja, A. Dubois, jossakin määrin menševikkien yleisestä sävystä poiketen, korosti sitä, että proletaarisen vallankumouksen toivottomuus Suomen kaltaisessa talonpoikais-pikkuporvarillisessa maassa oli selvä jo alusta pitäen, siellähän oli työläisiä vain 130 000 henkeä 3 miljoonan asukasmäärästä. Kumouksen syynä olivat olleet venäläisten erehdyttävä esimerkki ja avunlupaukset. Venäläiset olivatkin osallistuneet taisteluihin aivan ratkaisevassa määrin arvioi Dubois ja väitti heidän olleen enemmistönä mm. Tampereen taistelussa. Brestin rauhassa nämä »maailmanvallankumouksen apostolit» sitten olivat sitoutuneet lopettamaan apunsa.⁸⁷

Voidaan todeta kuvan Suomen vallankumouksen luonteesta jääneen kovin ihannoiduksi vielä huhtikuun puoleenväliin saakka, jolloin em. artikkelit ilmestyivät. Bolševikkitaholla Suomen sosiaalidemokratiassa oli tosin havaittu puutteita siinä vaiheessa, kun vallankumous jäi tappiolle. Menševikit olivat sen sijaan olleet suomalaisiin nähden jokseenkin kriittittämiä. Yleiskuva Suomen tapahtumista sai kuitenkin oleellista lisäväriä, kun lehtiin alkoi ilmestyä entistä seikkaperäisempiä uutisia julmuuksista, jotka tietojen mukaan kohdistuivat jopa kansanryhmiin — nimenomaan venäläisiin — ja jopa naisiin ja lapsiin.

Joitakin valkoisten raakuuksia koskevia tietoja oli lehdistä ollut aiemminkin, erityisesti huhtikuussa, jolloin kerrottiin silpomisista.⁸⁸ Toukokuussa saatiin sitten kuulla Viipurissa tapahtuneesta venäläisvainosta, joka oli toimeenpantu huhtikuun lopulla. Uutiset Suomen sisällissodan julmuuksista olivat jo tuolloin kiirineet ulkomaisiin lehtiin.

Venäläisten teloituksia valkoisten toimesta tapahtui ainakin Tampereella, Joensuussa ja Viipurissa.⁸⁹ Näistä uutisiin tulivat lähinnä vain Viipurin tapaukset. Venäjälle saapuneet pakolaiset kertoivat n. 500:n — huhujen mukaan ehkä tuhannen — venäläisen tulleen ammutuksi. Sil-

⁸⁶ Petrogr. pravda 24. 3. 18 Finljandskaja revoljutsija i našī sotsial-kornilovtsy (I. Visanov).

⁸⁷ Novyj lutš 31. 3. 18 Tragedija finljandskih rabotših (A. Djubua).

⁸⁸ Vrt. esim. Pravda 11. 4. Zverstva finljandskoj buržuazii, jossa kerrotaan Työ-lehden mukaan raakuuksista mm. Lappeenrannassa ja Raudussa sekä 16. 4. 18 Rasprava buržuazii. Molemmat kertoivat jäsenten hakkaamisesta kirveellä. Ks. m. Pravda 27. 4. 18 Zverstva »belyh», sekä Petrogr. pravda 21. 3. 18 Zverstva finskih belogvardejcev (A. Julkunen).

⁸⁹ Ks. Upton 1981 s. 440. Ainakin 28 uhria tiedetään varmasti ja heidän muistomerkkiinsä Viipurin hautausmaalle on kirjoitettu: »Me odotimme teitä vapauttajina ja te toitte kuolemaa». Ks. m. J. Paavolainen: Valkoinen terrori 1967 s. 124—39, erit. s. 133. A. Tanskan mukaan Viipurissa ammuttuja lienee ollut n. 100 (Venäläiset Suomen sisällissodassa vuonna 1918. Acta Univ. Tampensis ser A. vol 91, 1978, s. 101). US ja HS tunsivat vain valkoisten murhat Viipurissa, HBL mainitsi asiaa koskevista pietarilaisista huhuista 24. 5. 18.

minnikijäin todistusten mukaan 28. 4. aamulla oli kaupungissa alkanut venäläisten pieksäminen, jolloin myös naisia ja lapsia oli lyöty. Ammuttu oli niin sotilaita, entisiä upseereita kuin lukiolaisiakin, joidenkin tietojen mukaan myös naisia ja lapsia.⁹⁰ Tämä aiheutti ulkoasiainkomissaari Tšitšerinin nootin Saksan lähettiläälle Mirbachille, jossa selostettiin niin Viipurin tapahtumia, kun Valkovenäjällä tapahtuneita pogromejakin. Valko-Venäjällä olivat tihutöissä »kunnostautuneet» erityisesti puolalaiset legioonalaiset, Suomessa Saksan liittolaiset, Suomen valkoiset. Nootin mukaan Viipurissa oli ammuttu kahtena päivänä n. 600 ihmistä; naisia, lapsia vanhuksia ja yleensä kaikkia venäläisiä ja ruumiit oli pahoinpidelty tuntemattomiksi. Nootissa esitettiin perustettavaksi sekakomissio, jossa olisi myös Suomessa asuvien venäläisten edustus, asian tutkimiseksi.⁹¹

Tiedot Viipurin verilöylystä aiheuttivat tyrmistystä ja inhoa niin bolševikkien kuin muidenkin piirissä. Krasnaja Gazeta tarttui Viipurin tapahtumiin hyökätäkseen niitä vastaan, jotka olivat jatkuvasti protestoineet bolševikkien väkivalta politiikasta. Niiden, jotka »huusivat joka tienhaarassa bolševikkien raakuudesta», niiden, jotka kehuivat porvarillisella kulttuurillaan, oli kerran vastattava »petoksestaan Viipurissa». Tuo »kirottu kulttuuri» oli vastuussa tuhansista uhreista Suomessa. Ei voitu sanoa, että kyse oli suomalaisten vihasta venäläisiä kohtaan, sillä tällaista väkivaltaa ei ollut harjoittanut Suomen punainen armeija, vaan »kirottu porvaristo».⁹²

Novaja Žiznin kirjoittajat olivat yhtä tyrmistyneitä Suomen tapahtumista, mutta havaitsivat samoin, etteivät punaiset olleet syyllistyneet »alhaiseen ja pelkurimaiseen» väkivaltaan, vaan valkoiset. Samoin kuin Pa-

⁹⁰ Novaja Žizn oli kertonut venäläisten syrjinnästä ja mm. Uuden Suomen ilosta sen johdosta, että venäläisistä »barbaareista» nyt päästiin, jo 8. 5. 18 (Travljua russkih). 9. 5. se kirjoitti edellisenä päivänä Pietariin saapuneen 60 venäläistä, jotka toivat tiedon Viipurin tapahtumista (Rasstrely russkih graždan v Vyborge). Huhujen mukaan ammuttuja oli yli 1 000!

Izvestija kertoi asiasta seuraavana päivänä, kertoen eräässä saranissa nähdyn 200 ruumista, enimmäkseen venäläisten upseerien ja opiskelijoiden. Yhteensä uhreja arvioitiin olevan 500 tai 600, joukossa myös naisia. 11. 5. lehti kertoi myös Nikolainkaupungissa (Vaasa) telotetun 11 venäläistä upseeria ja 43 matruusia. Tampereella huhuttiin telotetun eversti Svetšnikov (uutisessa kirj. Svečnikov). Pravda 12. 5. 18 n. 500 palstamillimetrin uutisesaan Rasstrely russkih graždan v Vyborge toisti Izvestijan antamat tiedot Viipurin tapauksista. »V. Ja. Pupke» (Pukka) vahvisti tiedot venäläisten teloituksista (Izv. 6. 6.), selittäen niitä yleisellä mielialalla ja provokatorisilla huhuilla, joiden mukaan venäläiset halusivat Suomen takaisin.

⁹¹ Izv. 14. 5. 18 K rasstrelam v Belorussii i Finljandii. Julk. m. DVP I s. 296—99. Viipurin tapahtumille tekstistä oli omistettu noin neljännes.

⁹² Krasnaja gazeta 9. 5. Rasstrel russkih graždan v Vyborge ja Urok razstrelav v Vyborge.

riisin kommuunin tapauksessa olivat Suomessakin toimineet »sivistyneet» pyövelit. »Uskollinen tsaarin kenraali Mannerheim» ja »eurooppalainen liberaali» Svinhufvud olivat päästäneet irti ketjuistaan »kultaisen nuorison» joka oli saanut kasvatuksensa korporaatioiden kaksintaistelujen ja kansainvälisten kokottien parissa.⁹³

»Sivistyneiden» suomalaisten uhreiksi ei Novaja Žiznin mukaan ollut joutunut vain bolševikkeja, vaan myös naisia ja lapsia. Viipurissa kuoli 1 000 ihmistä siitä syystä, että kuuluivat vihattuun kansaan, määrä oli 10 % kaupungin venäläisistä. Teloitetut oli ammuttu ennalta tehtyjen listojen perusteella. Viipurilaiset kuolivat marttyyreina, eikä Venäjän kanssa koskaan unohtaisi sille rakkaita hautoja; eikä tietenkään sitä, millä tavalla Suomen omistavat luokat olivat sille maksaneet. Venäjä muistaisi myös, miten Suomen kultainen nuoriso, joka sellaisella mestaruudella oli toiminut venäläisten pyövelinä, oli taistellut Venäjää vastaan saksalaisessa univormussa. Suomessa oli levitetty huhuja, joiden mukaan Venäjällä oli tapettu suomalaisia, mikä oli tietoista valhetta. Mitä venäläisistä sitten saattoikaan sanoa, he eivät kuitenkaan olleet petoja; Viipurin tapahtumat eivät olleet aiheuttaneet kostotoimia suomalaisia vastaan. Venäläinen »barbaari» oli näin antanut hyvän oppitunnin Suomen »sivistyneelle» porvaristolle. Suomen porvaristo joutuisi vielä etsimään Venäjältä turvaa Saksaa vastaan, mitä Svinhufvudien sietäisi ajatella, kirjoitti Novaja Žizn katkerasti.⁹⁴

Tarkimmat tiedot Viipurin tapahtumista oli SR:ien Delo naroda-lehdellä. Se esitti yksityiskohtaisen, 146 nimeä käsittävän luettelon, jossa oli mainittu teloitettujen nimi ja ammatti, joissakin tapauksissa myös ikä. Luettelon mukaan teloitetut kuuluivat mitä erilaisimpiin ryhmiin; yhdistävänä tekijänä vain kansallisuus. Mukana oli sotilaiden ohella erilaisen ammattien harjoittajia ja kymmenkunta paikallisen reaalityöseuran opilasta 2.—7. luokilta. Lehti julkaisi myös muutamien Raivolassa ammuttujen nimet, joihin kuuluivat mm. 13- ja 18 vuotiaat pojat. Kuokkalassa oli eräs ammuttu onnistunut ennen teloitusta antamaan venäläiselle papille järkyttävän jäähyväiskirjeen omaisille, jonka lehti julkaisi.⁹⁵

Kadettien Naš vek tiesi ilmoittaa lyhyemmän, 17-nimen listan, joka käsitti sotilaita mutta oli epätäydellinen. Lehden mukaan vaino oli kohdistunut kaikkiin univormupukuihin, joista useimmat olivat täysin ilman mitään yhteyttä punakaartilaisiin; jotkut olivat hoitamassa venäläisen

⁹³ Novaja žizn 15. 5. 18 2. art. Belyj terror (Rafael Grigorjev).

⁹⁴ Novaja žizn 21. 5. 18 2. art. Finlandija i Rossija (Konst. Boženko). Lehti julkaisi myös A. Sippelgasin päiväkirjan Helsingistä ajalta 12.—26. 4. 18 (Belo-krasnyje dni v Gelsingforse). Kirjoittaja asui myöhemmin 20-luvulla Helsingissä ja julkaisi erinäisiä teoksia.

⁹⁵ Delo naroda 18. 5. 18 Razstrely v Vyborge, ks. m. 11. 5. Užasy Vyborga.

omaisuuden palauttamista, heillä ei ollut mahdollisuutta hankkia siviili-vaatteita, eikä liioin aavistusta siitä että saattaisivat joutua joukkomurhan uhreiksi. Naš vek toivoi entisen venäläisen kenraalin, Mannerheimin, selittävän Venäjän yleiselle mielipiteelle syyt tapahtuneeseen.⁹⁶

Myöhemmin, kesäkuussa, tiesi Pietarin pravda kertoa Viipurissa teloitetun myös 22 puolalaista, mistä muuan Suomesta saapunut henkilö oli antanut Dzennik narodovyj-lehdelle suututtavia yksityiskohtia. Vaino Viipurissa oli kohdistunut kaikkiin, jotka eivät puhuneet suomea ja puolalaisten vakuutukset siitä, että he olivat edustustonsa suojeluksessa, olivat olleet turhia.⁹⁷

Viipurin verilöyly ei jäänyt ainoaksi tiedoksi venäläisiin ja venäläisyyteen kohdistuvista vainoista.

19. 5. Tšitšerin lähetti Venäjän edustajalle Saksaan sähkeen jossa kerrottiin venäläisen upseerin Žemtzužnin teloituksesta Helsingissä ja Uudenmaan kuvernöörin määräyksistä, jonka mukaan venäläisten oli lähdettävä maasta tiettyyn määräaikaan mennessä, muussa tapauksessa heidät vietäisiin laivoihin väkisin. Venäläiset eivät myöskään saaneet elintarvikkeita ja heidän omaisuuttaan ryöstettiin. Tšitšerin pyrki nyt ottamaan selvää, suostuisivatko saksalaiset sekakomissioon asioiden selvittämiseksi.⁹⁸ Lehdet kertoivat kaikkien venäläisten, niidenkin, jotka olivat Suomessa syntyneet, joutuvan lähtemään maasta. Suomalaisen lehtien kerrottiin iloitsevan siitä, että »venäläisistä barbaareista» nyt päästäisiin.⁹⁹ Pravdan mukaan kaikki Suomen venäläiset eivät kuitenkaan olleet samanlaisen vainon kohteena, veristä terroria avuttomia uhreja kohtaan oli harjoitettu vain Viipurissa. Sen jälkeen huonoimmassa asemassa olivat helsinkiläiset, joita oli vaadittu lähtemään maasta, mitä virallisesti selitettiin elintarvikekriisillä.¹⁰⁰

Uutisia ja muistelmia Suomessa vallitsevasta terrorista ja ksenofobisista mielialoista tippui pitkin kesää.¹⁰¹

⁹⁶ Naš vek 10. 5. 18 Razstrely v Vyborge.

⁹⁷ Petrogr. pravda 7. 6. 18 Razstrel poljakov finljandskimi belogvardejtsami; ks. m. 22. 6. 18 Kulturnyje zveri (R. Kook).

⁹⁸ Izvestija 21. 5. 18 K sobytijam v Finljandii i Tšernom more Julk. m. DVP I s. 308—10. Tieto kuvernöörin määräyksestä piti paikkansa. Vrt. J. Paavolainen: Vankileirit Suomessa 1918, 1971 s. 66.

⁹⁹ Novaja žizn 8. 5. 18 Travlja russkih vrt. US 5. 5. Kirje Helsingistä (Matti); Pravda 16. 5. Prikaž o vyjezde russkih.

¹⁰⁰ Pravda 30. 5. 18 Položenije russkih v Finljandii.

¹⁰¹ Esim. Pravda 1. 6. 18 Vozzvanije TsK Finljandskih rabotših, 19. 6. Protiv bezumija belogo terrora v Finljandii, 11. 7. Otmena svobody petšati; 21. 7. Monarh Finljandii i trgovlja rabotšimi; Izv. 16. 8. 18 laaja muistelmia Zverstva finljandskih belogvardejtssev (lek. pomoštšn. Voitšovskij), 2. 8. 12 Iz Finskogo plena. Vrt. UM 12 L »Luoteis-Venäjän hallitus». P.M. 20. 10. 19.

Elokuussa tiedotettiin myös Suomen hallituksen päättäneen juutalaisten karkottamisesta maasta, näiden tuli muuttaa syyskuun loppuun mennessä, minkä jälkeen kenelläkään ei olisi lupaa myydä näille elintarvikkeita.¹⁰² Suomessa venäläisiä vastaan harjoitetuista julmuuksista kertoivat myös vankeudesta palanneet, jotka olivat hirvittävässä kunnossa, jotkut tuskin pystyivät seisomaan. Erästä venäläisestä, I. N. Polovovista, jonka valkoiset olivat Viipurissa tappaneet, julkaistiin muistoartikkeli. Valkoisten kerrottiin vihanneen uhriaan niin paljon, että olivat vielä polttaneet kuolleen ruumiinkin nuotiossa. Tällaista oli »sivistyneen porvariston» kosto.¹⁰³ N. Abramov teki yhteenvedon suomalaisen porvariston paljastuneesta ksenofobiasta Izvestijan palstoilla: venäläisten karkoitukset kohdistuivat niihinkin, joille Suomi oli kotimaa ja Venäjä vieras maa. Erityisen energisesti vainottiin juutalaisia, joihin nähden tsaarinaikaan sovelletuista rajoituksista oli syytetty tsaarinhallitusta. Nyt totuus näkyi. »Mustalla kiittämättömyydellä» maksoivat suomalaiset Venäjän sivistyneistölle sen avun, jota tämä oli antanut tsarismien raivotessa, mustalla kiittämättömyydellä maksoivat ne vallankumouksellisille, jotka olivat vapauttaneet heidät tsarismien ikeestä.¹⁰⁴

Reaktio Suomessa tapahtuneisiin venäläisvainoihin oli yleisesti ottaen tyrmistynyt sekä menševikkien että bolševikkien taholla. Erityistä mielihapaa herätti Izvestijan kirjoittajassa vainon kohdistuminen venäläiseen sivistyneistöön, joka oli aikoinaan auttanut Suomea. Suorastaan epäuskoista kauhistuneisuutta näytti kaikkialla herättäneen se seikka, että kerrottujen raakuuksien toimeenpanijoina olivat juuri ihannoidun suomalaisen sivistyksen edustajat.¹⁰⁵ Jotakin Suomen esikuvallisuudesta säilytti Novaja Žizn yhä korostamalla, että raakuuksia olivat harjoittaneet vain valkoiset. Lehden artikkelissa tuli myös esille selvä kansallinen ajattelutapa, aina jääkäriiliikkeen tuomitsemista myöten. Se tuskin kokonaan puuttuu bolševikkilehtienkään kommenteista, joille kuitenkin Suomen tapahtumien opetukset luokkanäkökulmasta katsoen osoittautuivat erinomaiseksi materiaaliksi: valkoiselle terrorille ei ollut ominaista ainoastaan — sinänsä kyllä pöyristyttävä — kansallisuusvaino; porvariston terrorilla oli muitakin luokkatyyppillisiä piirteitä, jotka ilmei-

¹⁰² Pravda 13. 8. 18 Izgnanije jevrejev.

¹⁰³ Izvestija 30. 7. 18 Pamjati I. N. Polovova (Boris Ivanov).

¹⁰⁴ N. Abramov: Uroki Finskoj revoljutsii I Izv. 9. 8. 18, II Izv. 20. 8. 18, alakerta.

¹⁰⁵ Ks. Krasnaja gazeta 21. 6. 18 T. Volodarski i Krasnaja gazeta (D. Brazul). Artikkelissa, joka ilmestyi heti Volodarskin murhan jälkeen, kerrottiin erään toverin ihmetelleen »aivan odottamatonta ja mittasuhteiltaan uskomatonta julmuutta, jota »valkoiset» osoittivat Suomessa», mihin Volodarski huomautti tiukasti, että sama toistuisi Venäjälläkin ja »vallittavat intelligentit» osallistuisivat työhön, mikäli tilaisuus tarjoutuisi.

sesti voisivat toteutua myös Venäjällä. Myös suomalaiset pakolaiset kertoivat julistuksissaan valkoisen koston tavattomista mittasuhteista.¹⁰⁶

Suomen valkoisen terrorin laajuus oli kansainvälinen uutisaihe toukokuussa 1918. Kolmen Skandinavian maan sosiaalidemokraattien tiedotettiin protestoineen sen johdosta.¹⁰⁷ Izvestijan kirjoittaja sai tästä aiheen hyökätä Englannin hallitusta vastaan sen takia, että tämä sen tietojen mukaan oli »väliaikaisesti tunnustanut Suomen itsenäisyyden» eli sanktioinut sen »villin ja verenhimoisen joukkion» vallan, joka nyt hallitsi Suomea. Oli tosin tiedossa, selitti kirjoittaja, että Englannin porvaristo noudatti puhdasta luokkapolitiikkaa, mutta se oli sentään ollut, Afrikasta ja Irlannista huolimatta, Euroopan sivistyneimmän porvariston maineessa. Suomen hallituksen tunnustaminen osoitti kuitenkin, etteivät Asquithit ja Balfourit olleet lainkaan Hindenburgeja ja Ludendorffeja parempia sillä Suomen porvarillinen hallitus oli näiden agentuuri ja taisteli mm. kulttuuria vastaan takavarikoimalla työväen kulttuurilaitokset. Tunnustamalla tällaisen, valkokaartilaisten terroristien johtaman Suomen itsenäisyyden Englannin porvaristo oli näyttänyt oikean karvansa. Ehkäpä Englannin trade-unionit nyt ymmärtäisivät, mikä heitä odotti.¹⁰⁸

Suomalaisten pakolaisten julistuksessa tulivat esille ne mittasuhteet, joissa valkoista terroria harjoitettiin; ampumisten lisäksi maassa oli 70 000 vangittua, joista 30 000 ei edes ollut kantanut asetta; kysymyksessä oli siis mitä selvin luokkaterrori ohuen laillisuuden naamion alla. Izvestijan pääkirjoituksessa »Barbaarit», analysoi V. Keržentsev Suomen tapahtumia. Hän hyökkäsi »kyynelehtiviä intellektuelleja» vastaan, jotka Venäjällä pahoittelivat yksittäisiä omankädenoikeuden tapauksia. Nyt olivat vainot Ukrainassa ja Suomessa osoittaneet, miten sivistyksellään ylpeilevä porvaristo kylmästi laskelmoiden tuhosi luokkavihollisensa; tästä taas »tunteikkaat lehdet» vaikenivat. Keržentsev kehotti lukemaan yhä uudelleen, mitä Suomessa tapahtui ja viittasi Suomen työläisten vetoomuksessa mainittuun tapaukseen, jolloin Lahdessa yhtenä päivänä oli ammuttu 158 naista. Niiden työläisten, jotka eivät vielä olleet lakanneet kuulemasta houkutusja ja jotka kehottivat neuvostovallan kumoamiseen, tuli ymmärtää, että samanlainen tulisi myös Venäjän työläisten koh-

¹⁰⁶ Ks. Pravda 1. 6. 18 Vozzvanije TsK Finljandskih rabotših; 19. 6. Protiv bezumija belogo terrora v Finljandii posle pobedy sojedinenennyh sil buržuazii Finljandii i Germanii (TsK Finljandskih rabotših). Jälkimmäisen mukaan valkoisilla oli 70 000 vankia, joista 30 000 ei ollut kantanut asetta.

¹⁰⁷ Izv. 17. 5. 18 Protest protiv zverstv belogvardejtsev v Finljandii. Kansainvälisestä huomiosta ks. Paavolainen 1971 s. 314—20.

¹⁰⁸ Izv. 24. 5. 18 Anglijskij imperializm i kultura (S. T-skij).

talosta, mikäli vastavallankumoukselliset (ml. menševikit) pääsisivät voitolle. Vetoomus oli syytä lukea myös saksalaisten sosiaalipatrioottien, jotka eivät olleet vähemmän syllisiä Suomen työläisten vereen, kuin Saksan sotapuolue. Enempää Venäjän kuin Suomenkaan työläisillä ei ollut muuta tietä kuin taistelu neuvostojen puolesta, sosialismin puolesta imperialismia vastaan — tai sitten käsi kädessä pyövelien kanssa.¹⁰⁹

Suomessa tiedotettiin voittaneiden valkoisten myös suunnittelevan ihmiskauppaa: vankien vaihtamista Saksasta saataviin mineraaleihin, mikä oli XX vuosisadalla ennenkuulumatonta. Työnantajat olivat kertoman mukaan myös alkaneet soveltaa 10-tuntista työpäivää v. 1917 taistellun 8-tuntisen sijaan ja lehdistönvapaus oli Suomessa — nimellisesti väliaikaisesti — lakkautettu.¹¹⁰

Suomen »sivistyneen porvariston» raakuudesta tuli pelottava esimerkki niille, jotka kuvittelivat, että vallankumouksen vihollisten kanssa voitaisiin päästä neuvottelurauhaan. »Svinhufvudeista» tuli kirosana, jota silloin tällöin käytettiin kuvaamaan kaikkein taantumuksellisimpia ja periaatteettomimpia vastavallankumouksellisia.¹¹¹ Uudeksi yleiskäsitteeksi tarjosi Zinovjev myös »Vuolijokea».¹¹² Hänen mukaansa Suomen työläiset, samoin kuin Venäjänkin ja ennen pitkää kaikkien maiden työläiset, olivat aloittaneet vallankumouksen samoista syistä: siksi että eivät voineet olla aloittamatta. Kaksi keskenään sovittamatonta leiriä erottui toisistaan erityisen selvästi Suomessa. Suomessa kuitenkin ryhmä kansanedustajia hra Vuolijoen johdolla oli pessyt kätensä vallankumouksesta; kun työläiset alkoivat päästä voitolle, myös Vuolijoen ryhmä alkoi osoittaa enemmän tai vähemmän myötätuntoa, mutta kun se joutui tappiolle, se esitti luopiomaisia tunnuksia. Työväenluokan täytyi täydellä oikeudella sanoa: se, joka ei ole meidän puolestamme, on meitä vastaan.

¹⁰⁹ Izv. 26. 6. 18 pääk. Varvary (V. Keržentsev).

¹¹⁰ Pravda 11. 7. Otmena svobody petšati, 21. 7. Monarh Finlandii i trgovlja rabotšimi (N.B.) Artikkelii oli sijoitettu etusivulle melko näyttävästi kahdelle palstalle. Siinä kerrottiin sovittun vankityövoiman vaihdosta mineraaleihin, mitä kirjoittaja piti XX vuosisadalla pöyristyttävänä ja kehotti kaikkien maiden työläisiä seuraamaan tarkoin »omia Svinhufvudejaan» ja valmistautumaan vastarintaan näitä kohtaan. Ks. m. Pravda 13. 8. 18 10-tšasovoj rabotšij den. Vankien suhteen tehdyistä suunnitelmista Ks. Paavolainen 1971 s. 293—98. Saksaan lähettämiseen tosiaan valmistauduttiin ja laki valtiorikosoikeuksien tuomitsemien rangaistusten täytäntöönpanosta sisälsi tätä varten sommitellun pykälän. Ks. m. J. Paasivirta: Suomi vuonna 1918. Porvoo 1957 s. 301—302. »Orjakauppa»-termiä käytettiin eduskunnassakin.

¹¹¹ Pravda 21. 7. Monarh Finlandii . . . Izv. 20. 6. 18 4. art. Nadležaščij otpor (S. Borski) nimitti saksalaisten alaisuudessa toimivaa hallitusta »maanpettureiksi ja kansan vihollisiksi, samoin kuin vastaavat Skoropadskin koplat Ukrainassa ja Svinhufvudin Suomessa».

¹¹² Pravda 5. 6. 18 Russkije Vuolioki (G.Z.).

Novaja Žiznin herrojen sopi arvata, kuka Venäjällä parhaiten ansaitsisi venäläisen »Vuolijoen» nimen.

»Vuolijoet» ja »Svinhufvudit» eivät jääneet yleiskäsitteiksi venäjän kieleen. Maa oli ajautumassa kohti täysimittaista sisällissotaa ja kesästä 1918 lähtien sen omista tapahtumista löytyi yllin kyllin symboleja vastaaviin tarkoituksiin.¹¹³ Kevätpuolella 1918, tilanteen ollessa vielä se, ettei bolševikkien ja heidän vastustajiensa välillä ollut laajamittaista aseellista taistelua, ja kun demokraattinen oppositio toistaiseksi piti parempana odottaa eikä ajatus sovinnollisista ratkaisuista ollut tuntematon — itse asiassa se oli ollut demokraattisen opposition tärkein tavoite lokakuun vallankumouksesta lähtien — tarjosivat Suomen tapahtumat mitä kiitollisinta propaganda-aineistoa bolševikeille, jotka näin saattoivat maalailla horjujien eteen niitä kauhuja, jotka vallankumouksen kukistuminen toisi tullessaan.¹¹⁴

Suomen valkoisen terrorin mittasuhteet olivat vielä syksyllä 1918 omaa luokkaansa venäläisten aikaansaannoksiin verrattuna, huolimatta tällöin julistetusta »punaisesta terroristista». Puolusteltaessa ideologisesti muutamien satojen panttivankien teloittamista, vedottiin siihen, että Suomessa valkoiset olivat teloittaneet 20 000 ja Krasnov Donilla 15 000.¹¹⁵

Yleisesti ottaen voidaan todeta Suomen kansalaissotaa käytetyn niin bolševikkien kuin menševikkien ja muun »Venäjän demokratian» taholla tukemaan omia ideologisia näkemyksiä. Suomi tiedostettiin Venäjällä vanhastaan sivistyneeksi ja länsimaiseksi maaksi, joka juuri tässä suhteessa poikkesi Venäjästä.¹¹⁶ Suomen valistunut ja hyvin organisoitu työväenliike ja demokraattiset olot olivat olleet erityisesti menševikkien ihastuksen kohteena ja myös bolševikeilla oli ollut niistä paljon hyvää sanottavana. Se, että väkivaltainen kumous tapahtui Suomessakin, oli bol-

¹¹³ Vuolijoki-termin käyttöä olisi tietenkin suuresti haitannut myös se seikka, että reformistisen Väinö Vuolijoen lisäksi tunnettu aktiivipoliitikko oli myös hänen veljensä vasemmistososialisti Sulo Vuolijoki, jonka vaimo Hella oli myöhemmin 20-luvulla Neuvostovenäjän edustuston lähellä viihtynyt henkilö. Hänen »salonkinsa» toimi jo v. 1918. Vrt. Paavolainen 1971 s. 320.

¹¹⁴ Edellä mainittujen esimerkkien ohella ks. Izv. 30. 7. 18 Vpravo ili levo (Kij). Kirjoittaja selitti kommunisteja syytetyn politiikastaan sekä oikealta että vasemmalta. Nyt politiikan oikeellisuus oli osoittautunut todeksi. Enää oli kestettävä vain elintarvikevaikeudet, ja ne myös kestättäisiin, sillä Suomi ja Ukraina antoivat liian »hyviä» opetuksia, että työläiset voisivat hylätä neuvostot.

Ks. m. esim. Petrogr. pravda 4. 6. 18 Ili-ili-...

¹¹⁵ Petrogr. pravda 12. 9. 1918 pääk. Založniki vo vremja rabotšej revoljutsii.

¹¹⁶ Vrt. esim. T. Vihavainen: Venäläisiä ja neuvostoliittolaisia käsityksiä suomalaisista ja heidän rotuominaisuuksistaan. Teoks. A. Kemiläinen — M. Hietala — P. Suvanto (toim.) Mongoleja vai germaaneja — rotuteorioiden suomalaiset HArk 86, 1985 s. 281—82 ja siinä main. lähteet.

ševikkien mielestä todiste sen sosialistisesta lainmukaisuudesta, se ei siis ollut vain venäläinen erikoisuus. Menševikkien mielestä kysymyksessä oli lokakuun vallankumouksen aiheuttama harharetki, jossa kuitenkin oli vältetty tyypillisesti venäläiset sivuilmiot, kuten järjetön väkivaltaisuus. Kun totuus Suomen vallankumouksen väkivaltaisuudesta paljastui, palveli se lähinnä bolševikkien asiaa: voitiin havaita, ettei väkivalta ollut erityisesti venäläinen piirre ja voitiin väittää että se oli nimenomaan porvariston, sivistyneimmänkin porvariston tyypillinen käyttäytymistapa. Suomen tapahtumat olivat myös varoitus siitä, mitä porvariston taholta saattoi olla odotettavissa. Menševikkien ja muiden Venäjän oppositio- puolueiden asema oli näköjään kestämaton, sillä vallankumouksessa oli vain kaksi vaihtoehtoa: bolševikkien puolesta tai heitä vastaan. Epäilemättä Suomen kansalaissodan odottamaton verisyys, jota vielä sävyttivät uutiset juutalaisvainoista ja venäläispogromista, aiheutti tietyn murroksen suhtautumisessa suomalaisiin yleensäkin. Aikoinaan sivistystä ja järjestystä symbolisoineet suomalaiset saivat tietyn »lahtarin» maineen, jonka käyttö ei rajoittunut vain vasemmiston piiriin.¹¹⁷ Vuonna 1919 valkoisetkin epäröivät sen vuoksi kutsua suomalaisia hyökkäämään Pietariin.¹¹⁸ Vaikka bolševikitkin ilmeisesti yleensä ottaen uskoivat vallankumouksen kehittyneemmissä maissa sujuvan vähemmän väkivaltaisesti kuin Venäjällä, näytti Suomen vallankumous opettavan jotakin muuta. Itsekritiikissään myös suomalaiset punaiset puolestaan katuiivat sittemmin juuri helläkätsisyyttään ja häikäilemättömyyden puutettaan.¹¹⁹

c) Suomen-pakolaiset, Saksa ja uuden vallankumouksen mahdollisuus

Kuten edellä todettiin, bolševikkien piirissä ei ollut liiemmalti illuusioita Suomen vallankumouksen lähitulevaisuuden suhteen Brestin rauhan tultua solmituksi. Vielä päivää ennen rauhan allekirjoittamista voitiin lehdistä lukea Pietarin punakaartilaisia lähetetyn Suomeen taistelemaan

¹¹⁷ Ks. esim. V. Kiparsky: Suomi Venäjän kirjallisuudessa, 1945 s. 138. K. viittaa emigrantti A. Geferiin, jonka teoksen mukaan »jääkärit» murhasivat Viipurissa 2 000 venäläistä, joista puolet nuoria poikia.

¹¹⁸ Tuomo Polvinen siteeraa Judenitšin Helsingissä olevaa edustajaa, joka keväällä 1919 katsoi, ettei tuleva Venäjä antaisi milloinkaan anteeksi, mikäli lähdetäisiin vapauttamaan Pietaria suomalaisten kanssa, ilman, että olisi kylliksi voimia näiden pitämiseen kurissa. Em. henkilö viittasi suomalaisten tunnettuun venäläisvihamielisyyteen ja »lahtariluonteseen» ja arvioi, että nämä tulisivat teurastamaan koko »upseeristomme, syylliset ja syyttömät, intelligentsijan, nuorison, kimnasistit, kadetit, kaikki, kenet vain voivat, kuten he tekivät vallatessaan punaisilta Viipurin». Polvinen 1971 s. 145.

¹¹⁹ O. W. Kuusinen: Suomen vallankumous. Itsekritiikkiä. Stockholm 1918 s. 26—27.

valkoisia vastaan.¹ Tämän jälkeen ei avunantoa tunnustettu, vaan kiistettiin saksalaisten tätä koskevat syytökset.²

Kansankomisaarien neuvoston siirryttyä Moskovaan, sai »kaiken valian» Pietarissa käsiinsä Pietarin kommuunin kansankomissaarien neuvosto, joka hoiti osaltaan myös ulkopoliittikkaa. Sen puheenjohtajalle Zinovjeville ominaiset voimakkaat ilmaukset tulivat esille maaliskuun lopussa »kaikille» osoitetussa tiedotuksessa, jossa vaadittiin suomalaisten valkoisten vangiksi joutuneen L. B. Kamenevin välitöntä vapauttamista, muussa tapauksessa suomalaiset saisivat vastata kaikista seuraamuksista.³

Pietarin neuvoston ulkopoliittikka muuttui kuitenkin pian sangen varovaiseksi. Saksalaisten protestit Suomen punaisten auttamisesta käännettiin Moskovan hallitukselta Pietarin hallitukselle ja täältä vakuutettiin täyttä puolueettomuutta. Venäläisten sanottiin lähteneen Suomesta heti Brestin rauhan allekirjoittamisen jälkeen; mitään punakaartilais- tai armeijaosastoja ei maassa ollut, sen sijaan mahdollisesti yksittäisiä vapaaehtoisia niin punaisella kuin valkoisellakin puolella — kuten kenraali Mannerheim.⁴ Taistelujen saavuttua Suomen ja Venäjän väliselle rajalle julisti Pietarin kansankomissaarien neuvoston puheenjohtaja Zinovjev, että mikäli ulkomaiset joukot ylittävät rajan, käyttäytyvät venäläiset joukot puolueettoman maan armeijan tavoin ja riisuvat ne aseista. Pakolaisten perheille voitaisiin antaa apua vain yksityisen aloitteellisuuden puitteissa.⁵ Ulkoasiankomisaari Tšitšerin lupasi saksalaisille jopa suorittaa ankaran tutkinnan ja rangaista venäläisiä punakaartilaisia, mikäli nämä olivat lähteneet Venäjältä auttamaan Suomen punaisia.⁶

Vanhan pääkaupungin tilanne kävi huolestuttavaksi valkoisten saavuttua rajalle ja ryhdyttyä piirittämään Inon linnoitusta, joka kansanvaltuuskunnan kanssa tehdyn sopimuksen mukaan kuului Venäjälle. Inon päällikön kerrottiin siirtyneen valkoisten puolelle ja sabotoineen puolustusta. Asiat oli kuitenkin saatu kuntoon Zinovjevin itsensä käytyä Inossa. »Pääkaupungin» väestöä kehoitettiin rauhallisuuteen ja kerrottiin kah-

¹ Petrogr. pravda 2. 3. 18 Petrogradskij sovet, plenarņoje zasedanije 1. 3. 1918.

² DVP I s. 217—18, 221—222, 227; Izv. 4. 4. 1918 V Finljandii net sovetskikh vojsk; 6. 4. 18 Protest protiv germanskogo dessanta, ks. m. Polvinen 1967 s. 289 sekä Petrogr. pravda 23. 4. 18 K graždanskoi vojne v Finljandii. Vrt. Tanskanen s. 177—183.

³ Petrogr. pravda 27. 3. 1918 Zaderžanije posla Rossijskoj respubliki t. L. B. Kameneva finljandskimi belogvardejtsami. Kamenevin jutusta m. Izv. 18. 6. ja 30. 7. 1918 sekä DVP I s. 412—14.

⁴ Esim. Izv. 3. 5. (DVP I s. 277). Vrt. Tanskanen s. 177—183.

⁵ Izv. 24. 4. 1918 Otvet na germanskiju radiotelegrammu; DVP I s. 254—55 ei mainitse Zinovjevia.

⁶ Izv. 3. 5. 1918, DVP I s. 277; ks. m. Novaja žizn 3. 5. 18.

den taistelulaivan menneen turvaamaan linnaketta. Tiedot valkoisten ultimaatumista Inolle ja huhut Saksan laivaston lähestymisestä herättivät jonkin aikaa levottomuutta Pietarissa, mutta jännitys laukesi venäläisten poistuttua linnoituksesta ja räjäytettyä sen.⁷

Neuvostohallituksen suhteet Suomeen hoidettiin aluksi Saksan kautta, kuten edellä on mainittu. Saksalle protestoitii myös suomalaisten toimeenpanemista venäläisvainoista ja tunkeutumisesta Itä-Karjalaan. Saksalaisten välityksellä pyrittiin myös normalisoimaan Venäjän suhteita Suomeen ja saamaan Inon linnaketta takaisin.⁸

Saksalaisten joukkojen ilmestyminen entisen Venäjän keisarikunnan alueille, yhä lähemmäs bolševikkien elintärkeitä keskuksia Brestin rauhahan mukaisesti oli näiden kannalta tietenkin sinänsä epämiellyttävää. Joka tapauksessa he täyttivät rauhanehdot siinä määrin lojaalisti, ettei saksalaisilla juuri ollut halua vaikeuttaa tilannetta tarpeettomasti. Niinpä Saksa voitiinkin bolševikkien kannalta nähdä myös tasapainottavana tekijänä: se ei tukenut, vaan suorastaan vastusti suomalaisten Itä-Karjalaan kohdistuvia vaatimuksia ja sai aikaan rauhanneuvottelujen aloittamisen Suomen ja Neuvosto-Venäjän välillä Berliinissä elokuussa 1918.⁹ Bolševikit menivät lopulta jopa niinkin pitkälle, että tarjosivat saksalaisille mahdollisuutta hyökätä yhdessä suomalaisten kanssa Muurmannelle sieltä käsin nyt liittoutuneiden taholta uhkaavaa vaaraa vastaan. Operaatio Schlusstein, jota Saksa valmistautui käyttämään samalla bolševismiakin vastaan, jäi toteutumatta sodan kääntyessä Saksan tappioksi.¹⁰ Saksan hahmo varjosti kaikkea Suomea koskevaa kirjoittelua kansalaissodan päättymisen jälkeen, Suomi ei sen valossa näyttänyt itsenäisemmältä kuin muutkaan Saksan miehittämät alueet, joihin se luettiin. Ulkomailta kantautuneet huhut Suomen pyrkimisestä aluelaajennuksiin Venäjän kustannuksella saivat Izvestijan rauhoittavasti huomauttamaan, että nämä tuskin olisivat Saksan etujen mukaisia.¹¹

Neuvostolehtien kirjoittajat näyttivät sangen vakuuttuneilta siitä, että valkoinen valta Suomessa, kuten muuallakin, minne saksalaiset joukot

⁷ Petrogradskaja pravda 26. 4. Oborona Petrograda; Novaja žizn 26. 4. Grozit li Petrogradu opasnost?; Pravda 28. 4. Koltso udava; Izv. uutiset 27. 4., 28. 4., 30. 4. sekä Polvinen 1967 s. 301—05; Holodkovski 2. s. 35—38; DVP Is. 301.

⁸ Vrt. Pravda 28. 5. O peregovorah s Finljandijej; Polvinen 1967 s. 302—04.

⁹ Vrt. Polvinen 1971 s. 52—54; Mawdsley 1987 s. 39—44.

¹⁰ Ks. Polvinen 1971 s. 40—52; Holodkovski 2. s. 49—50.

¹¹ Izv. 7. 6. 18 Tainyj dogovor Germanii s Finljandijej ja Finljandija i Rossija. Viimem. artikkeli katsoi myös Suomen sisäisen tilan olevan sellainen, ettei hyökkäyksiin voitaisi ryhtyä; ristiriitoja oli mm. armeijassa ja esim. maaseudun tasavaltalaisten, ja Helsingin monarkistien välillä. Suur-Suomi-ajatuksista ks. Pravda 10. 5. 18 Plany nemeckih i finljandskih imperialistov, jossa viitattiin ruotsalaisen Folksbladetin tietoihin.

olivat edenneet, nojasi vain miehittäjän pistimiin. Tämän ei tarvinnut tarkoittaa sitä, että enemmistö olisi ollut bolševikkien puolella — enemmistövaltahan ei sinänsä heitä kiinnostanut — vaan pikemminkin sitä, että saksalaiset estivät »työätekevien itsemääräämisoikeuden».¹² Uutiset esim. vankien aiotusta lähettämisestä Saksaan olivat omiaan vahvistamaan kuvaa Saksan mielin määrin ja vastoin kansan enemmistön tahtoa riistämästä siirtomaasta. Niinpä Karl Radek kirjoitti kesällä Izvestijassa, että edellytyksenä Puolan ja Suomen pitämiselle Saksan hallussa oli ollut yhteiskunnallisen elämän edellytysten tuhoaminen näissä maissa. Saksan miehityspoliittikka ja vastavallankumous Suomessa kestivät hänen mukaansa vain vieraan sotavoiman turvin. Tällaisilla hallituksilla ei ollut mitään tulevaisuutta, katsoi Radek; ei Venäjän naapurilla, pienellä Suomella, eikä Puolalla, jonka teollisuutta Saksa kuolettavasti uhkasi.¹³

Niinikään Izvestijassa Suomen vallankumouksen opetuksia pohdiskellut N. Abramov tulkitsi Suomen työväen taistelleen poliittisen itsenäisyyden puolesta, kun taas porvaristo oli sen pettänyt ja »myynyt» isänmaansa. Kirjoittaja huomautti vielä siitäkin omituisesta seikasta, että Suomen porvaristo oli aikoinaan taistellut Venäjän kansalaisten tasa-arvoisia oikeuksia vastaan Suomessa, mutta oli nyt antanut kaikki oikeudet saksalaisille.¹⁴

Saksalaisten aloitteesta ja suojeluksessa käytiin myös Suomen ja Neuvosto-Venäjän välisiä rauhanneuvotteluja Berliinissä elokuussa. Neuvottelut, joita selostettiin Izvestijassa varsin laajasti¹⁵ — ajan »avoimen diplomatian» hengessä — takertuivat lähinnä kahteen kysymykseen: suomalaisten väitteeseen siitä, että maiden välillä oli käyty sota, jonka se oli voittanut, tästä johtuvine oikeudellisine seuraamuksineen esim. sota-saaliin kannalta, sekä suomalaisten mm. Itä-Karjalaa ja Kuolan niemimaata koskeviin vaatimuksiin. Näitä vastaan venäläiset esittivät omia vaatimuksiaan Kannaksella kulkevan rajalinjan ja Suomenlahden saarten suhteen.¹⁶ Suomalaisen osapuolen kerrottiin yrittäneen saada aikaan

¹² Stalinin näkemys kaikkien reunamaiden työätekevien solidaarisuudesta neuvostohallitukselle omien porvarien luokkaintresseihin perustuvaa eristäytymispoliittikkaa ja ulkomaisiin pistimiin turvautumista vastaan on erinomaisesti esitetty artikkelissa »Oktjabrskij perevorot i vopros o natsionalnostjah» (Pravda 19. 11. 1918, teoks. 4. s. 168—73).

¹³ Izv. 30. 7. 18 Posle 4-h let vojny. Alakerta (Karl Radek).

¹⁴ Izv. 20. 8. 18 Uroki Finskoj revoljutsii II (alak. N. Abramov).

¹⁵ Izv. 4. 8. K ruskko-finskim mirnym peregovoram, 7. 8. Ruskko-finljandskaja konferentsija, 13. 8. K ruskko-finskim peregovoram, 22. 8. Ruskko-finskiye peregovory; 23. 8. ruskko-finskiye peregovory; 25. 8. Ruskko-finskiye peregovory; 27. 8. Ruskko-finskiye peregovory; 12. 9. 18 Peregovory s Finljandijej (Tš.G.). Neuvottelut käytiin 3. 8.—27. 8. Materiaalia ei ole julkaistu DVP:ssä.

¹⁶ Ks. Polvinen 1971 s. 52—61; Holodkovski 2. s. 52.

listuminen Moskovan SR-kapinaan »olojen tuntemattomuuden, kielen-taitamattomuuden ja tietämättömyyden» takia. Kommunistinen tietoi-suus oli kuitenkin alkanut joidenkin kohdalla kypsyä ja Pietariin oli ke-sällä perustettu jo ensimmäinen kommunistinen suomalainen klubi.²⁷

Itse asiassa suomalaisten emigranttien kääntymystä sosiaalidemokra-tiasta kommunismiin, vaikkei sitä toki kaikkien kohdalla tapahtunutkaan, voitiin pitää huomattavan nopeana prosessina, jolla voitiin katsoa ole-van jopa kansainvälistä esimerkkiarvoa; ainakin mikäli emigrantteja pi-dettiin edustavana otoksena Suomen kuulusta työväestöstä. Yrjö Siro-lan näkemyksen mukaan elo—syyskuun vaihteessa pidetty suomalaisten sosiaalidemokraattien kokous, jossa SKP perustettiin, oli historiallinen; se merkitsi ensimmäisen ulkomaisen kommunistipuolueen perustamista. Pian muissa maissa seurattaisiin esimerkkiä ja voitaisiin perustaa uusi, kommunistinen internationaali.²⁸ Venäläisissä lehdissä SKP:n perustami-nen herätti kuitenkin vain vaatimatonta mielenkiintoa. Uuden puolueen perustamisesta kertova, suomalaisten laatima artikkelikin julkaistiin niissä vasta parin viikon kuluttua²⁹ ja SKP:n perustavan kokouksen Leninil-le lähettämä tervehdys oli venäläisissä lehdissä vasta kolmen viikon ku-luttua itse tapahtumasta.³⁰

Lehdistön vähäinen kiinnostus ei merkinnyt, etteivätkö huomattavat bolševikit olisi olleet suomalaisten toiminnasta kiinnostuneita. Vapaus julkaisi Nikolai Buharinin esipuheen suomalaisten kommunistien uuden sarjajulkaisun toiseen niteeseen, joka käsitteli kommunistien (bolševik-kien) ohjelmaa. Buharinin mielestä ei ollut mikään sattuma, että ensim-mäinen suuri sosialidemokraattinen puolue, joka päättävästi erkani so-sialismin »kavaltajista» ja asettui kommunistisen vallankumouksen lipun alle, oli juuri Suomen proletariaatin puolue. Asiaa selitti tämän proleta-riaatin saama kokemus. Buharin arvioi Suomea voitavan pitää klassise-na esimerkkinä maasta jossa kaikki »demokraattiset harhaluulot pala-vat poroksi kansalaissodan muutamien kuukausien kuluessa».³¹

Niin kauan kuin Brestin rauhan sanellut ja sen noudattamista valvova Saksa seisoi vahvana, ei tietysti voinut olla puhettakaan aktiivisista toi-mista uuden vallankumouksen aikaansaamiseksi Suomessa. Punainen pa-

²⁷ Vapaus 22. 9. ja 24. 9. 18 Selostuksia suomalaisten työläisten toiminnasta Venäjäl-lä kesällä 1918. Ks. m. ed. s. 32—37.

²⁸ Vapaus 3. 9. 18 pääk. Suomen kommunistinen puolue syntymässä.

²⁹ Pravda 17. 9. 18 Sjezd finskih sotsial-demokratov. Utšreditelnoje sobranije finljands-koj kommunistišeskoj partii (alak.) Sama Petrogr. pravdassa 18. 9. 18.

³⁰ Pravda 24. 9. 18 Tovarištu Leninu (Utšreditelnoje sobranije Kommunistišeskoj Par-tii Finljandii).

³¹ Vapaus 2. 10. 18 Venäjän kommunistisen puolueen ohjelma ja Suomen työväenliike.

kolaishallitukseen ei ollut mahdollinen eikä kevään 1918 näkökulmasta edes mielekäs instituutio. Asia muuttui tyystin toisenlaiseksi Saksan tappion alkaessa hämmöttää.³²

Jo kesällä oli neuvostolehdistö ilmoittanut uskonsa siihen, että Saksan valta miehityksellä alueilla, joihin myös Suomi rinnastettiin, perustui vain pistimiin ja että saksalaisten lähtiessä valta siirtyisi kansalle, ilmeisesti siis kilpailevalle kommunistiselle hallitukselle, jollaisia perustettiin ko. alueille.³³ Kuten edellä on esitetty, Neuvosto-Venäjällä oli tätä silmällä pitäen jo tehty huomattavaa työtä ulkomaisten »internationalistien», mm. sotavankien parissa.³⁴ Sodan hävinneiden maiden — Saksan ja Itävalta-Unkarin — demobilisoituvien miljoona-armeijoiden voitiin katsoa olevan kiitollinen kohde agitaatiolle. Brest-Litovskin rauhan orjuuttavista ja häpeällisistä — propagandankin kieltävistä — määräyksistä voitiin irtisanoutua keskusvaltojen romahdettua ja vaikka ympärysvaltojen joukkoja epäilemättä tultaisiin siirtämään poistuvien saksalaisten tilalle, oli tämä suuressa mitassa tuskin poliittisesti ja lyhyellä aikavälillä edes fyysisestikään mahdollista. Bolševikkivallan ja erityisesti maailmanvallankumouksen tilanne näytti nyt olennaisesti valoisammalta kuin keväällä.³⁵

V. I. Lenin, joka ei yleensä paljoa rakentanut toiveajattelun varaan, toi lokakuussa 1918 ilmi suuren optimisminsa maailmanvallankumoukseen vievän kehityksen suhteen: Hänen mielestään imperialismiin romahdus oli käsillä. Kaikille oli käymässä selväksi, että maailmanvallankumous oli välttämätön ja bolševismi oli muuttunut maailmanlaajuiseksi voimaksi, eikä sitä enää pidetty sotaan väsyneiden venäläisten sotilaiden mellastuksena. Vallankumous oli alkamassa myös voittajamaissa.³⁶ Toimeenpanevan keskuskomitean arvovallalla todettiin paikallisten vallanpitäjien Suomessa, Ukrainassa ja muuallakin saattaneen pitää valtaansa vain saksalaisten pistimien avulla.³⁷ Korkeimmat neuvostoelimet tervehdivät keskusvaltojen vallankumousta³⁸ ja marraskuun alussa Lenin pu-

³² Vrt. esim. Izv. 27. 11. 18 2. art. My i oni v Breste (R. Peše).

³³ Vrt. ed. s. 35—36.

³⁴ Ks. ed. s. 32—37.

³⁵ Vrt. esim. Pravda 12. 11. 18 2. art. Novaja karta Jevropy (H. Baturin) Izv. 10. 11. 18 2. art. Da zdravstvujet germanskaja revolutsija (K. Radek).

³⁶ PSS t. 37. s. 119. Leninin mukaan »porvaristo kaikissa miehityksissä maissa: Suomessa, Ukrainassa ja Puolassa tietää, ettei tämä kansallinen porvaristo voi pysyä vallassa yhtään päivää, jos saksalaiset miehitysjoukot lähtevät».

³⁷ Mahdollisimman painokkaan muotoilun mukaan »erityisesti niissä tapauksissa kun (porvaristo, esim. Suomessa, Ukrainassa jne., tiedostaa täydellisen mahdottomuuden ylläpitää valtaansa... ilman ulkomaisten pistinten apua» (PSS t. 37. s. 119 (22. 10. 18)).

³⁸ Izv. 3. 11. 18 Vozzvanije VTsIK, SNK i Moskovskogo Soveta k trudjaščemu narodu Avstro-Vengerskogo gosudarstva (Lenin, Sverdlov, Kamenev).

Suomea koskevat uutiset olivat kuitenkin vähäisiä ja konkreettiset tiedot levottomuuksista samoin. Myös Izvestijan päätoimittaja Steklov pitikin jo 12. 11. 18 aiheellisena varoittaa myös Suomen suunnalta uhkaavasta vaarasta.⁴⁷ Parin päivän kuluttua kerrottiin Inon patterien tuhlittaneen venäläisiä laivoja⁴⁸ ja 24. 11. Steklov kertoi imperialistien julistuksesta, jossa Englannin, Ranskan, Saksan ja — »uuden suurvallan, Suomen» — yhteisenä tehtävänä mainittiin bolševismin kukistaminen.⁴⁹

Miehitettyjen alueiden kommunististen puolueiden keskustoimiston vetoamus⁵⁰ julkaistiin lehdissä marraskuun puolivälissä. Siinä kutsuttiin Suomen, Viron, Latvian, Liettuan, Valko-Venäjän ja Puolan ja muiden miehitettyjen alueiden työläisiä viimeiseen taisteluun. Vapautuksen hetken selitettiin jo koittaneen; pistimet, joihin näiden alueiden hallitusten valta oli nojannut, käännettäisiin nyt heitä itseään vastaan. Nyt oli rakennettava silta, joka yhdistäisi Neuvosto-Venäjän Itävallan ja Saksan proletariaattiin. Oli muodostettava paikkakunnilla yhdistäytyneitä neuvostoja, että voitaisiin ratkaisevalla hetkellä temmata koko valtiollinen valta omiin käsiin. Sosiaalipetturit ja sosiaalipatriootit yrittivät puolestaan puolustaa olemassaolevaa järjestelmää, mitä oli varottava, vastavallankumouksellisia organisaatioita ei saanut sallia eikä taistelua saanut käydä perustuslakia säättävän kokouksen vaan neuvostovallan puolesta, proletariaatin diktatuurin puolesta. Oli muodostettava välittömästi neuvostoja ja tehtävä propagandaa saksalaisten sotilaiden ja vapautuneiden venäläisten sotavankien keskuudessa. Vallankumouksellisesta tarmosta riippuisi vallankumouksellisten kohtalo. Voitto yhdistäisi Länsi-

neen. Myös Krasnaja gazetan pääk. 23. 10. 18 Bojatsja »anarhii» katsoo jokaisen tietävän porvarisvallan miehitetyillä alueilla, mm. Suomessa, nojaavan saksalaisiin joukkoihin, ne oli nyt aikomus korvata liittoutuneiden joukoilla.

⁴⁶ Izv. 20. 10. 18 Osadnoje položenije v Vyborge. Uutinen oli merkitty lähetetyksi Viipurista 18. 10. Samaan tapahtumaan viittaa ilmeisesti Vapauden pääkirjoitus »Reunavaltio» 23. 10. 18, jonka mukaan sotilaita oli Suomen armeijassa kuollut nälkään ja kasarmeja täytynyt vartioida saksalaisella sotaväellä. Äskettäin oli Viipurissa saatu järjestys säilymään ainoastaan saksalaisten ampuakettujen avulla.

⁴⁷ Izv. 12. 11. 18 pääk. Budem na straže (Ju. Steklov). Tässäkin artikkelissa on päälimmäisenä kuitenkin ilo ja optimismi Saksan vallankumouksen takia, sen johdosta kerrotaan vallankumouksellisen Venäjän lakanneen tuntemasta oloaan yksinäiseksi»... se kuuli jo neuvosto-Ukrainan, Latvian, Puolan, Liettuan ja Suomen iloiset sydämenlyönnit, niiden valmistautuessa nostamaan uudelleen yhteiskunnallisen vallankumouksen lipun».

⁴⁸ Izv. 22. 11. 18 Finljandskije belogvardejtsy v Finskom zalive Uutisen mukaan Ino oli ampunut venäläistä hävittäjää kohti n. 40 kranaattia 19. 11. ja Krasnaja Gorka antanut aamulla 20. 11. ansaitun vastauksen, joka oli pakottanut lopettamaan ammunnan.

⁴⁹ Izv. pääk. 24. 11. 18 Pohod na sotsializm (Ju. Steklov). Ks. m. uut. 24. 11. Obštšaja zadatša.

⁵⁰ Pravda 16. 11. 18 Vozzvanije k narodam okkupirovannyh oblastej, julk. m. esim. Severnaja kommuna 20. 11. 18, Petrogr. pravda 19. 11. 18 Keskustoimistosta ks. ed. s. 35—36.)

⁵¹ ibid.

Euroopan ja Venäjän vallankumoukselliset voimat ja sen jälkeen nousivat työläiset ja sotilaat Ranskassa, Englannissa ja Amerikassa.⁵¹ Kuten edellä on mainittu, työhön demobilisoituvien saksalaisten sotilaiden keskuudessa asetettiin suuria toiveita. Suomessa tehtävästä työstä kertoi Pietarin neuvoston sotilasosaston lehti Vooružennyj narod.⁵² Entinen sotavanki Fritz Keller, joka oli viettänyt Pietarissa kaksi kuukautta agitoidessa paikallista saksalaista siirtokuntaa, vakuutti 90 %:n saksalaisista sotavangeista omaksuneen sosialismin päämäärät. Parhaat saksalaiset agitaattorit oli jo lähetetty Suomeen, Ukrainaan ja Kaukasukselle agitoidaan sikäläisiä saksalaisia joukkoja niiden saamiseksi yhdessä venäläisten ja suomalaisten kanssa porvaristoa vastaan. Saksalaisten sotilaiden käsien avulla oli tukahdutettu vallankumous Suomessa ja Ukrainassa sanoivat saksalaiset; nyt oli velvollisuutena samoilla käsillä vapauttaa Ukrainan ja Suomen orjuutettu proletariaatti Skoropadskin ja Manerheimin orjuudesta.

Vooružennyj narod kertoi myös suomalaisten porvariampujan venäläisiä laivoja halutessaan näyttää Ententelle olevansa valmiita taistelemaan Neuvosto-Venäjää vastaan. Suomen proletariaatti ei saanut odottaa hiljaa, kun saksalaiset joukot korvattaisiin liittolaisten joukoilla ja he tulisivatkin nousemaan, kuten miehitettyjen alueiden kommunistien vetoamus kehotti. Neuvosto-Venäjän työläiset odottivat kärsimättömästi Suomen proletariaatin vapautumista, sillä valkoinen Suomi oli jatkuva uhka Neuvosto-Venäjälle ja punaiselle Pietarille. Punainen Suomi taas oli veli ja läheisin liittolainen; yhdessä Suomen punakaartilaisien kanssa taistelivat Neuvosto-Venäjän työläiset suomalaisia valkokaartilaisia vastaan ja Punaisen Suomen kanssa yhdessä ne tulisivat taistelemaan yhteistä vihollista, liittoutuneiden imperialismia vastaan.⁵³

Ei voi olla huomaamatta, että yleisen optimismin ohella venäläisen lehdistön sinänsä niukassa Suomi-kirjoittelussa oli mukana myös jo tiettyä huolestumista Suomen taholta uhkaavan vaaran takia.

⁵² Vooružennyj narod 14. 11. 18 Russko-germanskij revoljutsionnyj front (T.). Vapauden numerossa 16. 11. 18 julkaistu saksankielinen vetoamus oli tietenkin tarkoitettu levitettäväksi Suomessa oleville joukoille. Tästä työstä ei kirjallisuudessa ole mainittavasti tietoja, se näyttää olleen aivan amatöörimäisellä tasolla. Vrt. T. Lehen: Puolueen syntyvaiheet, teoks. Kipinästä tuli syttyi, 1958, s. 42—43. Radikalismia Saksan laivastossa kyllä esiintyi, vrt. P. Luntinen: Saksan keisarillinen laivasto Itämerellä. Hist. tutk. 143, 1988 s. 191—92.

⁵³ Vooružennyj narod 21. 11. 18 Krasnaja Finljandija. Venäläinen kehoitus suomalaisille kapinaan nousemiseksi Petrogr. Pravda 20. 11. 18 Rabotšije Finljandii, vstavajte! (N. Moskovski).

Lehdistökirjoittelun, kuten muunkin toiminnan kannalta Brestin rauhan kumoaminen ja Saksan luhistuminen oli luonut uuden tilanteen: aiemmin oli oltu voimattomia auttamaan, nyt ei esteitä enää ollut. Maraskuun ilonviestien valossa näytti vallankumouksen leviäminen Suomesta Adrianmerelle ulottuvalle alueelle aivan lähiajan asialta kuten Radek Izvestijassa kirjoitti.⁶⁶ Lähikuukaudet tulivat näyttämään, missä määrin optimismi oli oikeutettua.

Näkemyksille Suomen asemasta oli tässä vaiheessa leimallista sen lukeminen »miehitettyihin alueisiin»: se oli näköjään aivan samassa tilanteessa kuin muutkin »okrainat» ja odotti neuvostovallan pystyttämistä.⁶⁷

2) Maailmanvallankumous vai romahdus? Bolševikit ja vuosi 1919

a) Maailmanvallankumous, pienten kansojen itsenäisyys ja Pietarin turvallisuus

Koko vuosi 1919 oli bolševikkien kannalta mitä dramaattisinta aikaa. Vuoden alussa näytti Saksan ja Itävalta-Unkarin romahduksen jälkeen neuvostovallan pystyttäminen sujuvan erinomaisesti niin Baltiassa kuin Ukrainassakin, jonne puna-armeijan osastot nopeasti etenivät. Vallankumous Unkarissa maaliskuussa ja Slovakiassa kesäkuussa, sekä Baijerin neuvostotasavalta huhtikuussa näyttivät viittaavan siihen suuntaan, että yleiseurooppalainen vallankumous olisi aivan välittömästi päiväjärjestyksessä. Toisaalta taas vastavallankumous oli järjestäytynyt vahvemaksi kuin koskaan, ja aloitti länsivaltojen tukemana täysimittaisen

rijoen hallitus 1939—40, 1985 s. 175—79 sekä ed. s. 34. Neuvostohistoriian kirjoituksessa on myöhemmin esitetty ajatus, että Suomi sentään saavutti itsenäisyyden v. 1948, ks. esim. L. Ingulskaja: Dogovor 1948 goda (Istoriija SSSR 6/1984 s. 70). Ks. m. Vapaus 21. 12. 18.

⁶⁶ Izv. 10. 11. 18 2. art. Da zdravstvujet germanskaja revoljutsija (K. Radek).

⁶⁷ »Miehitetyn alueen» nimitystä Suomesta käytettiin esim. Izv. 19. 11. 18 V okkupirovannyh oblastjah; Zizn natsionalnostej 17. 11. 18 Položenije v okkupirovannyh oblastjah (mieh. alueiden keskust. konferenssista). Petrogradskaja pravdan artikkelissa 20. 11. 18 selostettu yleisvenäläinen työläisnaisten kokous selitti Suomen ensimmäisenä nousseen »meidän, proletariaatin diktatuurin tiellemme». Vaikka Suomesta käytettiinkin joskus »okraina» nimitystä (esim. Stalin Pravdassa 19. 11. 18) ja »miehitettyjen alueiden» »hallitukset» voitiin varustaa lainausmerkeillä, (kuten Stalinin artikkelissa Ž.N. 17. 11. 18), ei tämä kuitenkaan merkinnyt sitä, että Suomea olisi johdonmukaisesti kohdeltu vain miehitettynä Venäjän kolkkana, eikä itsenäisenä valtiona (ainakin de jure). Ks. esim. Izv. 3. 12. 18 V »Nejtralnyh» stranah, joka kertoo venäläisen laivan pidättämisestä Koivistol- la, jonne se oli myrskyn takia joutunut.

sodan, joka uhkasi mitä vakavimmin bolševikkivallan olemassaoloa. Koltšakin hyökkäys, joka alkoi jo maaliskuussa, ja Denikinin vapaaehtois-armeijan heinäkuussa alkanut ns. 'sotaretki Moskovaan', mihin liittyi länsiliittoutuneiden enemmän tai vähemmän johdonmukainen tuki bolševikkien vastustajille, saivat aikaan tilanteen, jossa Suomen merkitys mahdollisena sotilaallisena tekijänä bolševikkien vastustajien puolella sai aivan uutta kantavuutta. Rodzjankon ja Judenitšin joukot Virossa ja liittoutuneiden ja valkoisten joukot pohjoisessa sitoivat bolševikkien voimia Pietarin suunnalla. Suomen mahdollinen täysimittainen sotilaallinen hyökkäys olisi tuossa tilanteessa ollut erittäin merkittävä, mahdollisesti ratkaiseva voimallisä valkoisille.¹ Strategiselta kannalta bolševikkien intresseissä oli tietenkin pyrkiä estämään vastustajien tehokas yhteistointa ja, mikäli mahdollista, pitää Suomi taistelujen ulkopuolella. Tämä kaikki tietenkin sillä edellytyksellä, että Suomea voitiin pitää jonkinlaisena voimatekijänä, jolla oli sotilaallista potentiaalia, eikä sellaisena vallankumoukseen kypsänä miehitettynä alueena, jossa neuvostovallan syntymisen esti vain vähäinen vieras sotaväki. Suomessa tapahtunut vallankumous olisi ilmeisesti poistanut merkittävän Pietaria uhkaavan vaaratekijän. Maailmanvallankumouksen ja bolševikkien kansainvälisen aseman kannalta sillä tuskin muutoin oli erityisen suurta merkitystä. Suomen vallankumous arvona sinänsä oli tietysti läheisin suomalaisille kommunisteille, kun taas venäläiset tuskin saattoivat olla tarkastelematta asiaa laajemmasta strategisesta näkökulmasta. Suomen aseman muotoutumiselle tässä tilanteessa oli ratkaisevan tärkeää sen suhteellinen lujuus, siitähän riippui, voitiinko sitä pitää uhkana Pietarille vaiko pikemminkin uuden vallankumouksen lupaavana areenana.

Ottaen huomioon neuvostovallan vakavan sotilaallisen tilanteen, on huomiota herättävää, miten optimistisesti vallankumouksen johtajat saattoivat suhtautua neuvostovallan läheiseen tulevaisuuteen, vieläpä maailmanvallankumoukseen. Lenin puhui maailmanvallankumouksen pikaisesta tulemisesta optimistisesti maalisi- ja huhtikuussa 1919, jolloin tilanne näyttikin lupaavimmalta, mutta jopa heinäkuussakin hän vielä julisti kyseessä olevan viimeisen vaikean heinäkuun ja kansainvälisen neuvostotasavallan tulevan voittamaan jo seuraavaan heinäkuuhun mennessä.²

Bolševikkien sotilaallinen ja poliittinen tilanne, joka oli Saksan luhistumisen myötä muuttunut edulliseksi näytti keväällä 1919 yhä suotuisalta.

¹ Mawdsley (1987) s. 281 uskoo, että Suomen hyökkäys olisi johtanut Pietarin kukistumiseen.

² Lenin PSS t. 38. s. 79, 239, 300, 315, t. 39 s. 89. Ks. m. E. R. Goodman: The Soviet Design for a World State N.Y., Columbia Univ. Press 1960 s. 32, 221.

teet Ranskaan palautettiin normaaleiksi maaliskuun alussa ja Englanti ja USA tunnustivat Suomen toukokuun alussa.¹⁰

Valkoisten venäläisten huomattavin ulkomainen keskus sijaitsi tähän aikaan Pariisissa, mutta vilkasta toimintaa oli myös Suomessa, jossa mm. kenraali Judenitš oleskeli keväästä 1919 alkaen. Venäläisistä emigranteista, joita tuohon aikaan oli Suomessa varsin huomattava määrä, värvättiin miehiä valkoisten joukkoihin, jotka eivät kuitenkaan saaneet toimia Suomen alueella.¹¹ Suhteita valkoisiin venäläisiin ylläpidettiin tiiviisti, mutta sikäli huonolla menestyksellä, ettei »ylimmäksi hallitsijaksi» julistautunut Koltšak suostunut tunnustamaan Suomen itsenäisyyttä ennen kuin perustuslakia säätävä kokous olisi saanut sanoa asiassa sanansa.¹²

Se poliittinen asetelma, jossa Suomen hallitukset toimivat vuonna 1919 oli epävakaa ja osatekijöiden muutokset saattoivat aiheuttaa mullistuksia. Enempää liittoutuneiden kuin valkoisten venäläistenkään puolella ei ollut ehdottomasti kiinninaulattua asennetta Suomen osallistumiselle interventioon, ei myöskään Suomen hallituksella. Interventiolla oli joka taholla puoltajansa, jos vastustajansakin. Edellisiä edustivat länsiliittoutuneiden taholla Ranskan hallitus ja Englannissa Winston Churchill ja the Times.¹³ Suomen eduskunta ja yleinen mielipide eivät olleet suopeita sotilaallisen uhkayrityksen suhteen, mutta mikäli kysymyksessä oli oman maan tai lähiheimolaistenkin puolustaminen, oli asia jo toinen. Tämänkaltaisessa tilanteessa kasvoi tiedotuksen merkitys hyvin suureksi — oli hyvin tärkeää, millä nimellä asioita kutsuttiin. Neuvosto-Venäjän taholta Suomen mielipiteeseen voitiin pyrkiä vaikuttamaan ennen kaikkea nootein, jotka yleensä välitettiin radioitse. Neuvostolehdistön kirjoitteluakin selostettiin Suomen lehdissä.¹⁴ Jossakin määrin se siis saattoi jopa vaikuttaa Suomen yleiseen mielipiteeseen vuoden 1919 oloissakin; sen seuraaminen näyttää kuitenkin olleen satunnaista ja siteeraaminen sangen vapaata.

Vuosien 1918—19 vaihteessa näytti Suomen ja Venäjän välillä olevan jopa kehitystä normaalien suhteiden suuntaan, mistä yllämainittu sopimus oli osoituksena. Kriisinomaisesta jännityksestä tuli kuitenkin pian jokapäiväinen olotila.

Tammikuun kymmenentenä päivänä 1919 Viron neuvostohallitus jul-

¹⁰ Vrt. Polvinen 1971 s. 171—75.

¹¹ Vrt. Polvinen 1971 s. 130—41; Holodkovski 2. s. 104—05.

¹² Polvinen 1971 s. 146—47; Holodkovski 2. s. 110.

¹³ Polvinen 1971 s. 187—94; Holodkovski 2. s. 115—19.

¹⁴ Vrt. esim. US 22. 2. 19, Iltalehti 1. 3. 1919.

kaisi »kaikille, kaikille, kaikille» osoitetun julistuksen,¹⁵ jossa selitettiin Viron (porvarillisen) väliaikaisen hallituksen levittäneen provokatorisia väitteitä, joiden mukaan Neuvosto-Venäjän hallitus aikoi miehittää Viron käyttäen apunaan venäläisiä, latvialaisia ja kiinalaisia joukkoja. Viron neuvostohallituksen mukaan kiinalaisia joukkoja ei ollut lainkaan ja porvaristo vaikenä siitä, että Viron työväenluokan edustajia oli liittynyt puna-armeijaan vapauttaakseen kotiseutunsa porvariston ikeestä. Viron neuvostohallitus protestoi suomalaisten joukkojen lähettämistä vastaan ja kehotti suomalaisia työläisiä »mahtavalla iskulla petollisen porvaristonsa selustaan, lyömään sen kädestä verisen miekan, jolla se aikoo tuhota meidän jo valloittamamme vapauden». Ulkoasiain kansankomissaari Tšitšerin toimitti kappaleen julistusta myös Suomen Pietarissa toimineelle valtuutetulle, Ursinille ja se julkaistiin myös Pravdassa ja Izvestijassa. Tämä nootti, joka siis oli Viron työkommuunin, eikä Venäjän neuvostohallituksen lähettämä,¹⁶ edusti uutta mielenkiintoista tapaa puhutella samaan aikaan sekä vastaanottavaa hallitusta, että sen viholliseksi leimattuja kansanjoukkoja, joita kehoitetaan kukistamaan ko. hallitus tai jonka ennustetaan pian niin tekevän.

Oman protestinsa suomalaisen Viron retkikunnan johdosta neuvostohallituksen ulkoasiain kansankomissaari teki 14. 2. 1919 päivätyssä radionootissaan.¹⁷ Sen mukaan vakinaiset suomalaiset osastot olivat Jaaman (Jamburgin) alueella tunkeutuneet rajan yli ja samaan aikaan kerrottiin joukkoja keskitettävän Suomen puolella Venäjän rajalle. Neuvostohallitus odotti näiden seikkojen takia tyhjentyviä selityksiä Suomen hallituksen asenteesta Venäjän Neuvostotasavaltaan nähden. Tässä yhteydessä neuvostohallitus piti sopivana muistuttaa Suomen hallitusta siitä, että eräs sen ensimmäisiä toimia yli vuosi sitten oli ollut Suomen itsenäisyyden tunnustaminen ja etteivät Berliinin neuvottelut edellisenä vuonna olleet epäonnistuneet minkäänlaisten Venäjän, vaan Suomen esittämien vaatimusten takia. Venäjän neuvostohallitus tunnusti yhä horjumattomasti Suomen itsenäisyyden ja piti »mahdollisena edellyttää, ettei Suomen hallituksella ollut aikomusta omaksua Venäjän neuvostotasavaltaan nähden muunlaista asennetta kuin viimeksimainitulla oli Suomeen nähden, siltä osin kuin asia koskee kaikenlaisia epäystävällisiä vaatimuksia ja aggressiivisiä aikomuksia, ottaen tässä yhteydessä huomioon sen, ettei Venäjän neuvostohallituksella ollut mitään tuollaisia vaatimuksia Suomen suhteen».

Tšitšerinin nootti oli sängen siroasti muotoiltu ja sikäli kuin se selosti

¹⁵ Izv. 12. 1. 1919, Pravda 12. 1. 1919 DVP II s. 22—23.

¹⁶ Neuvostohallitus ilmoitti yhtyvän noottiin, ks. DVP II s. 28.

¹⁷ Izvestija 15. 2. 1919; DVP II s. 70—71.

neuvostohallituksen politiikkaa Suomen itsenäisyyden tunnustamiseen nähden, sopusoinnussa tosiasioidenkin kanssa. Neuvostohallitus ei ollut kieltänyt tunnustustaan Suomen porvarilliselta hallitukselta enää sen jälkeen, kun sen tunnustama kansanvaltuuskunta oli kärsinyt tappion. Eri virallisissa yhteyksissä neuvostohallitus teki myös eron Puolan ja Suomen ja muun Venäjän välillä ja käytti esim. ilmaisua »entisen Venäjän keisarikunnan ja Suomen alue», suunniteltaessa mahdollisuuksia sisällissodan lopettamiseksi.¹⁸ Tämä menettely asetti Baltian maat muodollisen itsenäisyyden kannalta eri asemaan kuin Suomen. Marxilaiselta kannalta sisältö oli kuitenkin muotoa olennaisempi. Lenin arvioi Suomen olevan itse asiassa länsivaltojen vasalli, joka ei tulisi viikkoakaan toimeen ilman länsivaltojen apua — ei siis tosiasiasa itsenäinen.¹⁹ Toisaalta Lenin ei hyväksynyt maaliskuussa 8. puoluekokouksessa varsin suurta polemiikkaa herättänyttä ajatusta, jonka mukaan olisi kansakuntien asemesta tunnustettava vain työtätekevät joukot. Käyttäen esimerkkinään Suomea Lenin todisteli, että kansakunnan tunnustamatta jättäminen oli yksinkertaisesti tosiasioiden kieltämistä. Toisaalta taas Suomen itsenäisyyden tunnustaminen porvarillisenakin oli Leninin väitteen mukaan tehnyt suomalaiset porvaritkin suopeiksi bolševikeille. Lenin kertoi suomalaisten porvarien havainneen ensin saksalaiset ja sitten Ententen pahoiksi riistäjiksi ja toivottavan mieluummin bolševikit tervetulleiksi.

Tätä olettamaansa Suomen porvariston uutta asennoitumista Lenin kuvaili mitä valtavimmaksi Suomen porvaristosta kansallisuuskysymyksessä saavutetuksi voitoksi. Se ei millään tavalla estänyt taistelemasta tuota porvaristoa vastaan toisin keinoin, kun sopiva hetki koittaisi, sanoi Lenin.²⁰

Arvioitaessa Leninin 8. puoluekokouksessa käyttämien puheenvuorojen merkitystä, lienee kohtuullista ottaa huomioon hänen tuolloin olleen puolustamassa toistaiseksi jopa katastrofaalisia tuloksia tarjonnutta kansallisuuspolitiikkaansa. Niinpä hän ei voinut vastustaa kiusausta esittää mainittuja hihasta vetäistyjä väitteitä suomalaisten porvarien bolševikkeja kohtaan muka tunteesta arvostuksesta. Yhtä perättömiä olivat tieten-

¹⁸ Vrt. esim. DVP II ss. 59, 92.

¹⁹ Lenin 7. yleisvenäl. neuvostojen edustajakokouksessa 5. 12. 1919 PSS t. 39. s. 394.

²⁰ Lenin PSS t. 38, sl 157—61, 176—184. Voidaan panna merkille, että Leninin lausunnassa »taistelusta toisin keinoin» on olemassa kaksi versiota. Zizn natsionalnostej esitti 13. 4. 19 lausunnon muodossa: »... se ei millään tavalla estä meitä taistelemasta sitä vastaan toisin keinoin, kun sopiva hetki tulee». Samaa muotoa käytti Pravda 25. 3. 1919 ja sitä on siis pidettävä alkuperäisenä. Sanamuotoa kuitenkin muutettiin jo Leninin teosten v:n 1924 laitokseen, mistä lähtien se on kuulunut: »... se ei millään tavalla estä meitä taistelemasta sitä vastaan luokkavihollisena, valiten tätä varten sopivat keinot». (PSS t. 38. s. 183). Muutosta täytyy pitää merkittävänä.

kin hänen arvionsa poikkeuksellisen syvästä luokkadifferentiaatiosta, jota Suomessa bolševikkien kansallisuuspolitiikan ansiosta oli tapahtumassa, ja joka edesauttaisi »työätekevien itsemääräämisoikeuden» toteutumista, ts. vallankumousta.²¹

Vaikka Leninin Suomea koskeviin lausumiin 8. puoluekokouksessa kuuluu tunnettu passus, jonka mukaan Suomessa kaikki tulisi käymään toisin kuin Venäjällä, ei ole mitään syytä ajatella hänen tarkoittaneen, ettei maassa olisi pian odotettavissa väkivaltaista vallankumousta; päinvastoin, maan erikoislaatuisten olojen huomioonottaminen jota Lenin korosti vain helpotti vallankumouksen toteutumista.²²

8. puoluekokouksen päätökseksi kansallisuuskysymyksessä tuli, että kansakunnan tahtoa ilmensi ja oikeuden päättää esim. kansallisesta riippumattomuudesta, omai kulloinkin historiallisen kehitysvaiheen kannalta avainasemassa oleva luokka. Suomen ollessa siirtymässä porvarillisesta demokratiasta neuvosto- tai proletaariseen demokratiaan, oikeus kansakunnan nimissä puhumiseen oli tietenkin työväenluokalla.²³ Käytännössä työväenluokan tahtoa ei kaiketi voinut ilmentää mikään muu elin kuin sen tietoinen, järjestäytynyt etujoukko, eli SKP.

Klassisen marxilaisen ajattelun mukaan sosialistinen vallankumous ei ole vientitavaraa, vaan sen edellytysten on kypsytävä yhteiskunnan kehittyessä ja ristiriitojen kärjistyessä. Tämä ajatus ei ollut sinänsä bolševikeillekaan vieras, vaikka heidän näkemyksensä vallankumouksen edellytyksistä oli jyrkässä ristiriidassa ortodoksisten marxilaisten näkemysten kanssa.²⁴ Suomen suhteen ei kuitenkaan ollut mitään epäilystä siitä, etteikö maata olisi vaikutusvaltaisimpien bolševikkijohtajien taholta vuosien 1918 ja 1919 vaihteessa pidetty kypsänä vallankumoukseen. Suomi oli taloudellisen kehitysvaiheensa puolesta selvästi Venäjää edellä, ja vallankumouksellinen kriisi siellä arvioitiin niin kärkeväksi, että ainoastaan vieraat pistimet estivät mullistuksen.²⁵ Bolševikeilla ei ollut mitään periaattellisia estoja omien pistintensä käyttämiseen työväenluokan vapauttamiseksi muuallakin kuin äiti-Venäjän alueella, kuten esim. tapah-

²¹ PSS t. 38, s. 161.

²² Lenin viittasi siihen, että Suomen vallankumous 1918 oli tapahtunut toisin muodoin, kuin Venäjän ja että myös Saksassa kehitys oli tapahtumassa eri tavalla. Molemmista tapauksissa erojen synä oli Venäjää korkeampi kulttuuritaso, kuitenkin »eri kansat kulkevat samaa historiallista tietä» (PSS t. 38. s. 184).

²³ Vrt. Vosmoj sjezd RKP (b) s. 398. Kysymyksessä on osa VKP:n ohjelmaa. Löytyy myös esim. teoks. B. Meissner: Das Parteiprogramm der KPdSU 1903—1961, Köln 1962, s. 128.

²⁴ Vrt. Lenin PSS t. 38 s. 160. Pipes 1980 s. 41—49.

²⁵ Vrt. ed. s. 101—103.

tumat Baltiassa osoittivat. Käytännön esteitä oli tuossa vaiheessa vielä sitäkin enemmän, kuten Baltiassa noihin aikoihin tapahtunut joukkojen skandaalimainen perääntyminen käytännöllisesti katsoen ilman taistelua todisti.²⁶ Vuonna 1919 selitti Petrogradskaja Pravdan merkittävä kirjoittaja V. Bystrjanski sodan hyökkäyksellisen tai puolustuksellisen luonteen riippuvan sen luokan luonteesta, joka on vallassa ja sotaa käy. Siten imperialistiset vallat kävivät hyökkäyssotaa aivan riippumatta siitä, kuka oli sodan aloittaja. Sosialistinen valtio taas ei tarttunut aseeseen liittäkseen itseensä vieraita alueita tai ryöstääkseen toisia kansoja. Jos Neuvosto-Venäjä suoritti puolustuksellisessa sodassaan hyökkäyksellisiä operaatioita tuodakseen apua miehitettyjen alueiden työläisille ja talonpojille, ei se rikkonut 'Internationaalia' vastaan. Hyökätessään punaiset joukot kuljettivat koko maailmaan bolševistisen evankeliumin hyvää sanomaa, julisti Bystrjanski Timesiä siteeraten.²⁷

Vapautettuja alueita ei ollut tarkoitus liittää väkivalloin Venäjään; niiden vapaaehtoiseen liittymiseen uskoi esim. Lenin sen sijaan vankasti. 8. puoluekokous määritteli neuvostotyyppisten valtioiden federaation siirtymävaiheeksi, joka johtaisi myöhemmin täydelliseen yhtenäisyyteen.²⁸ Tästä näkökulmasta katsoen ei tietenkään ollut sopivaa yrittää venäläisten toimesta määrätä Suomen liittyvän Venäjään vallankumouksen sielä voitettua. Se oli jätettävä suomalaisten toverien tehtäväksi.

SKP:ssä tuolloin vallinneen hengen mukaisesti ei Venäjän ja Suomen kansojen lähenemiselle ja myöhemmälle yhteen liittymiselle ollutkaan mitään esteitä.

Emigranttien suhde Suomen itsenäisyyteen ei vuoteen 1919 mennessä ollut muuttunut siitä, mitä se oli ollut edellisen vuoden puolella. Vapauden pääkirjoitus »Suomen valeitsenäisyys» tammikuun viimeiseltä päivältä 1919 puhui Ranskan ja Englannin tunnustuksesta Suomen »itsenäisyydelle» palkkiona Viron retkestä. Puhe itsenäisyydestä oli sen mukaan kuitenkin »puhdasta humbuugia», sillä tosiasiaassa Suomen kansan oli nyt tultava kansainvälisen finanssipääoman kuuliaisiksi kätyriksi. Kun »kansainväliset roistot» nyt halusivat kytkeä Suomen perustamaansa »kansojen liittoon» oli pelastuksena siitä vain Sosialistisen Neuvostotasavallan perustaminen ja Suomen liittyminen koko maailman »Neuvos-

²⁶ Vrt. tästä esim. Koronen 1969 s. 174—75.

²⁷ V. Bystrjanski: Armija imperialisma i armija revoljutsii. Vojna imperialistitšeskaja i vojna revoljutsionnaja. Petrograd 1919 s. 29—39.

²⁸ Vosmoj sjezd s. 398 (osa VPK:n ohjelmaa).

toliittotasavaltaan». Itsenäisyys »pikku kansojen kansallisuusmerkeissä» oli kirjoittajan mielestä nykyään pelkkää haavetta.²⁹

Tämä kirjoittelu kuvasti hyvin SKP:n omaksumaa asennetta Suomen itsenäisyyteen nähden. Kansallisuuskysymyksestä SKP:n perustavassa kokouksessa alustanut Jukka Rahja oli suorastaan arvostellut Suomen sosiaalidemokraattien pyrkimystä hankkia Suomelle itsenäisyys v. 1917 sen sijaan, että olisi pyritty läheiseen yhteyteen neuvostovallan kanssa. Valitsevassa tilanteessa ei hänen mielestään pienten maiden kansallisuuskysymystä ollut tarkasteltava imperialismista irrallaan. Maailma oli jaettu suurten imperialististen valtojen kesken ja yhden vallasta pois pyrkiminen vei toisen syliin. Porvarillista itsenäisyyttä ei ollut olemassakaan. Joisakin puheenvuoroissa todettiin sentään bolševikkienkin kannattaneen Suomen itsenäisyyspyrkimyksiä väliaikaisen hallituksen aikana. Ilman eriäviä mielipiteitä saattoi kokouksen puheenjohtaja Kullervo Manner todeta: »pienen kansojen itsenäisyyttä ei ole, sen ovat saksalaiset meille opettaneet».³⁰

Mikä konkreettisesti ottaen olisi oleva Neuvosto-Suomen asema suhteessa Neuvosto-Venäjään, jäi tiettyssä määrin avoimeksi. Vapauden sivuilla hahmoteltiin helmikuun puolivälissä »työväen Neuvostoliittotasavaltaa» porvariston suunnittelemaksi väitetyin Skandinavian liiton kilpailijaksi. Tällaisen liiton arveltiin estävän kansallisuusriidat eri maiden välillä ja ratkaisevan Ahvenanmaan, Länsipohjan ja Lapin »kysymykset». Kirjoituksessa katsottiin, että mikäli Skandinavian ja Venäjän »neuvostoliittotasavallat» sekä Suomen neuvostotasavalta (joka ilmeisesti olisi Skandinavian neuvostoliittotasavallan osa) haluaisivat kaikin tavoin tukea toisiaan, olisi niiden oltava ensin kiinteässä vuorovaikutuksessa ja sulauduttava kiinteäksi kokonaisuudeksi. Lopuksi niiden olisi yhdyttävä siihen maailman Neuvostotasavaltaan, joka kansainvälisen työväenluokan vallankumouksen tuloksena oli syntyvä.³¹

Edellämainittu skenaario, jossa Suomi ei liittyisikään ensi vaiheessa Venäjän, vaan Skandinavian kanssa tiiviiseen yhteyteen, edellytti kuitenkin tietysti sitä, että Skandinaviassa tapahtuisi ensin vallankumous.³²

²⁹ Vapaus 31. 1. 19 pääk. Suomen valeitsenäisyys (Toveri).

³⁰ A. F. Upton: kommunismi Suomessa, Rauma 1970, s. 23—24, A. Hyvönen 1968, s. 51—52.

³¹ Vapaus 15. 2. 19 Mannerheimin matkan tarkoitus. Porvariston Skandinavian liittoa vai työväen Neuvostoliittotasavalta (Toveri).

³² Juuri keväällä ja kesällä 1919 nähtiin eräillä tahoilla suunnitelmat pohjoismaisesta neuvostotasavallasta ajankohtaisina. Vrt. Hakalehto 1966 s. 80—81; Martti Ahti: Ohi virallisen Suomen. Konspiratiivinen oikeistoradikalismi 1918—19. Lisensiaattityö Helsingin yliopiston poliittisen historian laitoksella 1984 s. 134—35. Ks. m. Budkavlen 1. 5. 1919 Till Sveriges arbetare (Th. W-m).

Vallitsevassa tilanteessa vaihtoehtoja oli toistaiseksi kuitenkin vain kaksi: porvarillinen »epäitsenäisyys» tai läheinen yhteys Neuvosto-Venäjään.

Tilanne oli siis teoreettiselta kannalta melko selkeä: sekä venäläiset että suomalaiset kommunistit olivat yhtä mieltä sosialismin vallitessa syntyvästä kansojen läheisyydestä, joskin venäläisten keskuudessa oli suuntaerimielisyyksiä siitä, olisiko porvarillista kansakuntaa lainkaan tunnustettava. Suomen hallituksen suuntaan bolševikit olivat valmiit korostamaan kunnioittavaa suhtautumistaan Suomen de iure itsenäisyyteen, vaikka tuota itsenäisyyttä ei pidettykään tosiasiallisena riippumattomuutena. Sillä oli kuitenkin reaalinen merkityksensä, kun se edesauttoi yhteiskunnallisten vastakohtien kärjistymistä.³³ Suomen porvarillisen hallituksen tunnustaminen ei toisaalta tietenkään voisi olla mahdollista enää siinä vaiheessa, kun sen kilpailijaksi asettuisi Suomen neuvostohallitus. Suomi oli siirtymävaiheessa kapitalismista sosialismiin ja sen mukaisesti oikeus puhua kansakunnan nimissä oli sen työväenluokalla, jonka tietoista etujoukkoa edusti SKP. VKP:n ja SKP:n intressit olivat ilmeisesti kuitenkin lyhyellä tähtäyksellä erilaiset, edellisen ollessa vastuussa Venäjän valtakumouksesta ja sen mukana sosialistisen vallankumouksen kohtalosta yleensä.

Alkuvuodesta 1919 kävi Suomen suunnalla noudatettavan strategian hahmotteleminen ajankohtaiseksi. Itse asiassa näytti jo siltä, että valkoisten suomalaisten ja bolševikkien välinen aseellinen välienselvittely oli alkanut helmikuussa. Virolaisten ja suomalaisten menestys Narvan-Jaaman suunnalla, jossa bolševikkijoukot eivät käytännöllisesti katsoen tehneet vastarintaa,³⁴ aiheutti pelon Pietaria uhkaavasta välittömästä vaarasta. Tilanteen johdosta Pietarin puolustamisesta vastaava Zinovjev kuulutti apua uhatulle kaupungille, jonka rintamaa katsastamaan saapuikin itse Trotski omassa korkeassa persoonassaan.³⁵ Ulkoasiain kansankomissaari Tšitšerin lähetti Suomen hallitukselle radionootin, jossa väitettiin sekä suomalaisten vakinaisten osastojen ylittäneen rajan Jaaman alueella ja tunkeutuneen »Pietarin kuvernementtiin» että huomattavia joukkoja keskitettävän Suomen ja Venäjän rajalle. Tämän johdosta odotettiin tyhjentävää selitystä, josta ilmenisi Suomen kanta Venäjän neuvostotasavaltaan nähden. Nootissa korostettiin neuvostohallituksen eräänä ensimmäisistä teoistaan tunnustaneen Suomen itsenäisyyden ja ulkoasiainkomissaariaatti »piti mahdollisena lähteä siitä edellytyksestä» ettei Suome-la olisi sitä kohtaan toisenlaisia pyrkimyksiä kuin sillä Suomea kohtaan,

³³ Lenin PSS t. 38. s. 161.

³⁴ Vrt. Koronen 1969 s. 174—75.

³⁵ Vrt. esim. Polvinen 1971 s. 161—62 ja siinä mainitut lähteet.

ts. aggressiivisia aikeita.³⁶ Suomen vastauksen mukaan sillä ei ollut aggressiivisia aikeita, eikä se aikonut sekaantua Venäjän sisäisiin asioihin ellei Suomen etuja Venäjällä tai Suomen kansalaisia siellä loukattaisi.³⁷ Ajankohtaisen tilanteen puitteissa suomalaisen osapuolen vakuutus pitikin paikkansa: Suomen hallituksella ei toistaiseksi ollut konkreettisia sotasuunnitelmia.³⁸ Venäläisten tulkinta siitä, että Suomen taholta Pietaria uhkasi vaara, osoittautui pitemmän päälle kylläkin perustelluksi.

Täysimittaisen aseellisen taistelun syttyminen porvarillisen Suomen ja Neuvosto-Venäjän välille olisi asettanut Suomen kysymyksen aivan uuteen valoon. Vaara tällaisen taistelun syttymisestä todettiin arvovaltaisesti neuvostolehdistössä jo helmikuun alkupuolella. Zinovjev arvioi Pravdassa julkaistussa artikkelissa bolševikkien jo joutuneen Virossa vastakkain Suomen valkokaartin kanssa. Judenitš ja Mannerheim suunnittelivat hänen mielestään Pietariin retkeä, josta tulisi suorastaan kansainvälisen porvariston pääoffensiivi vallankumousta vastaan.³⁹

Zinovjevin ohella asiaan puuttui myös sota-asiaain kansankomisaari Trotski ja näiden kahden johtajan puheenvuorot suomalaisuhasta jatkuivatkin sittemmin kautta koko vuoden 1919: Zinovjev puhui Pietarin kommuunin ja Kominternin johtajana, Trotski taas sotaväen ylipäällikkönä. Trotski väitti Mannerheimin pyytäneen lupaa Pietariin kohdistuvalle hyökkäykselle, mistä kertoi siepattu sähkötieto. Tämän johdosta Trotski sai aiheen analysoida tilanteen syitä ja mahdollisia seurauksia. Hän korosti, ettei neuvostohallitus tahtonut sotaa ja uutta rintamaa. »Me», Trotski kirjoitti, »emme ole... peittäneet niitä tunteita, joita Neuvosto-Venäjä tuntee nykyistä Suomen hallitusta kohtaan, joka on Suomen työväenluokan vihattujen pyövelien hallitus. Mutta politiikkaa ei määrätä tunteella, vaan raittiilla ja kylmällä järjellä». Suomen työläiset eivät »olleet vaatineet eivätkä vaadi» katsoi Trotski, neuvostovallalta sotilaallista sekaantumista Suomen asioihin, koska tunsivat ja tiesivät liian hyvin ne sisäiset ja kansainväliset vaikeudet, jotka sillä oli koettavanaan. Suomen porvaristo sen sijaan oli nähtävästi pakotettu lähtemään sotilaallisten seikkailujen tielle ylläpitääkseen horjuvaa valtaansa. Trotskin mielestä olisi ollut liioittelua sanoa, että punaista Pietaria uhkasi nyt vaara, mutta kaiken varalta oli ryhdyttävä tarmokkaisiin toimenpiteisiin

³⁶ DVP II s. 70—71; Izv. 15. 2. 1919. Ks. m. Jääskeläinen s. 215—17.

³⁷ Eduskunnan ptk 1919 valtiop. s. 43.

³⁸ Vrt. Ahti 1984 s. 151—59. Ahti 1987 s. 119—23.

³⁹ Pravda 7. 2. 1919 Vokrug Petrograda; vrt. m. Polvinen 1971 s. 161—62. Zinovjev arveli, odessalaisen valkokaartilaislehden tietojen perusteella, ruotsalaisten hyökkäävän yhdessä suomalaisten kanssa.

uhan torjumiseksi ja pantava rintama kuntoon. Mikäli suomalaiset yrittäisivät hyökätä olisi punainen Pietari kyllin voimakas murskatakseen heidät.⁴⁰

Puhuessaan samasta aiheesta Pietarin neuvostossa Trotski väitti että Helsingin hallitusta vastusti Suomen kansan »suunnaton enemmistö», jopa porvaristostakin, kuten kunnallisvaalien tulokset osoittivat. Tämän vuoksi siis, ei voimiensa runsauden, vaan pelkonsa takia Mannerheim suunnitteli retkeä Pietaria vastaan. Neuvostohallitus ei kuitenkaan halunnut lisää vihollisia. Historian pyörä pyöri sen eduksi ja sille oli edullista ottaa taistelu vastaan »huomenna eikä tänään». Tämän vuoksi se oli valmis Suomenkin kanssa ylläpitämään rauhallisia naapuriystävällisiä taloudellisia suhteita. Suomalaiset kommunistit puolestaan eivät lainkaan vaatineet venäläisiä julistamaan viipymättä sotaa. Venäläisten rauhantahtoinen suhtautuminen Suomeen ei siis ollut »fraasi eikä sotajuoni, vaan yksinkertainen poliittinen välttämättömyys».⁴¹

Samassa tilaisuudessa puhunut Zinovjev käytti uhkaavampaa kieltä. Hän julisti »herroille suomalaisille lahtareille», että bolševikitkin olivat puolestaan kyllästyneet siihen, että 30 kilometrin päässä Pietarista majailivat vihollisjoukkioit. Hekin halusivat Pietarin pääsevän siitä tukalasta asemasta, jossa se oli toista vuotta ollut. Jos suomalaiset antaisivat aiheen, sitä käytettäisiin hyväksi, haaste otettaisiin vastaan ja kyettäisiin muodostamaan sellainen tilanne, jossa ilman mitään pelkoa voitaisiin kansankomissaarien neuvosto kutsua uudelleen muuttamaan Pietariin. Yksimielisen päätöksensä mukaan Pietarin neuvosto kiinnitti kaupungin työläisten ja puna-armeijalaisten huomiota Pietarin-retkeen, jota valkokaartilaiset Suomesta olivat järjestämässä. Uhkaavaa vaaraa torjumaan se oli päättänyt mobilisoida kaikki työätekevien voimat.⁴²

Trotskin puheenvuorossa oli siis korostettu, ettei neuvostohallitus omasta puolestaan halunnut sotaa, mihin sillä oli järkevät perusteensa, ja vaikka suomalaiset emigrantit ymmärrettävästi saattoivatkin sitä haluta, vakuutti Trotski, etteivät nämäkään vaatineet sitä nyt. Trotskin sinänsä looginen viittaus siihen, että kommunistien kannalta taistelu oli edullisempaa käydä tulevaisuudessa, oli varmastikin tarkoitettu suomalaisten suuntaan rauhoittavaksi argumentiksi. Mikään ei kuitenkaan estänyt tekemästä siitä sitä johtopäätöstä, että pyrittäessä kommunismin

⁴⁰ Vapaus 14. 2. 19 Pietarin rintamalle! (L. Trotski) Petrogr. pravda 13. 2. 19 Na petrogradskij front! Vrt. US 22. 2. 19 Bolshevikien suomalaispelko.

⁴¹ Petrogradskaja Pravda 16. 2. 1919 Sojuzniki-Finljandija-Petrograd, 18. 2. 1919 Miting: Sojuzniki, Finljandija—Petrograd. Vapaus 17. 2. 19: Neuvosto-Venäjän sotilaallinen asema. Pietarin neuvoston istunto.

⁴² Ibid.

kukistamiseen hetki olisi nyt sopivampi kuin tulevaisuudessa. Mikäli Suomi kuitenkin sen sijaan oli kiinnostuneempi lyhyen tähtäyksen turvallisuudestaan, sen oli järkevintä pysyä aloillaan, tiedotti Trotski, joka sangen ilmeisesti luotti argumenttinsa tehoon.⁴³ Lisää motivaatiota seikkailuista pidättymiseen tarjosi Zinovjev, joka korosti niitä kohtalokkaita seurauksia, jotka sota voisi Suomelle tuoda, jos se itse tarjoaisi siihen aiheen. Pietarin neuvosto järjesti myös sarjan joukkokokouksia aiheesta »liittoutuneet — Suomi — Pietari», joissa puhujina oli bolševikkien valovoimaisimpia nimiä: Trotski, Jevdokimov, Zinovjev, Šatov, Pozern ja Lunatšarski. Puheenvuoroissa korostettiin, että Suomen mahdollinen hyökkäys merkitsisi sen porvariston loppua ja loppunäytös näyteltäisiin Helsingissä. Samaan aikaan korostettiin kuitenkin myös sitä, ettei Neuvosto-Venäjä puolestaan »tällä hetkellä aseta tehtäväkseen aseellista taistelua Suomea vastaan», koska se tiesi Suomen proletariaatin itse nousevan kapinaan sille sopivalla hetkellä.⁴⁴ Suomalaisten emigranttikommunistien reaktiot tietoon »Mannerheimin sähköstä» ja tulevasta Pietarinretkestä, olivat suoraviivaiset. Suomen työväelle, talonpojille ja sotilaille osoitettu SKP:n KK:n julistus kysyi, aikoivatko nämä lähteä Mannerheimin perässä sotaan Venäjää vastaan. Näin ei tietenkään saanut tehdä, vaan, mikäli Mannerheim yrittäisi hyökkäystä, oli tehtävä heti suurlakko, nouseva kapinaan ja harjoitettava sissitoimintaa. Sen jälkeen voitaisiin perustaa työväen, talonpoikien ja sotaväen neuvostojen tasavalta, arvioi SKP:n julistus ja kohotti eläköönhuudon »Suomen työväen, talonpoikien ja sotaväen Sosialistiselle Neuvosto Tasavallalle».⁴⁵ Vapauden pääkirjoitus kutsui Pietarin ja sen ympäristön suomalaisia »taistelujärjestykseen» ja arvioi rajuin sanoin tulevan taistelun merkitsevän tuhoa »lahtareille»: »loiset, syöpäläiset on hävitettävä maan päältä. Eivät ne luteet ja täit muuta tee kuin levittävät ruttoja. Ja loisten hävittäjä, se on Punainen Armeija. Sen tehtävänä on tuhota lahtarien loislaumat, missä ikinä niitä lieneekin»; sitä ennen ei yhteiskunta kirjoittajan arvion

⁴³ Suomessa yleisen — ilmeisesti vallitsevan — käsitystavan mukaan kommunismin kukistaminen olisi merkinnyt Venäjän auttamista nousemaan uudelleen merkittäväksi suurvallaksi, mikä olevissa oloissa merkitsisi vaaraa Suomen itsenäisyydelle. Nämä näkökohdat olivat selvästikin tärkeempiä kuin halu kukistaa kommunismi, minkä taas bolševististen silmälasien läpi katsoen olisi pitänyt hallita kaikkia ei-kommunistisia pyrkimyksiä. Vrt. esim. SS 1. 3. 1919 Porvaristomme virallinen kanta Venäjän kysymykseen nähden; HBL 10. 4. 1919 Vår självständighet och de ryska återuppbyggarna, HS 18. 3. 1919 pääk. Suhde Venäjän neuvostohallitukseen.

⁴⁴ Vrt. viite 41.

⁴⁵ Vapaus 14. 2. 1919 Suomen työväelle, talonpojille ja sotilaille. Tahdotteko Mannerheimin perässä sotaan Venäjää vastaan (Suomalaisen kommunistisen puolueen keskuskomitea). Sama m. Petrogr. pravda 19. 2. 19. Epäautenttinen versio ks. US 22. 2. 19.

mukaan tullut terveeksi.⁴⁶ SKP:n julistus satoi Suomen vallankumouksen alkamisen Mannerheimin Pietarin-retkeen ja vaikka se, kuten Vapauden pääkirjoituskin, suhtautui taistelujen alkamiseen ilmeisen innokkein odotuksin, olivat suomalaisten kommunistien kirjoitukset kuitenkin vielä samalla sopusoinnussa Trotskin edustaman, neuvostohallituksen konseption kanssa. Suomalaisten toiveikkuus perustui ilmeisesti venäläisten bolševikkien puheenvuorojen siihen osaan, jossa Suomen mahdollisen hyökkäyksen tuottamaksi lopputulokseksi arvioitiin Suomen vallankumousta, eikä niinkään nähty niiden itse asiassa sisältämää lupaus- ta siitä, ettei mitään hyökkäystä Neuvosto-Venäjän taholta tapahdu, ellei Suomi anna siihen aihetta. Vapauden pääkirjoituksessa 20. 2. kiinnitettiin huomiota siihen, että Neuvosto-Venäjällä ja »Lahtari-Suomella» oli keskenään selvittämättömiä asioita, jotka koskivat mm. venäläisten murhia edellisenä vuonna ja Suomessa olevaa venäläistä omaisuutta. Brest-Litovskin sopimus oli aikoinaan asettanut Neuvosto-Venäjälle nöyryyttäviä ehtoja, joihin sen oli ollut suostuttava mm. »Suomessa käytävän vallankumousliikkeen» suhteen. Nyt tuota sopimusta ei kuitenkaan enää ollut ja »siis samat kysymykset kaivautuvat esille uudelleen». Nyt kuitenkin myös Neuvosto-Venäjä oli voimakkaampi ja sen Puna-Armeija taistelukykyinen. Neuvosto-Venäjä oli tosin alleviivannut haluavansa elää rauhassa, mutta ei voinut sallia yrityksiä itsensä tuhoamiseksi. Se oli kyllä tunnustanut Suomen itsenäisyyden ja piti tästä tunnustuksestaan yhäkin kiinni. Kirjoittajan arvion mukaan tämä ei kuitenkaan tulisi estämään toimia, jotka eivät uhkaisi Suomen itsenäisyyttä, mutta kylläkin porvarisvaltaa: »miten lahtari-Suomi ratkaisee sotkuisen pelinsä, on aivan samantekevää Neuvosto-Venäjälle. Se nimittäin tietää tehtävänsä kansainvälisessä työväenliikkeessä, koska sillä on suuri edesvastuu jokaisesta askeleestaan. Mutta kun Neuvosto-Venäjä on pannut Suomen kysymyksen etualalle, tietää se myös sitä, että se tapahtuu vallankumouksellisen työväenliikkeen yleisen onnen ja menestyksen merkeissä. Neuvosto-Venäjän ponnekas nootti osoittaa, että on tullut aika selvittää toistaiseksi suhteet Suomeen ja kun tämä on tapahtunut, on päästy eteenpäin sillä tiellä, joka johtaa köyhälistön vapauttamiseen joka suhteessa».⁴⁷

Kirjoituksesta käy ilmi vakaa usko siihen, että neuvostohallitus oli halukas selvittämään aseellisesti välinsä Suomen kanssa taatakseen turvallisuutensa, kostaakseen kärsimänsä vääryydet ja ennen kaikkea auttaakseen Suomen työväenluokkaa aseellisessa vallankumouksessa, mitä se

⁴⁶ Vapaus 15. 2. 1919 pääk. Taistelujärjestykseen.

⁴⁷ Vapaus 20. 2. 1919 pääk. Lahtari-Suomen sotarummun päräytyt (Toveri).

aiemmin ei olosuhteiden pakosta ollut voinut tehdä. Kirjoittajan tapaa tulkita päivän tapahtumia väritti kuitenkin selvä toiveajattelu venäläisten ajankohtaisten aikomusten suhteen. Venäläisten »ponneksaassa nootissa» ei todellisuudessa lainkaan lupailtu Suomen vallankumouksellisille työläisille aseellista apua vaan päinvastoin Suomen porvaristolle puutumattomuutta, mihin toisaalta samalla sisältyi huomautus epätoivottavan vaihtoehdon eli aseellisen konfliktin seurauksista.⁴⁸ Neuvostojohtajien ja suomalaisten emigranttien toiveet olivat selvästi ristiriitaisia: jälkimmäiset halusivat aseellista selkkausta Suomen kanssa, edelliset pelkäsivät sellaista.

b) Aunuksen retken varjossa

Vuoden 1919 maaliskuun alusta lähtien Suomen poliittiseen elämään palasi jälleen parlamentaarinen vasemmisto sosiaalidemokraattien 80 kansanedustajan hahmossa. Maaliskuun 1. ja 2. päivänä pidetyt eduskuntavaalit olivat olleet yksi länsivaltojen Suomen tunnustamiselle asettamista ehdoista. SKP puolestaan oli julkaissut tunnetun »punaisen vaalilippunsa» ja kehottanut boikotoimaan vaaleja. Kehotus oli kuitenkin kääntynyt kuuroille korville ja oli selvänä osoituksena siitä, ettei SKP ainkaan vielä kyennyt johtamaan joukkoja Suomessa.¹

SDP:n kielteinen kanta kaikkiin ulkopoliittisiin seikkailuihin, sekä Karjalan- että Pietarinretkiin nähden, jonka tueksi oli kysymyksestä riippuen saatavissa tukea muistakin puolueista, oli sinänsä hyvin merkittävä poliittinen realiteetti. Sitäkin suurempi kun jopa ententevallat joutuivat ottamaan sen huomioon omaa politiikkaansa suunnitellessaan ja markkinoidessaan.²

Sosiaalidemokraattien vastapoolina, aktiivisen aseellisen esiintymisen kannattajina olivat johdonmukaisimmin valtionhoitaja Mannerheim ja häntä lähellä oleva aktivistiryhmä, jonka toiminta niinikään tehostui keväällä 1919.³ Mannerheim oli kiinnostunut Pietarin vapauttamisesta bolševikeista ja toissijaisesti Itä-Karjalan vapauspyrkimysten kannattamisesta — joiden arvioitiin johtavan alueen liittymiseen Suomeen. Aktivistit puolestaan asettivat heimokansojen auttamisen ja sen tuloksena syn-

⁴⁸ Vrt. DVP II s. 70—71.

¹ Vrt. Hakalehto 1966 s. 40—42; Hyvönen 1968 s. 77.

² Vrt. Polvinen 1971 s. 194 sekä Hyytiä 1986 passim.

³ Vrt. Ahti 1984 s. 40—47, 58—59, 99 sekä M. Ahti: Salaliiton ääriiviivat, Helsinki 1987 s. 58—63.

tyvän Suur-Suomen ensi sijalle ja suhtautuivat Pietarin auttamiseen suorastaan vihamielisesti, mikä saattoi ilmetä jopa peräti kaupungin hävittämistä vaativana ceterum censeona.⁴ Aktivistien salainen »Järjestö» asetti jo joulukuun alussa 1918 tehtäväkseen valkoisen asian vaalimisen soluttamalla suojeluskunnat ja ohjaamalla yleistä mielipidettä sanomalehdistön avulla.⁵ Kaiken (ts. valkoiselle asialle vihamielisen suunnanmuutoksen) varalta oli tehtävä ajoissa myös salaisia asekkaita. Aktivistien konspiratiivinen toiminta eteni hyvin ja heidän otteensa suojeluskunnista kiristyi, minkä ohessa heillä oli edustajia erilaisissa avainaseissa armeijaa ja jopa ulkoministeriötä myöten. Suojeluskuntien itenäisyys valtiovallasta lisääntyi helmikuussa 1919, samoin niiden jäsenmäärä, joka edellisen vuoden syksyn 40 000:sta oli kasvanut 1919 helmikuun lopun 70 000:een. »Järjestö» loi myös oman salaisen tiedustelupalvelunsa, joka toimi suojeluskuntien puitteissa ja sen toiminta näyttää olleen yllättävän monipuolista ulottuen aina provokaatioon kommunistien piirissä.⁶

Valtionhoitaja, »Järjestö» ja eräät muut huomattavissa asemissa olleet aktivistimieliset henkilöt muodostivat tehokkaan voimaryhmän, jonka mahdollisuuksia ajaa omaa politiikkaansa »ohi virallisen Suomen» ja saattaa sen lailliset valtioelimet tapahtuneen tosiasian eteen ei kannata aliarvioida. Aktiivisen politiikan tiellä oli kuitenkin esteitä sekä Suomen rajojen sisällä että niiden ulkopuolella. Kotimaisia varteenotettavia seikkoja oli tietenkin puolueiden asenne seikkailupolitiikaksi tulkittaviin aseellisiin esiintymiseen, mikä oli selvän enemmistön taholla kielteinen. Asiaa helpotti kuitenkin itse asiassa kaikkien, paitsi ruotsalaisten periaatteellinen suopeus heimopolitiikkaa kohtaan (joskin sosiaalidemokraatit vastustivat jyrkästi aseellista toimintaa tälläkin alalla), joten iskua Pietariin voitiin markkinoida heimopolitiikan osana ja keinona, mitä se »Järjestölle» edustikin.⁷ Toinen kotimainen tekijä, joka ei — SK-tiedustelukeskuksen salaisten raporttien todistuksen mukaan — ollut niin vähäinen kuin jälkeensä voisi ajatella, oli kysymys joukkojen luotettavuudesta. Englantilainen arvio 50 %:n tai jopa 75 %:n

⁴ Vrt. Polvinen 1971 s. 150—51; Ahti -84 s. 165—178. Jopa Mannerheimkin oli taipuvainen lepyttelemään aktivisteja puhumalla Pietarin merkityksen vähentämisestä. Aktivistien suunnitelmat huomioonottaen valkoisten venäläisten visiot suomalaisten hurjasta melastuksesta Pietarissa eivät olleet vailla suhdetta todellisuuteen (vrt. Polvinen 1971 s. 145). Vrt. m. Ahti -87 s. 131—34.

⁵ Ahti -84 s. 40—41. Ahti 1987 s. 58—63.

⁶ Ahti -84 s. 47—87, 122—23; Ahti -87 s. 91—96.

⁷ Vrt. Polvinen 1971 s. 158—59; Ahti -84 s. 146, 165—78. Kokoomuksesta ks. Hannu Salokorpi: Pietarin tie. Hist. tutk. 145, Helsinki 1988, s. 289—94.

epäluotettavuudesta⁸ vaikuttaa kovin yllämykseltä, mutta lukuisat tiedot kertoivat, että hyökkäys Pietariin oli suurelle osalle joukkoja kaikkea muuta kuin innostava päämäärä.⁹ Edes heimokansojen vapauttaminen ei näyttänyt elähdyttävän vakinaisia joukkoja samalla tavalla kuin vapaaehtoisia.¹⁰ Bolševikkiystävällisyydellä ei kuitenkaan ollut Suomessa menekkiä ja Leninin arvio siitä, että Suomessa porvaritkin toivottivat mieluummin bolševikit tervetulleiksi läntisten imperialistien sijasta,¹¹ oli tietenkin perätön. Bolševikkien hyviin puoliin voitiin kuitenkin kyynisesti arvioida kuuluvan sen tuhon, jota he saivat aikaan Venäjällä ja katsoa sen jatkumista Suomelle edulliseksi.¹² Toisaalta tietenkin humanitaariset näkökohdat ja tulevan Venäjän mielialat näyttivät vaativan Suomeakin tekemään osansa Venäjän pelastamiseksi tuholta. Normaalisti lähdettiin siitä, ettei bolševistinen vaihe Venäjän historiassa jäisi pitkäaikaiseksi, mutta muunlaisiakin spekulatioita harrastettiin. Siten Suomen sosialidemokraatti kirjoitti maaliskuun alussa arvioiden bolševikkien aseman merkittäväksi, etenkin, kun he nyt näyttivät olevan yhteistyössä muiden työväenpuolueiden kanssa. Venäjän porvaristo sen sijaan ei ollut lehden mielestä niinkään vakavasti otettava entiteetti, sitä kun oli vain n. 3 % koko kansasta.¹³ Ajatus neuvostojärjestelmän omaksuneesta Venäjästä Suomen *pysyvänä* naapurina ei tässä vaiheessa kuulunut huomioon-otettujen realiteettien joukkoon.¹⁴

⁸ Vrt. Holodkovski 2. s. 109. Polvinen 1971 s. 193.

⁹ »Keskuksen» arkisto (ks. Ahti -87 s. 9—10, 73—87) sisältää runsaasti tietoja sotilaiden huonosta mielialasta. Erityisesti kesällä ja syksyllä 1919. Esim. 5. 7. (ta 151) raportoitin punaisen kiihotuksen Kannakselle sijoitettujen joukkojen keskuudessa olevan sangen voimakkaan, 9. 7. kerrottiin erään Turusta rajalle siirretyn pataljoonan menettäneen 10 % miehistä karanneina 12. 7. (ta 158) kerrottiin Keski-Suomen rykmentissä ainakin 3000 miehen tehneen päätöksen olla tappelematta sodan syttyessä. Trotski kertoi humoristisesti helmikuussa Mannerheimin suuriksi suunnitelluista manöövereistä rajalla, jonne kokoon saatiin kuitenkin vain kaksi komppaniaa (Vapaus 27. 2. 1919 Toveri Trotski tilanteesta rintamalla). Puheet eivät ilmeisesti olleet täysin tuulesta temmattuja.

¹⁰ »Keskuksen» ta. 354 (30. 9. 1919) kertoi kesällä Aunuksen retkeläisten ja Salmiin sijoitetun Pohjois-Savon rykmentin miehistön olleen kireissä väleissä ja mm. tapelleen keskenään. Vakinaisen väen miehet olivat suurelta osalta punaisia ja lauloivat kasarmin pihalla punikkien vallankumousmarssia.

¹¹ PSS t. 38. s. 183.

¹² Vrt. s. 218.

¹³ SS 1. 3. 1919 Porvaristomme virallinen kanta Venäjän kysymykseen nähden. Lehti muistutti, että bolševikit olivat toistaiseksi »tietävästi ainoa puolue Venäjällä», joka oli tunnustanut Suomen itsenäisyyden. Sen mielestä toimintaa neuvostohallitusta vastaan saattoi ymmärtää silloin, kun liittoutuneet olivat valmiita kukistamaan bolševikit; nyt sen sijaan neulanpistot olivat vain vaarallista kevytmielisyyttä.

¹⁴ Esim. HBL (10. 4. 1919 Vår självständighet och de ryska återuppybyggarna) katsoi, että bolševistinen Venäjä oli Suomelle pienempi vaara kuin valkoinen ja imperialistinen. Suomen tarvitsi vain katsoa, ettei bolševismi vahingoittanut sen omaa yhteiskuntaa. 20. 3. 19 lehti arveli bolševikeilla ehkä sittenkin olevan laajempi kannatus kuin mitä emigrantit va-

Sisäisten tekijöiden ohella vaikuttivat Suomen Venäjän-politiikan muotoutumiseen ratkaisevasti ulkoiset tekijät; ennen kaikkea länsivaltojen ja niistä erityisesti Englannin asenne, mutta myös valkoisten venäläisten suhtautuminen. Länsivaltojen ja Suomen kannalta nimenomaan ratkaisevan tärkeän Englannin asenne suomalaisten Pietarin-retkeen pysyi kielteisenä, eivätkä he liioin halunneet myötävaikuttaa suomalaisten ekspansioon voimattoman Venäjän kustannuksella.¹⁵ Valkoiset venäläiset olisivat mielellään nähneet suomalaisten auttavan bolševismin kukistamisessa, mutta »ylimmäksi hallitsijaksi» julistautunut Koltšak, enempää kuin Denikin tai Judenitškaan eivät voineet sietää ajatusta »venäläisten maiden» luovuttamisesta suomalaisille palkkioksi, eivätpä edes suostuneet ilman ehtoja tunnustamaan Suomen itsenäisyyttä. Selvää vastustusta itse suomalaisten suorittamaa Pietarin valtausta kohtaankin oli havaittavissa.¹⁶ Tällainen asenne ei lisännyt valkoisten venäläisten muutenkin vähäistä suosiota Suomessa.¹⁷

Suomalaisten interventiota, jota bolševikit olivat ennenaikaisesti ehtineet säikähtää jo helmikuussa, alettiin todella valmistella maaliskuussa ns. Aunuksen retken muodossa.

Helmikuussa 1919 perustettu Karjalan komitea alkoi valmistella Aunuksen suuntautuvaa aseellista retkeä, jolle olivat luoneet pohjaa jo vuosikausia jatkunut heimotyö ja paikallisten asukkaiden levottomuus bolševikkien toimeenpanemien kutsuntojen ja viljan pakkoluovutuksen takia.¹⁸ Vastaavia aseellisia retkiä oli tehty edellisenä vuonna Vienan suunnalla ja tammikuussa Porajärvelle. »Järjestön» aktivistit olivat innokkaasti heimopolitiikan puolella, Mannerheimin ja eräiden hänen ympärillään olevien vaikuttajien näkemyksissä retken tarkoituksena oli kuitenkin pikemminkin kansallisen innostuksen nostattaminen Pietarin suunnalla tapahtuvaa toimintaa ajatellen. Karjalankin kohtalo ratkaistaisiin loppujen lopuksi Pietarissa.¹⁹

kuuttivat, mistä kertoi se, että he yhäkin vain olivat vallassa (vrt. Raimo Wessman: Suomen ja Neuvosto-Venäjän suhteiden kehitys ja yleinen mielipide keväästä 1918 elokuuhun 1919. Suomen historian sivulaud.työ Jyväskylän yliopistossa 1967 s. 109—113). Ilmeisesti ajatus pysyvistä bolševismista kuitenkin tuotti ylivoimaisia kuvitteluvaikeuksia. Vrt. m. Holodkovski 1975 s. 89.

¹⁵ Vrt. Polvinen 1971 s. 167—68; Holodkovski 2. s. 81—82; O. Hovi: The Baltic Area in British Policy 1918—1921, Helsinki 1980, s. 158—59.

¹⁶ Vrt. Polvinen 1971 s. 179—80.

¹⁷ Vrt. tästä esim. Holodkovski 2. s. 103—06.

¹⁸ Vrt. Jääskeläinen 1961 s. 209—10; levottomuuksista ja nälästä Toivo Nygård: Itä-Karjalan pakolaiset 1917—1922, Studia historica Jyväskyläläisiä 19, Jyväskylä 1980 s. 59—62. Komitean yhteyksistä »Järjestöön» ks. Ahti -87 s. 119—22.

¹⁹ Vrt. esim. Ahti -84 s. 151—52, 165—178; Polvinen 1971 s. 150 Ahti -87 s. 128—29.

Ingmanin hallitus, jolta oli pyydetty apua Aunuksen bolševisminvastaisen taistelun edistämiseksi, päätti maaliskuun alussa suostua aseiden lähettämiseen paikalliselle väestölle ja sallia yksittäisten vapaaehtoisten siirtymisen rajan yli, se ei kuitenkaan suostunut julkiseen värväykseen tai joukkojen muodostamiseen Suomen alueella. Saatuaan asiamiehenä raportin Aunuksen vapaustaistelun näkymistä, hallitus kielsi apunsa 18. 3. 19. Asia otettiin kuitenkin uudelleen esille huhtikuun alussa, jolloin hallitus suostui esitettyyn ns. »pienempään ohjelmaan» eli Aunuksen »kansannousun» avustamiseen vapaaehtoisin voimin. Mielenmuutoksen syynä oli Vieljärvellä tapahtuneeksi ilmoitettu kapina ja sieltä esitetty avunpyyntö. Avatessaan 4. 4. 1919 valtiopäivät Mannerheim saattoikin todeta, ettei Suomi voinut jäädä välinpitämättömänä katselemaan bolševikkien vallanalaisuudessa elävien heimokansojen kärsimyksiä.²⁰

Uuden eduskunnan sosiaalidemokraatit tekivät retkipuuhien johdosta heti välikysymyksen, viitaten valtionhoitajan puheeseen, huhuihin värväyksestä ja siitä, että suunniteltaisiin selkkausten aikaansaamista naapurin kanssa yhteistyössä maassa oleskelevien »venäläisten taantumuksellisten aineiden kanssa». Vastauksessaan pääministeri viittasi rajan takana raivoavaan terroriin, mm. siihen, että 60—80 % siemenviljasta oli takavarikoitu. Hallituksen linjana oli pääministerin vakuutuksen mukaan pyrkiä neuvotteluihin edesauttamaan rajan takana asuvien heimolaisten aseman kehittämistä, se oli kuitenkin kielteisellä kannalla hyökkäysvalmisteluihin nähden. Sodan uhkaa ei liioin hallituksen tietämän mukaan ollut, joskin bolševikit olivat tehneet ryöstöretkiä rajan yli, sortivat Venäjällä asuvia suomalaisia ja tukivat siellä olevia Suomea uhkaavia poliittisia järjestöjä.²¹

Hallituksen politiikkaa tuki voimakkaasti maalaisliiton Alkio, joka torjui kiivaasti ajatukset siitä, että kysymyksessä olisi muuta kuin kärsivien heimolaisten hädän lievittäminen. Alkion mielestä ajatus, että Suomi nyt »nousisi militaristisille puujaloille ja lähtisi entistä mahtavaa Venäjää hävittämään, sen bolševismia kukistamaan» oli . . . »uskottelunakin jo senlaatuinen ajatus, joka täysjärkisten ihmisten päähän ei saata pystyä». Bolševismikin oli hänen mielestään ilmiö, johon eivät sotilaskeinot auttaneet. Alkio oli kyllä Vienen ja Aunuksen Suomeen yhdistämisen kannalla, mutta ei halunnut tämän tapahtuvan asevoimin. Itä-Karjalan näl-

²⁰ Vrt. Jääskeläinen 1961 s. 212—214; Ahti -84 s. 151—61. Kapina oli hämäystä, mutta suomalaisten lupaus leivästä tehoi. Ks. m. Ahti -87 s. 123—25 sekä Salokorpi 1988 s. 289—90.

²¹ Edusk. ptk:t v:n 1919 valtiop. s. 38—56; ks. m. Hyytiä 1986 s. 90—99.

käänäkevän väestön auttamista sen sijaan vaati ihmisyyys, eikä ollut hyök-
käämistä, mikäli leipää jouduttiin viemään miekka kupeella.²²

Sosiaalidemokraattien edustaja Laherma viittasi siihen, että bolševik-
kihallitus oli tunnustanut Suomen itsenäisyyden ja viittasi seikkoihin, joi-
den mukaan näytti siltä, että nämä olivat halukkaita ryhtymään rauhal-
lisiin suhteisiin naapurimaiden kanssa. Englantilaisen Daily Newsin tie-
töihin viitaten Laherma arveli että aggressiivisempaa ajattelutapaa bol-
ševikkien keskuudessa edusti Trotski, joka suorastaan toivoi interven-
tiota ja sitä seuraavaa vallankumoussotaa maailman vallankumouksen
edistämiseksi, mutta joka edusti ilmeisesti vähemmistöä. Edustavampaa
mielipidettä ilmensi Laherman mielestä hänen näkemänsä n. kuukausi—
puolitoista sitten ilmestynyt Izvestija, joka oli kauttaaltaan rauhaan pyr-
kivä. Samanlainen henki näytti olleen myös muiden venäläisten lehtien,
kuten Severnaja Kommunan kirjoituksissa toisen käden tietojen mu-
kaan.²³

Keskustelussa sosiaalidemokraatit suhtautuivat skeptisesti hallituksen
vastaukseen ja ajatukseen hädänalaisten auttamisesta aseiden myötävai-
kutuksella. Puheenvuoroissa palautettiin mieleen aiemmat itään suun-
tautuvaan sotaretkeen viittaavat puheenvuorot Mannerheimin v:n 1918
miekantuppipäiväkäskystä lähtien ja viitattiin myös ruotsalaisten lehtien
tietoihin, joiden mukaan valtionhoitaja Mannerheim olisi valkoisten ven-
näläisten kanssa keskustellut Pietarin valloittamisesta. Edustaja Kedon
esille tuoman argumentin mukaan tuollainen valloitus antaisi tulevan Ve-
näjän valtiomiehille — edustivatpa nämä mitä suuntaa tahansa — aiheen
aina tuntea epäluuloa Pietarin läheisyydessä sijaitsevaa Suomea vastaan.
Kysymyksessä oli siis Mannerheimin ja valkoisten venäläisten esittämil-
le ajatuksenjuoksuille aivan vastakkainen tulkinta Pietarin-retken vai-
kutuksista kansojen tuleviin suhteisiin.²⁴

Hallitus sai luottamuslauseen äänin 93—63, mutta tilanne kehittyi no-
peasti juuri siihen suuntaan, minkä Ingmanin hallitus oli kiistänyt. 17. 4.
virkaansa astunut Castrénin hallitus sai vastattavakseen sosiaalidemok-
raattien uuden välikysymyksen. Keskustelu eduskunnassa käytiin 23. 4.,
jolloin Aunuksen retki oli jo alkanut ja joukot lähestyivät Aunuksen kau-
punkia.

²² Edusk. ptk:t v:n 1919 valtiop. s. 56—57.

²³ Ibid. s. 62—63. Laherman muistelus on siksi epämääräinen — hän ei ole edes var-
ma siitä, oliko lehti juuri Izvestija, ettei voi varmuudella päätellä, mikä numero oli kysees-
sä. On mielenkiintoista todeta, että Trotski, taannoisesta Suomea koskevasta puheenvuo-
rosta huolimatta (ks. s. 119—20) arvioidaan aggression kannattajaksi.

²⁴ Edusk. ptk:t s. 72—74.

Uudessa välikysymyksessä kerrottiin n. 2000 miehen vapaajoukon kuljetetun rajalle, aseina mm. konekiväärejä ja kevyttä tykistöä. Eräin paikoin olivat jopa nimismiehet käskeneet paikallisia asukkaita osallistumaan retkikunnan kuljetuksiin. Eduskunnan selän takana oli siis ilmeisesti vakavasti suunniteltu hanke, jonka toteuttaminen merkitsi maan syöksemistä mitä vakavimpiin sotilaallisiin selkkauksiin, katsottiin välikysymyksessä.²⁵

Vastauksessaan pääministeri Castrén korosti, ettei hallituksella ollut imperialistisia päämääriä. Tilanne Aunuksessa oli kuitenkin muodostunut samanlaiseksi kuin Suomessa v. 1918 keväällä, eikä hallitus katsonut voivansa kieltää vapaaehtoisia antamasta pyydettyä apua. Elintarvikkeiden vieminen oli tässä mielessä erityisen tärkeää; muitakaan varusteita vapaaehtoisten ihmisystävällisen tehtävän toteuttamiseksi ei oltu pidetty oikeana kieltää. Hallitus väitti, ettei upseereille oltu myönnetty lomaa retkeä varten ja selitti käskettyjen kyyditysten tapahtuneen viljan kuljettamiseksi nälkäseuduille. Pääministerin muotoilun mukaan hallitus »olemalla estämättä suomalaisia vapaaehtoisia lähtemästä taistelemaan heimolaistemme pelastamiseksi siitä bolshevikkien hirmuvallasta, joka uhkaa hävittää koko maailman kulttuurin» oli arvellut »parhaiten valvovansa Suomen etua». Pääministeri rohkeni lopuksi toivoa, ettei eduskunnassa lopultakaan ollut ketään, joka vastustaisi toimenpiteitä »kansanvallan voitollensaattamiseksi bolshevismin kaikkea sivistystä hävittävästä harvain- ja hirmuvallasta».²⁶

Välikysyjiin ei hallituksen kaunopuheisuus tehonnut. Puheenvuoroissa ihmeteltiin varomatonta suhtautumista Venäjään, jonka kaikki kansankerrokset oli onnistuttu ärsyttämään suomalaisia vastaan ja harrastettu »ryssittelyä», jonka mukaan Suomen nuorta kulttuuria kaiketi vielä joskus arvioitaisiin. Suomea arveltiin tosiasiasa johtavan »jonkun upseeri- ja keinottelijajoukkion». Puheet kansanvallan viemisestä Aunukseseen kuitattiin sarkastisella viittauksella vuotta aiemmin Suomessa toteutettuun kansanvaltaan.²⁷

Yksinkertaiseen päiväjärjestykseen siirryttiin äänin 80—106. Vapaa-joukot etenivät etelässä lähelle Lotinanpeltoa ja pohjoisempaan Prääsään, lähelle Petroskoita, jota kohti hyökättiin 20. 6., mutta jouduttiin vetäytymään. Suunnilleen samaan aikaan kuin suomalaiset, olivat myös

²⁵ Edusk. ptk 1919 valtiop. s. 88—89, Hyytiä s. 94.

²⁶ Edusk. ptk s. 162—63.

²⁷ Emt. s. 164—66 (ed. Kotonen).

englantilaisten johtamat joukot hyökänneet pohjoisesta ja nekin etenivät aina Petroskoin tuntumaan, Kontupohjan tienoille asti.²⁸

Näin suomalaiset olivat — tunnettuine heimointresseineen — joutuneet valkoisten venäläisten ja näitä tukevien liittoutuneiden tielle. Liittoutuneiden päättäessä huhti—toukokuun vaihteessa Suomen itsenäisyyden tunnustamisesta, sitä kehoitettiin samalla hyväksymään maansa rajoja koskevat rauhankonferenssin päätökset ja varoitettiin muutakaan tietä yrittämästä hyötymistä Venäjän heikkouden kustannuksella.²⁹ Valkoiset venäläiset näkivät syystäkin Venäjän vanhan alueen koskemattomuuden olevan uhattuna, mikäli suomalaiset etenisivät Itä-Karjalaan. Suomalaisen etenemisestä huolestunut Judenitš hoputtikin liittoutuneita ehättämään ennen suomalaisia Petroskoihin, jossa voitaisiin siten perustaa venäläinen hallinto.³⁰

Suomalaiset saivat huomata, että liittoutuneet vastustivat pontevasti heidän Itä-Karjalan miehittämiseen tähtääviä suunnitelmiaan ja Suomen hallitukselta vaadittiin ja saatiin vakuutus, että vapaajoukkojen retki kohdistui yksinomaan bolševismia vastaan, eikä sen avulla pyritty asettamaan muita osapuolia tapahtuneen tosiasian eteen Karjalan kysymyksessä.³¹ Myös Aunuksen retkeläiset, ehdottaessaan yhteistoimintaa Petroskoita lähestyville Maynardin joukoille, saivat kuulla sen olevan mahdollista vain ja ainoastaan jälkimmäisten ehdoilla.³²

Tilanne oli siis se, etteivät suomalaiset ja liittoutuneiden joukot suinkaan olleet Itä-Karjalassa toteuttamassa yhtenäistä bolševismin vastaista suunnitelmaa hyvässä yhteisymmärryksessä, vaikka suomalaisten puheistakin olisi voinut näin päätellä, vaan pikemminkin toimivat aivan vastakkaisin päämäärin. Bolševikkien näkökulmasta katsoen ero luultavasti näytti pienemmältä ja oli tuskin kummallista, mikäli sillä taholla kytkettiin toisiinsa länsivaltojen Suomen itsenäisyydelle toukokuun alussa antama tunnustus ja »yhteinen» esiintyminen Karjalassa.³³

Huhtikuun 14. päivänä lähetti neuvostohallitus Suomelle radioitse kaksi noottia, joista toisessa puhuttiin havaittavissa olevista Suomen sodanvalmisteluista; joukkojen keskittämisestä sekä Karjalan rajalle että Vieroon. Nootin mukaan Suomen lehdistö puhui avoimesti hyökkäysvalmis-

²⁸ Vrt. Polvinen 1971 s. 160, Jääskeläinen 1961 s. 219—220. Vrt. m. Otšerki istorii Karlii t. II, Petrozavodsk 1964 s. 100—107.

²⁹ Polvinen 1971 s. 173—75, Holodkovski 2. s. 82; Hovi 1980 s. 158—59.

³⁰ Polvinen 1971 s. 166.

³¹ Ks. viite 29 ja esim. J.-P. Pietiäinen: Rudolf Holsti Lehtimies, tiedemies, poliitikko 1881—1919, Espoo 1986 s. 373—74.

³² Polvinen 1971 s. 166—67.

³³ Vrt. Holodkovski 2. s. 81.; DVP t. 2., s. 169—71.

teluista ja maassa autettiin vastavallankumouksellisia, jotka valmistautuivat uusiin, epäilemättä häviöön tuomittuihin yrityksiin vallitsevaa järjestelmää vastaan. Neuvostohallitus korosti jälleen tunnustaneensa aina Suomen itsenäisyyden ja ilmaisi ihmetyksensä siitä, mitkä syyt saattoivat aiheuttaa sen, että Suomi kannatti »Venäjän hallituksen» vastaisia ryhmittymiä. Nootissa viitattiin myös neuvostohallituksen valmiuteen normalisoida suhteet Suomeen ja tarjottiin keskustelujen aloittamista asiasta.³⁴ Toisessa samana päivänä lähetetyssä nootissa protestoitiiin tunkeutumisista rajan yli Karjalan ja Aunuksen suunnilla ja »toivottiin» Suomen hallituksen tekevän lopun tällaisista aggressiivisista toimista ja pidättäytyvän teoista, jotka eivät olisi sopusoinnussa Suomen taloudellisen komitean välityksellä helmikuussa antamien rauhaarakastavien vakuutusten kanssa. Neuvostohallitus puolestaan oli entiseen tapaan rauhaarakastavalla kannalla.³⁵

Pari päivää myöhemmin Tšitšerin lähetti radioitse »Ententen työtätekeville» osoitetun nootin, jonka sävy huomattavasti poikkesi Suomen hallitukselle suunnattujen noottien siloitellusta kielestä. Siinä kehoitettiin vastaanottajia painostamaan hallituksiaan ja estämään näitä tukahduttamasta Venäjän »kansanvallankumousta». Siinä mainittiin em. hallitusten kannatuksen tekevän mahdolliseksi sen, että Suomessa piti valtaa »kaikkein äärimmäisistä sotapuoluetta edustavista taantumuksellisista koostuva joukkio, joka, oli hukuttanut Suomen vereen ja vastasi barbaarisilla repressioilla kaikkiin yrityksiin järjestää kansanliikettä Suomen työtätekevien joukkojen keskuudessa». Kaikkein »villeimpien sotaseikkailijoiden, äärimmäisimpien taantumuksellisten ja verenhimoisimpien riistäjien valta Puolassa, Romaniassa ja Suomessa »teki mahdolliseksi» lähettää näiden maiden orjuutettuja työläisiä ja talonpoikia . . . ja niiden kera myös saksalaisten vastavallankumouksellisten joukkoja, Venäjän vallankumousta vastaan».³⁶

Suomen hallitus ei välittänyt vastata neuvostonoottiin, jossa vihjaitiin suhteiden normalisoinnin mahdollisuuteen. Tällaisen politiikan menestymismahdollisuudet olisivat epäilemättä olleet maassa tuiki vähäiset, eikä neuvostohallituksenkaan piirissä liene järin vakavasti uskottu aloitteen tehoon tässä vaiheessa.³⁷

Huhtikuun 27. päivä Tšitšerin lähetti Suomelle uuden nootin, jossa jälleen kerran korostettiin neuvostohallituksen kantaa Suomen itsenäis-

³⁴ DVP II s. 124—26; Izv. 15. 4. 1919.

³⁵ DVP II s. 126—27; Izv. 15. 4. 1919.

³⁶ DVP II s. 135—40; Izv. 23. 4. 1919.

³⁷ Vrt. Polvinen 1971 s. 165, Holodkovski 2. s. 75.

syyteen nähden. Nyt kuitenkin »säännölliset suomalaiset joukot» olivat ylittäneet rajan Aunuksen alueella, selvänä tarkoituksenaan tunkeutua Petroskoihin johtavalle rautatielle ja eristää pohjoisesta tunkevia Ententen joukkoja vastaan taistelevat neuvostojoukot. Nootin mukaan eivät englantilaiset radiolähetykset jättäneet epäilystä siitä, että suomalaisten- ja Ententen joukkojen operaatiot olivat »orgaanisessa yhteydessä» keskenään. Tämä isku, jonka Suomen hallitus halusi antaa Venäjän neuvostohallitukselle, kohdistui itse asiassa yhtä suurella määrin Venäjän kuin Suomenkin kansanjoukkoja vastaan. Hyökkäämään pakotetut suomalaiset eivät vuodattaneet vertaan suinkaan oman maansa puolesta, jota Venäjä ei mitenkään uhannut, vaan Ententen imperialistien etujen puolesta, jotka olivat tämän provosoimattoman hyökkäyksen todellisia alkuunpanijoita. Samat imperialistit lähettivät Romanian kansaa Ukrainan ja Unkarin vapautta vastaan ja yrittivät pitää Puolassa vallassa äärimmäisintä taantumusta. Venäjä säilytti kuitenkin rauhaarakastavan asenteensa kaikkiin muihin kansoihin, myös Suomen kansaan nähden, jonka kanssa se ei halunnut mitään konfliktia ja jota se piti niinkään hyökkäävien imperialistien uhrina.

Käännettyään näin puheen »nykyisestä Suomen hallituksesta» »kansaan» Tšitšerin toi lopuksi julki vakuuttuneisuutensa siitä, että Suomen kansan joukot ottaisivat tehtäväkseen lopettaa aiheettoman hyökkäyksen neuvostotasavaltaa vastaan ja siitä, että pian tulisi aika, jolloin työkansan tahdosta kaikki konfliktit Venäjän ja Suomen välillä lopetettaisiin.³⁸

Lehdistö antoi Suomen ja Ententen suhteista ja Aunuksen retkestä josakin määrin vivahteikkaamman kuvan, kuin noottien siloiteltu dogmaattisuus, eikä Suomessa vallitseva komentokaan näyttänyt kaikissa kirjoituksissa niin johdonmukaisen synkältä kuin Ententen työtätekevien oli annettu ymmärtää.

Izvestija sai tiedot Suomen eduskuntavaalien tuloksista maaliskuun puolivälissä. Sen analyysin mukaan sopuillijaelementit olivat päässeet voitolle ja vastustivat Mannerheimin Venäjää kohtaan aggressiivista politiikkaa, jota länsivallat taas vaativat tehostamaan kieltäytyen tunnustamasta Mannerheimin hallitusta. Suomen tärkeimmän teollisuudenalan, puuja paperiteollisuuden markkinat sijaitsivat Venäjällä, mutta kauppaa ei voitu aloittaa, koska paperin antaminen Venäjälle välttämättä johtaisi vallankumouksellisen agitaation kasvuun. Mannerheim oli nykytilanteessa

³⁸ DVP II s. 143—45; Izv. 29. 4. 1919. Vastaava näkemys myös Izv. pääk. Otšerednyj vopros 30. 4. 1919 (Ju. St.).

Skyllan ja Kahrybdiin välissä Tantaloksen tuskissa. Referoidun Yrjö Sirolan arvion mukaan tilanne tulisi muuttumaan siten, että sopuiliijaelementtien illuusiot häviäisivät, mutta aikataulua oli vaikea sanoa.³⁹ Levottomuutta Suomessa näytti ilmenevänkin; paitsi työväen liikehdintää ja vaatimuksia amnestiasta, kansalaissodan lopettamisesta (!) ja 8-tuntin päivästä,⁴⁰ voitiin havaita myös kahinoita suomalaisen ja ruotsalaisen talonpoikaiston välillä ja, mikä merkittävää, suomalaisten ja englantilaisten välillä. Uutinen, jonka mukaan englantilaiset olivat ampuneet Mustajoen asemalla suuren määrän suomalaisia, jotka olivat kieltäytyneet lähtemästä Arkangelin rintamalle, sai asian näyttämään siltä, kuin Suomi olisi ollut englantilaisten miehittämä.⁴¹ Izvestijan kommentaattori pitikin asiaa tärkeänä oireena siitä, että jotakin uutta oli syntymässä »mus-tassa Suomessa».⁴²

Vaikka sosiaalidemokraatteja ei suinkaan kiitetty, oli heidänkin toiminnallaan lehtitietojen valossa bolševikkien kannalta selvästi myönteinen merkitys. Lehtiä tarkoin seuraava saattoi sitä paitsi itse tutustua sosiaalidemokraattien välikysymyksen sanamuotoonkin.⁴³

Maaliskuussa tiedotettiin Suomen virallisesti ilmoittaneen voivansa antaa taistelussa bolševikkeja vastaan apua, ehdolla, että sen täysi riippumattomuus tunnustettaisiin; kysymyksessä näytti olevan Suomen pyrkimys tinkiä hintaansa.⁴⁴ Toukokuun lopulla kerrottiin Suomen pääministerin kuitenkin vakuuttaneen, ettei Suomella ollut mitään hyökkäysaikeita yleensä, eikä hallituksella mitään tekemistä Aunuksen retken kanssa.⁴⁵ Tuossa vaiheessa puheenvuoro tuskin kuitenkaan kuulosti kovin uskottavalta muiden uutisten tiedottaessa Englannin laivaston ja Rodzjankon joukkojen hyökkäyksistä ja Suomen uhkaavasta asenteesta.⁴⁶

Itä-Karjalan tapahtumat antoivat aiheen pohtia Suomen mahdollisia valloitusaikeita ja niiden luonnetta. V. Vorovski, joka edellisenä vuon-

³⁹ Izv. 15. 3. 1919 Krah politiki Mannergejma.

⁴⁰ Izv. 2. 4. 1919 Oživilenije političeskoj dejatelnosti. Artikkelin mukaan 8-tuntinen työpäivä toteutuikin eräillä aloilla.

⁴¹ Izv. 5. 4. V. Finljandii; 6. 4. V. Finljandii, Anglijskaja kolonija. Rabotšije ne javlja-jutsja.

⁴² Izv. 10. 4. Prosvet nad Finljandijej (A.S.). Ks. M. Petrogr. pravda 20. 2. alak. Tšto proishodit teper v Finljandii? (I. Sirola)

⁴³ Izv. 15. 4. 1919 Rossija i Finljandija. Aunuksen retkestä ks. m. pääk. 4. 5. 19 Žrebij brosen; Kto ne belyj, tot krasnyj 14. 5. 1919.

⁴⁴ Izv. 13. 4. 1919 Finljandskije plany. Lähteenä oli Echo de Paris.

⁴⁵ Izv. 20. 5. 1919 Finskij premjer o ruskko-finskih otnošenijah. Artikkelissa viitattiin Castrénin Chicago Daily Newsille antamaan haastatteluun.

⁴⁶ Izv. 20. 5. 1919 Finljandija i Rossija; 20. 5. 1919 Imperialistitseskij zagovor protiv Rossii, 21. 5. 1919 Pomoštš Petrogradu.

na oli Berliinin rauhanneuvotteluissa joutunut torjumaan suomalaisten Itä-Karjalaan kohdistuvia pyyteitä, kirjoitti Pravdassa 10. 5. jälkiartikkelin »Suomen imperialismista». Hän totesi Suomen hallituksen vastanneen sosiaalidemokraattien välikysymykseen, ettei Suomella ollut imperialistisia aikeita. Vorovskinkaan mielestä ei Suomen imperialismista tie-teellisessä mielessä, tietynä kapitalismin muotona, voinut puhua. Eräänlaista »korvikeimperialismia» se kyllä sen sijaan edusti. Suomen päämäärä, Itä-Karjalan ja Kuollan valtaus kävi ilmi Hj. Procopén 2. 8. 1918 Deutsche Politik-lehdessä julkaisemasta artikkelista, jota Suomessa tosin väitettiin yksityiseksi, mutta jossa kirjoittaja itse asiassa löppötteli hallituksensa kätkeyt suunnitelmat. Mitä hyvää Suomi sitten oli Venäjälle tehnyt saadakseen tuon valtavan alueen, kysyi Vorovski sarkastisesti. Sehän oli vain ryöstänyt siltä miljoonaomaisuudet ja ampunut satoja Venäjän alamaisia, joiden ainoa rikos oli heidän puolustuskyyvyyttömyytensä. Vakava suhtautuminen moisiin vaatimuksiin merkitsisi mitä suurinta itsekkunnioituksen puutetta, päätteli kirjoittaja.⁴⁷

Venäläiset lehdet eivät tosiaan tunteneet aktiivista kiinnostusta rajanmuutoksiin Suomen suunnalla. Vapaus sen sijaan pohdiskeli Suomessa levinnyttä »Fennia irredenta»-liikettä ja katsoi, että vallankumouksellisten oli tutustuttava asiaan, sillä »se lieene esillä varmasti». Venäläiset toverit eivät voineet kaikkiin kysymyksiin perehtyä kielellistenkään seikkojen takia. Kun »lahtarivalta» olisi Suomessa kukistettu, poistuisivat keinotekoiset rajat Venäjän ja Suomen kansojen väliltä ja Suomen ja Itä-Karjalan välillä alkaisi »paljon hedelmällisempi yhteistoiminta, kuin näiden seutujen asukkaat ovat voineet uskoakaan, eikä silloin venäläisellä työväenluokallakaan ole mitään tuota vastaan».⁴⁸

Vapauden kirjoittaja uskoi myös, ettei neuvostovallalla ollut luonnollisestikaan mitään Inkerin kulttuuriautonomiamia vastaan, »kun se kulkee käsi kädessä Suomen työväenluokan suurten harrastusten ja pyrkimysten kanssa». Neuvostovallalla tuskin oli mitään sitäkään vastaan, että Inkeri ja Työläis-Suomi olisivat sivistyksellisessä yhteistyössä ja että suomalainen vaikutus leviäisi Inkerin työtätekeviin kerroksiin. Silloin rakennettaisiin se silta, joka toisi yhteen Inkerin ja Suomen.⁴⁹

Itä-Karjalalle englantilaisten toimesta kaavailtua asemaa Vapaus taas arvioi alusmaan kohtaloksi. Sen näkemyksen mukaan Vienalle aiottiin

⁴⁷ Pravda 10. 5. 1919 Finljandskij imperialism (V. Vorovski). 8. 5. lehti myös julkaisi etusivulla kartan, johon oli kuvattu Suomi ja merkitty viivoituksella alueita Itä-Karjalasta ja Kuollasta. Jostakin syystä ei kuvaan kuitenkaan liittynyt Suomea käsittelevää kirjoitusta.

⁴⁸ Vapaus 7. 3. 1919 »Fennia irredenta»-liike Suomessa (Toveri). 10. 3. 1919 Itä-Karjala, Suomen imperialistien päämäärä (Toveri).

⁴⁹ Vapaus 24. 3. 1919 inkeriläiset nuorukaiset harhateillä (Inkeriläinen proletaari).

antaa sisäinen autonomia, mutta jättää se englantilaisen yliherruuden alaiseksi. Kirjoittajan mukaan asia kuitenkin ratkeaisi siten, että Suomessa tapahtuisi vallankumous, liittolaiset karkotettaisiin Karjalasta ja se joutuisi paikallisen työväenluokan omaan hallintoon. Tässä vaiheessa ratkaistaisiin kysymys Karjalan itsenäisyydestä, Suomen suhteista siihen ja yhteistyöstä Neuvosto-Suomen ja Neuvosto-Karjalan välillä ja luotaisiin »kommunistinen Suur-Suomi».⁵⁰

Merkillinen poikkeama tästä Suur-Suomi-ajattelusta on havaittavissa toukokuun alussa, jolloin parissa Vapauden artikkelissa korostettiin, ettei Aunus kuulunut Suomeen, joskin tämä tapahtui sellaisten dialektisten pohdintojen kautta, että Aunukselle jäi avoimeksi mahdollisuus liittyä tulevaan neuvosto-Suomeen. Toisen kirjoittajan mukaan kuului Neuvosto-Venäjän elinehtoihin, ettei siltä riistetty Aunusta, jossa oli puhdasta venäjänkielistä väestöä ja siihen liittyvää suurimmaksi osaksi venäjää osaavaa karjalaista väestöä, »joten todellisuudessa Aunuksen väestön enemmistö on ei-suomalaista aineistoa kieleltään». Sen lisäksi väestön suuri enemmistö oli työtätekevää luokkaa, joten mitkään siteet eivät liittäneet sitä »rosvo-Suomeen». Aunus ei kuulunut Suomelle vaan »työtätekevien luokkien Neuvosto-Karjalalle» joka tulisi itse järjestämään asiansa Venäjän sosialistisen neuvostotasavallan myötävaikutuksella.⁵¹ Nähtävästi aunukselainen kirjoittaja kertoi, että seudulla oli vuoden 1907 väestönlaskun mukaan 60 % karjalaisia ja loput venäläisiä. Suomalaisia ei juuri ollut. Useat karjalaiset olivat sitä paitsi venäjäntaitoisia. Aunus kuului siten aunukselaisille, eikä siellä ollut suomalaisilla mitään tekemistä.⁵²

Uusi korostus Aunuksen asiassa selittyyne siitä, että oli ajankohtaista tehdä mahdollisimman selvä pesäero niihin, jotka nyt olivat Aunuksen suunnalla puuhaamassa väärän väristä Suur-Suomea.⁵³

Suomalaisten menestys Aunuksessa ei kestänyt kauan. Jo 12. 5. Aunuksen kaupunki vallattiin heiltä takaisin; venäläisten puolella taisteli nyt mm. huomattava määrä suomalaisia punaisia. Taistelut Aunuksessa muistuttivat sissisotaa ja olivat luonteeltaan mm. sikäli raakoja, ettei vankien ottamista harrastettu. Neuvostohallituksen nootissa Suomen hallitukselle

⁵⁰ Vapaus 5. 4. 1919 Karjala Englannin alusmaana (Toveri).

⁵¹ Vapaus 3. 5. pääk. Aunuksen taistelut (Toveri).

⁵² Vapaus 8. 5. 1919 Aunus kuuluu meille (Aunukselainen).

⁵³ Kirjoittelun sävyn muuttumisen saneli tietenkin alueen joutuminen vaaravyöhykkeeseen. Vielä tammikuussa Vapauden kirjoittaja oli tyytynyt päivittelemaan aunukselaisten täydellistä poliittista ja sivistyksellistä pimeyttä ja myöntänyt, ettei alueella ollut puutetta tyytymättömyyden syistä ja että väestö oli altista »humpuukille ja provokatsioonille» (Vapaus 17. 1. 1919 Aunuksesta, Kulkija).

9. 5. puututtiin tähän puoleen, puhuen Suomesta Venäjälle tunkeutuneiden »venäläisten ja suomalaisten valkokaartilaisten» suorittamista »ennenkuulumattomista petomaisuuksista». Tunkeutujien joukossa mainittiin luotettavien tietojen mukaan olevan myös säännöllisiä suomalaisia joukkoja. Nootin mukaan oli Aunuksessa ammuttu pienimmänkin epäilyksen ja tyhjäänpäiväisimpien ilmiantojen vuoksi ihmisiä, säästämättä enempää vanhuksia kuin lapsiakaan. Mm. Aunuksen sairaalassa kerrottiin ammutun 27 henkeä. Äkkihyökkäyksessä rajapitäjiin pääsiäisjuhlan aikana oli ammuttu 200 henkeä, mukana kokonaisia perhekuntia. Tyytymättä harjoittamaan julmia vainoja omien työläistensä keskuudessa oli Suomen hallitus siis levittänyt julmuuksiaan naapurikansan työläisten ja talonpoikien keskuuteen. Sen hallitus puolestaan oli useaan otteeseen vakuuttanut rauhaarakastavista pyrkimyksistään Suomen kansaan nähden. Mitä energisimmin protestoiden neuvostohallitus vaati heti lopettamaan tällaiset toimet, joita sen vakaumuksen mukaan paheksuivat yhtä syvästi myös Suomen työläiset ja talonpojat ja koko maailman työtätekevät joukot.⁵⁴

Vapauden arvion mukaan Venäjän nootin sävy oli rohkaiseva ja se ilmaisi vakuuttuneisuutensa siitä, että kun koltšakilaiset lyötäisiin idässä ja lahtarit saisivat selkäänsä Aunuksessa, ei tarvitsisi enää lähettellä nootteja, vaan suomalaiset työläiset ja talonpojat tuntisivat itsensä kylilin vahvoiksi voidakseen panna esteen lahtarien röyhkeydelle.⁵⁵ SKP:n KK:n Aunuksen retken johdosta julkaisemassa vetoomuksessa selitettiin sotilaiden vuoron nyt tulleen. Suojeluskunnissa oli rehellisten ihmisten erottauduttava lahtareista ja lyötävä ne. »Selvät teurastajahullut oli tuhottava ja epäselvillä olevilta riisuttava aseet».⁵⁶

Aunuksen vapaajoukon etenemisen muututtua perääntymiseksi, siihen kohdistuva mielenkiinto tyrehtyi. Toukokuun alun jälkeen kysymys suomalaisten mahdollisesta Pietarin-retkestä nousi jälleen hälyttävästi esille ja jätti Aunuksen kokonaan varjoonsa.⁵⁷ Aunuksen retki oli joka tapauksessa konkreettinen osoitus suomalaisten »imperialistisista» ruokahaluista ja uusi muistutus heidän poikkeuksellisesta julmuudestaan, lahtariluonteestaan.

⁵⁴ DVP II s. 161—62, Izv. 11. 5. 1919.

⁵⁵ Vapaus 15. 5. 1919 pääk. Venäjän neuvostohallituksen uudet nootit Suomelle (Toveri).

⁵⁶ Vapaus 17. 5. 19 Alas herrojen sota! (Suomalaisen kommunistisen puolueen keskuskomitea 14. 5. 1919).

⁵⁷ Aunuksen retkeä koskevaa mm. Petrogr. Pravda 23. 5., 6. 6., 29. 6. (Vitele).

c) Suomi ja Pietari: suomalainen näkökulma

Mannerheimin mielenkiinto ei rajoittunut Itä-Karjalaan, vaan kohdistui nimenomaan Pietariin, jossa myös jotkut »Venäjän auttamiseen» nuivemminkin suhtautuvat aktivistit näkivät mahdollisuuden myös Karjalan kysymyksen ratkaisuun. Tämä edellytti kuitenkin liittoutuneiden ja nimenomaan Englannin suopeutta. Asiaa pyrittiin valmistelemaan niin Helsingissä kuin Pariisissa ja Lontoossakin. Huhtikuun lopulla antoi vt. ulkoministeri Ehrnrooth Pariisissa oleville edustajille ohjeet yrittää saada Entente ja valkoiset venäläiset kiinnostumaan *Suomen toimin* tapahtuvasta Pietarin valloituksesta. Tähän liittyen liittoutuneiden huoleksi olisi jäänyt retken taloudellinen turvaaminen ja Pietarin elintarvikehuolto. Suomella olisi ollut lisäksi maksettava 500 miljoonaa frangia. Itä-Karjala kuului niinkään Suomen saataviin.¹

Ranskalaiset eivät puolestaan olleet asiaa vastaan, mutta korostivat välttämättömyyttä saada aikaan yhteisymmärrys valkoisten venäläisten kanssa. Englanti, jonka apulaisulkoministerille Rudolf Holsti esitti Suomen tarjouksen huhtikuun lopussa, suhtautui asiaan jyrkän kielteisesti. Samoin kävi tarjouksen, jonka Mannerheim toukokuun lopulla esitti brittiläisen sotilasvaltuuskunnan johtajalle, kenraali Goughille: suomalaisen yksin tekemää hyökkäystä pidettiin brittien taholla mitä suurimmassa määrin epätoivottavana.² Brittien kielteinen kanta ei kuitenkaan ollut yksiselitteinen sikäli, että sotaministeri Winston Churchill oli omasta puolestaan aggressiivisen politiikan kannalla ja vastaavanlaisia näkemyksiä esitti myös arvovaltainen The Times.³ Virallisen Englannin kielteinen asenne Suomen voimin toteutettavaa Pietarin retkeä kohtaan ei riittänyt masentamaan Mannerheimiä, joka arvioi retken onnistuessaan herättävän liittoutuneissa tyytyväisyyttä.⁴ Aktivistien »Järjestön» avainasemissa olevien miesten myötävaikutuksella alettiin suorittaa retken vaatimia valmisteluja. Toukokuun lopulla pidetyissä salaisissa neuvotteluissa suunniteltiin mm. käytettäväksi sabotaasia Venäjän laivastoa vastaan aktivistien asiamiesten toimesta Pietariin hyökättäessä, osittain tämän toimeenpano olisi ilmeisesti kuulunut perääntyvien bolševikkien riveissä toi-

¹ Vrt. Polvinen 1971 s. 186—87. Mannerheim oli tiedustellut brittien suhtautumista asiaan jo edellisen vuoden lopulla, vastausta saamatta. Vrt. E. Lyytinen: Finland in British Politics in the First World War. Suom. tiedekat. toim. sarja B nide 207, Helsinki 1980 s. 192.

² Polvinen -71, s. 188—92, Holodkovski 2. s. 92—93.

³ Polvinen 1971 s. 192.

⁴ Ks. Polvinen 1971 s. 199—200.

⁵ Ahti -84 s. 183—87; Ahti -87 s. 150.

miville agenteille. Kesäkuun alussa kehoitettiin asiamiehiä aloittamaan propagandatyö Pietarin retken hyväksi eri puolilla maata. Samaan aikaan tapahtui rajalla, Rajajoella ja Jäppilässä aseellisia välikohtauksia ja Inon linnoitus tulitti Kronstadtia ja venäläisiä laivoja. Suojeluskuntia esitettiin saatettavaksi valmiustilaan vallankumouksen varalta ja yksitoista rajapitäjää julistettiin sotatilaan.⁶

Sotilaallinen tilanne oli neuvostohallituksen kannalta muuttunut uhkaavammaksi myös sikäli, että Rodzjankon joukot olivat toukokuun puolimaissa aloittaneet hyökkäyksensä Virosta Venäjän varsinaiselle alueelle ja menestyneet varsin hyvin. Suomeen oli samoihin aikoihin saapunut edellä mainittu Goughin johtama sotilasvaltuuskunta ja kesäkuun alussa, juuri samaan aikaan rajaselkkausten kanssa ilmestyi Koivistolle englantilainen, amiraali Cowanin johtama eskaaderi. Tilanne huononi bolševikkien kannalta katsoen edelleen, kun Denikinin joukot valtasivat kesäkuun lopulla Tsaritsynin. Valopilkkuja sotilaallisessa mielessä olivat kesäkuussa Aunuksen retkeläisille tuotettu vakava tappio Viteleessä 27. 6. ja hieman aiemmin alkanut menestyksellinen vastaisku Pietarin rintamalla sekä Koltšakia vastaan idässä. Tilanteeseen sisältyviä vaaroja korostivat kuitenkin Pietarissa paljastunut salaliitto ja vehkeilyt, jotka johtivat Krasnaja Gorkan linnoituksen antautumiseen ja joutumiseen hetkeksi valkoisille kesäkuun puolivälissä.⁷

Suomalaisin voimin toteutetun Pietarin-retken alkaminen oli ilmeisesti lähellä kesäkuun alussa (5.—7. 6. 1919). Aktivisteilla oli »omia miehiä» tärkeimmissä avainasemissa: suojeluskunnissa, yleisesikunnassa (päällikkö H. Ignatius) ja ulkoministeriössä (vt. ulkoministeri Ehrnrooth); tietenkin myös valtionhoitaja Mannerheim oli asiassa mukana.⁸

Kesäkuun alkupäivinä ammuttiin Suomen puolelta tykistöllä Venäjän puoleista rannikkoa ja laivoja ja vallattiin vähäksi aikaa muuan rajakylä, mikä aiheutti neuvostohallituksen taholta syytteen suunnitelmallisesta ja tietoisesta hyökkäyksestä. Vastaukseksi vt. ulkoministeri Ehrnrooth lähetti »lajissaan ylittämättömäksi» mainitun nootin, jonka laatijana pidetään kenraali Ignatiusta ja jossa suoraan viitattiin mahdollisuuteen, että Suomi saattaa joutua aseellisesti »palauttamaan järkiinsä» provokaatioita harrastavan neuvostohallituksen.⁹ Samaan aikaan, 5. 6. lähetti »Järjestön» puuhamies, E. E. Kaila salakielisähkeen suojeluskuntien pii-

⁶ Ahti -84 s. 191—200; L. Hyvämäki: Aktivistit ja Pietarin retki HAik 3/1972 s. 198—200, Polvinen 1971 s. 195—98.

⁷ Vrt. esim. Polvinen 1971 s. 228—39.

⁸ Vrt. Ahti -84 ss. 141; Hyvämäki 1972 s. 189—90; Ahti -87 s. 149—61.

⁹ Vrt. Polvinen 1971 s. 198.

rissä toimiville asiamiehille, joka kaikessa dramaattisuudessaan kuului kielivirheineen: »Heti voimakkaita kirjoituksia sanomalehtiin, joissa vaaditaan pietariä sotaretki pietarih alkaa kohta ryssät eivät tule mukaan». Tieto sähköstä vuoti maalaisliittolaisille ja syntynyt skandaali aiheutti sen lähettäjän erottamisen. Tieto provokaatiosta tuli myös kesäkuun puolivälissä lehdistön kautta julkisuuteen.¹⁰

Suomen lehdistön reaktio selkkaukseen oli hämmästyntynyt, jopa säikähtänyt, joskin joukkoon mahtui myös »Keskuksen» tilaamia tiettyssä sävyssä kirjoitettuja artikkeleita.¹¹ Maakansa arvioi selkkauksen neuvostohallituksen syyksi, mutta ei uskonut tällä olevan voimia hyökkäyssotaan. Myös Helsingin sanomat ja HBL ihmettelivät, oliko neuvostohallituksella tosiaan halua hankkia itselleen lisää vaikeuksia. Suomalaisia punaisia uumoiltiin sen sijaan mahdollisiksi provokaation taustavoimiksi eri tahoilla.¹²

HBL arvioi, että sivistysmaiden oli ennemmin tai myöhemmin saneerattava neuvostovallan ruttopesä. Se oli kuitenkin »maailman herrojen», ei Suomen velvollisuus, joskin Suomelle epäilemättä kuuluisi asiassa oma osuutensa.¹³ Uusi Suomikaan ei liioin kannattanut Suomen sekaantumista yksin naapurin asioihin. Se ei kuitenkaan myöskään kannattanut passiivisuutta, sillä tulevaisuudessa saattaisi bolševismen kukistaminen käydä vaikeammaksi. Tulevaan Venäjään nähden avustustyö voisi tuoda reaalityökaluja Suomen aseman turvaamiseksi.¹⁴

Varauksellisesti »haukkamaisten» US:n ja HBL:n vastapoolina oli Suomen sosialidemokraatti, joka vaati ehdotonta puuttumattomuutta Venäjän asioihin ja uskoi selkkauksen merkitsevän sitä, että Suomi oli ryhtymässä sotaan. Tulevaan Suur-Venäjään piti SS:n mukaan hoitaa suhteet kuntoon harjoittamalla puuttumattomuuspolitiikkaa.¹⁵ Ehrnroothin jyhkeäsanainen nootti herätti Suomen lehdistössä yleistä närkästystä. SS:n mielestä se oli provokatorinen, Ilkka piti sitä »mielettömänä uhmailu-

¹⁰ Ahti -84 s. 186—91; Hyvämäki -72 s. 200—201 ja siinä main. läht. Mylly s. 97—98.

¹¹ Vrt. näistä Ahti -84 s. 191. Ahti 1987 s. 154—55.

¹² Maakansa 6. 6. 19 pääk. Sotako ovela?; HS 6. 6. 1919 pääk. Tapahtumat kaakkoisrajalalla; HBL pääk. 6. 6. 1919 Vad skall den närmaste framtiden medföra? US 5. 6. Itärajallamme taistellaan; Yleisesitys aiheesta Wessman -67 s. 87—115.

¹³ HBL pääk. 6. 6. 19, ks. m. 8. 6. 19 pääk. Krigshotet.

¹⁴ US pääk. 7. 6. 19 Suhteemme Venäjään, 11. 6. 19. Ulkopoliittikkamme kysymyksiä, 20. 6. 19. Tapahtumat kaakkoisrajalalla ja me 1, 21. 6. 19 osa 2. Vrt. m. Salokorpi 1988 ss. 292—93.

¹⁵ SS pääk. 6. 6. 19. Suuri ulkopoliittinen kysymyksemme 1., osa 2. 10. 6. 19. Kirjoittaja, Reinhold Sveto arvioi Venäjän todellisen voiman olevan talonpojissa ja perustavan kokouksen vielä mahdollisesti harkitsevan itsenäisyysasiaa, minkä vuoksi Suomelle oli pyrittävä hankkimaan kansainvälisesti taattu ikuinen neutraliteetti. Ks. m. pääk. 11. 6. 19 Salat julki! Vrt. Hyttiä -87 ss. 102—03.

na». Kun tieto provokaatiosta varmistui kesäkuun puolivälissä, vahvistui myös puuttumattomuuspolitiikkaa kannattava yleinen mielipide.¹⁶ Suomessa kesäkuun alun epäonnistunut provokaatio herätti sotaseikkailujen vastustajat, mutta ei lopettanut niiden puuhaajien toimeliaisuutta. Neuvosto-Venäjän puolella se ilmeisesti aiheutti myös säikähdyksen, jota ei edes Suomen rauhantahtoisten voimien esiintyminen kyennyt hälventämään.

d) Suomi ja Pietari neuvostolehdistä

Pietarissa koettiin helmikuun jälkeen seuraava suurempi sotapsykoosin purkaus toukokuun alussa. Toukokuun 2. päivänä neuvostohallitus oli saanut Pariisin radion välityksellä tiedon Suomen muka jättämästä ultimaatumista, jonka mukaan venäläisten oli »lopetettava hyökkäyksensä» Karjalassa tai Suomi julistaisi sodan.¹ Tämän johdosta Leninin johtama tasavallan puolustusneuvosto julisti Pietarin, Pietarin läänin sekä Aunuksen ja Tšerepovetsin läänit piiritystilaan. Nykyisen neuvostohistoriankirjoituksen mukaan Pietarin puolustusta johtava Zinovjev ja sotasiaien kansakomissaari Trotski puhuivat jo mahdollisesta Pietarin luovuttamisesta. Leninin kiukkuinen kirje toukokuun puolivälissä viittaa siihen, että Pietarissa oli valmisteltu, ilmeisesti toteutettukin tehtaiden evakuointia ja laivojen upotuksia.²

Suomi lähetti todellakin neuvostohallitukselle nootin 2. 5., siinä ei kuitenkaan puhuttu Karjalan tapahtumista eikä se ollut luonteeltaan varsinainen ultimaatum. Sen sijaan nootissa protestoitiiin Suomen väliaikaisen taloudellisen komitean jäsenten vangitsemisesta Pietarissa. Suomen hallitus vaati ko. jäsenten vapauttamisesta todistavia tietoja, jotka oli luovutettava suomalaisille 6. 5. klo 8 mennessä ja viittasi muussa tapauksessa mm. moniin Venäjän neuvostotasavallan Suomessa oleskeleviin kansalaisiin kohdistuviin vakaviin seurauksiin.³ Vastauksessaan Narkomindel hämmästeli Suomen nootin ikäänkuin konfliktinaihetta etsivää sävyä ja selitti, että ko. komitean jäsenistä vain yksi oli vangittu ja hänet-

¹⁶ Ilkka 12. 6. 19 pääk. Mieleöntä uhmilua; Hyytiä -87 s. 103; Ahti -87 s. 174—78; Wessman -67 s. 104—08.

¹ Ks. esim. Izv. 4. 5. 1919 pääk. Žrebij brošen (Ju. St.) Vse na zaštitu Peterburga! (Pietarin neuvoston julistus), Petrogr. pravda 4. 5. 19.

² Vrt. Istorija graždanskoj vojny v SSSR 1917—1922 t. IV, Moskva 1959 s. 152, 334; Iz istorii graždanskoj vojny II, Moskva 1961, puolustuskomitean sähke Zinovjevile 14. 5. 1919. Aktivistien suunnitelmat, Ahti 1987 s. 150.

Ks. m. Petrogradskaja pravda 3. 5. 1919 Postanovlenije Ispolnitelnogo komiteta Petrogradskogo Soveta.

kin oli vapautettu jo ennen nootin saapumista. Narkomindel muistutti vastauksessaan useiden Venäjän kansalaisten vangitsemisesta Suomessa vastoin lupauksia ja selitti, että ko. taloudellisen komitean jäsenten koskemattomuus tunnustettiin ajankohtana, jolloin Suomi ei vielä kieltänyt venäläisiltä oikeutta lähetystöön Suomessa. Juridisestikaan Suomen nootilla ei tämän mukaan ollut perusteita. Neuvostohallitus antaisi Suomen kansalaisten poistua maasta, mikäli Suomessa nyt oleskelevat Venäjän kansalaiset ja sveitsiläinen Fritz Platten saisivat puolestaan poistua Suomesta. Neuvostohallitus ilmoitti jatkavansa aiempaan tapaan rauhanomaista politiikkaa ja »toivoi», että Suomen hallituskin puolestaan lopettaisi sotilaalliset toimet, jotka oli ilmeisesti kohdistettu Venäjää vastaan ja joiden jatkaminen olisi vakava uhka rauhalle.⁴

Kysymys naapurimaan kansalaisten vapaasta poispääsystä oli todellinen ongelma Suomen ja Venäjän suhteissa. Plattenin osalta vapaus koitti toukokuun puolivälissä ja hänen kärsimyksistään Suomessa päästiin pian kertomaan Izvestijan palstoilla.⁵ Ongelma ei kuitenkaan kokonaisuudessaan ratkennut; itsensä Leninin mielestä ulkomaalaisia ei yleensä saanut päästää maasta ilman Ententen taholta saatua korvausta.⁶ Venäjällä olevat ulkomaalaiset olivat neuvostohallituksen harvoja valtteja, joita se ei halunnut päästää käsistään.

Kuten sanottu, luultiin aluksi Suomen esittäneen sotatoimien aloittamiseen tähtäävän ultimaatumin ja lehdistö kiirehti reagoimaan, asiaan vastaavalla tavalla. Pietarin neuvoston julistuksen mukaan ranskalaisen porvarien yllyttämät suomalaiset valkokaartilaiset aikoivat valloittaa Pietarin ja teurastaa pietarilaiset »työläiset ja työläisnaiset».⁷

Pravda arvioi pääkirjoituksessaan, että Suomen proletariaatin pyöve-

³ Nootti venäjäksi DVP II s. 154.

⁴ DVP II s. 153—54; Izv. 6. 5. 1919.

⁵ Izv. 18. 5. 1919 Mytarstva t. Plattena v. Finljandii. Plattenin vuoksi jätti Väinö Tanner pääministerille kysymyksen, johon tämä vastasi 20. 5. 1919 (edusk. pt. 1919 valtiop. s. 446—47). Aiemmin keväällä oli M. Litvinov ollut Suomessa pidätettynä, vrt. Izvestija 13. 2. 1919 V belogvardejskoj Finljandii.

⁶ Ks. Lenin PSS t. 50. 323; Lenin viittasi ko. sähkeessään siihen, että Suomi »selvästikin Ententen yllyttämänä» ei päästänyt maassa olevia venäläisiä palaamaan. Kyseessä olivat lännestä paluumatkalla olevat sotavangit, 380 henkeä. Ks. DVP II s. 162—63 (Izv. 11. 5. 1919). Tanskan punaiselle ristille 10. 5. 19 lähetettävässä kirjeessä Narkomindelin edustaja Litvinov ilmoitti suostumuksesta eräisiin Suomen vaatimuksiin. (DVP II s. 163—65). Kesäkuun alussa Narkomindel ilmoitti luopuvansa Tanskan punaisen ristin palveluksista vankiasioissa, saatuaan todisteita sen vankien keskuudessa harjoittamasta »neuvostovastaisesta» propagandasta (DVP II s. 191).

⁷ Ks. esim. Vapaus 5. 5. 19. Kaikki Pietaria puolustamaan (Pietarin neuvoston julistus), sama Petrogr. pravda 4. 5. 19 Vse na zaštitu Peterburga! (Peterburg-muotoa käytettiin rinnan »Petrogradin kanssa useita vuosia vallankumouksen jälkeen, kukaties protestina keisarikunnan v. 1914 suorittamalle ksenofobiselle venäläistämiselle).

lit olivat jättäneet ultimaatumin, mihin kaikkein tyydyttävien vastaus olisi Viipurin ja Helsingin valtaus, neuvostovalloituksen julistaminen siellä ja suomalaisten valkokaartilaisien armoton tuhoaminen. Nyt oltiin saavuttu ratkaisevien taistelujen jylhään vaiheeseen, jossa tilannetta muuttivat sekä neuvostohallituksen ultimaatumi Romanian Bessarabian tyhjentämisestä, että ko. Suomen ultimaatumi. Kirjoittaja näki kaiken takana suurvaltojen painostuksen ja arveli jo totuttuun tapaan, että suomalaisten yritys heittää joukkioitaan Pietaria vastaan voisi aiheuttaa sen, että he menettäisivät valtansa Helsingissä.⁸

Vaikka tieto suomalaisten ultimaatumista osoittautuikin perättömäksi, ei se tarkoittanut sitä, että Suomen hallitus olisi luopunut Pietariin kohdistuvista hankkeistaan, huomautti Izvestijan pääkirjoittaja.⁹ Poikkeustila jatkui yhä ja sodanvaaran todellisuudesta saatiin yhä uusia todistuksia. Toukokuun 13. päivänä alkoi Virosta käsin Rodzjankon hyökkäys, jota englantilaiset laivat tukivat, ja muutamaa päivää myöhemmin Inon patterit tulittivat venäläisiä kohteita. Tässä tilanteessa lähetettiin Moskovasta Stalin tehostamaan Pietarin puolustusta. Keskuskomitea korosti 21. 5. 19 Pietarin rintaman merkityksen kasvaneen jyrkästi ja kääntyi kaikkien puolue- ja ay-elinten puoleen voimien mobilisoinniseksi Pietaria puolustamaan.¹⁰

Vaarallisessa tilanteessa Zinovjev esitti Leninille myös rauhantarjouksen ja riippumattomuuden tunnustuksen esittämistä Suomelle ja reuna-
valtioille. Vallitsevassa tilanteessa Lenin ei kuitenkaan ollut tähän suostuvainen vaan arveli sitä pidettävän heikkouden osoituksena.¹¹

Inon välikohtaus ja siihen liittyvät tapahtumat olivat sinänsä hälyttäviä. Välikohtauksesta seurasi Suomen hallituksen 19. 5. päivätty nootti, jossa protestoitui sitä, että venäläiset olivat Krasnaja Gorkasta käsin tulittaneet ilman mitään aihetta Suomen rannikkoja. Tämä ja muut samantapaiset seikat todistivat näköjään venäläisten yrityksestä saada aikaan selkauksia Suomen kanssa. Suomen hallitus protestoi tämän johdosta »mitä kategorisimmin» ja kiinnitti neuvostohallituksen huomiota tuollaisten toimien aiheuttamiin sängen vakaviin seuraamuksiin ilmoittaen Suomen hallituksen olevan pakotettu ryhtymään kaikkiin välttämättömiin toimiin maan alueen koskemattomuuden turvaamiseksi.¹²

⁸ Pravda pääk. 4. 5. 1919 Poslednije usilija, sekä jälkiart. Udar v spinu; Nootti Romanian DVP II s. 148—51. Ks. m. Petrogr. pravda 3. 5. 19 Petrograd v opasnosti!

⁹ Izv. 4. 5. 1919 pääk. Žrebij brošen (Ju. St.).

¹⁰ Vrt. Polvinen 1971 s. 224—26; Iz istorii graždanskoj vojny II s. 321.

¹¹ Vrt. Polvinen 1971 s. 227.

¹² Vrt. DVP II s. 171; Izv. 21. 5. 19.

Neuvostohallitus puolestaan lausui niinkään »mitä energisimmän protestinsa» Suomen jatkuvien rajanloukkausten johdosta ja selitti valheellisten syytösten tarkoituksena olevan vain edesauttaa Venäjälle suuntautuvaa hyökkäystä. Neuvostohallituksen version mukaan suomalaiset olivat tulittaneet Suomenlahden etelärannikolla sijaitsevaa Krasnaja Gorkaa sekä venäläisiä laivoja ja lisäksi suorittaneet maihinnousuja tai niiden yrityksiä. Venäläiset taas olivat toimineet vain itsepuolustukseksi.

Neuvostohallitus kertoi hyvin tietävänsä Suomen hallituksen olevan vain ase ententevaltojen kädessä. Provokaatiot eivät kuitenkaan kantaisi hedelmää, sillä neuvostohallitus puolustaisi aluettaan ja jatkaisi samaan aikaan rauhaarakastavaa politiikkaansa Suomen suhteen. Neuvostohallitus ilmaisi lopuksi vakuuttuneisuutensa siitä, etteivät Suomen työtätekevät joukot sallisi kauan käyttää itseään Ententen imperialistisen politiikan sokeina välikappaleina ja lopettaisivat pian Suomen nykyisen hallituksen sotaiset toimet.¹³

Lehdistö liitti niinkään Suomen toimet Ententen politiikkaan. Izvestija totesi Englannin laivaston ilmaantuneen Suomeen ja Timesin kerrottiin suorastaan ilmoittaneen suomalaisten joukkojen liikkumisen »Pietariin johtavilla teillä» olevan rengas liittoutuneiden yhteisessä Venäjän-ohjelmassa. Narkomindelin lehdistöosaston tiedotuksen mukaan Amerikan radiossa käytiin hyökkäystä Pietariin mainostavaa kampanjaa. Wilsonin väitettiin pitävän Koltšakia liian taantumuksellisena ja luottavan asken tunnustettuun Suomeen Venäjän kysymyksen ratkaisemisessa.¹⁴

Izvestijan pääkirjoitus tiesi myös kertoa Englannin hallituksen edustajan ilmoittaneen ettei se voinut taata sitä etteikö se lähiaikoina hyökkäisi Pietariin yhdessä suomalaisten vastavallankumouksellisten kanssa. Myös erällä toisella kirjoittajalla oli käsitys, että Suomenlahden etelärannalla olisi ollut toiminnassa myös suomalaisia joukkoja, joita englantilaiset tukivat.¹⁵

Pietarin puoluejohtajana Zinovjevin puheenvuorolla oli erityistä painoa kaupungin asioista puhuttaessa. Hänen kirjoittamassaan Izvestijan pääkirjoituksessa kerrottiin Ranskan radion tietojen mukaan Suomessa kootun 50 000:n miehen armeijan, joka aikoi englantilaisen eskaaderin tukemana hyökätä Pietariin. Ranskalaiset ilmoittivat kuitenkin liian aikaisin toiveensa toteutuneina. Suomen valkokaartilainen hallitus hor-

¹³ DVP II s. 169—71; Izv. 21. 5. 1919.

¹⁴ Izv. 20. 5. 1919 Imperialistitšeskij zagovor protiv Rossii (ot bjuro petšati NKID 19. 5.), Finljandija i Rossija, Finskij premjer o ruskko-finskih otnošenijah.

¹⁵ Izv. pääk. 21. 5. 1919 Pomoštš Petrogradu (V. Keržentsev). Petrogradskaja pravda 21. 5. 19 pääk. Za krasnyj Piter. Vrt. Polvinen 1971 s. 228.

jui yhä päätöstä tekemättä. Suomen avomielisimmät porvaritkin tunnustivat sitä paitsi maan armeijassa olevan hyvinkin puolet punaisia. Liitoutuneet kiristivät Mannerheimia kuitenkin hyökkäämään. Bolševikit eivät sen sijaan Zinovjevin mukaan halunneet sotaa »edes Suomen nykyisen hallituksen kanssa». »Mannerheimin nootin» tarkoituksena oli ilmeisesti valmistella yleistä mielipidettä hyökkäykseen, mikä oli paljastettava. Venäläiset eivät halunneet julistaa Suomelle mitään sotaa, mutta kaikenlaisista hyökkäyksistä Pietariin saisi Suomen porvaristo maksaa ansionsa mukaan. Pietarin puolesta Zinovjev vetosi lopuksi koko Neuvosto-Venäjään ja Suomen työläisiin ja kehotti heitä täyttämään »pyhän velvollisuutensa».¹⁶

Pravdan kirjoittaja näki niinikään Englannin alahuoneen hälyttävien puheenvuorojen ja Mannerheimin sodanvalmistelujen väliset kytkennät. Hän kehotti kiirehtimään puolustusvalmisteluja päiväakkään, tuntiakaan hukkaamatta, »viimeinen, ratkaiseva taistelu» oli käsillä.¹⁷ Pravda julkaisi myös pääkirjoituksen paikalla paksulla painettuna keskuskomitean julistuksen Pietarin rintaman muuttumisesta ensisijaiseksi.¹⁸

Petrogradskaja Pravdan Bystrjanski kehotti 16. 5. kaikkia työläisiä lukemaan suomalaisen Katajan kirjan »Terror buržuazii v Finljandii», jotta he tietäisivät, millaista »kulttuuria», »vapautta» ja »sivistystä» vihollinen aikoi Pietariin tuoda.¹⁹

Venäläisten lehtien kirjoittelulla oli mitä selvimmin puolustuksellinen luonne ja jokunen viittaus Suomen porvaristoa uhkaaviin vaaroihin, kuten Zinovjevin artikkelissa, oli tulkittavissa pelkäksi uhkaukseksi vain käsitteitä kohtuuttomasti venyttäen. Tässä roolissa aktivistien »Keskus» artikkelia kuitenkin paremman puutteessa käytti.²⁰

Suomalaisten emigranttien kirjoittelu oli toisentyyppistä kuin venäläisen lehdistön ja sisälsi konkreettisempia kehotuksia. Jo 7. 5. kehotti Vapaus

¹⁶ Izv. pääk. 22. 5. 1919 Petrograd pod ugrozoi (G. Zinovjev). Izv. 25. 5. 19 myös uutinen G. Schaumanin kysymyksestä eduskunnassa (Zapros o pohode na Petrograd). Uutinen oli tullut nopeasti, 24. 5. Valkeasaaren kautta.

¹⁷ Pravda pääk. 18. 5. 1919 Pohod na Petrograd (Il. Vardin).

¹⁸ Pravda 22. 5. 1919 pääk. (paksulla) Na zaščitu Petrograda (TsK RKP).

¹⁹ Petrogradskaja pravda 16. 5. 1919 Tšto nas ždjo v slutšaje pobedy finskoj beloju gvardii (V. Bystrjanski). Ks. m. 18. 5. 1919 pilakuva Mannerheimin predpolagajet a . . . proletariat raspolagajet (Pietarista työntyvät pistimet uhkaavat Mannerheimia, joka yrittää niellä kaupunkia).

²⁰ »Keskuksen» tiedonanto 132 (16. 6. 19). Kirjoittaja katsoi, ettei ollut ihme, mikäli suomalaisten sanomalehtien kärsivällisyys vähitellen loppui, kun bolševikkilehdet agiteerasivat hyökkäystä Suomeen, konkreettisena esimerkkinä Izvestijan kirjoitus 22. 5. Tiedonannon mukaan yleinen mielipide oli Pietarin-retken puolella ja valmis kestämään sotaretken rasitukset (esimerkkinä Salmetar-lehden artikkeli 6. 6. 19). Ajankohta sattuu yksiiin Rajaselkkausten ja Kailan artikkelipyyntöjen kanssa. Vrt. Ahti 1987 s. 154—55.

Suomen armeijan sotilaita ottamaan vallan omiin käsiinsä ja selitti sotilaiden »omien sotilasvallankumouksellisten komiteoiden» olevan upseerivaltaa ylempänä.²¹ Näitä komiteoita kuitenkin ilmeisesti oli vain kirjoittajan mielikuvituksessa. SKP:n KK:n kehoitus, joka julkaistiin 17. 5. oli yhtä siekailematon.²² Inon välikohtaukseen liittyvässä kirjoituksessa selitettiin Suomen työtätekevää kansaa nyt ajettavan Pietarin retkelle imperialismin ja tsaarinvallan puolesta. Tämän johdosta nostettiin esille selkeät ja ytimekkäät tunnukset: »Ei epäilystä enää! Hetki on lyönyt. Ylös sotaseikkailijoita vastaan! Maahan tsaarin Mannerheim. Veljesliittoon Viron, Venäjän ja Karjalan sekä koko maailman työtätekevien kansojen kanssa! Eläköön vapauttava vallankumous! Suomi punaiseksi!»²³

Vapauden ja SKP:n linjana oli tietenkin klassillinen yritys muuttaa sota kansalaissodaksi. Suomalaiset punaiset itse asiassa kävivätkin sotaa koko ajan, suurimman joukon toimiessa Itä-Karjalassa. Vapauden vetoomusten oletettiin tulevan myös vastapuolen luettavaksi ja erinäisissä kirjoituksissa pyrittiin vaikuttamaan suomalaisten sotilaiden eri ryhmiin, erityisesti jääkäriin, joihin vetosivat punaisella puolella taistelevat jääkäripataljoona 27:n kasvatit. Jääkäreillä oli nyt mahdollisuutensa muuttaa heihin kohdistuva työtätekevien luokkien viha suosioksi. Erityisesti työläisjääkäreitä kehoitettiin työhön ja toimeen Suomen neuvostotasavallan perustamiseksi Unkarin heimokansan esimerkin mukaan.²⁴

Kuten aiemmin on todettu, aktivistien valmistelut suomalaisin voimin Pietariin tehtävää hyökkäystä varten saavuttivat kulminaatiopisteensä kesäkuun alussa, jolloin tapahtui useita rajavälikohtauksia. Narkomindel protestoi 5. 6. radioitse annetulla nootillaan, jossa kerrottiin tykistövälikohtausten lisäksi mm. suomalaisten ylittäneen rajan Valkeasaarella ja vallanneen joksikin aikaa rajan takana olevan kylän. Nootin mukaan neuvostohallitus kannatti rauhanomaisia suhteita, kun taas Suomen hallitus suoritti suunnitelmallista ja tietoista hyökkäystä ja otti siten päällelleen vastuun vuodatetusta verestä koko maailman edessä. Nootissa katsottiin Suomen hyökänneen imperialistisen ententevaltojen tahdosta ja tekevän valheellisia protesteja kuten ennenkin. Neuvosto-Venäjä vetosi nyt Suomen työtätekevään kansaan, jonka Suomen hallitus oli vastoin sen tahtoa vetänyt järjettömään seikkailuun.²⁵

²¹ Vapaus 7. 5. pääk. Suomalaiset sotilaat (Jääkäri-sotilas). Tämä kirjoitus sinänsä näyttää liittyneen Aunuksen retkeen.

²² Vapaus 17. 5. 19. Alas herrojen sota! (SKP:n KK 14. 5. 1919).

²³ Vapaus 23. 5. 1919 pääk. Vieraan asialle sotaan?

²⁴ Vapaus 5. 6. 1919. Ovatko jääkärit valkoisten verihurtta vieläkin? (27:nneen jääkäripataljoonan jääkäri). Ks. m. Vapaus 6. 6. 19. Erään jääkärin papereista (Punainen jääkäri) sekä edellä viite 21. Vapauden leviämisestä Suomeen ks. s. 157, 164.

²⁵ DVP II s. 186—87; Izv. 6. 6. 1919.

Suomen vt. ulkoministeri Ehrnroothin vastausnootti, jonka oli laatinut kenraali Ignatius, käytti — kuten on mainittu — poikkeuksellisen kovaa kieltä, siinä selitettiin kyllästytyn keskusteluihin neuvostohallituksen kanssa »jonka periaatteena näyttää olevan syödä annettu sanansa». Suomen hallitus ilmoitti venäläisille, että »suomalaisten kärsivällisyys saattaa loppua ja että Suomen hallitus katsoo olevansa oikeutettu ryhtymään ilman edelläkäypää ilmoitusta tarpeellisiin toimenpiteisiin Venäjän neuvostohallituksen saattamiseksi järkiinsä».²⁶

Nootti ei tietenkään ollut tulkittavissa muuten kuin uhkaukseksi, mille antoi lisäpontta Kannaksen rajapitäjien julistaminen sotatilaan. Samaan aikaan Stalin raportoi hälyttävästä kehityksestä Pietarin eteläpuolisella rintamalla ja vaati lisäjoukkoja. Keskuskomitea päätti heti julistaa Pietarin ensisijaiseksi kaikkiiin muihin rintamiin verrattuna ja määräsi sinne lisävoimia bolševikkien niukoista reserveista.²⁷

Neuvostohallituksen vastauksessa luonnehdittiin Suomen noottia »hurjaksi» ja »vailla kaikkein alkeellisintakin kohteliaisuutta olevaksi» itse Neuvosto-Venäjän järjestelmää vastaan kohdistuvaksi vuodatukseksi; sellainen oli luonnollista »omien työläistensä veren tahraamalle hallitukselle» ja se osoitti täysin selvästi, että Suomen hallitus oli lopullisesti heittänyt arpansa Ententen imperialismiin ja yleismaailmallisen vastavallankumouksen hyväksi. Se ponnisteli kätkeäkseen totuuden Suomen työtätekeviltä joukoilta, jotka eivät halunneet tykinruuaksi ententen taistelussa työläisten ja talonpoikien valtaa vastaan. Suomalaiset joukot hyökkäsivät sekä Aunuksessa että Suomenlahden eteläpuolella ja rajalla olevat valkokaartilaiset suorittivat jatkuvasti vihamielisiä tekoja yrittäen provosoida Neuvosto-Venäjää konfliktiin. Uusin provokaatio oli tapahtunut Retukylässä 7. 6. Suomalaiset valittivat ettei Suomen kansalaisia laskettu palaamaan, mutta viivyttivät itse Suomen kautta palaavia venäläisiä. Venäläiset olivat valmiit sallimaan suomalaisten paluun, kunhan sotilaallinen tilanne sen salli. Kuitenkin; huomioonottaen Suomen hallituksen uhkauksen kaikkien haluamiensa keinojen käyttämisestä Neuvosto-Venäjää vastaan, tämä puolestaan katsoi olevansa pakotettu ilmoittamaan vastavuoroisesti olevansa vapaa käyttämään kaikkia keinoja, jotka voivat tehdä tyhjiksi Suomen aggressiiviset aikeet.²⁸

²⁶ Vrt. Polvinen 1971 s. 198—99.

²⁷ Emt. s. 226.

²⁸ DVP II s. 192—93; Izv. 13. 6. 1919. Nootin Suomessa synnyttämä kohu tuli pian neuvostolehdenkin tietoon. 20. 6. Izvestija (Blestjaštšeje odinotšestvo) kertoi, ettei koko hallitus ollut tarkastanut Ehrnroothin noottia ja että maalaisliiton lehdet vastustivat kriisin kärjistämistä. Mobilisointihuhujen kerrottiin olevan perättömiä.

Tilanne koettiin siis vakavana, eikä aggressiivisuutta puuttunut kumankaan osapuolen puheenvuoroista. Vaikutelmaa sodanuhan ajankoh-
taisuudesta myös Suomen puoleisella rajalla lisäsi venäläisten torpedo-
veneiden hyökkäys Koivistonsalmessa oleskelevaa brittiläistä eskaaderia
vastaan 9. 6. Viikon päivät myöhemmin upotti puolestaan Terijoelta läh-
tenyt englantilainen moottoritorpedovenelaivue venäläisen aluksen.²⁹

Pravda teki pääkirjoituksessaan »Kääpiöpyöveli» selvät johtopäätökset
Ehrnroothin nootista ja tapahtumista rajalla.

Sen mielestä asiassa ei ollut enää mitään epäilystä. Mannerheim ym.
olivat päättäneet toimia siekailematta. »Suomen hallituksen heittiöt, mar-
salkka Fochin ruoskan ajamina», lähtivät nyt kaikin voimin Pietaria koh-
ti. Viipurin läänistä oli 11 pitäjää määrätty sotatilaan, muka Neuvosto-
Venäjän hyökkäyksen varalta ja suurista sotavalmisteluista kerrottiin.
Tilanteen vakavuudesta todisti, että »jopa sosiaalidemokraatit, nuo Bi-
lealin aasit», protestoivat; tietenkin vain »legaalisin» keinoin. Ostettu-
jen porvarillisten lehtimiesten joukkiot yrittivät osoittaa Neuvosto-
Venäjän hyökkääväksi osapuoleksi. Oli luonteenomaista, että neuvos-
tovalta oli antanut Suomelle itsenäisyyden, mutta sen porvaristo piti kui-
tenkin parempana mennä Suomen kuristajien, tsaarin kenraalien mukaan:
Mannerheimin, Judenitšin ja Koltšakin. Proletariaatin valta oli sille tu-
hat kertaa vihattavampi kuin mustinkaan tsaarin kenraali. Muuten ei toki
voinut ollakaan, sillä vallankumouksen tukahduttamisen jälkeen Suomen
hallitus saattoi kestää vain kaikkein militaristisimman repression ja ul-
komaisen imperialismien pistinten avulla. Suomen hallitus, joka oli syn-
tynyt keisari Wilhelmin verisen miekan avulla, oli »inhottava kääpiöpyö-
veli, joka oli ketjuilla sidottu voittaneen Ententen imperialismiin». Tämä
pyöveli lähetti nyt koko joukon ryöväreitä Venäjän pääkaupunkiin. Ul-
komaisten valkokaartilaisten voimat olivat valikoituja »porvarisnulikoita,
siniverisiä, urheilijoita». Ne tulivat Englannista, Ranskasta, Amerikas-
ta, Tanskasta, Ruotsista ja Norjasta. Aiemmin ne olivat metsästäneet
lehtokurppia tai tiikereitä, sitten »asianharrastuksesta» olivat monet tal-
tuttaneet siirtomaavillejä. Nyt tämä »barbaaris-kapitalistinen joukkio»
oli tullut metsästämään venäläisiä työläisiä. Kysymyksessä oli »suora-
nainen, hampaisiin asti aseistettu luokkavihollinen». Tilanne oli vaka-
va, sillä neuvostovaltaa painostettiin kaikkialla; vain idässä Koltšak oli
tappiolla. Juuri tällä hetkellä oli kääpiöpyöveli syöksymässä Pietarin
kimppuun. Tässä tilanteessa tarvittiin valppautta, petturuus oli kitket-
tävä ja vakoilijat tuhottava armottomasti.³⁰

²⁹ Vrt. Polvinen 1971 s. 230—31.

³⁰ Pravda 14. 6. 1919 pääk. Karlik-palatš.

Puhe valppauden tarpeesta ei ollut vain tavanomaista liturgiaa. Seu-raavana yönä haravoi Tšeka Pietaria ja ympäristöä n. 20 000 hengen voi-min toimeenpannan aseiden takavarikointia ja pidätyksiä. Toimenpiteelle antoivat taustaa Krasnaja Gorkan kapina ja siihen liittyneen laajemman-kin salaliiton paljastuminen Pietarissa.³¹ Kysymys »oman» väestön luo-tettavuudesta olikin tässä kansalaissodassa keskeinen. Jo teoreettiselta kannalta arvioidenkin täytyi olettaa, että hyvin huomattava osa pietari-laisista vastusti neuvostohallituksen ylläpitämää diktatuuria. Kansalais-sodan menetelmiin kuului myös panttivankien käyttäminen. Näin tehtiin rintamalla olevien puna-armeijalaisten kohdalla³² ja näin tehtiin myös Inkerinmaalla Suomeen asevelvollisuutta paenneiden perheiden kohdalla. Tämä toukokuussa kärjistynyt ongelma loi alueelle uuden kiista-kysymyksen ja johti ennen pitkää paikalliseen aseelliseen konfliktiin.³³

Analysoidessaan Pravdassa »Valkoisen Suomen sotaa vallankumous-ta vastaan» Yrjö Sirola totesi Lontoon ja Pariisin lehdistön kirjoittavan Suomen »valtavasta merkityksestä» taistelussa bolševismia vastaan. Huo-mattavaa kuitenkin oli, ettei Suomen lehdistö tähän saakka ollut tehnyt avointa agitaatiota hyökkäyssodan puolesta. Tämä merkitsi sitä, ettei asia ollut maassa suosittu. Aunuksen retken tappio ei nostattanut mieliä ja jotkut vapaaehtoisasastotkin oli hajotettu »kelvottomina» tai jopa ju-listettu »punaisiksi». Sirola arvioi vain koululaisten uskovan Suur-Suomi-puheita, joille liittoutuneet eivät antaneet mitään kannatusta. Oli päin-vastoin yhä selvempää, että sotaa Aunuksessa käytiin Venäjän vallan-kumousta vastaan, eikä sellainen herättänyt kansassa mitään innostus-ta. Vieläkin epäsuosituampi olisi hyökkäys Pietariin. Näissä oloissa ai-noana syynä sodan julistamiselle voitaisiin käyttää »maan puolustamis-ta», minkä vuoksi lehdistö juuri uhkasi bolševikkien hyökkäyksellä. Suo-men porvaristo puolestaan tiesi, mitä merkitsi riippuvaisuus imperialis-tisista liittoutuneista; nämä sanelivat Suomelle raskaita kaupallisia ja ta-loudellisia ehtoja. Mm. Ranska halusi myydä maahan alkoholia. Punai-nen vaara maassa kasvoi ja hyökkäys Pietariin oli toteutettavissa vain äärimmäisen terrorin oloissa. »Demokraattinen» eduskunta ei ollut kyen-nyt antamaan työläisille mitään ja ainoa ratkaisu ongelmiin olisi kom-

³¹ Vrt. Polvinen 1971 s. 231—39 sekä edellä s. 137—38.

³² Vrt. esim. Izv. 25. 5. 1919, jossa kerrottiin sotaoikeuden tuominneen 7. Jaroslavlin prikaatin valkoisten puolelle menneet lainsuojattomiksi ja heidän vaimonsa ja lapsensa pant-tivankeina yli 18-vuotiaat vankilaan ja lapset kasvatuslaitokseen, omaisuus takavarikoi-tiin.

³³ Vrt. Polvinen 1971 s. 238—41.

munismi ja taisteluun käyminen. Suomen sota vallankumousta vastaan voisi johtaa vain vallankumoukseen arvioi Sirola.³⁴

Vapaus suhtautui kriittiseen tilanteeseen omalla suorasukaisella tavallaan. Se kehotti kumoukseen, jonka kautta Suomen sosialistinen neuvostovalta pystytettäisiin. Suomen työtätekevien talonpoikien, työläisten, tilattomien, sotilaiden, jääkärien ja vallankumousupseerien oli taruttava lujin kourin maansa asioihin.³⁵

SKP:n Sotilasjärjestön julistus puolestaan selitti, että englantilaisten hallitsemasta Suomesta tulisi Egyptin, Kanadan ja Etelä-Afrikan kaltainen Englannin siirtomaa. Yleinen sotilaallinen tilanne oli nyt kuitenkin suotuisa kun hyökkäys Pietaria vastaan oli muuttunut »suureksi pako-retteksi» ja »lahtarit» saivat selkäänsä Aunuksessa. Nyt oli Suomen vallankumouksellisten ainesten aika nousta ja iskeä. Rajan takana olevat kommunistiset punakaartilaiset olisivat asiassa mukana. Oli perustettava Suomen sosialistinen neuvostotasavalta ja viimeinkin liitettävä suomensukuisten kansojen työtätekevät kerrokset lähemmin toisiinsa. Taistelujen hetket olivat käsillä ja vallankumoukselliset aseet oli käännettävä lahtarivaltaa vastaan; »sodan sytyttäneet» sortuisivat sytyttämiinsä liekkeihin.³⁶ Pari päivää myöhemmin SKP:n KK nimitti Suomen hallituksen rajavälikohtausten johdosta esittämiä syytöksiä »kataliksi valheiksi» ja selitti, ettei Neuvosto-Venäjän sotaväkeä kertaakaan ollut hyökännyt Suomen puolelle. Venäläisiä rajavartijoita oli kielletty ampumasta Suomen puolella olevia vartiosotilaita — »suojeluskuntalahtareita» oli sen sijaan täytynyt ampua ja tultaisiin vastaisuudessaakin ampumaan. Jo tavanomaiseen tapaan SKP kehotti: »lahtarihallituksen kehottaessa hyökkäämään . . . nousee ja lyökää maahan lahtarihallituksenne upseereineen ja suojeluskuntalahtareineen. Te voitte sen tehdä ja se on teidän ehdoton velvollisuutenne».³⁷

Pelättyä hyökkäystä Suomesta ei tapahtunut. Sen sijaan lähetettiin rajalle kaikkien puolueiden edustajista koottu valtuuskunta tutkimaan, mitä rajavälikohtauksissa oikeastaan oli tapahtunut. Suomen lehtien tietoihin perustaen Pravda kommentoi pääkirjoituksessaan ironisesti ajatus-

³⁴ Pravda 18. 6. 1919 jälkiart. Vojna beloĵ Finljandii protiv revoljutsii (I. Sirola). Myös Petrogr. pravda 12. 6. 19.

³⁵ Vapaus 7. 6. 1919 pääk. 6. 6. 1919 pääk. Lahtarivihollinen hyökkää (Toveri) Ks. m. 6. 6. Kuin kohtalon kosto on punaisten isku (Feminini). Kirjoitus kehui, että kun yhden latvialaisen tarkk-ampujan sanottiin vastaavan kymmentä venäläistä, niin vastasi yksi suomalainen punikki kymmentä latvialaista (siis peräti 100 venäläistä TV).

³⁶ Vapaus 7. 6. 1919. Vallankumoukselliset sotilaat, työläiset ja talonpojat Suomessa (Suomalaisen kommunistisen puolueen Sotilasjärjestö).

³⁷ Vapaus 12. 6. 1919 Suomen lahtarihallituksen katalat valheet (SKP:n KK).

ta, että Pietari olisi pelastunut hyökkäykseltä osaksi sen tähden, ettei Koltšak hyväksynyt kaupungin miehittämistä suomalaisin joukoin.³⁸ Pravdan kirjoittaja totesi hieman myöhemmin kyllä »pikkuvarkaiden», Puolan, Suomen, Viron ym. huolestuneen siitä, että Koltšak tunnustettiin »ylimmäksi hallitsijaksi». Suomessa kuitenkin joka tapauksessa jo oli vallassa tsaarin kenraali Mannerheim ja sijaitsipa siellä saatujen tietojen mukaan Judenitšin armeijakuntakin. Rajalle matkustaneita kansanedustajia kirjoittaja vertasi aaseihin, joilla kenraalit aina olivat mielellään ratsastaneet.³⁹

Vapaus väitti rajavälikohtausten olleen valkoista provokaatiota, joka oli uudistunut kansanedustajavaltuuskunnan käydessä rajalla. Tällöin olivat »lahtarit» tulittaneet kuularuiskulla eduskunnan jäseniä.⁴⁰

Pietarin onnettomuuksiin kuului kiristynvä nälkä, joka kesällä 1919 johti mellakoihin ja lakkoihin. Nämä hoidettiin Tšekän avulla, joka myös tiedotti kysymyksen olleen provokaatiosta ja »leipää» vaatineilla olleen kotonaan herkkuja. Tunnustettu tosiasia oli, että mukana lakkoilussa oli myös ns. »kunnon kansalaisia», jotka olivat nälän vuoksi jääneet pois työstä.⁴¹

Saarron lopettamiseksi vedottiin kansainväliseen työväestöön ja sen myötätunnon herättämiseksi toimeenpantiin uudet Pietarin neuvoston vaalit, joissa oli myös puolueettomia ehdokkaita. Venäjän ammattiliittojen keskusneuvoston vetoomuksessa Ententen työläisille kehoitettiin autamaan Venäjän proletariaattia ja vetämään interventionistit lyhtypylväisiin.⁴² Kansainvälisen yleislakon julistamistakin yritettiin, tulosten jäädessä kurjiksi.⁴³

Pietarin puolesta tehdyssä propagandassa oli tärkeää voida osoittaa, että siellä ei pitänyt valtaa pieni ryhmittymä vastoin enemmistön tahtoa. Uudelleen valittu Pietarin neuvosto vetosi Englannin, Ranskan, Italian, Amerikan, Ruotsin, Suomen, Viron ja Siperian »työläisiin, sotilaisiin ja merimiehiin» ja selitti »tuhansien ja satojen tuhansien» osallistuneen neuvoston vaaleihin ja sen kokouksissa olleen 1 000 delegaattia yksimielisinä neuvostovallan kannalla. Suomen ja Viron työläisiä ja sotilaita pe-

³⁸ Pravda 21. 6. 1919 pääk. Koltšak -spasitel Peterburga. Koltšakista ja Suomesta ks. m. Petrogr. Pr. 19. 6. 19 Koltšak protiv Mannergejma ja 21. 6. Finljandskaja reaktsija i ruskaja kontrevoljutsija (V. Bystrjanski).

³⁹ Pravda 25. 6. 1919 jälkiart. Finljandija i Koltšak (N.B.).

⁴⁰ Vapaus 25. 6. 1919 Lahtariprovokatsioni kaikessa alastomuudessaan.

⁴¹ Vrt. esim. Vapaus 16. 7. 1919. Viime päivien tapahtumat Pietarissa.

⁴² Vrt. Pravda 9. 7. 1919 Vozzvanije k rabotšim stran soglašija (presidium Vser. Ts. Sov. Profsojuzov, M. Tomski ym.).

⁴³ Vrt. Pravda 30. 7. 1919 K rabotšim stran soglašija. Meždunarodnaja zabastovka sorvana — da zdravstvujet meždunarodnaja zabastovka!

tettiin väittämällä, että Neuvosto-Venäjä aikoi hyökätä ja valloittaa nämä alueet. Toveri Zinovjev oli Toimeenpanevan keskuskomitean kokouksessa Moskovassa ilmoittanut, että joukoille oli annettu käsky olla ylittämättä rajaa. Nyt Pietari kärsi nälkää, mikä oli läntisten hallitusten syytä. Työläisten oli noustava ja tehtävä rikoksista loppu.⁴⁴

Puhuessaan Pietarin puolustajille Zinovjev väitti puolestaan, ettei vihollisellakaan ollut elintarvikkeita eivätkä englantilaiset voineet sitä auttaa työläisten ja merimiesten ollessa neuvostovallan puolella. Suomen porvaristo ei kyennyt tekemään mitään koska suomalaiset sotilaat kieltäytyivät lähtemästä Pietaria vastaan. Kun Rodzjanko ja Balahovitš tuhoitaisiin, tilanne paranisi tässä mielessä yhä: Suomen valkoiset miettisivät kymmenen kertaa ennen kuin lähtisivät Pietaria vastaan.⁴⁵

Kokonaisuutena arvioiden neuvostolehdistöllä oli käytettävissään runsaasti aineistoa sen arvioidessa Suomen suhdetta mahdolliseen Pietaria vastaan tehtävään hyökkäykseen. Suomalainen yhteiskunta oli siinä määrin avoin, että jopa Mannerheimin ja aktivistien konspiraatiot vuotivat julkisuuteen ja sitä tietä ennen pitkää Neuvosto-Venäjälle. Erityisesti parlamenttipuheenvuorot niin Suomessa kuin Englannissa, samoin kuin tiedot valkoisten venäläisten ja suomalaisten keskinäisestä skismasta antoivat aineksia analyyseille, joissa lisäksi voitiin nojata paikallistuntemukseen, mitä edustivat erityisesti suomalaiset emigrantit ja tietenkin marxilaiseen teoriaan, jota ilman tuskin voitiin kuvitella varsinaista »tieteellistä» analyysia.

Käytettävissä olleen aineiston perusteella neuvostolehdistöllä oli kaikki syy uskoa sodanvaaran todellisuuteen. Itse asiassa näyttää siltä, että niiden oli tavattoman vaikeaa selittää, mikseivät taistelut Kannaksella itse asiassa jo alkaneet, kun kerran oletettiin Suomen olevan täysin riippuvainen Ententestä ja tämän puolestaan pitävän ehdottomana luokkatyöläisten uudenlaisen vallan kukistamista. Tältä pohjalta on kyllä helppo ymmärtää väärät hälytykset sodan syttymisestä.

SKP:n ja sitä lähellä olevan Vapaus-lehden mielenilmauksissa ja kehotuksissa näkyy vähemmän analyttisyyttä kuin yksiviivaista fanaattista halua käydä sanoista tekoihin. Ei ole syytä olettaa, että lukuisat suoran toiminnan kehotukset olisivat olleet pelkkää propagandaa ilman vakavaa tarkoitusta. Toisaalta kaikkia saatavilla olleita keinoja sodan aikaansaamiseksi ei käytetty: vaikka punaiset suomalaiset rajajoukot ammus-

⁴⁴ Izv 15. 7. 1919. Da zdravstvujet rabotšaja revoljutsija vo vsem mire (Peterburgskij Sovet novogo sostava).

⁴⁵ Vapaus 1. 7. 1919 Pietaria puolustaville punaisille sotajoukoille (Pietarin neuvoston puheenjohtaja G. Sinovjev).

kelivatkin suojeluskuntalaisia, ne tuskin ylittivät valtuuksiaan, joiden puitteissa sallittua oli vain tuleen vastaaminen, mutta ei esim. rajan ylittäminen.⁴⁶

Yrjö Sirolan analyysi tilanteesta Pravdassa oli selvästi Vapaus-lehden kirjoittelua tasokkaampi ja myös eri yleisölle suunnattu. Sirolan huomiot olivat usein teräviä, esim. Ententen asenteesta Suur-Suomipuuhiihin nähden, ilmeisestikään myös arvio Pietarin-retken suosiosta ei ollut kaukana totuudesta. Täysin ilmassa sen sijaan oli dogmaattinen näkemys länsivaltojen raskaasta sorrosta, mikä toisaalta oli analyysin kulmakiviä. Tässä paljastui emigranttiaseman vaara: jo lyhytaikainen poissaolo maasta oli irroittanut teoriasta kiinnostuneen henkilön konkreettisesta todellisuudesta.

e) Valkoisten »uusi kansallisuuspolitiikka» — uusi pohja interventiolle?

Heinä—elokuussa 1919 jännitys Pietarissa ei hellittänyt. Kansalaissodan painopiste tosin siirtyi Moskovan eteläpuolelle, jossa Denikin aloitti heinäkuun alussa etenemisensä Tsaritsynistä kohti Moskovaa.

Suomen ja Baltian suunnalla tapahtui koko ajan kehitystä, jonka merkitys Pietarin kohtalolle saattoi olla ratkaiseva. Kuten neuvostolehdistön taholta hieman aiemmin oli voitu arvioida, valkoisten venäläisten kansallisuuspolitiikka näytti takaavan sen, etteivät Suomi ja Viro antaisi näille apuaan Pietaria vastaan tehtävän sotaretken merkeissä. Suomen suunnalla joutui sitä paitsi kenraali Mannerheim syrjään politiikan näyttämöltä, ainakin virallisena henkilönä, hävittyään presidentinvaalit 25. 7. Samalla hän luopui myös puolustusvoimien ylipäällikkyydestä.¹ Toisaalta englantilaiset toimivat heinä—elokuussa verrattain vilkkaasti ja Englannin laivasto ja lentokoneet tekivät hyökkäyksiä mm. Kronstadtin ja Kannakselle Suomen aluetta tukikohtanaan käyttäen.² Merkittävä käänne näytti tapahtuvan myös valkoisten venäläisten kansallisuuspolitiikassa. Englannin sotilasedustajien mahtikäskyllä muodostettiin »luoteis-Venäjän hallitus», joka 14. 8. antamassaan julkilausumassa ilmoitti tun-

⁴⁶ Vrt. Polvinen 1971 s. 225—26. SKP:n KK ilmoitti, että venäläisiä (Venäjän puoleisia) rajavartijoita oli kielletty ampumasta Suomen puolella olevia VARTIOSOTILAITA. »Suojeluskuntalahtareita» sen sijaan oli »täytynyt ampua» ja tultaisiin vastakin ampumaan. (Vapaus 12. 6. 1919 Suomen lahtarihallituksen katalat valheet).

¹ Vrt. P. pr. 19. 6. 19 Koltšak protiv Mannergejma (V. Bystrjanski).

Etelärintamasta esim. G. A. Brinkley: The Volunteer army and Allied Intervention in South Russia 1917—1921, Univ. of Notre Dame Press 1966 s. 185—96.

² Vrt. Polvinen 1971 s. 252—53. G. Bennett: Cowan's War, London 1964, s. 105—36.

nustavansa Viron itsenäisyyden. »Hallituksen» sotaministeriksi nimitetty kenraali Judenitš ilmoitti ennen pitkää antaneensa omasta puolestaan tunnustuksen pakon edessä, joten se siis oli arvoton. Itse asiassa koko »hallituksen» perustaminen oli ennen kaikkea Churchillin »kovaa linjaa» noudattavan kenraali Goughin työtä. Gough lomautettiin pian ja ennen pitkää kävi ilmi, ettei valkoisten venäläisten asenne reunavaltioiden itsenäisyyteen ollut lainkaan muuttunut.³

»Suomalaisvaaran» hahmo neuvostonäkökulmasta muuttui kesällä ja syksyllä sikäli, että Aunuksen retkeläiset lyötiin lopullisesti — mikä toisaalta itse asiassa sisälsi vaaran vakinaisten suomalaisjoukkojen puuttumisesta peliin.⁴ Toisaalta tuli kesällä kuvaan mukaan uusi ryhmä, inkeriläiset, joiden päällikkönä toimi eversti Elfvingren ja jotka miehittivät Kannaksella sijaitsevan Kirjasalon kylän ja aiheuttivat päänvaivaa sekä bolševikeille että Suomen hallitukselle. Elfvingren oli saanut aseita Suomen hallitukselta, mutta toimi myöhemmin läheisessä yhteistyössä Judenitšin kanssa, herättäen näin pahennusta sekä Suomen hallituksessa, että aktivistipiireissä.⁵ 27. 7. 1919 inkeriläisjoukko jopa teki hyökkäyksen valloittaen pari pitäjää, minkä johdosta Suomen viranomaiset joksikin aikaa katkaisivat sen huoltokuljetukset. Valtioneuvostossa epäiltiin kyseessä olevan provokaation ja tarkoituksena olevan saada bolševikit hyökkäämään Suomeen, vaikkei näiden ajankohtaisiin mahdollisuuksiin tai haluunkaan liiemmin uskottukaan.⁶ Bolševikitaholla puolestaan tunnustettiin, ettei bolševismiin aate ollut saanut itse asiassa mitään jalansijaa inkeriläisten keskuudessa ja että nämä kaikkein parhaimmassa tapauksessa saattoivat suhtautua bolševikkivaltaan neutraalisti, asiain-tilan selitys piili siinä, etteivät he olleet kokeneet sen rakentavaa, vaan ainoastaan repivän vaikutuksen. Itse asiassa neuvostovaltaa ei ollut toteutettu Inkerissä (tarkoittaen Pohjois-Inkeriä), kuten huomattava toimihenkilö ja asiaan omakohtaisesti tutustunut V. I. Podvoiski joutui myöntämään syksyllä 1919.⁷

³ Vrt. Polvinen 1971 s. 248—52 sekä Obrazovanije Severo-zapadnogo pravitelstva, Gelsingfors 1920 s. 13—17.

⁴ Vrt. tästä Ahti -84 s. 214—29; Ahti 1987 s. 179.

⁵ Vrt. »Keskuksen» rap. 441 (27. 10. 19), 458 (31. 10. 19), 476 (7. 11.), 489 (13. 11.), 515 (21. 11. 19). Ahdin (-87 s. 200—04) mukaan Elfvingrenillä oli tässä vaiheessa ilmeisesti yhteyksiä »Järjestön» tavoitteiden kanssa.

⁶ Vrt. Polvinen 1971 s. 239—41; J. H. Vennolan muistiinp. 29. 7. 19, (Vennola 13).

⁷ Izv. 25. 11. 1919 N. I. Podvoiskin jälkiart. Podvoiski oli tuohon aikaan sotilasopetuksen ja TšON:in päällikkö, TšON (tšasti osobogo naznatšeniija) tarkoitti erikoisosastoja, jotka taistelivat vastavallankumousta vastaan ja jotka oli muodostettu kommunisteista. Artikkelin mukaan Kannaksella oli koko ajan pieniä kahakoita, väestö oli hyvin soitaista, rohkeaa ja läpikotaisin aseistettua. Podvoiskin mukaan neuvostovaltaa ei ollut, ei lehtiä, ei edes postilaatikoita. Tosiasiassa rajantakaisella vihollisella oli enemmän vaiku-

Suomen lehdistön Pietari-kirjoittelusta voidaan todeta HBL:n vastustuksen retkeä kohtaan vakiintuneen kesästä lähtien ja Uuden Suomen kirjoittelun puolestaan muuttuneen yhä selkeämmin interventiomieliseksi vaikka puolue torjuikin Mannerheimin houkutukset.⁸ Muut tärkeimpien puolueiden pää-äänenkannattajat olivatkin sitten retkeä vastaan. Toisaalta on hyvä muistaa, että tähän aikaan puolueiden maaseutulehdetkin saatiin ottaa sangen vakavasti.⁹ Niitä kommentoitiin neuvostotaholla huomattavan usein, mikä saattoi osaltaan johtua siitäkin, että suomalaiset lehdet — tai tiedot niiden sisältämisestä artikkeleista — saapuivat Neuvosto-Venäjälle epäsäännöllisesti, jopa satunnaisesti.

Uuden Suomen näkemystä Venäjän kysymyksessä heinäkuussa kuvaa kiintoisasti K. N. Rantakarin artikkeli *Suomi ja Venäjä* 9. 7. 1919. Kirjoittaja katsoi, että yhteiset edut itsenäisen Suomen ja uudestaan järjestetyn Venäjän välillä olivat löydettävissä »puhtaasti valtiolliskansainvälisessäkin merkityksessä». Venäjän valtakuntaan kytketty Suomi voisi muodostua Venäjälle ainaiseksi kiroukseksi, kuten Nikolai II:n aikana tapahtui. Sen itsenäisyys sen sijaan voisi olla molemmille osapuolille edullista. Vaikkei suomalaisiin missään muussa asiassa voitaisi luottaa, arvioi Rantakari, niin ainakin siinä suhteessa, että he tunsivat itsensä vähälukuisiksi kansaksi ja etteivät he sen vuoksi yrittäisikään laajentumispolitiikkaa naapurinsa kansallisen alueen kustannuksella. Alistetussa, kapinaa hautovassa Suomessa Venäjän olisi aina pidettävä joukkoja, itsenäisessä Suomessa ei. Jos Suomi olisi osa Venäjän valtakuntaa, olisi aina olemassa se vaara, että Venäjän joutuessa sotaan vihollinen hyökkäisi Suomen kautta Venäjää vastaan. Mutta jos Suomi olisi itsenäinen, ei tätä vaaraa olisi läheskään samassa määrässä. Itsenäisen maan puolueettomuuden rikkominen oli aina ollut vaarallinen yritys, kuten Belgian tapaus maailmansodassa oli osoittanut. Hyökkäys itsenäiseen, puolueettomaan Suomeen, olisipa se sitten tarkoitettu sen kautta Venäjääkin vastaan, saisi osakseen suomalaisten vastarinnan. Rantakarin mielestä oli sanomattakin selvää, ettei mitään luottamussuhdetta voisi syntyä Suomen ja sellai-

tusvaltaa kuin neuvostovalalla. Suomalaisille tiedotettiin venäläisten pienimmätkin liikkeet. Neuvostovalalla oli kuitenkin myös ystäviä, lausui Podvoiski lohduttavasti: suomalaisia sotilaita, jotka olivat ilmoittaneet, etteivät suostuisi hyökkäämään. Joukkojen epäluotettavuus olikin kirjoittajan mielestä todellinen syy siihen, ettei Suomi ollut auttanut Judenitšia.

⁸ Vrt. Wessman -67 s. 115, 89—93; Petrogr. pravda 3. 7. 19 Kontrrevojutsija i Petrograd (V. Bystrjanski).

⁹ Usein noteeratuista Viipurin lehdistä ks. Reijo Paksal: Viipurin lehdistö ja Suomen ulkopoliittikan idänkysymykset vuosina 1919—1922, laud. työ pol. historiassa, Turun yliopisto 1969. Viipurin suuret maakuntalehdet, Maakansa, Karjalan aamulehti, Kansan työ, jopa kokoomuksen Karjala olivat tekijän mukaan Pietarin retkeä vastaan (s. 122).

sen Venäjän välillä, joka perustuisi »nykyiseen bolševistiseen sekasortoon» ja sen nykyisten vallanpitäjien paikoilleen jäämiseen. Kirjoittaja arvioi Suomessa tunnettavan bolševikit paremmin kuin missään muualla Euroopassa.¹⁰

Edelläolevan perusteella voidaan todeta US:n esittäneen idänsuhteiden skenaarion, jossa vanhasuomalainen ajatus molemminpuolisesti edullisesta rinnakkaiselosta voitiin yhdistää vaikkapa interventioon. Sinänsä ei tunnu kummalliselta, ettei punnittaessa mahdollisuuksia tulevan Venäjän kiittolisuudesta tai epäkiittolisuudesta, ei kenenkään mielikuvitus venynyt olettamaan että tuleva *kiittollinen* Venäjä olisi bolševistinen. Tällaiseen mahdollisuuteen ei vedonnut Trotskikaan myöhemmin syksyllä esittäessään omasta puolestaan suomalaisille reaalipoliittisia syitä pidättyä hyökkäyksestä Pietariin.¹¹

Vuoden 1919 kesällä oli siis joka tapauksessa päteviä syitä pelätä suomalaisten sekaantumista Pietarin asioihin; Suomessakin oli laajaa epävarmuutta siitä, mitä maassa tässä suhteessa puuhattiin. Suurvaltojen asenteista ei liioin ollut Suomessakaan käytettävissä luotettavia tietoja paitsi sisäpiireissä. Asialle antoivat jälleen kerran ajankohtaista draamaatiikkaa kesällä tapahtuneet rajaloukkaukset Suomen puolelta, joissa kerrottiin mm. käytetyn lentokoneita. Heinäkuun 11. päivänä jätetyssä neuvostohallituksen radionootissa syytettiin Suomen hallitusta yrityksestä hyökätä Ententen käskystä ja yhdessä valkokenraalien kanssa Pietariin, mikä kuitenkin oli kariutunut pietarilaisten työläisjoukkojen uljaaseen vastarintaan. Suomen »nykyistä hallitusta» väitettiin Ententen agenteiksi ja katsottiin sen vimmastuneena Aunuksessa kokemastaan tappiosta päättäneen kostaa lähettämällä lentäjiä kylvämään kuolemaa Pietarin ja muiden alueiden rauhallisen väestön keskuuteen. Nootin mukaan oli 7. 7. kaksi viholliskonetta pommittanut rauhallisia asukkaita Grafskajan aseman luona, tosin aiheuttamatta uhreja. 10. 7. oli jälleen kaksi konetta heittänyt pommeja Siestarjoen suunnalla, minkä johdosta kaksi ihmistä oli haavoittunut. Neuvostohallitus piti tapahtunutta primitiivisenä barbariana ja vetosi Ententemaiden työläisjoukkoihin, joiden hallitukset olivat »näiden villien tekosten» todellisia suorittajia; se vetosi myös Suomen työläisjoukkoihin, joita sen nykyinen hallitus yritti vetää vastavallankumoukselliseen seikkailuun, myyden näiden edut Venäjän tsaristiselle vastavallankumoukselle, Suomen kansanjoukkojen ja heidän maansa vapauden pahimmille vihollisille. Neuvostohallitus vakuutti, etteivät mitkään

¹⁰ US 9. 7. 1919 K. N. Rantakari: Suomi ja Venäjä. Vrt. Salokorpi 1988 s. 287—94.

¹¹ Vrt. Petrogr. pr. 12. 7. 19; ks. m. 176.

provokaatiot saattaisi sitä enempää luopumaan vallankumouksen ja neuvostoalueen puolustamisesta kuin ryhtymään itselleen vieraisiin aggressiivisiin tekoihinkaan.¹²

Nootin päätöksellinen sävy ja sen erikoislaatuinen tapa puhutella useita vastaanottajia viittaa siihen, että diplomatian propagandistiseen puoleen pantiin tällä kertaa huomattavasti painoa. Sinänsä se olikin aina otettava huomioon, koska nootit julkaistiin lähes aina ainakin Izvestijassa, usein muissakin lehdissä.¹³ Jokseenkin samanlainen oli myös heinäkuun viimeisenä päivänä lähetetty neuvostonootti. Siinä syytettiin niinkään Suomea yrityksestä provosoida tiukasti puolustuksellista kantaa noudattavaa neuvostotasavaltaa. Suomen kansa oli tarkoitus vetää vasten tahtoaan sotaan, tsaarin kenraalien hyväksi, väitettiin. 30. 7. kerrottiin taas kuuden koneen pommittaneen Kronstadtia. Neuvostohallitus alleviivasi Suomen kansanjoukkojen ja kaikkien maiden kansanjoukkojen edessä, että aggressiiviset toimet olivat tapahtuneet pelkästään Suomen puolelta. Neuvostohallitus säilytti entisen asenteensa ja asetti toivonsa Suomen kansanjoukkoihin, jotka epäilemättä pystyisivät saattamaan järkiinsä »äärimmäisen militarismin ja hillittömän taantumuksen» voimat jotka pyrkivät »mielettömään sotaan, jota se ei tahdo, Suomen taantumuksen, Venäjän vastavallankumouksen ja imperialistisen oligarkian kansainvälisen tyrannian intressien hyväksi».¹⁴

Mikäli noottien kielestä saattaa päätellä, oli neuvostohallituksen asenne Suomen hallitukseen nähden kokenut pysyvän muutoksen sitten varhaiskevään. Suomen hallituksen kanssa tuskin enää keskusteltiin, siihen ei näköjään edes »asetettu toivoa». Kaksijakoinen diplomatia näytti kääntäneen nyt kasvonsa kokonaan »kansan» puoleen, odottamatta hallitukselta enää mitään hyvää. Nooteissa mainitut pommitukset aiheuttivat kaikesta päätellen vain vähäisiä vaurioita ja voidaan arvioida, että niille omistettu suuri huomio johtui pyrkimyksestä luoda lännen, mm. Suomen »työtätekevissä» ennakkomielipide siitä kuka olisi hyökkääjä ja missä tarkoituksessa, mikäli sota syttyisi. Doktrinäärinen usko marxilaisen selitysmallin pätevyyteen ja sen mukaisesti Ententen pahoihin aikeisiin ja myöskin ehdottomaan määräysvaltaan Suomessa tuodaan mahdollisimman selvästi esille.

Kääntyminen »kansan puoleen» ei tapahtunut vain nooteissa. Kysees-

¹² DVP II s. 206—08; Izv 13. 7. 1919; Petrogr. pravda 11. 7. Provokatsija finnov.

¹³ Nootit sitä paitsi tavallisesti välitettiin radioitse ja olivat itse asiassa pakostakin julkisia luonteeltaan. Ulkoasiain kansankomissaari Tšitšerin otti tämän seikan tarkoin huomioon. Vrt. Tšitšerinin kirje Trotskille 27. 10. 1919. The Trotsky Papers I s. 740—43.

¹⁴ DVP II s. 230—32; Izv. 2. 8. 1919.

sä oli laajamittainen propagandaoffensiivi, jota hoidettiin myös rajalla tapahtuvan erittäin laajan salakuljetuksen ja tiettyjen joukko-osastojen välisen veljeilyinkin kautta. Suojeluskuntain tiedustelukeskuksen (»Keskuksen») raportit viittaavat siihen, että propagandan menestys suomalaisten joukkojen keskuudessa oli varsin huomattava joskaan »punaisuus» ei ilmennyt aktiivisena toimintana.

»Keskuksen» raportit valittivat jo kesäkuussa esim. Terijoen rajavartiopataljoonan sotilaiden kuljettavan bolševistisia lentolehtisiä ja punaisten lähettien ylittävän ahkerasti rajaa.¹⁵ Heinäkuun alussa arvioitiin punainen kiihotus Rajamaalla sotaväen keskuudessa »ilmeiseksi ja sangen voimakkaaksi»; miehistö ei mm. kunnolla tervehtinyt päällystöä ja karkaamisia oli kuultu suunniteltavan. Venäläiset olivat huomanneet asian ja ilkkuivat sitä.¹⁶ Toisen raportin mukaan oli eräästä ruotsalaisesta pataljoonasta rajalle siirrettäessä karannut 10 %, pelätessään tulewansa lähetetyksi Pietaria vastaan. Keski-Suomen rykmentissä arvioitiin ainakin 3 000 miehen tehneen päätöksen olla tappelematta sodan syttyessä.¹⁷

Suomalaisen sotaväen vähäiset hyökkäyshalut eivät tietenkään jääneet vastapuolelta huomaamatta. Lehdet julkaisivat tietoja suomalaisen sotaväen punaisuudesta, jopa heidän kirjeitään puna-armeijalaisille.¹⁸ Trotskihan oli jo keväällä ilkkunut, ettei Mannerheimin muka ollut onnistunut koota manövereihin rajalle kuin pari komppaniaa suurisuuntaisista aikomuksistaan huolimatta.¹⁹ Mitä epäluotettavuuteen tuli, ei sitä toki ilmennyt vain Suomen puolella rajaa. Kuten Podvoiski hieman myöhemmin totesi, oli Venäjän puolinen inkeriläisväestö jokseenkin kauttaaltaan vihamielistä neuvostovallalle.

Kannaksella tilanne ilmeisesti siis oli sellainen, että rajamaan paikallinen väestö, joka molemmiin puolin oli suomenkielistä, oli oppositiossa paikallista valtaa vastaan, joka häiritsi sen tärkeää salakuljetuselinkeinoä. Suomen puolella tämä näkyi mm. siitä, ettei suojeluskuntia haluttu perustaa.²⁰ Rajan toisella puolen vastarinta olemassaolevaa hallitusta vastaan oli suorastaan aseellista, inkeriläisten pitäessä osittain hallussaan rajaseutua. Molemmiin puolin rajaa löytyi myös suomalaisia sotilaita, Venäjän puolella olivat kysymyksessä suomalaiset »punaiset» ja punaisuutta

¹⁵ »Keskuksen» raportit n:o 122 (10. 6. 1919).

¹⁶ »Keskuksen» raportti n:o 151 (5. 7. 1919).

¹⁷ »Keskuksen» raportti 157 (9. 7. 1919) ja 158 (12. 7. 1919).

¹⁸ Vrt. Petrogr. Pravda 11. 7. 19 Vse soglašny, krome odnogo (M. Haritonov), kirjoittajan tietojen mukaan punaisia oli Suomen armeijassa ainakin 70 %; 18. 7. 19 Po krasnomu frontu, artikkeli arvioi armeijan hajaantumisen jo alkaneen.

¹⁹ Vrt. s. 125.

²⁰ Vrt. »Keskuksen» raportti n:o 551 (4. 12. 1919) sekä Podvoiskista ed. s. 153—54. Ks. m. EK:n tilannekatsaus 27. 12. 19.

oli ainakin jossakin mielessä huomattavissa myös Suomen puolen vakinaisissa joukoissa. Kuvaavana voitaneen pitää, että sellainenkin asia kuin luotettavien rajavartiojoukkojen järjestäminen näyttää tuottaneen joltiaakin ongelmia kurinalaisuudellaan aina ylpeilleessä Suomessa.²¹

Kuten edellä on todettu, neuvostohallituksen kanta oli pysynyt johdonmukaisen defensiivisenä sitten edellisen vuodenvaihteen hetkellisen optimisminpurkauksen. Kun kesästä lähtien alkoi olla selviä tietoja rappeutumisilmiöistä Suomen armeijassa, oli periaatteessa mahdollista tulkita tilanne uudelleen ja harkita Suomessa aktiivista toimintaa, jolle tapahtumat rajalla antaisivat sytykkeen. Kuten aiemminkin, tällainen ratkaisu olisi ilmeisesti ollut nimenomaan suomalaisten emigranttien välitömissä intresseissä.

Mikäli tarkastellaan neuvostolehden kirjoittelua heinä—elokuussa 1919, voidaan todeta kiihtymystä nimenomaan Pietarin lehdissä mihin tietysti maantieteellinen läheisyyskin vaikutti; päälehdissä oltiin rauhalisempia. Pravdassa arvioi Stalin 8. 7. Rodzjanko-Balahovitš-Judenitšin rintaman heikoksi, koska se oli vailla selustaa.²² Izvestijassa pohdiskeli päätoimittaja Steklov bolševikkien kansallisuuspolitiikan ennennäkemättömtä jaloutta, mikä oli mm. ilmennyt itsenäisyyden myöntämisessä Suomelle. Työtätekevillä joukoilla oli oikeus päättää kuulumisestaan tulevaan Venäjään ja mikäli Suomessa ja Puolassa haluttaisiin, ne voisivat jäädä Venäjän ulkopuolellekin, arveli Steklov. Tässä suhteessa neuvostovalta oli ratkaisevasti erilainen kuin valkokenraalit, jotka pyrkivät vanhojen rajojen palauttamiseen. Tämän johdosta juuri Viro ja vähitellen Suomikin alkoivat ymmärtää, kumpaa heidän tuli kannattaa.²³ Päätoimittaja Steklov sai kuitenkin elokuun lopulla aiheen vakavaan huolestumiseen saatuaan tiedon, jonka mukaan Entente olisi pakottanut »agenttinsa» Koltšakin ja Judenitšin tunnustamaan Viron ja Suomen itsenäisyyden.²⁴ Samoihin aikoihin saatiin kuulla myös Churchillin puhuneen »14 vallan sotaretkestä». Tähänkin Izvestija rohkeni suhtautua skeptisesti, mutta itse asiassa tilanne arvioitiin Moskovassakin sangen vakavaksi ja Trotski saapui syyskuun alussa Pietariin omassa korkeassa per-

²¹ Vrt. »Keskuksen» raportit 354 (30. 9. 1919), 551 (4. 12. 1919). Toisaalta vakinainen väki arvioitiin hallituksen kannalta luotettavaksi, ylintä upseeristoa myöten, mikäli suojeluskunnat asettuisivat hallitusta vastaan (mikäli päätettäisiin niiden lakkauttamisesta), ks. n:o 214 (10. 8. 1919).

²² Pravda 8. 7. 1919. Tovarištš Stalin o Petrogradskom fronte. Stalin oli juuri palannut Pietarista.

²³ Izv. pääk. 19. 8. 1919 Ještše ob jedinoj velikoj Rossii (J. Steklov). Aiheesta ks. m. Petrogr. pravda 21. 6., 10. 7. ja 17. 17. 19 (V. Bystrjanskin artikkelit).

²⁴ Izv. pääk. 28. 8. 1919 Teper ili nikogda (J. Steklov). Vrt. ed. s. 152—53.

soonassaan ja varustautuneena järeimmällä siihen asti Suomen suuntaan annetulla julistuksella.²⁵

Mikäli tarkastelemme Pietarin lehtien kirjoituksia tilanteesta heinä— elokuussa, voidaan todeta inkeriläisten toimien sekä rajavälikohtausten aiheuttaneen verrattain voimakkaan reaktion. Elokuun alussa Petrogradskaja pravdan pääkirjoitus, Daily Telegraphin tietoihin viitaten, kertoi Suomen ulkoministeri Holstin antaneen ymmärtää Suomen suostuneen »tarkastelemaan kysymystä Venäjän asioihin sekaantumisesta», mutta kuitenkin niin epäselvästi, ettei asiaa voinut ottaa vakavasti. Kuitenkin suomalaisten jatkuvat provokaatiot osoittivat, että aktivistipiirit, ehkä Mannerheimin johdolla, eivät laskeneet aseitaan. Oli mahdollista, ettei Suomen hallitus halunnut lähteä sotaan peläten sekä tappiota, että Pohjoisarmeijan (valkoisten) voittoa. Oli ilmeistä että militaristiset ryhmät yrittivät provosoida venäläisiä, mikä ei kuitenkaan tulisi onnistumaan.²⁶

Pietarin limoitusalueen komendantin Petersin arvion mukaan välikohtausten (lentopommitukset, inkeriläiset) takana olivat joko sotapuolueen edustajat, jotka eivät välittäneet enemmistön mielipiteestä taikka, mikä oli luultavinta, kyseessä oli liittoutuneiden painostus. Suomessa olevat venäläiset valkokaartilaiset pyrkivät ilmeisesti suomalaisten samoinajatelevien kanssa muodostamaan Kannakselle uuden Aunuksen tyyppisen vapaaehtoisrintaman. Petersin mielestä oli lähetettävä energinen nootti, ja uhattava vastata lähettämällä omat lentäjät tuhoamaan »puolueettoamat» hyökkääjät.²⁷

Ståhlbergin valinta ja Mannerheimin luopuminen olivat aluksi herättäneet venäläisellä taholla varovaista optimismia.²⁸ Suomalaiset emigrantit puolestaan eivät alun alkaenkaan tunteneet mitään tarvetta äkkijyrkkien näkemystensä uudelleenarviointiin. Ennakoidessaan jo hiukan ennen vaaleja Ståhlbergin mahdollista valintaa Suomen presidentiksi, katsoi SKP:n KK:n julkilausuma tämän tapahtuvan vain kansan pettämiseksi; että se kuvittelisi rauhan olevan turvattu.²⁹ Lehden pääkirjoittaja selitti luokkakantaisesti myös Ståhlbergin olevan kapitalismin edustaja ja eduskunnassa olevan porvarillisen enemmistön. Suomen työväen pu-

²⁵ Izv. pääk. 30. 8. 1919 Jedinstvennyj ishod (J. Steklov). Trotskin julistuksesta ks. s. 165—68.

²⁶ Petrogr. Pravda pääk. Trevoga vraga 3. 8. 1919.

²⁷ Petrogr. Pravda 3. 8. 1919 Sobytiija poslednyh dnei na Karelskom utšastke (beseda s tov. Petersom).

²⁸ Vrt. esim. Petrogr. Pravda 29. 7. 1919 Rossija i Finljandija.

²⁹ Vapaus 19. 7. (pääk. paikalla) SKP:n KK:n julkilausuma Teurastajat kiertävät nuot- taansa.

nainen aines ei hänen mukaansa tulisi koskaan tunnustamaan Ståhlbergia presidentikseen. Suomen politiikasta määräisivät imperialistiset suurvallat, eikä se paljoa muuttunut presidentinvaalien takia; se oli ja pysyi »lahtaritoimintana».³⁰

Yrjö Sirola oli yhtä leppymätön ja huomautti myös sosiaalidemokratien äänestäneen Ståhlbergia; muka rauhan miestä. Pian valinnan jälkeen olivat kuitenkin tapahtuneet välikohtaukset Kronstadtissa ja Inkerin rajalla, jotka presidentti Suomen armeijan ylipäällikkönä olisi toki voinut estää 'yhdellä kynänvedolla', mikä olisi vielä tuonut hänelle työläisten ja talonpoikien tuen. Rauhan presidenttinä valitusta Ståhlbergista voisi tulla historiassa sodan presidentti, kuten Wilsonista pari vuotta aiemmin. Itse asiassa Ståhlberg jo kävikin sotaa ja luokkasotaa. Tämän rikollisen sodan estäminen oli Suomen työväen velvollisuus. Vallankumous oli sodan ehkäisykeino, joka pyyhkäisi pois Suomen häpeätahrat.³¹

Suomalaisten kommunistien läheinen ystävä Pietarin vahva mies Zinovjev käytti välikohtausten takia kovia sanoja. Pietarin kommunistisen puolueen järjestöjen X konferenssissa hän vielä arvioi Ståhlbergin valinnan merkitsevän tiettyä takaiskua liittoutuneiden yrityksessä saada Suomi Pietaria vastaan, joskin reaaliset voimat olivat hänen arvionsa mukaan Mannerheimin käsissä. Loppujen lopuksi sentään kuitenkin Pietarin retki olisi Suomen porvariston tuho, minkä ymmärtäen se ilmeisesti jäisi syrjään avoimesta taistelusta.³² Kronstadtin pommituksen jälkeen Zinovjevin äänensävyt kuitenkin muuttuivat jo poikkeuksellisen kireiksi. Hän nimitti tapahtumaa »ennenkuulumattomaksi rikokseksi», joka merkitsi, että Suomen lahtarihallitus halusi provosoida sodan. Mannerheimin kopla halusi saattaa Suomen tapahtuneen tosiasian eteen. Ståhlbergin valinta oli hämäystä; rauhanomainen ele, joka ei estänyt samaan aikaan murhaamasta. Sen sijaan, että vastaavissa tapauksissa oli aina puhuttu vain mahdollisuudesta provosoida venäläisiä, ilmoitti Zinovjev, nyt että työläisten ja puna-armeijalaisten kärsivällisyydelle alkoi tulla loppu. Suomen työläisten tuli tietää Suomen lahtarihallituksen rikoksista; maksun hetki oli lähellä, lausui Pietarin vahva mies Zinovjev.³³ Pietarin ja ympäristön puna-armeijalaisten ja matruusien konferenssissa Zi-

³⁰ Vapaus 29. 7. pääk. Mannerheimin kukistuminen ja Suomen politiikan suunta (Kynäsoturi).

³¹ Vapaus, pääk. 5. 8. 1919 »Rauhan mies» (Y.S.).

³² Vapaus 2. 8. 1919 Pietarin kommunistisen puolueen järjestöjen X konferenssi.

³³ Vapaus 4. 8. 1919. Murhaajat (G. Sinovjev). Zinovjevin antamat uhrien lukumäärät (8 kuollutta, 5 vaikeasti ja 7 lievästi haavoittunutta) ovat suuremmat kuin nootissa (vrt. s. 155).

novjev otti myös Kronstadtin pommituksen esille ulkopuolella päiväjärjestyksen ja laaditutti päätöslauselman, jossa tuomittiin »suomalaisten murhaajien roistontyöt», ja pyydettiin suomalaisia työläisiä ja sotilaita nämä estämään. Neuvosto-Venäjä ei julkilausuman mukaan halunnut sota, mutta mikäli lentohyökkäykset jatkuisivat, sota voisi syttyä, mikä koituisi Suomen lahtarien turmioksi.³⁴

Voidaan todeta kesän rajavälikohtausten pitäneen yllä tietoisuutta siitä, että Pietariin kohdistuva uhka ollut poistunut Mannerheimin luovuttua asemastaan valtionhoitajana. Muutaman lentokoneen hyökkäys ei vielä muodostanut vaaraa suurkaupungille. Tässä suhteessa ulkoasiain kansankomisarin puheet Suomen hyökkäyksestä Pietariin ja sen uljaasta torjumisesta olivat tietoisesti perätöntä asian paisuttelua, ilmeisesti suuremman kansainvälisen huomion ja arvostuksen toivossa. Todella vakavaksi tilanne näytti kuitenkin muuttuvan elo—syyskuun vaihteessa, valkokenraalien näköjään uuden kansallisuuspolitiikan avatessa mahdollisuuksia Suomen ja reunavaltioiden yhteistyölle näiden kanssa. Tätä taustaa vasten on nähtävä se rauhanoffensiivi, jonka neuvostohallitus aloitti syyskuun alussa.

f) Judenitš, baškiirit ja rauhanoffensiivi: syksyn 1919 ihme

Dramaattinen vuosi 1919 saavutti kliimaksinsa vasta syksyllä. Heinäkuun alussa hiukan aiemmin vallatusta Tsaritsynistä kohti Moskovaa lähteneet Denikinin joukot saapuivat Orjoliin, pari sataa kilometriä Moskovasta 13. 10., joutuakseen tosin jo viikon kuluttua perääntymään.

Samoihin aikoihin, 7. 10. alkoi Judenitšin hyökkäys Virosta käsin bolševikkien toista keskusta, Pietaria vastaan ja vähäiset puolustajien voimat perääntyivät sekasorrossa. Vaikka itärintamalla Koltšak samaan aikaan joutuikin perääntymään, oli tilanne äärimmäisen vaarallinen ja armoniskua Pietarille Suomesta käsin voitiin odottaa. Neuvostohallitus pyrki kaikin keinoin ehkäisemään hyökkääjien yhteistoiminnan ja Suomen ja Baltian maiden liittymisen hyökkääjiin, mistä kertoivat ko. maille syyskuun alussa jätetyt rauhantarjoukset.

Valkoisten perääntyminen kävi niinikään erittäin dramaattisesti. Muutamien viikkojen kuluessa heidät käytännöllisesti katsoen murskattiin. Ensimmäisenä kärsi ratkaisevan tappion Koltšak, joka olikin jo joutunut perääntymään Judenitšin ja Denikinin vielä edetessä. Omsk vallat-

³⁴ Vapaus 9. 8. 1919 Pietarin ja sen ympäristön puna-armeijalaisten ja matruusien konferenssin 3. kokouspäivä.

tiin 14. 11. Judenitšin nopeasti paisunut ja nopeasti edennyt armeija osoitautui niinikään kuplaksi ja puna-armeija valtasi jo 7. 11. Gdovin ja 14. 11. Jaaman, saapuen siis Viron rajalle, joka internoi pakenevat valkoiset. Denikin joutui niinikään perääntymään ja 24. 10. puna-armeija valtasi Voronežin, 12. 12. menettivät valkoiset Harkovin ja toiveet paluusta Moskovaan ja Pietariin sulivat nopeasti.¹

Länsivaltojen asenne Venäjän tapahtumiin oli ambivalentti ja saatavilla olevat tiedot tarjosivat tulkinnoille monenlaisia aineksia. Toisaalta oli havaittavissa liittoutuneiden luopuvan interventio politiikasta; syyskuun lopulla he lähtivät Arkangelista, vaikka tuolloin, jos koskaan, olisi pienikin sotilaallinen offensiivi saattanut merkitä suuria neuvostovalan kukistamisessa.² Toisaalta taas liikkeellä olevat huhut ja mahtipontiset lausunnot antoivat runsaasti ravintoa tulkinnalle, jonka mukaan liittoutuneet tekisivät kaikkensa bolševikkivallan kukistamiseksi. Tässä mielessä hyvin merkittävä oli Winston Churchillin siivekäs sanonta »14 valan sotaretkestä» bolševikkeja vastaan, jolla on siitä pitäen ollut vankka asemansa neuvostoliittolaisessa historiankirjoituksessa.³ Suomen suunnalla Mannerheim tosin oli syrjäytetty, mutta asialla ei näyttänyt olevan ratkaisevaa merkitystä.⁴ Mannerheim itse antoi yhä aihetta vallankaappauspelkoihin.⁵

Runsaasti aineksia epäluuloille niin Neuvosto-Venäjän puolella kuin kotimaassa ja muuallakin lännessä tarjosi Judenitšin retken myötä nousut »Pietarin-kuume» Suomessa. Judenitšin voitto näytti tarjoavan suomalaisille tuottoisia afäärejä ja tehtäviä kaupungin huoltamisessa ja järjestyksen ylläpitämisessäkin. Liittyminen poliisioperaatiolta vaikuttavaan yritykseen vaikutti realistiselta vaihtoehdolta eräistä suomettarilaisistaikin, joita pelkästään suomalaisin voimin keväällä kaavailtu retki oli pelottanut.⁶ Judenitšin paluu Pietariin olisi kuitenkin merkinnyt valkois-

¹ Taisteluista vrt. esim. Schapiro -84 s. 167—84 ja Chamberlin, W. H.: *The Russian Revolution 1917—1921*, II Princeton Univ. Press 1987 s. 267—90; Mawdsley 1987 ss. 194—202.

² Vrt. Schapiro -84 s. 182—83. Toisaalta britit ennen lähtöään tekivät melko näyttävän hyökkäyksen jättääkseen venäläisille paremmat asemat.

³ Vrt. esim. *Istoriija vnešnej politiki SSSR I* 1986 s. 106; *Istoriija Kommunistitšeskoj partii Sovetskogo Sojuza*, Moskva 1969, s. 284.

⁴ Ks. ed. s. 159—61.

⁵ Vrt. Ahti -84 s. 229—40. Aineksia epäluuloille Mannerheimin persoonaa ja hänen kannattajapiiriään kohtaan antoi hänen Runnilta palaamisensa johdosta pidetyn paraatin yhteydessä pidetty puhe, jossa »me» ja »demokraatit» asetettiin vastakkain. Tästä seurasi esim. HS:n paheksuva kirjoitus »Tämä menee jo liian pitkälle». Vrt. Ahti -84 s. 251—52. Ahti -87 s. 204—12.

⁶ Vrt. esim. Polvinen 1971 s. 279—82; Ahti -84 s. 266. Ks. m. Rudolf Holstin kirje K. G. Idmanille 19. 11. 1919 (Holsti 19); Salokorpi 1988 s. 292—93.

ta valtaa, ilmeisesti uutta voimakasta ja mahdollisesti suomalaisille epäsuopeaa Venäjää. Toisaalta myös Judenitšin jättäminen ilman apua kriittisillä hetkillä saattoi merkitä tulevan valkoisen Venäjän katkeruutta, josta ennen pitkää saatettaisiin joutua kärsimään.

Tilanne poikkesi keväällisestä sikäli, että tuolloin oli kaavailtu Pietarin retkeä suomalaisin voimin, jolloin tiettyjen aktivistipiirien mielikuvissa oli väikkynyt ceterum censeona jopa ajatus Pietarin Suomelle muodostaman vaaran vähentämisestä kaupunkia heikentämällä, ellei peräti hävittämällä.⁷ Syksyllä 1919 tällaista mahdollisuutta ei ollut näköpiirissä, ei myöskään Suur-Suomea Pietarin-retken palkintona. Tältä pohjalta tulee ymmärrettäväksi, että esim. Suunta-lehti suhtautui jälkeensä Uuden Suomen innostukseen Judenitšin hyökkäyksen johdosta sarkastisesti, nimittäen sitä »paperioffensiiviksi» ja »järjettömäksi humbugiksi».⁸ Neuvostolehdistölle ja -johdolle tilanteen arvioinnin pohjaksi kertyi kuitenkin painavan tuntuista materiaalia, mukaan lukien ns. Mannerheimin avoin kirje, joka kehotti auttamaan Pietaria. Kirje ei tosin suinkaan herättänyt pelkästään innostunutta vastakaikua.⁹

Tilanne oli suomalaisten intressien kannalta jopa vieläkin ristiriitaisempi kuin keväällä, eikä ryhtyminen valkokenraalien apulaisiksi voinut herättää laajaa kannatusta. Suurvallat erityisesti Englanti eivät lainkaan painostaneet Suomea auttamaan valkokenraaleja,¹⁰ mikä ei kuitenkaan tullut tehokkaasti julkisuuteen. Päinvastoin vallalla oli käsitys, että Suomea voimakkaasti painostettiin hyökkäykseen, kuten edustaja Helo totesi eduskunnan ulkoasiainvaliokunnassa.¹¹ Huhut salaisista sopimuksista tiettyjen suomalaisten piirien ja valkoisten venäläisten kesken saivat vielä ilmaa siipiensä alle HBL:n saatettua marraskuussa julkisuuteen puoli vuotta aiemmin tehdyn sopimusluonnoksen.¹²

Virallinen Suomi ei lähtenyt Pietarin retkelle monestakaan syystä, perustellusti on ratkaisevana pidetty Englannin kielteistä asennetta. Englanti suorastaan kielsi Suomea osallistumasta yritykseen, puhumattakaan

⁷ Vrt. ed. s. 124.

⁸ Vrt. Hyvämäki -72, s. 206; Ahti -87 s. 216—17.

⁹ Vrt. Polvinen -71, s. 300. Mylly, J.: Maalaisliitto ja turvallisuuspolitiikka. Turku 1978 s. 100. Itse asiassa haudottiin yhä vallankaappausuunnitelma, jonka mukaan kaappaus tehtäisiin Mannerheimin ollessa ulkomailla ja valta luovutettaisiin sitten hänelle, vrt. Ahti -84 s. 272; Ahti -87 s. 220—21.

¹⁰ Itse asiassa Englanti, jonka mielipide oli ratkaiseva, nimenomaisesti vastusti Suomen osallistumista Judenitšin offensiiviin, vrt. Polvinen 1971 s. 313; Holodkovski 2. s. 164—67.

¹¹ Vrt. Yleiskatsaus tärkeimpiin poliittisiin tapahtumiin. UM:n selostus eduskunnan ulkoasiainvaliokunnalle 17. 11. 1919 (Holsti 19).

¹² Vrt. UM:n yleiskatsaus tärkeimpiin poliittisiin tapahtumiin 10. 11. 1919 (Holsti 19); Izv. 22. 11. 1919 Popali v kapkan.

siitä, että se olisi myöntänyt suuria lainoja ja toimittanut aseita, mitä Suomen hallitus olisi edellyttänyt. Ylivoimainen este suomalaisten kannalta oli niinkään valkokenraalien asenne. Liberaali »Luoteis-Venäjän hallitus» paljastui pian marionetiksi, josta Koltšak hengenheimolaisineen ei välittänyt mitään. Hybriksen vallassa voitostaan varmat valkoiset kenraalit eivät myöskään välittäneet edes salata suhtautumistaan Viron itsenäisyyteen. Suomenkaan itsenäisyydestä ei haluttu antaa takeita, Itä-Karjalan ja Inkerin itsemääräämisoikeudesta puhumattakaan.¹³

Virallisen Suomen suorittaman intervention sijasta voitiin pitää mahdollisena myös vapaaehtoisten värväämistä Viron ja Aunuksen retkien tapaan. Tällainen yritys tosiaan pantiinkin vireille ja lisäksi Suomessa oleskelevien venäläisten keskuudessa toimeenpantiin kutsunta. Näihin yrityksiin ryhdyttiin kuitenkin vasta myöhäisessä vaiheessa ja ne kuivuivat itsestään kokoon.¹⁴

Mieliala vakinaisen väen keskuudessa oli suojeluskuntain tiedustelu-keskuksen raporttien mukaan arveluttava ja vain jatkuvasti huononi. Kanssakäyminen rajan toisella puolella oleilevien (rajaa vartioivien) suomalaisten punikkien kanssa oli eräillä seuduin jokapäiväistä ja rajan takaa tuotiin säännöllisesti Vapaus-lehteä ja lentolehtisiä. Tiedettiin myös tietyllä joukko-osastolla olevan bolševikkien kanssa sopimus olla ampu-matta sodan syttyessä; joidenkin voitiin jopa odottaa tuolloin ampuvan »lahtareita».¹⁵ Lokakuun lopulla raporttoitiin lisäksi peräti parinsadan kommunistin tulleen rajan yli, ilmeisesti häiritäkseen mobilisaatiota. Judenitšin hyökkäys oli tuolloin juuri alkanut.¹⁶

Vaikka virallinen Suomi pysyi aloillaan, oli liikkeellä mitä monenkir-javin joukko erilaisia tietoja Suomen taholta uhkaavasta vaarasta ja Suo-meen suurvaltojen taholta kohdistetusta painostuksesta, jollaista Rans-kan taholta voidaan katsoa harjoitetunkin. Englannissa puolestaan mm. arvovaltainen Times puhui hyökkäyksen puolesta. Läntiset ja suomalaisetkin lehdet tulvivat kaikenlaisia sensaationkärjyisiä uutisia, jotka tuli-vat ennen pitkää myös neuvostolehtiin.¹⁷ Oman sävynsä tilanteelle an-toivat muutamat Suomen suunnalta tapahtuneet aseelliset iskut, kuten Elfvingrenin inkeriläisten Judenitšin hyökkäyksen kanssa koordinoitu

¹³ Vrt. Polvinen s. 275—313; Holodkovski 2. s. 147—65.

¹⁴ Vrt. Polvinen 1971 s. 305—07, Holodkovski 2. s. 166—67.

¹⁵ SK tied. keskuksen tiedonannot 424 ja 428 (21. 10. 1919).

¹⁶ SK tied. keskuksen tiedonanto n:o 439 (25. 10. 1919).

¹⁷ Vrt. s. 173. Esim. Helsingin Sanomat julkaisi uutisen Judenitšin avunpyynnöstä, min-kä johdosta Judenitšin edustaja, kenr. Gulevitš korjasi, että kyseessä ei ollut *pyyntö* vaan yhteistoiminnan tarjoaminen. HS 24., 25. ja 28. 10. 1919; Polvinen 1971 s. 293.

hyökkäys ja mm. Inon linnoituksen tulituki Englannin laivastolle, joka osaltaan auttoi Judenitšin offensiivia.¹⁸

Toisin kuin keväällä, arvioi neuvostohallitus elo-syyskuun vaihteessa aiheelliseksi tarjota rauhaa reunavaltioille ja Suomelle. Asian taustana lienee nähtävä uutiset Luoteis-Venäjän hallituksen edustamasta uudesta kansallisuuspolitiikasta noihin valtioihin nähden.¹⁹ Samaan aikaan korosti Pietariin saapunut Trotski huomiotaherättävästi julistetussa puheessaan myös neuvostohallituksen käytettävissä olevan »kepin» merkitystä mikäli ko. maat ja erityisesti Suomi sittenkin pitäisivät parempana noudattaa Ententen ilmeisesti antamaa kehoitusta hyökätä Pietariin.

Samaan aikaan kun lehdistö kertoi Judenitšin armeijan varustamisesta ja sotatarpeiden keräämisestä mm. Suomeen Pietarin retkeä vastaan,²⁰ aloitti neuvostohallitus oman vastaoffensiivinsa. Toisaalta esitettiin rauhantarjoukset; Virolle jo elokuun viimeisenä päivänä, Suomelle 11. 9. 1919. Toisaalta sota-asiaa kansankomissaari Trotski esitti erityisesti Suomelle mahdollisimman voimakassävyn uhkauksen ja omalla tahollaan suomalaiset kommunistit tehostivat propagandatoimintansa rajalla äärimmilleen.

Trotski saapui Moskovasta Pietariin 1. 9. ja piti heti saavuttuaan Pietarin neuvostossa puheen,²¹ joka oli pääkohdin samanlainen kuin seuraavana päivänä kaikissa merkittävämmissä lehdissä julkaistu »1. 9., Moskva-Tver» -päiväty Trotskin artikkeli.²²

Artikkeli »Suomi ja kolmesta muuta», alaotsikkonaan »varoitus Suomen porvaristolle», mainitsi aluksi Churchillin kerskaalleen 14 valtion sotaretkellä Neuvosto-Venäjää vastaan ja eurooppalaisten lehtien puhuneen Suomen porvariston ja Ententen solmimasta kaupasta, jonka puitteissa Suomi saisi hyökkäyksestä 6 miljoonaa puntia rahaa, viljaa, ammuksia, ym. Churchillin mukaan retken piti alkaa elokuun lopulla. Trotski lähti nyt analysoimaan, mikä tuossa skenaariossa oli totta ja mikä valhetta. »Itsenäinen» (lainausmerkit Trotskin) Suomi oli hänen mielestään riidattomasti mitä kurjin sorrettu ja orjuutettu maa. Se oli saanut itsenäisyytensä Venäjän Lokakuun vallankumouksen kädestä, mutta sen porvaristo oli vaihtanut itsenäisyyden ulkomaisiin pistimiin, ensin Sak-

¹⁸ Ks. esim. Polvinen 1971 s. 307, 293.

¹⁹ Vrt. ed. s. 152—53, 161.

²⁰ Polvinen 1971 s. 278—82; Izv. 12. 8. 19.

²¹ Teksti julk. teoks. Protokoly Petrogradskogo sovetä s. 15—26, sekä aikak. lehdessä Viesti 1920 s. 73—80. Krasnaja Gazeta julkaisi sen 2. 9. ja Vapaus 3. 9.

²² Izv. Finljandija i 13 drugih (L. Trotski). m. Pravda 3. 9. ja Petrogr. Pravda 2. 9. 1919, Vapaus 4. 9. Vrt. Polvinen 1971 s. 255—57.

san, sitten Ententen. Mannerheim oli yhtä valmis myymään pyövelin-palveluksiaan molemmille.

Kuitenkin, kirjoitti Trotski, nostaen merkittävästi esille reaali-politiittisen aspektin; mihin prostituoinnin syvyyksiin Suomen porvaristo sitten olikaan vaipunut, se ei kuitenkaan voinut olla kantamatta huolta minimi-takeista oman maansa olemassaololle. Sitä paitsi maan kansanjoukot, lukuunottamatta pikkuporvarillisia šovinisteja, aktivisteja, eivät olleet lainkaan halukkaita asettamaan kohtalooan sotaseikkailun varaan. Ententelle Suomi oli vain olkitukko, joka haluttiin heittää Venäjän nuoti-oon; Suomen kannalta asia oli toisin, se epäröi, tinki hintaa, pyysi lyk-käystä ja säikähteli. Helmikuussa Mannerheim oli halunnut hyökätä Pie-tariin, mutta oli saanut manöveereihinsä rajalle vain kaksi komppaniaa. Venäläiset puolestaan olivat vahvistaneet kaupunkinsa puolustusta ja ju-listanee, etteivät itse aio hyökätä.

Vaaleissa Mannerheimin oli sitten syrjäyttänyt väritön professori Ståhl-berg, jonka politiikka muodostui siitä, että hän pelkäsi yhtä paljon niin bolševismia, seikkailuun sekaantumista kuin Ententen uhkaavaa sormea-kin. Vaihdos näytti merkitsevän Suomen sekaantumissuunnitelman hyl-käämistä, mutta Englannin parlamentissa selitettiin, etteivät maiden suh-teet olleet muuttuneet. Itse asiassa Suomen ja Viron vesillä oli liikenne vilkastunut ja mm. skandinaavinen lehdistö kertoi huomattavista sota-tarvikekuljetuksista Suomen satamiin. Oli myös tietoja, että valmistel-taisiin hyökkäystä Karjalan Kannaksella; aluksi »vihreiden» toiminnan varjolla. Vain pieni ryhmä hurjia sovinisteja kannatti Britannian rosvo-maisia suunnitelmia; näihin kuului kuitenkin osa upseeristoa, joka Ig-natiuksen johdolla oli lähes uhannut kapinalla, mikäli Mannerheim jou-tuisi eroamaan. Aktivistit arvelivat parhaiten saavansa Itä-Karjalan ja jäätyttömän sataman, mikäli ottaisivat siitä pantiksi Pietarin. Tällaista suuruudenhullua suunnitelmaa Trotski vertasi Kalevalan hyperbolisiin ku-vauksiin suuresta härästä ja katsoi, että mikäli Pietari valloitettaisiin suo-malaisten avulla, merkitsisi se koko Suomen joutumista Denikinin pan-tiksi.

Kysymys ei kuitenkaan ollut vain aktivisteista, katsoi Trotski. Mikäli Churchillia oli uskominen, oli Englannin imperialismi velvoittanut suo-malaiset hyökkäämään lähipäivinä. Suomen osallistumisella muiden 13:n rinnalla ei olisi suurta välitöntä merkitystä, sillä Mannerheimin Ståhl-bergille antamat voimat olivat »äärimmäisen vähäpätöisiä». Kysymys oli siitä, että Entente halusi raadella Neuvosto-Venäjää pikkurakkien ham-pailla, mikä jossain määrin antaisi uutta intoa neuvostovallan vihollisil-

le ja viivyttäisi loppuratkaisua. Sen vuoksi Neuvosto-Venäjä ei enää voinut sallia Suomen leikittelevän Pietariin hyökkäämisen ajatuksella.

Neuvostovalta kävi liian suurta kamppailua, julisti Trotski ylväästi, että sillä voisi olla mitään halua vastata pikkuprovokaatioon: »mikäli Suomi pysyy säädylisyyden rajoissa, ei yksikään punasotilas astu sen kynnyksen yli». Tämä päätös oli luja ja horjumaton, lisäsi kirjoittaja varmemmaksi vakuudeksi.

Seuraukset Suomen sekaantumisesta sen sijaan olisivat todella dramaattiset. »Helpottaakseen Helsingin hallituksen välttämätöntä päätöksentekoa» Trotski muistutti »eräistä tosiasioista»: Koltšak oli jo täysin lyöty ja joukot vapautuivat käytettäväksi Denikiniä vastaan, joka jo kärsi ensimmäisiä pahoja tappioita ja perääntyi etelään.²³ Mutta jo nyt, vakuutti sota-asiaain kansankomissaari, oli mahdollista keskittää Suomea vastaan voimia, jotka eivät ainoastaan riittäneet puolustukseen, vaan myös hyökkäykseen; eikä vain hyökkäykseen, vaan myös provokaatioon ja banditismiin syyllisten hävittämiseen. Varoituksen tehoa lisätäkseen Trotski vielä ilmoitti »Emme käytä tuota karua sanaa 'hävittäminen' satumalta. *Suomen porvarillisen roskaväen yritys iskeä Pietaria aiheuttaa meidän puoleltamme hävittävän ristiretken Suomen porvaristoa vastaan*» (julk. paksulla painettuna). Neuvostotalolta ei oltu vastattu moniin provokaatioihin osaksi sen takia, että oli oltu liiaksi varattuja muulla taholla, osaksi sen takia, että oli luotettu sisäiseen vastarintaan Suomessa. Mikäli tämä osoittautuisi riittämättömäksi, olisi »Suomen paise» puhkaistava terävällä puukolla. Neuvostovallan politiikkaa ei sanellut koston tunne, vaan vallankumoukselliset laskelmat. Mutta oli tilanteita, joissa vallankumoukselliset laskelmat vaativat armotonta kosta. Tällainen oli tilanne Suomen kohdalla. Pikkuvaltioiden ostetulle porvaristolle oli näytettävä, etteivät Kainin kaupat Englannin kanssa tuo voittoa. Tämä opetus pikkuvaltioille annettaisiin Suomen selkänahalla. Mikäli Suomi provosoisi, asetettaisiin päiväjärjestykseen Suomen pieni kysymys, joka ratkaistaisiin riippumatta siitä, missä tempossa itse suuren sodan ratkaisu tapahtuu.

Suomen porvariston rankaisemiseksi (ekzekutsija) oli olemassa sopivat voimat. Pietariin oli askettäin siirretty baškiirilaista ratsuväkeä, joka oli saanut kärsiä Koltšakin vallasta ja joka tiesi Suomen porvariston olevan Koltšakin apuri. Mikäli suomalaiset hyökkäisivät, kävisivät punaiset baškiirit taisteluun tunnuksin: »Helsinkiin! Armoton, hävitysretki

²³ Nämä tilannetiedot eivät pitäneet lainkaan paikkaansa, Denikin oli etenemässä hyvää vauhtia. Vrt. esim. J.F.N. Bradley: 1975 s. 124—25 Mawdsley 1987 ss. 194—96.

porvaristoa vastaan, joka myy oman kansansa ja Pietarin työläisten verta englantilaisen kultasäkin hyväksi!»

Trotski oli siis kirjoituksessaan käyttänyt runsain mitoin kirjallisia kykyjään tehdäkseen mahdollisimman selväksi, mitä tarkoitti. Pietarin neuvostossa esitetystä puheesta ilmaiset olivat vielä hiukan mehekkaampia ja puhe sai osakseen »pitkittyneitä suosionosoituksia»; sen päätteeksi laulettiin Internationale ja »huudettiin toveri Trotskille hurraata myrskyisten suosionosoitusten kaikuessa».²⁴

Trotskin kaunopuheisuus ilmeni koko loistossaan hänen onnistuessaan samaan aikaan sekä vakuuttamaan, että Suomen taholta mahdollisesti tuleva uhka on merkitykseltään mitätön, mutta että sen aktualisoituessa seuraisi hyvin huomattava reaktio, vaikka se ilmeisesti vaikeuttaisi menestymistä muilla suunnilla. Muistelmissaan Trotski on paljon vähemmän ylimielinen Pietarin tilanteen johdosta tuossa vaiheessa.²⁵ Trotski itse arvioi erityisesti baškiireilla pelottelemisen hyväksi ideaksi ja puheessaan hän kehotti suomalaisia ottamaan selvää oliko sanoissa perää, vakojiensa avulla arveli hän suomalaisten pystyvän sen helposti tekemään.²⁶ Suojeluskuntien tiedustelukeskusten raporttien mukaan Kanaksella oli elokuun lopulla puolustusta ajatellen varteenotettavat voimat; korkeintaan 21 000 miestä, 125 tykkiä ja 140 kk:ta. Syyskuun puolivälissä havaittiin 1500 baškiiriratsumiestä, lokakuun alussa näitä mainittiin olevan 720; 21. 10. tiedotettiin baškiirijoukkojen osoittautuneen epäluotettaviksi ja tulleen riisutuksi aseista. Mikään ei viittaa siihen, että Trotskin bluffi tältä osin olisi osoittautunut tehokkaaksi tai että myöskään siviiliväestön keskuudessa olisi syntynyt Trotskin tavoittelemaa pelkoefektiä.²⁷

2. 9. julkaistun artikkelin lisäksi julkaistiin 3. 9. myös selostus Trotskin puheesta Pietarin neuvostossa, ja tällöin eräät käytetyt sanonnat ja käännökset antoivat esiintymiselle vielä selvästi dramaattisemman, osittain myös aivan toisenlaisen sävyn kuin em. artikkelissa.²⁸ Puheessaan Trotski selitti myös, ettei Neuvosto-Venäjä ollut kiinnostunut taistelusta Suomea tai Viroa vastaan, koska se kävi taistelua suuremman asian

²⁴ Vrt. Petrogradskij Sovet, s. 26.

²⁵ L. Trotski: Mein Leben. Berlin 1930, s. 410—11.

²⁶ Petrogradskij Sovet s. 22.

²⁷ SK tied. keskuksen tiedonannot n:o 325 (15. 9. 1919), n:o 423 (21. 10. 1919); 21. 11. (tiedonanto 516) kertoi Koiviston asiamiehen tiedottaneen, että rajalle oli koottu raakoja baškiireja, joille oli luvattu »itsenäisyys» jos saisivat Suomen valloitetuksi. Lukumäärä Pietarissa oli noussut jopa 10 000:een ja he olivat käyttäneet Turkin lippua. Lähetettyinä Judenitšia vastaan olivat tehneet kapinan, jolloin siirryttiin Valkeasaaren kohdalle. Tiedottaja epäili lukuja liian suuriksi. Baškiireista ks. m. Polvinen 1971 s. 257.

²⁸ Ks. Krasnaja Gazeta 3. 9. ja Vapaus 4. 9. 1919.

puolesta; Suomen ja Viron kohtalo ratkeaisi maailmankapitalismin kohtalon myötä. Viron porvaristolle voitiinkin siten mitä täydellisimmällä varmuudella ja rauhallsuudella lausua »Minkä kuoleman ja tuhon tien sinä valitset itsellesi? Avoimen taistelun tienkö meitä vastaan vaiko tilapäisen rauhan tien?» »... me avoimesti, taka-ajatuksitta tarjoamme Viron hallitukselle, samoin kuin tarjosimme Suomenkin hallitukselle solmittavaksi rauhan vaikkapa hampaita kiristellen, kaikella vihalla heitä kohtaan, sillä kuten tiedätte, ne tunteet, joita me tunnemme heitä kohtaan, ovat samanlaiset, kuin ne, jotka he omaavat meitä kohtaan. Siitä huolimatta me teemme tällaisen tarjouksen. Siten me näytämme voimamme ja uskomme itseemme». Puheessaan Trotski myös sanoi: »Luonnollisesti me emme halua loukata Suomen riippumattomuutta, jos meille teossa annetaan takeet, että Suomi tulee pitämään kädet sivuillaan, ei tule yrittämään Pietarin retkeä eikä hyökkää rajojamme vastaan.»²⁹

Suomen lehtiin asti ehtiessään (STT:n välityksellä) puhe tuli tältä osin muotoon, ettei neuvostohallitus uhannut Suomen itsenäisyyttä, mikäli »Suomi antaa sille todelliset täyden lojaalisuuden takeet». Jollei v a a t i m u k s i i n (harv. T.V.) suostuttaisi, vastaisi neuvostohallitus toimeenpanemalla hävitysretken Suomeen.³⁰ — Trotskin selvästikin tarkoittama rauhoittelun ja pelottelun yhdistelmä oli muuttunut yksiviivaiseksi ultimaatumiksi. Voidaan panna merkille, ettei kirjoitusta kaikesta huolimatta pidetty Suomen lehdistössä tavattomana sensaationa: sävyllään samanlaista tekstiähän rajan takaa oli tullut ennenkin eikä ilmeisesti muuta odotettukaan. Erikoislaatuinen käännös esiintyi myös Uuden Suomen versiossa Trotskin puheesta; referoidun Russkaja žizn-emi-granttilehden mukaan Trotski oli ilmoittanut, että »Suomea oli opetettava antamalla sille selkään» (tark. pikkuvaltioille »Suomen selkänahan välityksellä» annettavaa opetusta, T.V.).³¹ Trotskin kaunopuheisuus oli siis mennyt täysin harakoille ja saattoi tuskin muuta kuin pahentaa neuvostohallituksen rauhanpolitiikan asiaa.

Neuvostohallituksen virallisen rauhantarjouksen tullessa ajankohtaiseksi ilmentui Trotskin puhe taas uudelleen lehtiin näköjään jälleen uutena puheenvuorona. Uutisessa kerrottiin Trotskin sanoneen, että neuvostohallitus oli tehnyt Virolle rauhantarjouksen »vain hammasta puren» ja kun sopiva aika tulisi »kääntää se tykkien suut uudelleen Viroa

²⁹ Viesti-lehden (S. 73—80/1920) käyttämä käännös. Vrt. Petrogradskij Sovet s. 20.

³⁰ US 11. 9. 19 Trotski ja Suomi; 11. 9. 19 Neuvosto-Venäjän sotilaallinen tilanne.

³¹ US, em. art. 11. 9. Suomen lehdet julkaisivat otteita sekä puheesta että artikkelista (esim. HBL 10. 9. ja 11. 9. 1919.).

kohti».³² Käännös oli tälläkin kertaa niin vapaa, että sitä täytyy pitää väärennöksenä. Kun asia bolševikkitaholla huomattiin, esitettiin virallinen — ja valheellinen — peruutus. Lokakuun alussa esitetystä »kategorisessa protestissa» Trotskin puolesta ilmoitettiin, että lainaus oli aivan perätön, minkä muka riitti osoittamaan se, että puhe oli pidetty 1. 9. ja rauhanehdotus Suomelle tehty 11. 9.³³ Peruutusta ei julkaistu Suomen lehdissä.

Trotskin baškiiripuheet ja omituiset rauhantarjoukset saivat Suomen lehdistössä aikaan hämmennystä. HBL totesi, ettei uhkailu pelottanut, sillä suomalaiset eivät olleet aivan aseettomia ja Trotskin sopi lähettää villinsä hyökkäykseen. Suuret sanat sopivat huonosti yhteen bolševististen ammattiliittojen avunhuutoihin maailman proletariaatille. Niiden mukaanhan Neuvosto-Venäjä vuosi verta ja oli kuolemaisillaan nälkään. Tämä valitus kieltämättä antoi »erinomaista taustaa Trotskin urhealle voitonvarmuudelle». Kaikesta huolimatta sodanjohdon olisi viisasta olla vähättelemättä uhkausta, koska myös englantilaisten tietojen mukaan vakavaa hyökkäystä näytettiin valmisteltavan. Armeija oli syytä pitää valmiina kaikkien mahdollisuuksien varalta.³⁴ Uusi Suomi ja Helsingin Sanomat eivät vaivautuneet laajasti kommentoimaan Trotskin kirjoituksia, jotka puhuivat puolestaan. US totesi Trotskin uhkailevan Viroa, vaikka se tekisi rauhankin. HS totesi ytimekkäästi: »siinä mielessä siis sillä taholla 'rauhaan' pyritään».³⁵

Rauhan puolesta väsymättömästi taistellut Suomen sosialidemokraatti oli Trotskin kirjoituksista kertovien uutisten takia hämmennyksissään. Oli esitetty väite, lehdessä selitettiin että rauha merkitsisi Neuvosto-Venäjälle vain hengähdystaukoa. Tätä ei tietenkään voinut mennä varmuudella sanomaan ja oli suoraan sanottava, etteivät Trotskin Pietarinesiiintymisen kaltaiset puheet olleet omiaan helpottamaan Suomen sosiaalidemokraattien työtä rauhan hyväksi. Mainitulle puheelle ei kirjoittajan mielestä sittenkään pitänyt antaa ratkaisevaa merkitystä. Saattoi olla, että tuollaiset puheet oli tarkoitettu vain tiettyjen kommunistipiirien mielialan rauhoittamiseksi. Oli luultavaa, että Neuvosto-Venäjä kui-

³² 22. 9. 1919 Bolshevikkien »rauhantarjous»; HBL De baltiska länderna. Bolsheviker-nas fredsandbud; US 23. 9. 1919 Bolshevikiens rauhankaipuu.

³³ Izvestija 3. 10. 1919 Ot otdela petšati NKID. Trotskihan oli toki puhunut myös rauhantarjoamisesta Suomelle (Petrogradskij Sovet s. 17) viitaten mahdollisesti edellisen vuoden tapahtumiin.

³⁴ HBL 11. 9. 1919 pääk. Problemet i öster.

³⁵ HS 22. 9. 1919; US 23. 9. 1919.

tenkin kaipasi siinä määrin lepoa ja rauhaa, että Trotskin »mietti pään-
sä ympäri ennenkuin lähtisi vapaaehtoisesti uusille sotaretkille».³⁶

Vaikuttaa siltä, että, ettei Trotskin puhe Pietarin neuvostossa ollut itse asiassa tarkoitettu julkisuuteen, vaan sen sijaan hänen junassa päiväämäänsä, jokseenkin samansisältöinen artikkeli. Puheessa oli tiettyä improvisoinnin makua ja esim. viittaus rauhantartjoukseen Suomelle, jota ei ollut vielä edes tehty; artikkeli oli selvästi punnitumpi. Ratkaiseva vaikutus puheen Suomessa saamaan merkitykseen oli käännösvirheillä, joita ei voi olla pitämättä tahallisina. Toisaalta voidaan panna merkille, että ilmeisestikin juuri neuvostohallituksen käyttöönotettava uusi propagandistinen kielenkäyttö sai em. väärennökset kuulostamaan sinänsä uskottavilta. Trotskin heilutteleva »keppi» näyttää joka tapauksessa pikemminkin hännänneen kuin pelottaneen suomalaisia. »Porkkanasta» huolehtiva Tšitšerin varoittikin hieman myöhemmin Trotskia pelottelun käytöstä tarkoittaen ilmeisesti juuri Trotskin Pietarin-neuvoston puheen vaikutusta.³⁷

Ulkoasiain kansankomisaari Tšitšerin lähetti 11. 9. radioitse Suomelle nootin, jossa mainittiin suomalaisten tunkeutumisyriyten neuvostotasavaltaan kärsineen täydellisen epäonnistumisen ja ehdotettiin ryhtymistä rauhanneuvotteluihin. Mikäli Suomi kieltäytyisi neuvotteluista, osoittaisi tämä kaikille kansoille ja ennen kaikkea itse Suomen kansalle, että ainoa syyllinen maiden välillä jatkuviin vihollisuuksiin olisi Suomen hallitus. Vihollisuuksien jatkuminen (tulevat vihollisuudet = *dalnejšije vraždebnyje dejstvija*) Venäjän ja Suomen välillä olisi entiseen tapaan Suomen vastuulla.³⁸

Tässäkin nootissa voidaan panna merkille sen tarkoituksellisesti propagandistinen muoto. Tšitšerin oli toki erinomaisesti selvillä siitä, ettei Suomen hallitus ollut pannut parastaan tunkeutuakseen Venäjälle. Neuvottelujen tarjoaminen ikäänkuin tappion tunnustamisena tuskin erityisesti vetosi Suomen hallitukseen, mutta ilmeisesti neuvostohallitus ei juuri laskenut kovin paljon juuri Suomen neuvotteluhallituksen varaan tässä vaiheessa. Selvästi lupaavampi oli Viro, johon oli ensimmäisenä otettu yhteyttä.³⁹

Käännösten suhteen neuvostohallituksen epäonni jatkui yhä. Kun rau-

³⁶ SS pääk. 24. 9. 1919 Vieläkin rauhankysymys. Juuri samaan aikaan SDP kehotti mielenosoituksiin rauhan puolesta (Hyytiä s. 111).

³⁷ Tšitšerinin kirje Trotskille 25. 10. 1919. The Trotsky Papers I s. 733—35; Tšitšerin paheksui myös kuolemantuomioita suomalaisille kutsunnasta kieltäytyneille (vrt. Izv. 22. 10. 19 Oborona Krasnogu Pitera).

³⁸ DVP II s. 244—45; Izv. 13. 9. 1919.

³⁹ Vrt. Zetterberg 1977 s. 270—74. Polvinen -71 s. 254—74.

hantarjouksen lopussa puhuttiin itse asiassa »Suomelle koituvasta» vastuusta, esiintyi sama kohta Suomen lehdissä muodossa »vastuu jatkuvista vihollisuuksista tulee vastaisuudessa kaatamaan Suomen hallituksen».⁴⁰

Käännös siis oli väärä, mutta sinänsä uskottava. Vastaavanlaisia ajatuksiahan neuvostonooteissa oli ollut ennenkin.⁴¹

Venäjän uusista naapurimaista Viro oli kiinnostunein aloittamaan rauhaneuvottelut; Latviakin oli halukas, mutta Suomi, joka oli kyseisiä neuvotteluja käynyt aikaisemminkin, halusi viivyttää asiaa toivoen länsivalloilta mahdollisesti saatavan tukea. Asiasta neuvoteltiin reunavaltioiden ja Suomen kesken Tartossa syys—lokakuun vaihteessa. Pienet reunavaltiot tekivätkin päätöksen ryhtyä neuvotteluihin. Suomen osallistuminen taas tuli esille eduskunnassa 16. 10.; ajankohtana, jolloin Judenitšin hyökkäys dramaattisesti lähestyi Pietaria. Suomi päätti toistaiseksi olla ryhtymättä neuvotteluihin, mikä vallinneissa oloissa ei voinutkaan olla yllätys. Kun myös Ententen asenne neuvostohallitukseen nähden oli Judenitšin hyökkäyksen aikaan kiristynyt, eivät pienet reunavaltiotkaan katsoleet aiheelliseksi jatkaa tuossa vaiheessa kontakteja Neuvosto-Venäjään.⁴²

Ennen Judenitšin hyökkäyksen alkamista ententevallat eivät halunneet olla esteenä rauhan solmimiselle kuten ne ilmoittivat asiaa tiedusteltaessa.⁴³ Neuvostovenäläisen doktriinin mukaan juuri ne kuitenkin olivat tärkein, ellei ainoa este rauhan syntymiselle. Niinpä neuvostohallitus lähettikin avunpyynnön suoraan Ison Britannian ja Ranskan työläisille, jossa selitettiin rauhanasian edistymisen olevan sidoksissa näiden omiin hallituksiinsa kohdistamaan painostukseen. Näitä pyydettiin vaikuttamaan asiaan kaikella organisoidulla voimallaan; neuvostohallitus puolestaan olisi koska tahansa valmis neuvotteluihin paitsi Suomen, myös »valkovirolaisen, valkolätiläisen ja valkoliettualaisen hallituksen» kanssa.⁴⁴

Neuvostolehdet seurasivat tarkoin reaktioita rauhantarjouksiin. Palsatilaa saivat mm. suomalaiset sosiaalidemokraatit, jotka olivat vankasti

⁴⁰ SS 22. 9. 1919 Neuvosto-Venäjän rauhantarjous Suomelle.

⁴¹ Vrt. esim. s. 143.

⁴² Vrt. Polvinen 1971 s. 271—74.

⁴³ Vrt. Polvinen 1971 s. 267—72. Ison-Britannian hallituksessa oli tosin ollut erimielsyyttä, Churchillin kannattaessa aktiivisia toimia.

⁴⁴ DVP II s. 250—52. Se, ettei samalla puhuttu »valkosuomalaisesta» hallituksesta, selittynee siitä, ettei kilpailevaa Suomen hallitusta ollut ollut olemassa sitten vuoden 1918, jolloin, saksalaisten suosiolla myötävaikutuksella, neuvostohallitus oli jatkanut kanssakäymistä jo aiemmin tunnustamansa Suomen hallituksen kanssa.

rauhanteon kannalla.⁴⁵ Ententen puolestaan kerrottiin painostavan Suomea Pietarin-retkeen, jota vastaan oli kuitenkin suomalaisten enemmistö.⁴⁶ Balttilaisen konferenssin yhteydessä kertoivat huhut liittosuunnitelmista, jolloin mukaan hyökkäykseen saattaisi tulla myös Ruotsi; joskin erään mielipiteen mukaan Ruotsin ja Suomen kireät välit olivat liiton esteenä.⁴⁷ Izvestija kertoi myös vallankaappaushankkeista Suomessa; englantilaisten suhde asiaan oli kuitenkin ilmeisesti ambivalentti, koska Mannerheim oli toisaalta saksalaissuuntauksen kannattaja, toisaalta myös kiiwas intervention kannattaja. Pääkirjoittaja syytti samalla valkoisia avusta Englannin imperialismille, joka pyrki hävittämään Venäjän laivaston Kronstadtissa. Valkoiset toimivat tässä siis myös Venäjälle yleensä vihamielisen suurvallan hyväksi mikä oli maanpetosta. Japanin mikadokaan ei ollut koskaan voinut uneksia, että venäläiset olisivat auttaneet häntä Siperiassa.⁴⁸ Ståhlbergin kielteinen kanta interventioon nähden ja Mannerheimin uhkaavat vehkeilyt olivat lehdistön päivittäisenä pohdinnan aiheena; ulkomaiset lehdet levittivät myös ristiriitaisia tietoja Suomen mahdollisista hyökkäyshaluista.⁴⁹ Tilanteen epämääräisyyttä oli omiaan lisäämään se, että toisinaan tiedot saatiin heti radioitse, toisinaan taas siteerattiin jopa kolme viikkoa vanhoja lehtiä, jotka olivat ilmeisesti juuri saapuneet käytettäväksi. Neuvosto-Venäjän ja Viron välisestä neuvottelukosketuksesta käytettiin jo komeasti »rauhankonferenssin» nimitystä.⁵⁰ Kun neuvottelut sitten keskeytettiin, otsikoi Izvestijan päätoimittaja dramaattisesti »Veri tulee heidän päälleen»; keskenään neuvotteleville ja Ententen mielipidettä pyytäville naapurimaille oli joka tapauksessa tarjottu rauhaa ja mikäli sota jatkuisi, työläiset tietäisivät, kuka on syyllinen.⁵¹ Pääkirjoituksessa 26. 9. katsoi Steklov suomalaisten kyllä puhuvan Venäjän rauhanehdotuksista, mutta jättävän itse ehdotuksen julkaisematta, mikä osoitti, että joukot olivat sotaa vastaan. Suomen lehdet selittivät, ettei rauhaan voitu suostua ilman Ententen, erityisesti Englannin 'suostumusta'.⁵² Ulkomaiset lehdet puolestaan pursuivat huhuja

⁴⁵ Izv 10. 9. Finskije sotsialisty o soglašenii s Sovetskoi Rossijej; Sos. dem. kirjoitte-
lusta ks. Hyytiä 1986 s. 110—12.

⁴⁶ Esim. Izv. 13. 9. 1919 Finlandija na rasputje.

⁴⁷ Izvestija 14. 9. 1919 V Pribaltike.

⁴⁸ Izv. pääk. 17. 9. 1919 Protiv ravbotšego klassa.

⁴⁹ Esim. Izv. 18. 9. 1919 tiedotti Echo de Paris'n kertoneen, ettei Suomi kaikesta päät-
tään ole kieltäytynyt hyökkäämästä Pietariin; 19. 9. (Novaja avantjura finljandtsev) se kertoi
Frankfurter gazetten kirjoittaneen jo elokuun lopulla, että Suomen oli Ententen mitä voi-
makkaimman painostuksen alaisena osallistuttava uusien vapaaehtoisjoukkojen muodos-
tamiseen, vaikka eduskunnan enemmistö olikin asiaa vastaan.

⁵⁰ Izv. 21. 8. 1919 Pervoje zasedanije mirnoj konferentsii.

⁵¹ Izv. 20. 9. 1919 pääk. Na nih budet krov! (Ju. St.).

⁵² Izv. 26. 9. 1919 pääk. Provološka. Ks. m. 26. 9. V Finljandii.

Englannin Suomea kohtaan harjoittamasta painostuksesta: sen kerrottiin mm. kieltäneen Suomelta lainan Mannerheimin poistuessä näyttämöltä.⁵³ Trotski puuttui Suomen tilanteeseen Moskovan puolueorganisaation kokouksessa ja toisti uhkauksensa, jonka mukaan Suomen yrittäessä hyökätä, neuvostojoukot tunkeutuisivat Viipuriin ja Helsinkiin riippumatta tilanteesta muilla rintamilla. Suomen hyökkäystä puhuja piti kuitenkin epätodennäköisenä.⁵⁴ Rauhanasian todettiin erityisesti Suomessa edistyvän hitaasti, vaikka toisaalta muutos oli huomattava; sota-seikkailuja vastustivat nyt useat tahot, vaikka vielä äskettäin, Izvestijan pääkirjoittajan tietojen mukaan peräti SDP:n johto oli vaatinut sota bolševikkeja vastaan.⁵⁵ Suomessa kerrottiin nyt olleen jopa mielenosoitus rauhan puolesta.⁵⁶

Samanaikaisesti rauhanproblematiikan kanssa käsiteltiin SKP:n kokousta, jonka yhteydessä rauhankysymykset saivat oman sävynsä. Lenin, Zinovjev ja Trotski tervehtivät suomalaisten toverien puoluetta ja uuden aseellisen taistelun vakuutettiin olevan lähellä.⁵⁷ Zinovjev korosti, että kaikkialla, missä työväenluokka oli pitänyt valtaa käsissään ja luonut neuvostot, se tulisi uudelleen nousemaan.⁵⁸ Kokous korosti sosiaalidemokraattien petturuutta ja väitti näiden tosiasiaassa »neutraalisuuden» ja »isänmaan» tunnuksillaan auttavan valkokaartilaisia sodassa neuvostovaltaa ja maailmanvallankumousta vastaan. »Häpeämättömällä» taistelulla kommunisteja vastaan sosiaalidemokraatit halvaannuttivat Suomen työläisten valmistautumista edessä olevaan taisteluun, millä viitattiin ilmeisesti aivan käsillä olevaan aseelliseen kumoukseen.⁵⁹ SKP: KK:n julistuksessa katsottiin, että nyt oli valittava, »joko avoin sota tai rauha». Mikäli hallitus ei rauhaan suostuisi, tulisi itse kansojen solmia se.⁶⁰ SKP

⁵³ Izv. 30. 9. 1919 Davlenije na Finljandiju. Lähteenä oli varsovalainen »Retš».

⁵⁴ Izv. 26. 9. 1919 Obščegorodskaja konferentsija Moskovskoj organizatsii RKP.

⁵⁵ Izv. 3. 10. 1919 pääk. Kto zaderživajet mirnyje peregovory? (A. Gohjburg). Ks. m. Petrogr. pr. 20. 9. 1919 pääk. Naši vragi govorjat o mire. Vrt. Hyytiä s. 107—116.

⁵⁶ Izv. 14. 10. 1919 V Finljandii. Ks. m. 3. 10. 1919 V zaščitu Sovetskoj Rossii (SDP:n puoluekomitean vetoomuksesta) sekä Petrogr. Pr. 18. 10. 1919 pääk. S Glazu na glaz. Vrt. Hyytiä s. 111.

⁵⁷ Izv. 19. 9. 1919 S'jezd finskih kommunistov.

⁵⁸ Petrogr. pravda 9. 9. 1919 Pismo s'jezdu finljandskoj kommunističeskoj partii; Vapaus 9. 9. 1919 pääk. paikalla: Kommunistisen internationaalinen tervehdys SKP:n edustajakokoukselle.

⁵⁹ Vrt. Izv. 3. 10. 1919 Finskije rabotšije v kommunističeskij internatsional; sama art. Vapaus 11. 9. 1919 Suomen työväki kommunistiseen internatsionaaleen (puoluekokouksen päätös). Sosiaalidemokraateista V. Bystrjanski P. Pravda 25. 9. 1919 Sjezd finskih kommunistov.

⁶⁰ Petrogr. pr. 25. 9. 1919 Mir dolžno zaključit (SKP:n KK:n julistus). Sama Vapaus 18. 9. 1919 Rauha tehtävä. Tunnelmille tunnusomaisesti vaadittiin, että oli oltava joko »selvä sota» tai rauha.

kehotti kaikkia vallankumoukselle uskollisia työläisiä katkaisemaan heti suhteet SDP:hen. Kokous uskoi Suomen proletariaatin estävän kansainvälisten valkokaartilaisten yritykset vetää maa imperialistiseen sotaretkkeen, »heittäen niskoiltaan riistäjien vallan, julistaen neuvostovallan, yhtyvän Venäjään, liittyäkseen yhteen muiden syntyvien proletaaristen neuvostotasavaltojen kanssa.»⁶¹

SKP:n linja rauhankysymyksessä oli huomattavan aktiivinen, eikä sen pyrkimyksistä jäänyt mitään epätietoisuutta. Pelkkä rauhan säilyttäminen ei olisi edellyttänyt pyrkimystä suhteiden katkaisemiseen sotaa vastustavien sosiaalidemokraattien kanssa enempää kuin niitä kiihkeitä provokaatiokehotuksia, joita SKP:n lentolehtisissä sateli syyskuusta aina marraskuuhun ulottuvalla ajanjaksolla. 11. 9. Vapaudessa julkaistussa vetoomuksessa kehotti SKP:n sotilasjärjestö suomalaisia sotilaita tekemään englantilaisten olon Suomessa mahdottomaksi ja ajamaan ne pois Suomesta. Mm. lentokoneiden asemapaikat Koivistolla oli tuhottava.⁶²

SKP:n sotilasjärjestö kehotti 20. 9. itse Suomen armeijaa tulemaan tekemään rauhaa Puna-armeijan kanssa, ellei hallitus sitä tekisi »niin, että työläis- ja talonpoikais-Suomen armeija yhdessä Neuvosto-Venäjän armeijan kanssa marssii R a j a j o e n y l i (harv. TV) Suomen lahtariherroja vastaan».⁶³ Kannaksen suomalaiset punasotilaat pyysivät oman kokouksensa puolesta suomalaisia lähettämään edustajiaan Rajajoen yli ja antamaan takeet »todellisesta työntekijöiden ja puna-armeijalaisten välisestä rauhasta». Sitten annettaisiin yhdessä »kuoleman isku sotahulluille lahtareille».⁶⁴

Judenitšin hyökkäyksen lähdettyä liikkeelle 7. 10. jännitys Pietarissa kiristyi äärimmilleen. Hyökkäys eteni aluksi hyvin nopeasti ja paniikki alkoi kuvastua lehtienkin palstoilta. Zinovjev ehdotti jo kaupungin hylkäämistä, ja Leninin käskystä valmisteltiin sabotaasitoimia, mikäli kaupunki jouduttaisiin jättämään.⁶⁵ Trotski, joka oli lähetetty Moskovasta johtamaan Pietarin rintamaa, moitti joukkojensa vähäistä kestävyyttä ja siis vähäistä tietoisuutta ja ilmoitti kuolemanrangaistuksista.⁶⁶ Zinovjevin esitti vetoomuksia persoonallisella tavallaan ja väitti perääntyvillä

⁶¹ Ks. viite 59.

⁶² Vapaus 11. 9. 1919 pääk. Suomen työväki ja nykyinen tilanne; Vrt. m. Hakalehto 1966 s. 82—85.

⁶³ Vapaus 20. 9. 1919 Rauha Neuvosto-Venäjän ja Suomen välille. Suomen armeija rauhaa vaatimaan ja tekemään! (SKP:n sot. järj.).

⁶⁴ Vapaus 26. 9. 1919 Suomen armeijan sotilaat.

⁶⁵ Vrt. The Trotsky Papers I s. 692—98.

⁶⁶ Izv. 19. 10. 1919 Pered perelomom (L. Trotski). Ks. m. Izv. 26. 10. 19 Tanki (L. Trotski).

puolustajilla olevan 50-kertaisen ylivoiman. Hyökkääjien tankit olivat hänen mielestään tarua ja hän vaati viipymätöntä siirtymistä hyökkäykseen. Paniikin valtaan joutuneet päälliköt vastaisivat hengellään, kirjoitti Zinovjev, joka Trotskin muistelmien mukaan oli itsekin paniikin vallassa.⁶⁷

Suomen hyökkäyksestä, josta aiemmin oli niin paljon puhuttu, kirjoitettiin nyt päälehdissä entistä skeptisemmin. Izvestijan pääkirjoitus lokakuun lopulla tiesi Timesin puhuneen Suomen »uudesta asemasta» hyökkäyksen alettua ja selittäneen että hyökkäys olisi merkki poliittisesta kypsydestä. Suomen pääministeri oli kuitenkin torjunut ajatuksen, sanomatta kuitenkaan suoraan todellista syytä Suomen puuttumattomuuteen, joka kirjoittajan mielestä oli työtätekevien joukkojen, ml. talonpoikienkin selkeä haluttomuus yritykseen.⁶⁸ Myös Trotski otti kantaa Suomen mahdolliseen hyökkäykseen ja vastasi kielteisesti kysymykseen tulisiko Suomi hyökkäämään. Vallitsevassa tilanteessa muunlaiset puheet tuskin olisivatkaan olleet erityisen mielekkäitä. Trotskin argumentaatio, joka varmastiakin oli tarkoitettu myös suomalaisille, on selostamisen arvoinen: Suomi oli liian lähellä Pietaria, eikä m i k ä ä n V e n ä j ä n h a l l i t u s (harv. TV) voisi suhtautua lojaalisti Suomeen, ellei se itse suhtautuisi lojaalisti Venäjään. Jos Suomi hyökkäisi se osoittaisi »loppujen loppuksi k o k o V e n ä j ä n k a n s a l l e (harv. TV), että oli mahdotonta sietää itsenäistä porvarillista Suomea kahden päivämarrsin päässä Pietarista. Näin ollen siis historia suorittaa kokeen siitä, onko itsenäisen Suomen ja itsenäisen Venäjän rinnakkaiselo mahdollista niiden nykyisten rajojen puitteissa». Suomen porvaristolla oli Trotskin mielestä intressejä siihen, että koe läpäistäisiin. Trotski vetosi siis, samoin kuin jo aiemminkin, reaali poliittisiin aspekteihin: tulevan, mahdollisesti ei-bolševistisenkin Venäjän kannalta Pietaria uhkaava Suomi olisi sietämätön.⁶⁹

Suomen ulkoministerin voitiin lokakuun lopussa tiedottaa antaneen kielteisen vastauksen Judenitšin avunpyyntöön,⁷⁰ mutta toisaalta tiedettiin länsilehtien kertoneen Suomen asettamista ehdoista, »veren hinnasta», jonka saadessaan se olisi kuin olisikin valmis palvelukseen.⁷¹ Vaik-

⁶⁷ Vapaus 17. 10. 1919 Puna-armeijalaiset, päälliköt! Havahtukaa! Kenen edessä te pe-
räännytte? (G. Sinovjev). Ks. m. Koronen 1969 s. 177—85. Trotski 1930 s. 411.

⁶⁸ Izv. 29. 10. 1919 pääk. (Ju. St.) Na rasputje sekä 26. 10. 19 Stavlennikki antanty.

⁶⁹ Izv. 29. 10. 1919 Finljandija i Sovetskaja Rossija.

⁷⁰ Izv. 31. 10. 1919 Finlandija i Judenitš (Valkeasaaren kautta 30. 10.).

⁷¹ Izv. 31. 10. 1919 Tsena krovī (lähteinä Amerikan radion tiedot Timesin Helsingin kir-
jeenvaihtajalta sekä Le Temps. Ehtojen kerrottiin olleen itsenäisyyden tunnustaminen, 100
milj. frangia, Petsamo ja huomattava osa Karjalaa. Samassa uutissikermässä kerrot-

ka Suomea koskevat uutiset olivatkin jatkuvasti ristiriitaisia, kävi pian hyökkäyksen alettua selväksi, ettei ainakaan suomalaisten ja Judenitšin koordinoitua yhteistyötä ollut olemassa, Elfvingenin inkeriläisten pikku operaatiota lukuunottamatta. Lokakuun lopulla saattoi Petrogradskaja pravda jo rohkaista kaupungin puolustajia kertomalla hyökkääjien keskuudessa olevan yleisen vakaumuksen, ettei Pietaria voitaisi vallata ilman Suomen apua. Suomi ei taas sekaantuisi seikkailuun, vaikka vastustikin rauhan solmimista, kuten »puolivirallinen» Helsingin Sanomat oli kirjoittanut.⁷²

Ei ole yllättävää, että suomalaisten kommunistien kirjoittelun sävy oli toisenluontoinen. SKP:n sotilasjärjestö kehotti konkreettisiin toimiin entistäkin innokkaammin: Suomi oli ainoana kieltäytynyt rauhanaloitteista, nyt oli Suomen armeijan jokaisessa sotilasosastossa keräännyttävä keskustelevaan rauhasta, oli tehtävä ponsia ja lakkoja. Työläisten oli niinkään lakkoiltava. Nyt oli jo vetoomuksen mukaan tultu hetkeen, jolloin suojeluskunnat eivät uskaltaisi hyökätä armeijan, työläis- ja talonpoikaissotilaiden kimppuun.⁷³ SKP:n Keskuskomitea oli samanlaisissa ajatuksissa. Se kehotti kaikkia kaduille, sotilaat mukana. Porvareille oli sanottava, että jokaisen työläisen »henki ja kiusaaminen» kostettaisiin »kymmenkertaisesti ja hetkeäkään viivyttelämättä».⁷⁴

Eduskunnan jätettyä tarttumatta neuvostohallituksen rauhantarjoukseen, julisti SKP:n KK Suomen työtätekevän kansan velvollisuudeksi taistelun eduskuntaa vastaan. Vain työtätekevän kansan, työväen, maalaisraatajien ja kumouksellisten sotilaiden asettamat *n e u v o s t o t* (harv. TV) olivat oikeutettuja puhumaan Suomen kansan nimissä. Nyt (24. 10.) punaiset joukot olivat jo hyökkäämässä ja myös Suomen työtätekevän kansan oli oltava valmiina, julisti SKP:n keskuskomitea lopettaen vetoomuksen eläkööhön vallankumoukselle ja neuvostovaltojen liitolle.⁷⁵

SKP:n käyttäytyminen viittaa vahvasti siihen, että hiljattain puoluekokouksessa hyväksytyt ajatukset pikaisesta vallankumouksesta ja liit-

tiin kuitenkin 23. 10. tulleen tiedon mukaan Suomen porvariston vastustavan hyökkäystä Pietariin.

⁷² Petrogr. pravda 27. 10. 1919 pääk. Pobeda blizka. Samansuuntaisia näkemyksiä myös 18. 10. (pääk. S glazu na glas), jolloin kansainvälistä tilannetta arvioitiin neuvostovallelle äärimmäisen suotuisaksi sekä 27. 10. Finskaja pressa o Rossii (V.B.) Vrt. m. Izv. 1. 11. 19 V Finlandii. Parlamentskije krugi ob avantjyre Denikina. 6. 11. 19 Izvestija julkaisi sekä huhun Suomen interventtiosta, että kumosi sen »mitä pätevimpien neuvostolähteiden» perusteella (Vmešivajutsja li finny? Oproverženije sluhov o vystuplenii Finlandii).

⁷³ Vapaus 14. 10. 1919 Suomen työväestölle ja sotilaille (SKP:n sotilasjärjestö).

⁷⁴ Vapaus 16. 10. 1919 Suomen työväestölle ja sotilaille (SKP:n KK).

⁷⁵ Vapaus 24. 10. 1919 Suomen työtätekevän kansan velvollisuus, taistelu eduskuntaa vastaan (SKP:n KK).

tymisestä Venäjään haluttiin nyt panna toimeksi. Taistelu eduskuntaa vastaan ja neuvostojen puolesta ei Judenitšin perääntyessä ollut toki perusteltua sen takia, että Suomi ei ollut tarttunut neuvostohallituksen rauhantarjoukseen. Se oli sen sijaan perusteltua, mikäli nyt oli tullut aika toteuttaa Suomen lokakuu tai aluksi vaikkapa helmikuun vallankumousta vastaava mullistus neuvostojen muodostamisineen. Juuri tällaisessa tilanteessahan Zinovjev oli hieman aiemmin arvioinut suomalaisten olevan.⁷⁶

Vaikuttaa siltä, että Suomen jättäytyminen syrjään Pietarin-retkestä oli emigranttikommunisteille katkera pettymys. Vapauden kirjoittaja ei ottanut todesta uutista siitä, että Suomi olisi vastannut kieltävästi Judenitšin avunpyyntöön, vaan katsoi sen tinkivän hintaa. Mikäli hyökkäys tulisi, olisi suomalaisen porvariston kohtalo kaamea: »Kuolema silloin koko heidän sukukunnalleen! Maanpinta on liian pyhä sellaisille ihmislihan kaupustelijoille...»⁷⁷, kirjoitti Vapauden pääkirjoittaja noudattaen pietarilaisen Zorinin hieman aiemmin julkaiseman artikkelin »Porvaristo on tuhottava» äänenpainoja.⁷⁸

Marraskuun alussa kertoi Vapaus »Lahtari-Suomen hiovan yhä miekkaansa». Suomessa työväenluokka katsoi nyt, miten Judenitšin joukoissa olevat suomalaiset lahtarit, Länsi-Inkerin kulakkilahtarit ja Pohjois-Inkerin »vihreät» rosvojoukot saivat selkäänsä. Suomen työväki tiesi, että näissä taisteluissa kaatui parasta lahtariaimesta, joka ei olisi »enää silloin vastuksena, kun tilinteon aika tulee muille lahtareille. He sydämesään siunasivat, että punaiset suomalaiset ja inkeriläiset korjaavat niitä pois maailmasta, sillä sitenhän vanha kaadetaan ja uutta luodaan tilalle». Nyt ei saanut levätä, ennenkuin lahtarivalta Suomessa olisi nujerrettu.⁷⁹

⁷⁶ Vapaus 25. 9. 1919 SKP:n puoluekokous.

⁷⁷ Vapaus, pääk. 29. 10. 1919 Vaikaa ratkaisu (Juho); Vapaus 1. 11. 1919 pääk. Iskarion kauppa (Juho).

⁷⁸ Judenitšin hyökkäyksen aikaan tapahtui mm. Moskovassa pommiattentaatti, johon »vastattiin» — punaisella terrorilla porvaristoa vastaan. S. Zorinin artikkeli, joka alunperin ilmestyi Pravdassa sekä Petrogr. Pravdassa 27. 9., julkaistiin myös Vapaudessa 2. 10. 1919. Otsikolla »Porvaristo on tuhottava» kirjoittava Zorin ilmaisi itseään seuraavaan tapaan: »Me sanomme, porvaristo ja sen kätyrit täytyy päättävästi ja järjestelmällisesti hävittää... Porvariston tuomitsemisen syyksi riittää heidän hemmoitellut naamansa ja känsättömät kouransa. Täytyy aikaansaada sellainen tilanne, että porvarilliset keikarit pelkäävät ilmaantua kaduille. Täytyy laajentaa taistelua porvaristoa vastaan kaikilla elämän aloilla ja täytyy olla ankaria vihollisillemme... Porvaristo hävittää yksilöitä, me tuhoamme koko porvarisluokan...». Samassa yhteydessä määrättiin myös pakollinen »porvariston rekisteröinti» (ks. esim. Vapaus 3. 10. 1919). Julistuksen mukaan porvareita aiottiin lähettää Moskovaan, jossa he olisivat tarkan silmälläpidon alaisina. Mainittakoon, että Judenitšinkin hyökkäyksen yhteydessä paljastui Pietarissa salaliitto, jossa oli mukana mm. sotilasiantuntijoita. Ks. Polvinen 1971 s. 285.

⁷⁹ Vapaus 4. 11. 1919 Vaara ei ole vielä ohi (SKP:n sotilasjärjestö).

Marraskuussa näyttää vielä syntyneen uusi huhu Suomen interventtiosta, vaikka Judenitš oli jo lopullisesti lyöty. Zinovjev julistuksessaan Suomen työläisille ja sotilaille sekä Suomen kansalle väitti »uutta petosta» valmisteltavan. Helsingissä isännöivät englantilaiset ja ranskalaiset kenraalit ja kaikki, mitä Englannin ja Ranskan pörssi määräsi, oli laki, valisti Zinovjev suomalaisia. Hän kehotti äänekkääseen vastalauseeseen ja vaatimaan viipymätöntä rauhan solmimista. Pistimet oli käännettävä omia sortajia vastaan, mikäli rosvoretkelle käskettäisiin.⁸⁰ »N:nen armeijan» vallankumouksellinen sotaneuvosto lähetti niinikään terveisenä samoihin osoitteisiin: »tänään tai huomenna» oli sen tietojen mukaan määrä heittää suomalaiset sotilaat punaista Pietaria vastaan. Neuvosto-Venäjä ei kuitenkaan halunnut sotaa ja oli varma siitä, että Suomen työväenluokka lähitulevaisuudessa ottaisi vallan omiin käsiinsä. Hyökkäykseen käskettäessä oli käännettävä pistimet omia sortajia vastaan.⁸¹ Ilmeisesti sama huhu oli antamassa pontta myös Vapaus-lehden kirjoittajan erityisen katkeralle vuodatukselle samaan aikaan. Sen mukaan Venno-
lan ja Ståhlbergin Suomi ei käynyt julkista sotaa, mutta yritti »rakin tavoin» sitä äkäisemmin tarrata työväen voittoisan vallankumouksen kinttuihin. Tuollainen »koiramainen lahtaripesä» oli tuhottava ja hävitettävä valkoinen Suomi perinpohjin, niin, ettei minkään valtakunnan lahtarirosvo voi oleskella Suomen valkoisessa hollituvassa tuntiakaan tulematta nitistetyksi. Tämän tekisi Suomen köyhälistö, joka nousisi uudelleen.⁸²

Jos suomalaisten emigranttien kirjoittelusta paistoi katkeruus Suomen jäätyä syrjään taisteluista, olivat neuvostohallituksen vastuulliset johtajat sitäkin tyytyväisempiä. Trotski ja Lenin palasivat useaan otteeseen Pietari-episodin onnelliseen lopputulokseen ja siihen, että Suomi ja Baltian maat olivat pidättäytyneet aseellisesta toiminnasta. Bolševikkipuolueen 8. konferenssissa joulukuun alussa ja samoihin aikoihin kokoon-
tuneessa 7. yleisvenäläisessä neuvostokongressissa Lenin esitti tapahtuneen sangen dramaattisessa valossa. Hän kertoi Ententen tehneen kaikkensa saadakseen Suomen ja Viron hyökkäämään Pietariin. Hän oli itse lukenut Timesin poikkeuksellisen kiihkeän artikkelin, jossa Suomea vaa-
dittiin lähtemään hyökkäykseen. »Me tiedämme» Lenin sanoi, että hetki, jolloin Judenitšin joukot olivat muutaman virstan päässä Pietarista, oli ratkaiseva hetki. . . Tiedetään, miten Ententen imperialismi painosti näitä

⁸⁰ Vapaus, pääk. 12. 11. 1919 Suomen työläisille ja sotilaille. Suomen kansalle. (G. Sionovjev). Sama Petrogr. pravda 7. 11. 19, kysymyksessä oli selostus radiopuheesta.

⁸¹ Vapaus 13. 11. 1919 Suomalaisille sotilaille. Suomen kansalle. (N:nen armeijan vallankumouksellinen sotaneuvosto).

⁸² Vapaus 14. 11. 1919 Valkoinen lahtaripesä tuhottava (Kynäsoturi). Vrt. Trotskin puhe 1. 9.

pieniä, häthätää perustettuja maita, jotka olivat kokonaan riippuvaisia Ententestä aivan elintärkeimmissäkin kysymyksissä... käytettiin kaikkia painostuskeinoja... Ei ole epäilystäkään siitä, että vähäisinkin Suomen tai — hiukan tuntuvampi — Viron apu olisi riittänyt ratkaisemaan Pietarin kohtalon...». Leninin mielestä ko. pienten maiden kieltäytyminen tottelemasta isäntiään oli bolševikkihallituksen suuri kansainvälinen voitto.⁸³ Muutamaa päivää myöhemmin Lenin esitti saman ajatuksen vieläkin painokkaammin. Hän väitti painostuksen lisäksi Suomelle luvattun miljoonia puntia rahaa, maata ym., siitä huolimatta Suomi, joka ei kuukauttaakaan tullut toimeen ilman imperialististen maiden apua ei ollut antanut painostukselle periksi. »Oli aika, jolloin Judenitšin joukot olivat muutaman virstan päässä Pietarista ja Denikin Orjolin pohjoispuolella; jolloin pieninkin heille annettu apu olisi ratkaissut nopeasti Pietarin kohtalon vihollistemme hyväksi, mitä lyhyimmässä ajassa ja mittättömän vähäisin uhrein». Neuvostohallitus oli tässä köydenvedossa Suomen sielusta voittanut siksi, että Suomen porvaristo oli päätellyt Ententen ohjeiden noudattamisen johtavan itsenäisyyden menettämiseen. Itsenäisyyden olivat taas bolševikit sille antaneet »marraskuussa 1917», jolloin Suomessa oli porvarillinen hallitus.⁸⁴ Lenin palasi asiaan vielä maaliskuun alussa 1920, jolloin hän puheessaan »työväkeville kasakoille» todisteli Suomen kieltäytyneen hyökkäyksestä siihen kohdistetusta painostuksesta huolimatta ja vaikka sillä ei ilman Englantia ollut leipää »viikoksikaan». Syynä oli ollut epäluulo tsaarin kenraaleita kohtaan ja bolševikkihallituksen näihin verrattuna nauttima suosio, joka johtui aikoinaan tunnustetusta itsenäisyydestä. Tällaiset asiat eivät unohtuneet, vaikkutti Lenin.⁸⁵

Mikäli asiat olivat, niinkuin Lenin väitti niiden olevan, oli tietenkin ihme, etteivät »isännät» saaneet pikkuvaltioita hyökkäämään. Lenin pysyi kuitenkin selittämään ihmeetkin bolševismin uudella voimalla, joka ilmeisesti perustui hyvin paljolta sen luonteeseen, se kun näet ei harjoittanut sortoa, kun taas Ententen imperialismiin sorto oli »vielä häpeämättömämpää kuin vanhan venäläisen imperialismiin», eikä mitään todellis-

⁸³ Lenin mainitsi asian jo lyhyesti Idän kansojen kommunististen organisaatioiden II kokouksessa 22. 11. 1919; Izv 20. 12. 1919 (PSS 39. s. 325—26). Tässä esitetty sanamuoto kuuluu VIII VKP:n konferenssiin (KK:n poliittinen selonteko 2. 12. 1919), tätä ei julkaistu sanomalehdissä, vaan asetuskokoelman tapaisessa Izvestija TsK-julkaisussa (PSS 39. s. 347—50).

⁸⁴ Puhe VII yleisvenäläisessä neuvostokongressissa 5. 12. 1919, Izv. 7. 12. 1919, PSS 39. s. 393—98.

⁸⁵ Esitelmä I työtät. kasakoiden yleisvenäl. kokouksessa 1. 3. 1920, Izv. 2. 3. 1920, PSS 40. s. 174—75.

ta kansallista itsenäisyyttä voinut syntyä sen puitteissa.⁸⁶ Toisaalta bolševismien puitteissakin oli tietysti mahdollista noudattaa erilaisia poliittisia linjoja. Lenin saattoi nyt erityisen tyytyväisenä esittää ratkaisevan tärkeitä menestyksiä, joiden oli helppo huomata seuranneen juuri hänen omasta kansallisuuspoliittisesta linjastaan, josta vajaa vuosi aiemmin oli VIII puoluekokouksessa kiivaasti väitelty. Neuvostovalta oli myös osannut »oikeaan aikaan luopua väkivallan käytöstä» Baltian suunnalla,⁸⁷ korosti Lenin, ja kuulijoilta tuskin jäi ymmärtämättä, kenelle ansio asiasta lankesi.

Tutkimus on myöhemmin täysin vakuuttavasti osoittanut, että Leninin doktrinäärinen kuva tapahtumista roikkui ilmassa ja ettei mistään Ententen painostuksesta, puhumattakaan valinnasta Neuvosto-Venäjän ja Ententen välillä ollut kysymys. Mikäli olisi ollut, ei bolševikkien kansallisuuspolitiikka olisi painanut vaa'assa paljoakaan.⁸⁸ Vallinneessa tilanteessa voidaan kyllä katsoa valkoisten kenraalien nauttineen Suomessa syvää epäluottamusta, mikä osaltaan vaikutti mielipiteisiin interventiota vastaan. Vaikka neuvostohallituksen aikoinaan antama itsenäisydentunnustus tässä asiassa kieltämättä asetti bolševikkihallituksen sangen myönteiseen valoon, oli Lenin ilmeisesti langennut kiusaukseen korostaa omia ansioitaan ja suosiotaan Suomessa aivan suhteettomasti.

Jos »porkkanalinjaa» edustanut Lenin oli tyytyväinen, oli sitä myös »keppiä» näyttänyt Trotski. Puhuessaan toimeenpanevan keskuskomitean kokouksessa 7. 11. 1919⁸⁹ hän arvioi Suomen puuttumattomuuden syyksi erityisesti vasemmistolaisen mielialan kasvun maassa. Karjalalehteen viitaten hän kertoi Suomen työväenlehdistön saaneen yhä bolševistisemmän sävyn ja uhanneen avoimesti vallankumouksella, mikäli Neuvosto-Venäjälle hyökättäisiin. Tämä oli ollut mitä tärkein asianhaara, joka oli sitonut Suomen porvariston käsistä ja jaloista. Trotski arveli aivan toisin kuin Lenin, että Pietari olisi kyetty pitämään, vaikka suomalaiset olisivatkin hyökänneet. Se, mitä diplomatia oli tehnyt hyökkäyksen estämiseksi ei johtunut mistään sympatioista Suomen porvaristoa kohtaan, se voitiin avoimesti sanoa. Kuitenkin myös Suomen porvariston intressit vaativat — sikäli kuin historia vielä antoi sille jonkin verran elin-aikaa — ettei se työntäisi päätään imperialismin tarjoamalle mestauspöl-

⁸⁶ Vrt. PSS 39. s. 398.

⁸⁷ PSS 40. s. 91.

⁸⁸ Vrt. Polvinen 1971 s. 313. Voidaan myös arvioida että Leninille olivat noudatetun kansallisuuspolitiikan onnistumiseen viittaavat argumentit erityisen tervetulleita, kun VIII puoluekokouksessa väitetty luokkadifferentiaation kiihtyminen tuskin oli vieläkään todellisuudessa havaittavissa. Vrt. s. 114—15.

⁸⁹ Julk. teoks. L. Trotski — G. Zinovjev: Boi za Peterburg. Peterburg 1920 s. 40—41.

kylle. »Tylsäpäisimmällekin viipurilaiselle poroporvarille» oli selvää, ettei Venäjällä voitu elää vuodesta vuoteen peläten, että Mannerheim tai joku muu »ottaisi» Pietarin. Historia löytäisi vielä omat tiensä Suomessakin ja Suomen proletariaatti ei vaatinut eikä tulisi vaatimaan neuvostovalalta aseellista sekaantumista, koska ymmärsi, että tuollainen sekaantuminen aiheuttaisi nykyhetkellä vain vahinkoa Suomen vallankumouksen asialle. »Tästä selittyy *rauhallisten* suhteiden, rauhallisen rinnakkaiselon (mirnogo sosuššestvovanija) mahdollisuus meidän ja Suomen välillä» valisti Trotski ja toisti vielä, että mikäli Suomi vielä kaikesta huolimatta yrittäisi hyökätä Pietariin, olisi »asia (välien selvittäminen T.V.) vietävä loppuun saakka». Trotski palasi asiaan vielä VII neuvostokonferenssissa,⁹⁰ jossa myös Lenin oli asiasta puhunut. Hän kertoi suomalaisten puolelta harjoitetun provokaatiota, mm. tykistöä käyttäen, mikä olisi kansainvälisen oikeuden kannalta ollut riittävä syy sodan julistamiseen tai suoraan hyökkäykseen ryhtymiseen. Lokakuun puolivälissä olikin Pietariin saatu keskitetyksi voimia, jotka olisivat siihen riittäneet. Trotski kertoi voivansa koska tahansa virallisin dokumentein todistaa, että »N:n» armeijan komentajaa oli kielletty tekemästä mitään, joka voitaisiin tulkita merkiksi halusta tai yrityksestä hyökätä Suomeen. »Tietenkin samaan aikaan oli ryhdytty toimenpiteisiin sen asian selittämiseksi suomalaisille työläisille, miksi olimme haluttomia taistelemaan Suomea vastaan, miksi olimme täysin valmiita sietämään kahden päivämäärän päässä Pietarista porvarillista Suomea sillä ehdolla, että Suomen porvaristo selvästi käsittäisi että itsenäinen, riippumaton Suomi muutaman kymmenen virsitan päässä Pietarista voi olla olemassa vain sillä ehdolla, ettei se koskaan heitä voimia vaakakuppiin, kun Pietarin kohtaloa ratkaistaan.» Trotski toisti vielä väitteen, jonka mukaan taistelun toisella puoliskolla neuvostojoukkojen voimat olisivat riittäneet vastaiskuun (otpor), mutta paikallisille komentajille oli sanottu, että provokaatioon ei saanut vastata. Mikäli Suomi sen sijaan sekaantuisi ja ylittäisi rajan, ei olisi rajoituttava vain puolustukseen, vaan olisi käytävä hyökkäykseen ja vietävä se loppuun saakka. Armeijaa oli käsketty tekemään vastuunalaiseksi hyökkäyksestä Pietaria vastaan, ei ainoastaan Suomen porvaristoa kokonaisuutena, vaan jokainen viipurilainen ja helsinkiläinen porvari erikseen ja kohtelemaan heitä bandiitteina, jotka olivat hyökänneet Pietarin proletariaatin kimppuun.

Trotski palasi asiaan vielä junassa Moskovan—Pietarin välillä 22. 12. päiväämässään kirjoituksessa⁹¹ ja toisti väitteensä mahdollisuuksista

⁹⁰ Izv. 11. 12. 1919 Retš tov. Trotskogo (Jatko 12. 12.).

⁹¹ Pravda 23. 12. 1919 Petrograd, bud na straže (L. Trotski) julk. m. Izv. 23. 12. 19.

hyökätä loka—marraskuussa, mikäli niin olisi haluttu. Voimia olisi hänen mukaansa voitu löytää 20—30 rykmenttiä. Bolševikit asettivat kuitenkin ylimmäksi tavoitteekseen rauhan säilyttämisen ja saavuttamisen ja sotivat vain siellä, missä oli pakko. Koko neuvostovallan politiikka suhteessa Suomeen, Viroon, Latviaan, Liettuaan ja Puolaan lähti siitä vakaumuksesta, että näiden maiden olemassaolo oli mahdollista vain rauhalliset ja hyvät naapurussuhteet Venäjään säilyttäen. Viro ja Suomi, siinä tapauksessa, että ne haluaisivat ryhtyä brittiläisen imperialismin aseiksi, jauhautuisivat kahden myllynkiven välissä. Rauhassa Venäjän kanssa eläen niistä tulisi mittaamattomasti vapaampia kaikkiin väkivaltaa tekeviin suurvaltoihin nähden. Venäjä tarvitsi rauhaa ja Suomi ja Viro tarvitsivat sitä yhtä paljon.

Trotskin puheista voi todeta, että hän ei esittänyt Suomen ja Viron käyttäytymistä »ihmeenä» kuten Lenin ja uskoi ilmeisesti uhkauksen ja pidättyvyyden politiikan tarjonnan suomalaisille kilpailukykyisen vaihtoehdon. Toisaalta ko. politiikkaan sisältyi neuvostovallan kannalta selvä uhraus, jonka tosin joutuivat tekemään suomalaiset proletaarit, joiden »vapauttamista» ei voitu nyt auttaa aseellisesti. Trotskin vakuutuksen mukaan suomalaiset toverit eivät puolestaan edes lähitulevaisuudessa tulisi esittämään ko. avunpyyntöä. Tämä väite oli mitä ilmeisimmin vain Trotskin puheiden varassa ja SKP:n propagandaa seuranneille perin epäuskottava. Trotski oli joka tapauksessa ilmeisesti ensimmäinen merkittävä neuvostojohtaja, joka hahmotteli kommunistisen (bolševistisen) Neuvosto-Venäjän ja sen pienten länsinaapurien, ml. Suomen välisen »rauhallisen rinnakkaiselon» mahdollisuuden, vieläpä juuri tuota myöhemmin kuuluisaksi tullutta termiä käyttäen. Trotskin argumentointikin oli vain hyvin vähäisessä määrin doktrinääristä ja perustui reaalioloihin näkökohtiin.⁹² Valkokenraalien asian näyttäessä yhä selvemmin menetetystä ja ententevaltojen, erityisesti brittien pyrkiessä eroon Venäjän sotakuista, olivat tällaiset ajatuksenjuoksut yhä vakuuttavampia. Bolševismien kohtalon ratkeaminen näytti ilmeisesti lykkääntyvän epämääräiseen tulevaisuuteen samoin kuin mahdollinen maailmanvallankumouskin.

⁹² Tätä voidaan verrata Leninin VIII puoluekokouksessa käyttämään argumenttiin kansallisuuspolitiikasta luokkadifferentiaation kiihdyttäjänä (vrt. s. 114—15 ja siinä mainitut lähteet).

3) Rauhaa kohti

a) Poliittinen ja sotilaallinen kehitys vuonna 1920

Vuosien 1919—20 vaihteesta lähtien neuvostohallituksen asema oli selvästi aikaisempaa vankempi: Judenitš oli täysin lyöty, Koltšakin hallinto luhistui ja amiraali itse luovutettiin bolševikeille tammikuun puolivälissä 1920. Myös Denikinin joukot perääntyivät hyvin nopeasti: bolševikit valloittivat Tsaritsynin 3. 1. 1920 ja olivat viikkoa myöhemmin jo Donin Rostovissa. Pohjois-Venäjän hallitus, jonka britit olivat jättäneet oman onnensa nojaan jo muutama kuukausi aikaisemmin oli toivottomassa asemassa ja sen joukkojen hajottua kenraali Miller pakkasi tavaransa ja nousi laivaan 19. 2. 1920. Liittoutuneetkään eivät nähneet mieltä saartopolitiikan jatkamisessa, johon oli tullut säröjä jo ennen Judenitšin retkeä ja saarto lopetettiinkin 16. 1. 1920. Sotilaallinen uhka neuvostohallituksen valtaa vastaan oli toistaiseksi poistunut ja varsin mittavaksi paisunutta armeijaa voitiinkin jo vuoden alussa ryhtyä osittain muuttamaan »työarmeijaksi». Näin tapahtui myös Pietarissa, jossa ajan suuriin tehtäviin kuuluivat erityisesti siivoaminen ja taistelu kylmyyttä vastaan.¹

Venäjän uusien naapurien, Suomen, Baltian maiden ja myöskin Puolan välinen yhteistyö suhteiden järjestämiseksi Venäjän kanssa, joka oli Judenitšin hyökkäyksen yhteydessä keskeytynyt, saattoi nyt alkaa uudelleen. Konferensseja pidettiin tammikuussa Helsingissä ja maaliskuussa Varsovassa. Maalis—huhtikuun vaihteessa Suomen, Baltian maiden ja Puolan sosiaalidemokraatit puolestaan pitivät oman kokouksensa, jossa rauhankysymys oli keskeisenä.²

Venäjän uusista naapureista rauhan solmi ensimmäisenä Viro, jo 2. 2. Suomi puolestaan ryhtyi itäisen naapurin kanssa aseleponeuvotteluihin Rajajoella 12. 4. Neuvottelut keskeytettiin kuitenkin venäläisten aloitteesta jo 24. 4.³

Omalla tahollaan kokoontuivat Vianan Karjalaiset, jotka 21. 3. alkaen Uhtuan maakuntapäivillä vaativat kansallista itsemääräämisoikeut-

¹ Sotilaallisesta tilanteesta ks. esim. Chamberlin II s. 287—297; Polvinen 1971 s. 314—28; Työarmeijasta m. esim. Petrogr. pravda 11. 2. 1920 Petrogradskaja revoljutsionnaja armija truda (G. Zinovjev). Kirjoittajan mukaan ensisijaisia tehtäviä olivat Pietarin »peseminen, siistiminen, lämmittäminen ja ruokkiminen». Zinovjev kertoi Ententen perustaneen kansainvälisen komitean taistelemaan kylmyyttä vastaan ja innosti työarmeijaa kilpasille. Ks. m. Šiškin s. 110—15.

² Ks. Hyytiä 1986 s. 118.

³ Polvinen 1971 s. 344—45.

ta.⁴ Muita poliittisesti merkittäviä kokouksia tällä kaudella olivat sosiaalidemokraattien puoluekokous joulukuussa, jossa vasen siipi lopullisesti suljettiin pois puolueen yhteydestä ja perusti myöhemmin keväällä oman vasemmistososialistisen puolueensa, mikä oli itse asiassa myös kommunistien näkökulmasta kerettiläisyyden osoitus. Huhtikuussa pitivät kokouksen myös suomalaiset kommunistit VKP:n suomalaisten järjestöjen puitteissa Pietarissa. Kokouksessa voitiin todeta puolueen olevan pahasti hajalla ja se jouduttiin keskeyttämään alkuunsa.⁵

Merkittävän muutoksen poliittiseen tilanteeseen toi Puolan hyökkäys Neuvosto-Venäjälle, joka alkoi 26. 4. ja johti jo 8. 5. Kiovan valtaamiseen. Vaikka suomalais-puolalaisesta yhteistyöstä oli tehty tunnusteluja jo keväällä, ei Suomi halunnut perustaa politiikkaansa ilman liittoutuneiden tukea yksin liikkeelle lähteneen Puolan kanssa harjoitettavaan yhteistyöhön. Mm. vasemmiston voimakkaasti painostaessa⁶ aloitettiin suomalais-venäläiset rauhanneuvottelut Tartossa 12. 6. Jo ennen konferenssia bolševikit olivat valloittaneet Vienan Karjalan ja perustaneet oman Karjalan kommuuninsa. Suomalaisten vaatiessa mm. Karjalalle itsemääräämisoikeutta (länsimaisessa mielessä) ja bolševikkien puolestaan järjestettyä asian omalla tavallaan, eivät neuvottelut edistyneet. Uuden tekijän muodosti Englannin 11. 7. tekemä ehdotus rauhankysymyksen ratkaisemisesta niin Puolan kuin mm. Suomenkin osalta Lontoossa pidettävässä konferenssissa. Ehdotus ei kuitenkaan saanut neuvostohallituksen hyväksyntää.⁷

Suomen ja Venäjän väliset Tarton neuvottelut aloitettiin uudelleen 28. 7. ja edistyivät »aselevon» solmimiseen 13. 8. Pian tämän jälkeen pysähtyi puna-armeijan hyökkäys Puolaan — jota oli sen viime vaiheessa käyty selvän miekkalähetyspolitiikan merkeissä⁸ — ja kääntyi paoksi. Kansainvälisen tilanteen näin helpottuessa Englanti pyrki taas myötävaikuttamaan Suomen ja Neuvosto-Venäjänkin välillä solmittavan rauhan syntymiseen ja sopimus allekirjoitettiinkin Tartossa 14. 10. 1920. Kaksi päivää aiemmin oli solmittu Puolan ja Venäjän välinen välirauhansopimus.⁹

⁴ Ks. esim. Jääskeläinen 1961 s. 268—70; Polvinen 1971 s. 335. Myös Holodkovski (2. s. 175) pitää itäkarjalaisten separatistiliikettä aitona ja muitakin kuin »porvarillisia» aineksia käsittäneenä.

⁵ Vrt. Hakalehto 1966 s. 44—47 sekä T. Vihavainen: »The Communards (1985) ss. 39—59.

⁶ Vrt. esim. Hyytiä 1986 s. 121—33.

⁷ Vrt. Polvinen 1971 s. 341—67; Jääskeläinen s. 289—97.

⁸ Ks. tästä esim. Jussila 1985 s. 121—24; Carr 3. s. 212—18.

⁹ Polvinen 1971 s. 363—70.

Rauhanneuvotteluissa Suomi oli joutunut tinkimään alkuperäisistä varsin suurusuuntaisista tavoitteistaan, joita pidettiin ajan johtavia aatteita edustaneen kansallisuusperiaatteen mukaisina ja rauha koettiin usealla taholla bolševikkien väkivalta politiikan myötäilyksi. Rauhansopimus sai melkoisesti epäsuopeaa julkisuutta ja siitä voitiin lyödä poliittista mynttiä. Tässä valossa onkin nähtävä sen ratifioinnin lykkääntyminen. Kun sopimus joulukuun alussa ratifioitiin voitiin kuitenkin havaita sen kannatusnumeroiksi 163—27. Tämä ei estänyt tyytymättömyyden poliittista käyttöä ja sopimuksen leimaamista myöhemmin »häpeärauhaksi».¹⁰

b) Reunavaltioiden yhteydenpidoista Puolan hyökkäykseen

Neuvostohallitus oli siis omaksunut jo syksyllä 1919 uuden linjan, joka tähtäsi rauhan solmimiseen uusien naapurien, mukaanlukien Baltian reunavaltioiden kanssa. Tämän politiikan oikeutuksesta ei bolševikkien keskuudessa kuitenkaan oltu yksimielisiä. Esimerkiksi tammikuussa 1920 kirjoitti merkittävä poliittinen ja sotilaallinen toimihenkilö Karl Daniševski Izvestijassa mahdollisesta Latvian kanssa solmittavasta rauhasta.¹ Hän korosti, että taistelu neuvostovallan ja Latvian Venäjään yhdistämisen puolesta oli Latvian proletariaatin »ulkopoliitiikan» kulmakivi, kuten I yhdistetty Latvian työläisneuvostojen kokous vuotta aiemmin oli päättänyt. VKP:n ohjelma kansallisuuskysymyksestä oli, kuten vajaa vuosi aiemmin VIII puoluekokouksessa oli päätetty, että kansakunnan tahtoa edusti tietty luokka sen kehitysvaiheesta riippuen.

Latvian tapauksessa sen täytyi olla proletariaatti, sillä maa oli toki siirtymävaiheessa kapitalismista sosialismiin. Sosiaalidemokraatit ja porvarit taas edustivat hänen mielestään sitä paitsi kansan mitätöntä vähemmistöä. Olipa Neuvosto-Venäjän päätös rauhasta mikä tahansa, kirjoitti Daniševski uhmakkaasti, Latvian työtätekevät olivat varmoja siitä, että luokkasota jatkuisi ja yksi sen tuloksista olisi Latvian jälleenyhdistäminen Venäjään. Daniševskin kirjoitukseen vastasi päätoimittaja Steklov,² joka arveli vähemmistön olevan vallassa myös sellaisissa maissa, kuin Viro, Suomi ja jopa Englanti. Johdonmukaisen Daniševskin linjan noudattaminen veisi siihen, että ulkopoliittisia suhteita voitaisiin ylläpitää vain neuvostotasavaltoihin, mikä oli vahingollinen vihollisten mielipide, arvioi Steklov aito bolševistisesti. Brestin rauhakin oli aikoinaan hyödyt-

¹⁰ Ks. esim. Salokorpi 1988 ss. 295—97.

¹ Izv. 18. 1. 1920 K vozmožnym peregovoram s belo Latvijej (K. Daniševski). Kirjoittaja oli ollut Latvian neuvostohallituksen varapuheenjohtaja (Ks. Graždanskaja vojna. . .).

² Izv. 18. 1. 1920 K Meždunarodnoj politike Sovetskoj Rossii (Ju. Steklov).

tänyt proletariaatin asiaa. »Ukrainalaiset, lättiläiset ja suomalaiset kommunistit ilmoittivat uhrautuvansa ainoan sosialismin ahjon säilymisen hyväksi. . . ». Tämä oli osoittautunut mitä sankarillisimmaksi ja oikeimmaksi politiikaksi; kukapa ei voisi havaita, että maailmanvallankumouksen mahdollisuudet nyt olivat paljon suuremmat, kuin Brestin rauhaa solmittaessa, kirjoitti Steklov.³

Suomalaisetkaan kommunistit eivät olleet muuttaneet syksyllä 1919 päätettyä ohjelmaansa, johon kuului liittyminen Neuvosto-Suomena Neuvosto-Venäjän yhteyteen, joskin Trotski oli heidän puolestaan vakuuttanut heidän piiristään löytyvän uhrivalmiutta Venäjän intressien hyväksi. Kominternin arvovaltaisessa aikakauslehdessä kirjoittivat suomalaiset kommunistit joka tapauksessa yhä suurista toiveista vallankumouksen suhteen; työläisillä kun oli asevelvollisuuden takia nyt sotilaskoulutusta ja armeijakin oli epäluotettava. Muuan suomalainen kommunisti selitti kanssaveljiensä erityisesti ylpeilevän suomalaisista Puna-armeijan osastoista ja odottavan niiltä paljon.⁴ Kansallisuuskysymyksen osalta kirjoitti Yrjö Sirola em. julkaisussa suomalaisten nyt ymmärtävän, ettei Suomen ja Venäjän suhteita voitaisi koskaan tyydyttävästi ratkaista kapitalistisen järjestelmän vallitessa, koska ylipääsemättömiä vaikeuksia asettaisivat sellaiset kysymykset kuin Karjala ja Inkeri. Myös Ahvenanmaan kysymys voitaisiin tyydyttävästi ratkaista vasta sitten kun Itämeren ympäröivät »rauhalliset, työkansan hallitsemat» maat. Silloin ratkeaisi myös kansallisuuskysymys Suomessa. Kommunistisen internationaalin johdolla ja avulla Suomen proletariaatti ratkaisisi kansallisuuskysymyksensä proletariaatin diktatuurin lipun alla, arveli Sirola.⁵ Vielä ke-säkuussa kirjoitti samalla forumilla muuan suomalainen kommunisti, että Suomen työläiset, »muinaisten roomalaisten tapaan» valitsisivat mieluummin sodan kuin rauhan (viittaus Suomen ja Neuvosto-Venäjän neuvotteluihin). Joka tapauksessa, mahdollisesta sopimuksesta huolimatta olisi Suomen valkoinen tasavalta täydellisen taloudellisen rappion vallassa ja väistämättömän katastrofin edessä.⁶

³ Em. art.

⁴ Pismo iz Finljandii (Vap.) Kommunističeskij internatsional 11/1920 (14. 6. 1920). Sama artikkeli on julkaistu Vapaudessa 25. 3. 1920 otsikolla Kirje Suomesta Venäjälle. Sen allekirjoittajaksi on mainittu »-sti» ja sen kerrotaan kirjoitetun samaan aikaan, kun Suomen eduskunta käsitteli budjettikysymystä. Kysymyksessä voisi mahdollisesti olla Suomessa tuolloin ollut Kuusinen, joskin lyhenne viittaisi pikemminkin Sirolaan, joka käytti mm. »Kosti»-pseudonyymia.

⁵ Satsionalnyj vopros v Finljandii (Juri Sirola), Kommunističeskij internatsional 9/1920 (22. 3.).

⁶ Viitteessä 4. mainitun kirjeen julkaiseminen sellaisenaan kuvannee sitä, ettei tilanteen katsottu olennaisesti muuttuneen.

Olivatpa periaatteelliset pohdinnat ja toiveet sitten millaisia tahansa, käytännössä neuvostohallitus pyrki tarmokkaasti rauhaan. Helsingin konferenssia ja sen valmisteluja seurattiin neuvostolehdistä kiinteästi ja selostettiin Suomen ja muidenkin maiden lehtien uutisia mahdollisesta puolustusliitosta ja yhteistyöstä Venäjän kanssa käytävissä neuvotteluissa.⁷ Taloussuhteiden palauttaminen Venäjään lupasi myös ulkomaisten tarkkailijoiden mukaan suuria etuja esimerkiksi juuri Suomelle.⁸ Kongressin työn arvioitiin sujuneen, etenkin liittoutuneiden saarron lakkauttamisen jälkeen huomattavan hedelmällisesti ja muidenkin maiden politiikka läheni linjaa, joka aiemmin oli ollut vain Virolla.⁹

Uutiset arvioivat konferenssin tulokset odotettua tärkeämmiksi; kerrottiin sovitun yhteisistä puolustustoimista mahdollisen Venäjän hyökkäyksen sattuessa, joten eräänlainen puolustusliitto oli jo syntynyt.¹⁰ Tiedettiin myös kertoa, että oli päätetty ko. valtioiden, mikäli niiden elinedut sen sallisivat, muotoilevan Venäjän-politiikkansa Ententen politiikan mukaiseksi.¹¹ Kun Viro kuitenkin pian solmi rauhan Neuvosto-Venäjän kanssa, arvioi Izvestijan päätoimittaja Steklov — joka ei tullut ottaneeksi huomioon mahdollisuutta, että Entente olisi suhtautunut asiaan myönteisesti — Helsingin konferenssin tulokset kaksinaisiksi. Viron sopimus Helsingin päätöksestä huolimatta osoitti vain, miten näiden valtioiden oli luovittava omien kansojen tahdon ja Ententen vaatimusten välillä.¹²

Karl Radek selitti puolestaan »paradoksin» siten, että Ententen vaatima »kuoleman kordoni» (cordon sanitaire) oli kuolettavan vaarallinen myös Virolle, jota liittoutuneet eivät kyenneet auttamaan. Eurooppalainen pääoma tulisi nyt jatkamaan taistelua toisin keinoin.¹³ Toinen kysymys, jossa vallitseva neuvostodoktriini ja tosiasiat joutuivat hankalasti vastakkain, oli kysymys Suomen sosiaalidemokraattien asenteesta Neuvosto-Venäjän kanssa solmittavaan rauhaan. Uutiset kertoivat suomalaisten sosiaalidemokraattien vaativan rauhan solmimista.¹⁴ Steklovin

⁷ Ks. esim. Izv. 11. 1. 1920 Vokrug novoj konferentsii pribaltijskih stran; 24. 1. 20 Gelsingforsskaja konferentsija; 25. 1. 20 Pribaltika. Rabota Gelsingforsskoj konferentsii; 27. 1. 20 Okontšanije pribaltijskoj konferentsii.

⁸ Izv. 18. 1. 1920 Finljandija v roli torgovoj posrednitsy. Erit. ruotsalaisten kerrottiin (HS:ään viitaten) katsovan Suomella olevan suuria etuja odotettavissa.

⁹ Izv. 24. 1. 20 Gelsingforskaja...

¹⁰ Izv. 25. 1. 1920 Soglašenije mezdu pribaltijskimi gosudarstvami.

¹¹ Izv. 27. 1. 1920 Po hožajskoj ukazke.

¹² Izv. 3. 2. 1920 Pervyj proryv (Ju. Steklov). Englannin asenteesta ks. Hovi 1980 s. 179—85, 196—98.

¹³ Petrogr. pravda 11. 2. 1920 Mir s Estlandijej (K. Radek).

¹⁴ Esim. Izv. 17. 2. 1920 Sotsial-demokraty dolžny zastavit pravitelstvo zakljutšit mir; 3. 3. finljandskije sotsialisty o mire (käs. Kansan työtä).

pääkirjoituksen mukaan tämä selittyi siitä, että kansainvälisen proletariaatin sympatiat; niidenkin, jotka eivät olleet tulleet selkeästi proletariselle kannalle olivat kaikkialla Neuvosto-Venäjän puolella. Tässä mielessä luonteenomainen oli suomalaisten sosiaalidemokraattien ilmoitus, kun he selittivät olevansa valmiit menemään porvarilliseen hallitukseen, mutta asettivat ehdoksi rauhan Neuvosto-Venäjän kanssa.¹⁵

Yleisesti ottaen arvioitiin vain kapitalismin taloudellisten tarpeiden voivan tehdä mahdolliseksi voittaa neuvostohallitusta kohtaan tunnettu luokkaviha siinä määrin, että kapitalistiset maat saattoivat ryhtyä sen kanssa rauhantekoon. Silloin tällöin esitettiin ajatuksia, joiden mukaan tämä tilanne sisältäisi kapitalismin olemassaolon kannalta ristiriidan ja rauha joko tuhoaisi kapitalistisen järjestelmän tai sen tekisi rauhanteon mahdolltomuus. Petrogradskaja pravdassa kirjoittanut Edvard Torniainen kannatti Suomen osalta lähinnä jälkimmäistä mielipidettä, spekuloiden lisäksi suomalaisten muka Saksaan ja Kappin kaappaukseen tässä yhteydessä kiinnittämällä toiveilla.¹⁶

Valkokenraali Millerin armeijan hajottua syntyi Itä-Karjalaan ja Muurmannille sotilaallinen tyhjiö, ja konkreettiset ratkaisut erinäisissä Suomen ja Neuvosto-Venäjän välisissä kysymyksissä tulivat ajankohtaisiksi. Millerille uskollisina pysyneet puolentoistatuhatta valkoista venäläistä pakenivat suomalaisten hallussaan pitämien Repolan ja Porajärven pitäjien alueelle. Puna-armeijalaisten ajaessa heitä takaa, muodostui näiden ja suomalaisten välille avoimen yhteenoton vaara, josta Holsti varoitti nootissaan 29. 2. 1920. Hän selitti ko. pitäjien pyytäneen Suomen suojelua ja siellä olevan suomalaista omaisuutta. Nyt ei saanut sallia, että venäläiset joukot tunkeutuisivat muutta mutkitta pitäjien alueelle. Suomen hallitus oli valmis ratkaisemaan pitäjiä koskevan kysymyksen lopullista rauhaa solmittaessa ja nyt se lupasi estää vihamieliset toimet kenraali Skobeltsynin joukkojen taholta ja ehdottaa heidän siirtymistään Suomeen internoitaviksi.¹⁷

Seurasi pitkälinen ja tiivistähtinen noottienvaihto,¹⁸ jossa neuvostohallituksen linjana oli pidättäytyä kaikista Suomelle annettavista lupauk-

¹⁵ Izv. pääk. 10. 3. 1920 A vsjo-taki dvižetsja! (Ju. St.). Hallituskysymyksestä ks. Hyytiä 1986 s. 121—25 sekä Izv. 14. 2. 20 K preobrazovaniju kabinetu, Ks. m. Petrogr. pr. 13. 2. 20 Ministerskij krizis i jego prišiny.

¹⁶ Petrogr. pravda 20. 3. 1920 Belaja Finljandija v rasputje (Ed. Torniainen); 6. 4. 1920 Otkliki popytki Kappa v Finljandii (E. T.).

¹⁷ Vrt. Polvinen 1971 s. 328—34; Holodkovski 2. s. 177—80; Vrt. m. suomalaisten tunkeutumisesta Petsamoon Izv. 24. 2. 20 Zanjatije finnamu Petšengi.

¹⁸ Ks. ed. viite sekä DVP II s. 393—95, 406—07, 411—16, 417—20; 421—23, 428—30, 434—35, 440—41, 449—50, 452—53. Izv. 23. 3., 24. 3., 25. 3., 27. 3., 28. 3., 3. 4. 1920.

sista, mutta myös ennakkoehdoista ja pyrkiä Suomen kanssa neuvottelukosketukseen käyttäen aikaa sillä välin mahdollisimman hyödyllisesti nyt edullisen sotilaallisen tilanteensa puitteissa.

Holstin viestiin Tšitšerin vastasi selittäen hallituksensa suostuvan pyyntöön ja jättävän ko. pitäjät toistaiseksi miehittämättä, sillä ehdolla, että Suomi ryhtyy mahdollisimman pian neuvotteluihin. Kaikki lykkäykset voisivat ainoastaan huonontaa Suomen asemaa, saattoi Tšitšerin täydellä syyllä sanoa.¹⁹

Ennen pitkää suomalaiset saattoivat havaita venäläisten pyrkivän tulkitsemaan lupastaan mahdollisimman ahtaasti: joukot tunkeutuivat pitemmälle kuin suomalaiset katsoivat Repolan ja Porajärven rajan ulottuvan. Pohjoisessa suomalaisia joukkoja oli kiirehtinyt isännättömäksi jääneeseen Petsamoon, mistä venäläiset ajoivat heidät pois. Suomalaisen protestit lupauksista vuodelta 1864 enempää kuin muistakaan asiaankuuluvista seikoista eivät muuttaneet sitä tosiasiaa, että status quo ennen neuvottelua muuttui venäläisten eduksi.²⁰ Puheisiin karjalaisten kansallisuudesta itsemääräämisoikeudesta Tšitšerin vastasi tietävänsä Suur-Suomikartoista, joita Suomen ei pitänyt kuvitella naapurivaltioiden — Venäjän, Ruotsin ja Norjan — hyväksyvän.²¹ Sitä paitsi Tšitšerin protestoi ennenkuulumattomista [mikäli suomalaisten kohdalla näin voitiin sanoa T.V.] julmuuksista: venäläisiä sotilaita oli kidutettu mm. silmiä puhkomalla, jopa hiljaisella tulella elävältä polttamalla. Kohtalokkailta seureaukuksilta Suomi voisi välttyä vain ryhtymällä nopeasti rauhanneuvotteluihin, painosti Tšitšerin.²² Holstin nootin 25. 3. kiirehti Tšitšerin tulkit-

¹⁹ DVP II s. 393—94 (Tšitšerin Holstille 2. 3. 1920). Julkisessa sanassa näyttää esiintyneen myös muoto, jonka mukaan Tšitšerin olisi uhannut Venäjän armeijoiden tunkeutuvan Suomeen, ellei neuvottelua pian aloitettaisi. Tšitšerin protestoi tästä nootissa 11. 3. 1920, DVP II s. 406—07.

²⁰ Vrt. DVP II s. 411—14; Polvinen 1971 s. 327—28; Itärajalla käytiin taisteluja, joissa ilmoitettiin kaatuneen muutamia suomalaisia ja vihollisen kärsineen »raskaita tappioita». Suomalaiset lehdet eivät kuitenkaan osoittaneet levottomuutta konfliktin mahdollisen laajenemisen suhteen. Vrt. HS 2. 3. 1920 pääk. Suhteemme Neuvosto-Venäjään; 3. 3. 1920 Asema itärajalla, sekä uutiset aiheesta 4. 3., 5. 3., 10. 3.; pääk. Neuvottelut Neuvosto-Venäjän kanssa 6. 3. 1920; pääk. 13. 3. 1920 Rauhanpyrkimykset Neuvosto-Venäjän kanssa.

²¹ Nootti 19. 3. 1920, DVP II s. 412.

²² Nootissa 22. 3. 1920 (DVP II s. 416) Tšitšerin väitti venäläisiä vankeja ja haavoittuneita kohtaan suoritettujen »barbaarisia tekoja, jotka ovat vastoin alkeellisimpiakin humanisuuden ja sivistyksen käsitteitä. Virallinen komitea, joka on asetettu tarkastamaan sotilaidemme ruumiita Soutjärven (Sevd-ozero) alueella, on havainnut, että suurella osalla kentälle jääneistä puna-armeijalaisten ruumiista on kidutusten jälkiä: silmät on kaivettu ulos, käsiä ja jalkoja katkottu, toiset oli elävältä poltettu nuotioissa». Tšitšerin viittasi tämän epäilemättä tapahtuneen yllytyksestä ja neuvostojoukkojen mielialan olevan kiihtyneen. Hän sanoi olevan »äärimmäisen ikävää kiinnittää Suomen hallituksen huomiota asioiden nykytilan jatkumisen aiheuttamiin väistämättömiin kohtalokkaisiin seurauksiin», jotka voisi

semaan välirauhantarjoukseksi, minkä itse puolestaan hyväksyi.²³ Suomi yritti vielä saada venäläiset joukot pois Petsamosta ennen neuvottelujen alkua estämällä puolestaan venäläisen kauppavaltuuskunnan läpikulun Suomen alueen kautta. Suomalaiset saivat kuitenkin todeta vastapuolen kieltäytyvän kaikista ennakkoehdoista neuvotteluille ja ajan tosiaankin ilmeisesti pelaavan neuvostohallituksen hyväksi. Myönnytykseksi saatettiin katsoa neuvottelujen pitäminen Rajajoella venäläisten ehdottaman Pietarin asemesta.²⁴

Rajajoen neuvotteluja selostettiin lehdistössä varsin laajasti, korostaen neuvostodiplomatian avoimuutta verrattuna suomalaiseen. Petrogradskaja pravdan oma kirjeenvaihtaja, joka ei tosin itsekään päässyt sisään neuvotteluhuoneeseen, sai kuitenkin tiedot keskusteluista tuoreeltaan käytettäväkseen ja lehti saattoi komeasti kirjoittaa myös Suomen lehtien maininneen, että tietoja neuvotteluista oli saatavissa vain tuosta naapurimaan lehdestä.²⁵ Suomalaisten lehtien kirjoittelu neuvotteluista herätti myös ärtymystä. Karjala-lehden kerrottiin kirjoittaneen, että monilla venäläisen delegaation jäsenillä oli väärä nimi ja että nämä todellisuudessa olivat juutalaisia. Petrogradskaja pravdan pääkirjoituksen närkästyneen kommentin mukaan tämä osoitti, että mädäntynyt luokka saattoi ymmärtää vain omaa psykologiaansa.²⁶ Vääristelynä pidettiin myös tietoja, joiden mukaan Rajajoella olleet suomalaiset (mm. Kustaa Rövio) eivät olisi nauttineet delegaation suosiota ja että suomalaisten punaisten ja delegaation välillä olisi jopa vakavia erimielisyyksiä.²⁷ Petrogradskaja Pravdan pääkirjoittaja katsoi suomalaisten šovinistien haluavan rajaa Rajajoen sijasta Nevalle ja unelmoivan »miljoonien venäläisten orjuuttamisesta Suur-Suomessa». Hallitukset eivät aina vastanneet kansan tah-

estää vain välitön rauhanneuvottelujen aloittaminen. Nootti julkaistiin myös Izvestijissa 25. 3. 1920. Tšitšerin puhui kidutuksista myös radionootissaan 25. 3. 1920 (DVP II s. 419—20), jolloin tarkensi kidutusten tapahtuneen 28. 2., hän väitti sotilaita vaelleen paloöljyllä ennen nuotioon heittämistä. Vastausnootissaan 25. 3. 20 Holsti sanoi kidutusväiteiden olevan uskomattomia ja Suomen hallitukselle tuntemattomia. Niiden johdosta toimeenpantaisiin ankara tutkimus (DVP II s. 423). Vrt. UM 11 M 3.

²³ DVP II s. 422—23.

²⁴ DVP II s. 428—30, 434—35, 440—41, 449—50. Neuvostojoukkoja kiirehdyttiin valtamaan kaikki Karjalan alueet ennen välirauhan solmimista (Ks. Direktivy komandovani. . . t. 3. s. 19—20).

²⁵ Petrogr. Pravda 17. 4. 1920 Peregovory o zakljutšenii peremirija s Finljandijej. Tämä pitikin paikkansa, suomalaiset lehdet joutuivat perustamaan tietonsa Petrogradskaja pravdaan (jota tavallisesti nimitettiin lyhyesti »Pravdaksi»). Vrt. HS 15. 4. 1920, 18. 4., 19. 4. 1920. HBL oli tilanteesta sangen närkästynyt ja kirjoitti 18. 4. 1920 tilanteen olevan »vähintäänkin omalaatuinen» tässä suhteessa: viikon kuluessa ei lehdille ollut annettu mitään tiedotteita, kun taas venäläisissä lehdissä oli ollut seikkaperäisiä referaatteja.

²⁶ Petrogr. pravda 17. 4. 1920 sekä pääk. 20. 4. 1920 K Peregovoram v Rajaiokah.

²⁷ Petrogr. pravda 17. 4., 18. 4. 1920.

toa, mutta tämä oli väliaikaista. Kokemus opetti kansoja ja Rajajoella venäläiset olivat kunnialla osoittaneet hyvän suhtautumisensa Suomen kansaan, arvioitiin artikkelissa.²⁸ Neuvottelujen katkettua Petrogradskaja pravda syytti asiasta suomalaisia, jotka eivät sitten Berliinin neuvottelujen olleet paljoa oppineet.²⁹

Suomalaisten emigranttikommunistien suhtautuminen välirauhanneuvotteluihin oli hämmäntynyttä ja suuntaus kohti rauhan solmimista oli omiaan kiristämään keskinäisiä välejä, jotka purkautuivat maaliskuussa katkeraksi avoimeksi välienselvittelyksi. SKP:n johto hajotti VKP:n suomalaisten järjestöjen puitteissa kokoontuneen konferenssin, jossa johtajat joutuivat heti pahasti alakynten oppositiota vastaan, vaikka tilanteeseen oli koetettu vaikuttaa pidättämällä joitakin opposition johtomiehiä ennen konferenssia. Maaliskuusta lähtien puolue oli selvästi hajalla ja Vapaus pui pitkissä artikkeleissa sekä opposition että puoluejohton jyrkkäsanaista syytöksiä.³⁰ Opposition, joka myöhemmin on opittu tuntemaan »revolverioption» nimellä, kerrottiin olevan suoranaisten raivon vallassa ja jopa puhuneen väkivallan käytöstä johtajia vastaan.³¹ Sosiaalidemokraattisen puolueen hajoaminen Suomessa samaan aikaan ja O. W. Kuusisen työ siellä legaalisen kommunistisen liikkeen kehittämiseksi lisäsivät entisestään kommunistien ideologisen tilanteen sotkuisuutta.³² Vanhan — ja nyt kriisiin joutuneen — suuntauksen mukaanhan Suomessa oli ollut tehtävä työtä vallankumouksen välittömäksi valmistelemiseksi ja luovuttava parlamentaarista toiminnasta. Näinhän oli vielä syksyllä 1919 pidetyssä puoluekokouksessa päätetty. Suuntautumisen kohti rauhaa Suomen ja Neuvosto-Venäjän välillä siirsi toiveet Suomen vallankumouksesta — jotka syksyllä olivat selvästi perustuneet ajatuksen sotilaallisesta selkkauksesta — epämääräiseen tulevaisuuteen ja

²⁸ Petrogr. pravda pääk. 20. 4. 1920 K peregovoram v Rajaiokah Izvestijan kirjoittelusta ks. 4. 4. 20 K mirnym peregovoram v Rajaiokah. Selostukset istunnoista 1. 5. ja 11. 5. 20.

²⁹ Petrogr. pravda pääk. 27. 4. 1920 pääk. My i sosedy. Izvestijan pääkirjoituksessa Venäjää neuvotteluissa edustanut Suhl (Zul) näki asiassa ranskalaista vaikutusta (Hotšet li Finljandija mira s Sovetskoj Rossijej 8. 5. 20).

³⁰ Vrt. Vihavainen 1985 s. 48—49; Vapaus 21. 3. 1920 Suomalaisille työläiskommunisteille (Eino Rahja); 27. 3. 1920 Suomalaisten työläiskommunistien provoserausta vastaan (A. Paasi ym.); 28. 3. Vakava sana tovereille (J. Kotiranta, V. Haukkariutta), 9. 4. 1920 Eräs vangitsemisjuttu (K.M.).

³¹ Kotiranta ja Haukkariutta (Vapaus 28. 3.) mainitsivat opposition olevan kiihotettu »äärimmäisen sokeaan vimmaan», selostuksessa konferenssista (Vapaus 21. 4. 1920, jatk. 23. ja 24. 4.) kerrottiin Elorannan sanoneen keskuskomitean jäseniä tarkoittaen, vastaukseksi syytöksiin, että oli käyttänyt kaikkia keinoja saadakseen konferenssin kokoonpanon mielensä mukaiseksi: »Eihän teitä vielä ole ammuttukaan», mikä kirjoittajan huomautuksen mukaan oli muuten sama valitus, joka esiintyi »Suomen lahtarien» lausunnoissa.

³² Vrt. Hakalehto 1966 s. 44—46 sekä Viitala 1988 s. 28—37.

osoitti noudatetun linjan johtaneen umpikujaan. Vallankumouksen näköalojen hupeneminen näyttää myös olleen tärkeä tekijä opposition voimistumisessa SKP:ssä.³³ Suunta kohti rauhaa ei siis puoluejohdon kannalta ollut suinkaan myönteinen asia. Toinen seikka, mikä toisissa oloissa olisi voinut herättää suurempia sympatioita ja laajempaa mielenkiintoa kuin nyt, puolueriidan riehuessa, oli SDP:n hajoaminen. SKP:n äkkijyrkän linjan kannalta SDP:n hajoaminen oli toki hyvä asia, mutta vasemmistososialistisen liikkeen ilmaantuminen kommunismin vaihtoehdoksi oli vaarallista kerettiläisyyttä ja sen puuhamies Kuusinen harhaoppinen.³⁴ Tässä poliittisessa tilanteessa Vapaus-lehden kirjoittelu Suomen asioista sai aivan tiettyjä sävyjä, oli havattavissa taipumusta väkivaltaisiin tulkintoihin ja äkkiväärään toiveajatteluun.

Vapauden kommentaattori arvioi SDP:n päätöstä poistaa keskuudestaan »vieraat ainekset» mitä nurinkurisimmaksi, pohdiskellen toisaalta olevan hyväkin, että työväelle todella vieraat ainekset, Tannerin, Kedon, ym. kaltaiset oikeistojohtajat, kasautuisivat »porvariston heiluvaksi hänäksi».³⁵

Toisaalta täytyi todeta sosiaalidemokraattien kannattaneen rauhan solmimista Suomen ja Neuvosto-Venäjän välillä. Vapauden aito luokkakan- tainen näkemys selitti kuitenkin helposti miksi »sosialistiluikurit luiker- telivat ja kiskoivat rauhanrääsyjä suunnitelmiensa peitteeksi». He sala- sivat näin todellisen tarkoituksensa, joka oli »liittoon porvariston kera, taisteluun t y ö v ä e n l u o k a n v a l l a n k u m o u s t o i m i n t a a vastaan» (harv. Vapauden).³⁶ Suomen työväenliikkeen tilanteesta saatettiin siis ainakin korostaa sosiaalidemokraattien olevan aina keltotomia, heidän toimiensa tarkoituksena kun oli luokkarauha; kiitoksia ei ollut syytä jakaa vaikka toiminta olisi ollut esim. Neuvosto-Venäjän kan- nalta myönteistä; sitä kavalampaahan se oli pettäessään työläisiä.

Kun O. W. Kuusisen kuolemasta levisi keväällä väärä huhu, kunnioi- tettiin oletettua vainajaa muistokirjoituksilla, joista yhden laati itse Zinovjev, joka mm. kutsui Kuusista SKP:n parhaaksi teoreetikoksi ja julisti välienselvityksen murhaajien kanssa olevan lähellä.³⁷

Vapauden näkyvin muistokirjoitus julisti »tekoon» syylliseksi Suomen porvariston, »koko kapitalistiluokan viimeistä nuppia myöten», lisäksi se katsoi, että »SDP:n johtajat ovat yhdessä porvariston kanssa tove-

³³ Vrt. esim. opposition puheenvuoro Vapaus 27. 3. 20.

³⁴ Vrt. Hakalehto 1966 s. 44—46 sekä John H. Hodgson 1974 s. 55—56.

³⁵ Vapaus 27. 1. 1920 Silmäys Suomeen (Virtolainen).

³⁶ Vapaus 14. 5. 1920 Sosialistiluikurien »kohtalokas askel» (Virtolainen).

³⁷ Vapaus 24. 2. 1920 Koko maailman työtätekeville. Tov. Otto Kuusisen murhan joh- dosta (Kominternin Tpk:n pj. G. Sinovjev).

rimme murhaajia». Hieman epäselvään argumentaatioon nojaten kirjoittaja katsoi myös Kuusisen hankkineen sosiaalidemokraattisten murhaajiensa vihat raivaamalla pois maaperää »Tannerin luokkasovinnolta».³⁸

Neuvosto-Venäjän ja Suomen neuvotteluja välirauhansopimuksesta ja siihen johtanutta noottienvaihtoa Vapaus seurasi kiinteästi, rajoitetun palstatilansa puitteissa.³⁹ Sen selostus Suomen lehdistön mielialoista oli erikoislaatuiseen tapaan vääristelevä ja sisäisesti ristiriitainen. Se väitti »monarkistien sanomien» »pauhaavan sotaratkaisun puolesta» ja kohdatti sen jälkeen totesi nykyisen hallituksen päälehden, Uuden Suomen puhuvan »hyvin hillitysti». Helsingin Sanomien lehti totesi tunnustavan bolševikkihallituksen tulleen kiistattomaksi Venäjän hallitukseksi ja kannattavan neuvottelujen aloittamista. Em. tunnustus tuli lehdeltä Vapauden mukaan kuitenkin »ikäänkuin kylkien läpi tunkeutuvana tuskanpistona». Vapauden arvion mukaan Suomi ei uskaltaisi lähteä hyökkäyssotaan, vaan piti sen sijaan »kovaaänistä sapelinkalistusta», josta kirjoittajalla tosin ei ollut antaa valaisevia esimerkkejä.⁴⁰

Äkkijyrkkää ja neuvostohallituksen näkökulmasta kaikkea muuta kuin ajankohtaista argumentaatiota edusti muuan Vapauden tarjoama skenaario neuvotteluista. Lehden pääkirjoitus muistutti mieleen Trotskin sanat vuodelta 1917, joiden mukaan rauhanneuvottelujen käyminen ja siinä yhteydessä tapahtuva imperialistien rikosten paljastaminen kiirehtisi työväenjoukkojen nousua. Rajajoen rauhanneuvottelut olivat osoittaneet Neuvosto-Venäjän olevan julkisen diplomatian kannalla, kun taas suomalaiset pyrkivät salaamaan asioita. Suomen porvarilehtienkin oli tietoja saadaksean käytettävä hyväkseen Leningradskaja pravdaa ja Vapautta, mutta sitä kautta oikeat tiedot pakostakin joutuivat myös Suomeen.⁴¹ Vapauden kirjoitukset neuvotteluista muistivat yleensä aina mainita, ettei rauhan mahdollinen aikaansaaminen suinkaan merkinnyt estettä Suomen vallankumoukselle.⁴²

Kokonaisuutena ottaen voi arvioida vuoden 1920 alkupuolen tilanteen

³⁸ Vapaus 21. 2. 1920 Toveri O. V. Kuusinen murhattu! Katsokaa telottajia. (K.M.) Kirjoittaja, Kullervo Manner oli itse asiassa Kuusisen kiivas opillinen kilpailija (vrt. Hodgson -74 s. 57—58).

³⁹ Esim. 14. 4., 15. 4., 16. 4. ja 17. 4. 1920.

⁴⁰ Vapaus 26. 3. 1920 pääk. Suomi rauhanpähtkinä hampaissa (Kynäsoturi). Vrt. HS pääk. 19. 3. 1920 Tapahtumat itärajalla ja rauhankysymys. Vrt. US pääk. 29. 2. 1920 Sotaanko?

⁴¹ Vapaus pääk. 18. 4. 1920 Rauhanneuvottelut imperialistien rikosten paljastajina; 20. 4. 1920 pääk. Heidän oli pakko.

⁴² Vapaus 25. 3. 1920 Kirje Suomesta (-sti); 31. 3. 1920 Kirjoittavat oman kuolemantuomionsa (Väkivasara); 18. 4. Rauhanneuvottelut...; 1. 5. Terveisiä Rajajoelta. Havaintoja aseleponeuvotteluista (K.R.).

heijastuneen Vapauden sivuilta tietynlaisena uuden ajanjakson aiheutamana hämmennyksenä, jossa esille nousivat toisaalta vanhat doktrinääriset kuvitelmat Suomen pikaisesta vallankumouksesta ja toisaalta avoin pettymys ja suoranainen kapina, joka kyti joukkojen keskuudessa. Oman sävynsä tilanteelle antoi joidenkin suomalaisryhmien lähtö takaisin vanhaan kotimaahansa ja saattaa havaita, että kiusaus paluuseen oli verrattain yleinen, samoin kuin toisaalta huolestuneisuus siitä, mitä palanneet Suomessa tulisivat kertomaan Venäjän oloista.⁴³

c) Puolan-sota ja Suomen-suhteet

Pari päivää sen jälkeen, kun Rajajoen aseleponeuvottelut oli venäläisten toimesta keskeytetty, aloittivat puolalaiset yleishyökkäyksen Neuvosto-Venäjää vastaan ja etenivät nopeasti kauas Ukraina. Puolan yritys oli kevytmielinen ja huimapäinen ja sen tavoitteet, jotka tähtäsivät Venäjän huomattavaan kutistamiseen erottamalla siitä Ukraina ja Valko-Venäjä ja laajentamalla Puolan alueita vähintäänkin vuoden 1772 rajoille, olivat peräti suurelliset.¹ Maaliskuussa 1920 Suomi ja Puola olivat Varsovan konferenssissa kaavailleet tiettyä yhteistyötä, mm. siitä, ettei erillisrauhaa tehtäisi ja että yhteistyökumppanit kannattaisivat toisen vaatimuksia Venäjään nähden. Venäjän hyökkäyksen varalta oli kaavailtu sotilaallista yhteistoimintaa. Syntyneessä tilanteessa ei Suomi toki tuntenut halua sotilaalliseen esiintymiseen, eikä Puolan-yhteistyö muutenkaan osoittautunut erityisen suositukseksi politiikaksi myöskään kotimaassa.² Puolan-sota vaikutti kuitenkin rauhanneuvottelujen edistymiseen ja sekä suomalaisen että venäläisen osapuolen katsottiin puolin ja toisin muuttavan asennettaan tämän sodan sotaonnon vaihtelujen mukaan.³ Erityisen dramaattiseksi tilanne muodostui elokuussa, kun Neuvosto-Puola, jonka neuvostohallitus oli avoimesti ottanut tavoitteekseen,⁴ näytti olevan toteutumaisillaan. Suomen ja Neuvosto-Venäjän aseleposopimus solmittiin pari päivää ennen puolalaisten dramaattista vastahyökkäystä Varsovan edustalla, joka taas käänsi sodan kulun.

⁴³ Vapaus pääk. 23. 4. 1920 Suomeen lähteille työläistovereille. Kirjoitus selitti, että oikeiden ja valaisevien (harv. TV) tietojen antaminen hyödyttäisi Suomen työläisiä, väärin ja sotkevien (harv. TV) antaminen taas »ainoastaan lahtareita».

¹ Vrt. Polvinen 1971 s. 337—43; Chamberlin II s. 300—305 sekä Mawdsley 1987 s. 250—61.

² Vrt. Polvinen 1971 s. 339—44; Holsti 1963 s. 116—18.

³ Vrt. Polvinen 1971 s. 360 ja esim. Izv. 29. 5. ja Vapaus 19. 6. 1920.

⁴ Tavoitteista ks. esim. Polvinen 1971 s. 359; Carr 3. s. 216.

Suomen suunnalla saattoivat venäläiset todeta sosiaalidemokraattien suuren toimeliaisuuden rauhanasiassa, joka ilmeni mm. välikysymyksi-
nä eduskunnassa.⁵ Suomen aktivistien asema taas näytti olevan käymäs-
sä Suur-Suomihankkeiden kannalta toivottomaksi venäläisten (itse asias-
sa punaisten suomalaisten joukkojen) vallatessa myös separatistien
Vienan-Karjalan.⁶ Uhtua vallattiin 18. 5. suomalaisten protesteista vä-
littämättä ja karjalaisten kansallisen kysymyksen ratkaisemiseksi Venä-
jän yhteydessä perustettiin 7. 6. Karjalan työkansan kommuuni.⁷

Suomi ilmoitti valmiudestaan rauhanneuvotteluihin 27. 5., ja kesäkuun
12. päivänä valtuuskunnat kohtasivat Tartossa. Neuvottelut keskeytyi-
vät pariaksi viikoksi heinäkuussa venäläisten aloitteesta, mutta alkoivat
uudelleen 28. 7. Puolan rintaman kannalta kriittisessä vaiheessa ja joh-
tivat aseleposopimukseen 13. 8. 1920.⁸

Rajajoen neuvottelujen katkaisemisen jälkeen jätti Puolan-sota het-
keksi varjoonsa kyseisen kaltaiset vähemmän dramaattiset seikat. Puolan-
sotaa käytiin vauhdikkaissa ja katkerissa merkeissä ja se kirvoitti lehti-
miesten ja poliitikkojen kynästä uhkauksia ja herjauksia, joskus suoras-
taan runomuodossa.⁹ Jo toukokuun alussa, tuolloin vielä hatarin perus-
tein, huusi Pietarin vahva mies Zinovjev eläköötä Neuvosto-Puolalle hy-
västellessään Puolan-rintamalle lähteviä pietarilaisia. Samassa yhteydessä
kaupunkilaisia kehoitettiin olemaan unohtamatta »toista vihollista» —
Suomen porvaristoa. Pietarilaisten tuli olla varuillaan, että heillä olisi
»asiaankuuluvalla hetkellä k y l l i k s i v o i m i a p ä ä s t ä k -
s e e n H e l s i n k i i n» (harvennus Petrogradskaja pravdan).¹⁰

Pietarilaisia kehoitettiinkin kokosivun julistuksissa kiinnittämään huo-
miota Suomen rajaan.¹¹ Zinovjev teki Petrogradskaja pravdan pääkir-
joituksessa tarkemmin selkoa ajatuksenjuoksistaan. Hän selitti »paa-

⁵ Vrt. Hyttiä 1986 s. 129—49.

⁶ Kirjeessään Trotskille 11. 3. 1920 Lenin siteerasi Tšitšeriniä, joka katsoi venäläisten suorittaman Karjalan valtauksen hautaavan suursuomalaiset haaveet. Tšitšerin huomautti samalla tästä syystä aiheutuneen sovinitisen kuohahduksen ja korosti — arvatenkin Trotskin edellisen syksyn puheet ja kirjoitukset mielessään, etteivät uhkaukset hyödyttäisi neuvos-
tovaltaa vaan vain sen vihollisia; aktivisteihin eivät uhkaukset tehonneet, katsoi Tšitšerin ja ilmeisesti myös Lenin. PSS t. 51. s. 157—58. Ks. m. Koronen 1969 s. 155—59.

⁷ Ks. Otšerki istorii Karelii II s. 134—46.

⁸ Vrt. Polvinen 1971 s. 348—63.

⁹ Ks. esim. Izvestijan etusivu 13. 6. 1920. L. Kamenev aloitti em. numerossa pääkirjoi-
tuksensa runosäkein »samovlastitelnyj zlodej,/tebja, tvoj rod ja nenavižu/ Tvoju pogibel,
smert detej, /so zlobnoj radostju uvizu . . .»

¹⁰ Petrogr. pravda 5. 5. 1920 Na zapadnyj front.

¹¹ Petrogr. pravda 7. 5. 1920 koko etusivun yli ulottuvat iskulauseet kuuluivat: »Puola-
lalaisten bandiittien hyökkäys jatkuu. Pietarilaiset työläiset ja puna-armeijalaiset, muista-
kaa Suomen rajaa! Kiinteä huomio valkoisen Suomen puoleen, joka kiristelee hampaitaan
Punaisen Pietarin suuntaan!»

nien» pitäneen koko ajan läheistä kontaktia Suomeen ja epäilemättä solmineen salaisen sopimuksen. Sopimuksen sisältökin oli ilmeinen: puolalaisille kuului Kiova, suomalaisille Pietari. Nyt kun »paaneilla» oli ollut menestystä syyhyivät suomalaistenkin valkokaartilaiden kädet. Pietari ei kuitenkaan ollut Kiova. Kiova oli menetetty jo kuusi kertaa ja voitiin kaikin mokomin menettää vielä seitsemännen kerran joksikin aikaa; Pietarin asema oli toinen. Argumenttiin, jonka mukaan täytyi olettaa, etteivät suomalaiset valkokaartilaiset sentään olleet menettäneet järkeään ja etteivät he olleet hyökänneet silloinkaan kun Judenitš oli 20 virstan päässä Pietarista, oli Zinovjevin mielestä vastattava, että puolalaistenkin hyökkäys oli mitä hulluin seikkailu ja että kun pohja alkoi pettää porvarillisten luokkien alla, niiden oli pakko heittäytyä seikkailuihin. Sitä paitsi Puolan porvaristo oli »sivistyneempää» ja »valistuneempaa», kuin Suomen (sic!), mutta oli kaikesta huolimatta aloittanut seikkailun; kun Juppiter halusi tuhota, hän vei järjen ja mitäpä perusteita oli olettaa, että Juppiterilla olisi Suomen porvariston suhteen toiset suunnitelmat kuin Puolan. Rauhanneuvotteluissa neuvostohallitus oli tehnyt »vakavia myönnetyksiä», eikä provokaatioihin saanut antautua. Oli kuitenkin otettava huomioon, että sekä Puolan että Suomen takana oli Entente, joka oli itse asiassa aloittanut nyt kolmannen interventioyrityksen ja sen yllytys oli epäilemättä myös Suomen »hirmuisten» vaatimusten takana. Nyt oli oltava valppaana; vasta puolalaisten tultua lyödyksi laskisi muiden vastustajien lämpötila normaaliksi, arveli Zinovjev.¹²

Kannaksella sattuiakin pari pientä rajakahakkaa. Näiden johdosta Petrogradskaja pravda kirjoitti pääkirjoituksen, jossa viittasi italialaislehden tietoihin Suomen ja Puolan salaliitosta Venäjää vastaan tarkoituksella hankkia toisaalta vuoden 1772 rajat, toisaalta Itä-Karjala. Lehden mukaan pieni Suomi, jossa oli vain 1/10 Puolan asukkaista, näkisi pian punaisia joukkoja Helsingissä, mikäli yhtyisi seikkailuun. Varuillaan oli kuitenkin oltava, vihollinen yritti kylvää paniikkia salaliittojen, salamurhien ja räjäytysten avulla. Puolalaiset ja suomalaiset valkokaartilaiset kykenivät mihin tahansa tekoihin, katsoi kirjoittaja.¹³

Samoihin aikoihin oli liikkeellä huhu, jonka mm. Kööpenhaminassa oleskeleva Litvinov otti hyvin vakavasti, ja jonka mukaan oli tekeillä usean valtion, mukaanlukien Romanian, hyökkäys Venäjälle, jossa puuhamiehenä toimisi Mannerheim.¹⁴ Asian johdosta vetosi myös Komin-

¹² Petrogradskaja pravda 7. 5. 1920 pääk. Kijev i Petrograd (G. Zinovjev). Arviota Suomen porvariston sivistystasosta täytyy pitää uutuutena. Vrt. US 11. 5. 20.

¹³ Petrogr. Pravda 13. 5. 1920 pääk. Dva vora.

¹⁴ Ks. DVP II s. 513—14 sekä Izv. 19. 5. 20 Novyj zagovor protiv Sovetskoj Rossii. Vrt. US 9. 5. 20.

ternin toimeenpaneva komitea, IKKI, kaikkien maiden, erityisesti Romanian, Suomen ja Latvian työläisiin.¹⁵ Uutista lämmitettiin Izvestijassa vielä 12. 6., vaikka se mainittiinkin kumotuksi.¹⁶

Lehdet esittivät Suomesta käsin uhkaavan vaaran todellisenä ja aineistoa erilaisille epäilyksille olikin saatavissa: mm. suomalaiset sosiaalidemokraatit syyttivät Suomen hallitusta salaisesta sopimuksesta puolalaisten kanssa.¹⁷ Sotilaalliseen varuillaanoloon ja sen mukaisesti myös kuralaiseen velvollisuuksien täyttämiseen yleensäkin löytyi aina syytä Suomen taholta uhkaavasta vaarasta. Kun Petrogradskaja pravda toukokuun lopulla ilmoitti menestyksestä Puolan rintamalla, varoitti se samaan aikaan siitä, että tämä saattaisi johtaa siihen, että liittoutuneet panisivat nyt suomalaiset hyökkäämään Pietaria vastaan. Lehden pääkirjoittajan epäilyksiä ei hälventänyt edes tieto siitä, että Suomi oli ilmoittanut suostuvansa rauhanneuvotteluihin: suomalaiset eivät suotta olleet jättäneet ilmoittamatta milloin ja missä neuvottelut alkaisivat; he odottivat ove-lasti tilanteen kehittymistä.¹⁸

Vaikka lehdet julkaisivatkin 27. 5. Suomen protestinootin Uhtuan tapahtumien johdosta, saattoivat ne jo seuraavana päivänä julkaista Suomen uuden nootin, josta ilmeni rauhanneuvottelujen pääsevän alkamaan.¹⁹ Vielä saman päivän pääkirjoituksessa Petrogradskaja pravda oli sangen sotaishalla mielellä väittäen reunavaltioiden, Suomen, Puolan ja Romanian solmineen sotilasliiton. Sen, ettei Suomi ollut millään tavoin sekaantunut taisteluun kirjoittaja selitti sillä, tuskin täysin vakuuttavalla perusteella, että Puna-Armeija oli antanut iskun puolalaisille ja siten estänyt Puolan ja Suomen salaisen sopimuksen soveltamisen.²⁰ Izvestijakin kertoi — Tallinnan poliittisten piirien mielipiteenä — Suomen ryhtyneen heti neuvotteluihin Puolan sotaonnan kääntyessä.²¹

Lehdet selostivat Suomen eduskunnan välikysymyskeskustelua ja so-

¹⁵ Vapaus 19. 5. 1920 kaikkien maiden proletaareille (K. I.:n Tpk).

¹⁶ Izv. 12. 6. 1920 U belyh. Metšty finskoj vojennoj partii. Ks. m. Petrogr. pr. pääk. Na rešitelnyj boi 3. 6. 1920.

¹⁷ Esim. Izv. 3. 6. 1920 Opjat tajnaja diplomatija, vrt. Hyytiä 128—30.

¹⁸ Petrogr. pravda pääk. 22. 5. 1920 Vse po mestam!; ks. m. sama lehti pääk. 20. 5. 1920 Vintovka na pritsel!

¹⁹ 20. 5. julisti Pietarin pravda koko sivun iskulauseissaan, että puolalaisia ajettiin nyt pakoon, mutta Rajajoen takaa uhkasi valkoisten suomalaisten hyökkäys. Julistus päättyi sanoin: »Punaisen Pietarin työläiset, aseisiin: Odottakoon suomalaisia valkokaartilaisia puolalaisten legioonalaisten kohtalo!».

²⁰ Esim. Izv. 27. 5. 1920 Finljandija i Sovetskaja Rossija (sisälsi Suomen nootit 22. 5., 28. 2. ja 3. 4. sekä Tšitšerinin vastauksen 23. 5.) 28. 5. 1920 otsikoitiin lihavana 2 palstalla: Finljandija soglašna natšat mirnyje peregovory (sis. Holstin nootin 27. 5.).

²¹ Petrogr. pravda pääk. 28. 5. 1920 Proryv fronta.

²² Izv. 29. 5. 1920 Finljandija. Pritsiny ustuptšivosti.

sialistien panostusta rauhan solmimisen hyväksi eikä enempää Suomen hallituksen kuin puolueidenkaan rauhanomaisista aikeista jäänyt näiden kirjoitusten perusteella mitään epäilyksiä.²² Doktrinääriseltä, imperialismin kaikkivaltaisuuteen ja loputtomaan vihamielisyyteen uskovalta kanalta katsoen asiat olivat tietenkin toisin. Erityisen aktiivisia imperialismin juonien ja samalla Pietariin kohdistuvan suomalaisvaaran korostajia olivat Pietarin lehdet ja Zinovjev, jolle asia tavallaan myös Komininternin toimeenpanevan komitean puheenjohtajana kuului.

Korostuksiltaan erikoislaatuinen oli Petrogradskaja pravdan pääkirjoitus 19. 6. 20.²³ Se arveli Suomen hallituksen Englannin painostamana valmistelevan iskua Pietariin. Rintamatilanne oli nyt sellainen, että Puolalle oli jo annettu isku. Tämä ei kuitenkaan riittänyt, sillä porvarillista Puolaa ei saanut olla lainkaan olemassa, vaan sen sijaan Neuvosto-Puola. Mikäli Suomi lähtisi Puolan jalanjalkia seuraamaan, pitäisi porvarillisesta Suomesta muodostaa Neuvosto-Suomi. Kansainvälinen imperialismi halusi luoda Vienanmereltä Mustallemerelle ulottuvan barriäärin; vastaukseksi oli tehtävä koko tästä vyöhykkeestä neuvostotasavaltoja, että vallankumouksen liekki vietäisiin lähemmäs vihollisia. Siihen oli valmistauduttava, sillä vasta sitten Neuvosto-Venäjä jätettäisiin rauhaan.²⁴

Petrogradskaja pravda julkaisi kesäkuun lopulla myös salaperäisen uutisen tappeluista Helsingissä pakolla mobilisoitujen ja vapaaehtoisten sotilaiden välillä. Sodan syttyessä työläiset tulisivat nousemaan, siinä vakuutettiin.²⁵ Myös Zinovjev viittasi hieman myöhemmin puhuessaan Pietarissa puoluekonferenssissa, että Suomen työväestö oli heräämässä; eikä vallankumous Suomessa ja Skandinaviassa ollut enää »vuorten takana».²⁶ Venäläisten sotaonnen jatkuessa julisti Petrogradskaja pravda puna-armeijan voittojen tuovan proletaarisen vallankumouksen räjähdystä Euroopassa lähemmäksi »seitsemän peninkulman saappain».²⁷ Tilannetta voitiin kuitenkin pitää myös vaarallisena ja imperialismien mahdollisesti yrittävän epätoivoista vastaiskua. Niinpä Zinovjev varoitti jäl-

²² Vrt. Izv. 3. 6., Trebujut mira 6. 6., 8. 6., 20. 6. Žaždut mira Petrogr. pravda 4. 6. 1920 Finljandija i Rossija, Voprosy o mire s Rossijoj v sejmje.

²³ Petrogr. pravda 19. 6. 1920 pääk. Pitertsy, gotovsja! Samaana aikaan olivat menossa rauhaneuvottelut. Vrt. esim. Izv. 18. 6. 20 Mirnye peregovory s Finljandijoj.

²⁴ Petrogr. pravda pääk. 19. 6. 20. Pitertsy, gotovsja!

²⁵ Petrogr. pravda 27. 6. 1920 Stolknovenija v Gelsingforse. Ilman viittettä ja päiväystä julkaistu uutinen perustui loikkanneiden suomalaisten sotilaiden antamiin tietoihin.

²⁶ Petrogr. pravda 4. 7. Ob'jedinjonaja konferentsija RKP g. Peterburga i peterburgskoj gubernii.

²⁷ Petrogr. pravda pääk. 15. 8. 1920 Naši pobedy i jevropejskaja revoljutsija. Vrt. Carr 3. s. 192, 215.

leen elokuun alussa Suomen taholta uhkaavasta vaarasta ja kehotti valmistautumaan sen torjumiseen »minuuttiakaan hukkaamatta».²⁸ Asia noteerattiin myös paikallisen sotaneuvoston päiväkäskyllä, joka mm. määräsi päivystyksen kaikkiin neuvostovirastoihin työajan jälkeen, sekä yöksi ulkonaliikkumiskiellon. Se, että samalla haluttiin pistää kuriin työpakoilijoita kävi ilmi sanamuodosta, jonka mukaan ». . . ei ainoastaan syyllisiä aktiiviseen apuun valkoisille ryöväreille sanalla tai työllä, vaan myöskin niitä, jotka ovat syyllisiä avustukseen vehkeilyllä vihollisen kanssa, ollen leväperäisiä, huolimattomia tai toimettomia, tullaan saattamaan edesvastuuseen sotatilan aikaisten lakien ankaruudella».²⁹

Työpakoilijat olivatkin muodostuneet todelliseksi ongelmaksi ja niitä metsästettiin ratsioin.³⁰ Samaan aikaan kerrottiin Pietarissa olevan sinne saadusta puutavarasta puolet lotjissa purkamatta. Lotjat tukkivat joet ja kanavat, eivätkä voineet lähteä hakemaan uusia lasteja purkajien saattomuuden takia.³¹

Voidaan spekuloida sillä, missä määrin suomalaisuhkaa pidettiin Pietarissa todellisena ja missä määrin se palveli verukkeena esim. työkurin parantamiseksi. Joka tapauksessa voidaan todeta, että Izvestijan kirjoittaja, joka tarkasteli asioita Moskovasta käsin elokuun alussa,³² totesi Englannin tosin uhanneen auttaa Puolaa, mikäli puna-armeija ei tyytyisi puolalaisten karkottamiseen Venäjän maaperältä, vaan etenisi Puolan alueelle. Myös Suomi voisi kuukaudessa mobilisoida n. 100 000 miestä ja saisi 7—10 päivässä liikkeelle 3 divisioonaa, mutta interventio ei houkuttelisi Suomen hallitusta. Liittoutuneet voisivat luvata sille ehkä Ahvenanmaan ja pienen rajanoikaisun, mikä ei vielä ilman Ententen poikkeuksellista painostusta, riittäisi saamaan Suomea liikkeelle. Samaan suuntaan todisti myös se, että Suomi oli uudelleen aloittanut rauhanneuvottelut Venäjän kanssa.³³

14. 8. 1920 saattoi päätoimittaja Steklöv jo kirjoittaa helpottuneesti ja Ententeä pilkaten tilaisuuden taas menneen sivu suun Liettuan ja nyt Latviankin jo solmittua rauhan. Suomikin oli luopunut Lloyd Georgen ehdottamasta Lontoon konferenssista ja artikkelia kirjoitettaessa ehkä

²⁸ Petrogr. pravda 6. 8. 1920 pääk. Novaja ugroza Petrogradu (G. Zinovjev).

²⁹ Vapaus 11. 8. 1920 Punaisen Pietarin vallankumouksen etuvartio. Sotaneuvoston päiväkäsky (M. Lashevitsch).

³⁰ Vapaus 27. 7. 1920 Työkarkulaiset.

³¹ Vapaus 21. 7. 1920 On jo aika tulla järkiin. Ks. m. 5. 8. 1920 Tuotannon »iskumäärät» ja työntekijäin puute. Artikkelin mukaan oli poissaoloprosentti »iskualoillakin» usein 30—35 %.

³² Izv. 4. 8. 1920 Ugrozy i peremirije (I. D.); ks. m. Pravda 7. 7. 1920 K peregovoram s Finljandijej (P. Vinter).

³³ Izv. 4. 8. Ugrozy.

jo solminut välirauhan ja tulisi pian allekirjoittamaan rauhansopimuksenkin.³⁴ 15. 8. lehdet saattoivat jo tiedottaa välirauhasta.³⁵ Levollinen Suomen ja muidenkin naapureiden suhteen oli jo kesäkuussa ollut myös maaseudulla tehtävää työtä käsitelleessä kokouksessa puhunut V. I. Lenin; huolimatta siitä, että imperialistit kehuivat saavansa nämä naapurit hyökkäämään Venäjälle. Puolan menestys sai naapurit tosin muuttamaan sävyään neuvotteluissa ja tekemään »ennenkuulumattoman hävyttömiä esityksiä». Tässä kuitenkin vain ilmeni, että he ajattelivat kuin kauppiaat, eikä kauppiailta muuta voinut vaatiakaan, arveli Lenin.³⁶

Suomalaisten vaatimuksista ja neuvottelujen edistymisestä repliikkeineen kaikkineen, oli lukijoilla tilaisuus saada tietoa lehdistöstä, eritoten Izvestijasta, joka »avoimen diplomatian» hengessä selosti neuvotteluja in extenso.³⁷

Suomalais-venäläisen yhteisymmärryksen kompastuskiveksi oli jo Rajajoella osoittautunut Karjalan kysymys. Asian likvidoimiseksi neuvostohallitus huolehti toisaalta separatismia osoittaneiden alueiden miehittämisestä ja ilmoitti toisaalta että siitä huolimatta, ettei mikään kansainvälinen sitoumus tai sopimus tosiasiallisesti edellyttänyt Suomen hallituksen poliittista kiinnostuneisuutta Itä-Karjalaan, neuvostohallitus »tehdessä myönnytyksen niille tunteille, jotka elähdyttivät tiettyä osaa Suomen yleisestä mielipiteestä, mutta säilyttäen samalla ehdottomasti suvereniteetin oikeutensa», toi »mielihyvällä Suomen hallituksen tietoon, että oli valmistelemassa tarpeellisia toimia Karjalan kansan työtätekevien joukkojen (Harv. T.V.) kansalliseen kehitykseen tähtäävien pyrkimysten tyydyttämiseksi tämän kansan toiveiden mukaisesti sen kanssa yhteisesti sovittavassa muodossa».³⁸

Mainituilla toimenpiteillä tarkoitettiin Karjalan työkansan kommuunin (työkommuunin) perustamista, mikä tapahtui toimeenpanevan keskuskomitean ja kansankomisaarien neuvoston vahvistamalla asetuksella 7. 6. 1920.³⁹

Työkommuunissa pidettiin kokouksia, joissa julistettiin, ettei haluttu vaihtaa venäläistä esivaltaa suomalaiseen.⁴⁰ Ensimmäisestä yleiskarjalai-

³⁴ Izv. 14. 8. 1920 pääk. Razval (Ju. St.).

³⁵ Izv. 15. 8. 1920 Peremirije s Finljandijej. Artikkelin sisälsi välirauhanehdot.

³⁶ Pravda 13. 6. 1920 Retš t. Lenina na soveščšanii po rabote v derevnje, PSS t. 41. s. 142—43.

³⁷ Esim. Izv. 17. 6., 23. 6., 25. 6., 2. 7., 4. 7., 6. 7., 7. 7., 10. 7., 11. 7., 16. 7., 22. 7. 1. 8., 11. 8., 13. 8., 15. 8., 17. 8., 27. 8., 28. 8., 2. 9., 14. 9., 2. 10., 5. 10.

³⁸ Izv. 27. 5. 1920, DVP II s. 545—46.

³⁹ Izv. 9. 6. 1920 Dejstvija i rasporjaženija pravitelstva. Ks. m. Afanasjeva A., Morozov, K.: V. I. Lenin ja Neuvosto-Karjala, Petroskoi 1987, s. 46—55.

⁴⁰ Izv. 4. 7. 1920 Karelijä protiv prisojedinenija k Finljandii, 7. 7. 1920 Bratskaja so-

sesta työtätekevän kansan kokouksesta tosin puuttui kuuden Vianan Karjalan pitäjän (volostin) edustus, mutta sen ilmoitettiin joka tapauksessa edustavan 4/5 Karjalan väestöstä, joka yksimielisesti halusi pysyä Venäjän yhteydessä.⁴¹ Toisaalta kokous lähetti viestin myös SKP:n keskuskomitealle Pietariin, jossa ilmoitti uskovansa, että pian Suomen, Venäjän ja Karjalan työtätekevän kansan yhteisen taistelun tuloksena kohotettaisiin Suomessakin punainen neuvostojen lippu ja työtätekevien Suomi tulisi olemaan yhtä vapaa kuin Karjalankin kansa.⁴² Kokouksen ei kummallista kyllä kuitenkaan kerrottu olleen kommunistinen: Izvestijan tiedon mukaan 138 äänioikeutetusta 46 oli kommunisteja, 8 myötämielisiä ja 84 puolueettomia.⁴³

»Karjalan työkansan ääni»-nimisessä artikkelissa Izvestija kertoi kokousedustajien saamista evästyksistä, joista tyypillinen oli esim. muuan, jossa kerrottiin paikkakunnan väen olevan »siinä venäläisiä kuin karjalaisiakin» ja jokaisen osaavan myös venäjää ja olevan venäläisten »veriveljiä».⁴⁴ Toisaalta ei lehtiä tarkoin seuraavalta jäänyt huomaamatta, että Itä-Karjalan pohjoisosien separatismi oli todellista. Petrogradskaja pravdan kirjoittaja selitti asiaa Suomen toimittamilla tavaroilla ja 13 miljoonan markan sijoituksilla.⁴⁵

Venäläisten kannalta herkkulinen oli Ahvenanmaan kysymys, koska Suomi ei sen kohdalla suostunut kansanäänestykseen alueen kohtalon ratkaisemiseksi, vaikka vaati sitä Itä-Karjalan kohdalla. Petrogradskaja pravdan kirjoittajan mukaan Suomen porvaristo ymmärsi »itseensä määrämisen» niin, että porvaristo itse määräsi niiden maiden kohtalon, joiden riistämistä oli kiinnostunut.⁴⁶ Myös suomalaiset kommunistit vaativat Ahvenanmaalle eroamisoikeutta, ilmeisesti pitämättä taas puolestaan risiriitaisena, ettei sitä samaan aikaan myönnetty Neuvosto-Venäjän taholta Itä-Karjalalle.⁴⁷ Ahvenanmaan kysymys esitettiin hyvin kärkevä-

lidarnost, 10. 7. 1920 Karely za prisojedinenija k Rossii, 23. 7. 1920 Golos trudovoj Karelii. Vrt. m. V. I. Mašezerski: Pobeda Velikogo Oktjabrja i obrazovanije Sovetskoj avtonomii Karelii, Petrozavodsk 1978 s. 83—90.

⁴¹ Vapaus 7. 7. 1920 Karjalan kansa lahtari-Suomen pyyteistä.

⁴² Vapaus 6. 7. 1920 Karjalan väestön tervehdys Suomen proletariaatille. SKP:n keskuskomitealle Pietarissa. Karjalan kommuunin merkityksestä Skandinavian vallankumouksen tukikohtana ks. Petrogr. pr. 13. 7. 1920 (K. Rovion kirj.) sekä Gyllingin haast. Vapaus 18. 6. 1920.

⁴³ Izv. 10. 7. 1920 Karely . . .

⁴⁴ Izv. 23. 7. 1920 Golos . . .

⁴⁵ Petrogr. pravda 18. 5. 1920 Finljandija i karelskij vopros (N. Kuzmin).

⁴⁶ Petrogr. pravda pääk. 10. 6. 1920 Samoopedelenije i »samoopededelenije»; 2. 7. 1920 pääk. Nezadatšlivyje samoopedeliteli.

⁴⁷ Petrogr. pr. pääk. 2. 7.; Vapaus 11. 6. Ahvenanmaalaisten taistelu imperialistista Suomea vastaan, 12. 6. 1920 pääk. »Irti Suomesta» — liike Ahvenanmaalla.

nä Suomen ja Ruotsin välisenä ristiriitana, jonka ratkaisemisessa myös Suomen armeijan luotettavuudella oli merkitystä. Ruotsin uhkaa ei kuitenkaan tuotu esille Suomen valmiutta mahdolliseen interventioon punninneissa kirjoituksissa. Erään uutisen mukaan oli Ruotsi kuitenkin jo heinäkuun alussa esittänyt sodanpelkoa herättäneen ultimaatumin, johon vaadittiin vastausta 24 tunnin kuluessa.⁴⁸

Lehtitietojen mukaan Suomi nautti epäsuosiota myös petsamolaisten keskuudessa. Jo vuonna 1918 petsamolaisten kerrottiin yksimielisesti vastustaneen Suomeen liittymistä, mukaanlukien paikalliset suomalaiset, joita oli alle 30 % väestöstä. Vuonna 1920 petsamolaiset lausuiivat uudelleen julki kantansa. Sen mukaan »Petsamon kalastajat eivät alistu lahtarikapitalistien orjiksi». »Muurmannin rannikon suomenkielisen kollektiivin» Murmanskissa 10. 10. 1920 tekemän päätöksen mukaan kalastajat, siinäkin tapauksessa, että alue luovutettaisiin Suomelle, eivät »alistu lahtarikapitalistien orjiksi», mikä vältettäisiin siten, että he järjestäisivät oman »kalastajakunnan», jonka ylituotanto luovutettaisiin Venäjän köyhälistön kulutukseen. Ne kalastajat, jotka henkensä säilyttääkseen eivät voisi jäädä Suomen alueelle, siirtyisivät Neuvosto-Venäjän puolelle. Toisaalta kalastajat ilmoittivat haluavansa olla lujin sitein sidottuja Suomen työtätekevään luokkaan ja sen kanssa yhteistoiminnassa; tarpeen tullen kukistamassa Suomen lahtarivaltaa, tunnustaen sen kukistumisessa olevan köyhälistön ainoan pelastuksen.⁴⁹

Puolueasioissa suomalaisten kommunistien kirjoittelun erikoispiirteitä olivat tällä kaudella toisaalta hillittömän vihamielinen suhtautuminen suomalaisiin sosiaalidemokraatteihin, toisaalta puolueen sisäiseen kriisiin kohdistettu huomio, mikä ns. Kuusisen klubin murhien jälkeen vaati syys—lokakuussa puolueen ja Vapaus-lehden energiasta erittäin huomattavan osan.

Edvard Torniainen edusti Vapauden palstoilla tyypillistä, mutta venäjänkielisissä lehdissä sitä harvinaisempaa sävyä sättiessään sosiaalidemokraatteja Petrogradskaja pravdassa toukokuun puolivälissä. Hänen mukaansa ei voitu päästä syvemmälle rappiossa kuin oli päässyt vasemmistososialisteja vastaan taisteleva Suomen sosialidemokraatti. Epäilemättä lehti oli työläisten pahin vihollinen ja kun maksun aika tulisi, Suomen proletariaatti muistaisi ennen kaikkea tätä lehteä, joka petti avoi-

⁴⁸ Petrogr. pravda 9. 7. 1920 Švedskij ultimatium Finljandii.

⁴⁹ Vapaus 27. 10. 1920 Petsamon kalastajat eivät alistu lahtarikapitalistien orjiksi. Muurmannin kalastajilla oli kyllä pitkä valituslista neuvostovallankin suuntaan (Petrogr. pravda 17. 10. 20 Golos rybakov), mikä aiheutti pian vihjauksia asenteiden epäilyttävyydestä (Petrogr. pravda 27. 10. 20 Otvet na »Golos rybakov»).

mesti työväen asian ja meni sen vihollisten puolelle. Tämä hetki taas ei ollut enää vuosien päässä, arveli Torniainen.⁵⁰

Sosiaalidemokraattien hallitukseen menoa koskevissa aikeissa, joiden tarkoituksena oli rauhan kiirehtiminen, Vapaus näki vain »luikurien» petollista toimintaa vallankumousta vastaan.⁵¹ Tanner ja Voionmaa, jotka selittivät Tartossa hallituksensa rauhanrakkauden näköjään olevan sangen läheisesti riippuvainen Puolan hyökkäyksen menestymisestä ja pyrkivät edistämään rauhan solmimista mm. yksityisluontoisilla, valtiotedun kannalta jo jossakin määrin arveluttavilla kontakteilla vastapuoleen, saivat Vapauden palstoilla tuomion »kapitalistiluokan työläisluuttantteina» ja heidän väitettiin esiintyneen »schovinistisessa, kiihkoisänmaallisessa hengessä».⁵² Venäläisissä lehdissä suomalaisten sosiaalidemokraattien rooli muodostui selvästi myönteisemmäksi kuin emigranttilehdissä. Joskus saatettiin jopa nimenomaisesti todeta, etteivät sosiaalidemokraatit esim. olleet antaneet mitään apua porvariston so-
taisille pyrkimyksille.⁵³

Oman puolueen asiat työllistivät Vapauden kirjoittajia keväisen skisman yhteydessä, mutta sen jälkeen näytti puolueen sisäisellä rintamalla jo hiljenevän. Kesällä pidetyssä Kominternin toisessa kongressissa, jossa muotoiltiin organisaation luonne ylikansallisenä kommunistisena puolueena,⁵⁴ suomalaisia edustanut Kullervo Manner puhui asiaankuuluvalla päätöksellä; Kalininin katsottua puheenvuorossaan että Englanti yritti usuttaa Suomea Neuvosto-Venäjän kimppuun, selitti Manner, että Suomen puolue, joka oli ensimmäisenä astunut Venäjän vallankumouksellisen proletariaatin rinnalle, oli jo oppinut lujan vallankumouksellisen organisaation. Mikäli Suomen porvaristo hyökkäisi Pietariin, sillä tulisi olemaan selustassaan Suomen vallankumous. Pienen Suomen proletariaatin oli määrä kuolla, mikäli sen kuolema antaisi koko maailman proletariaatille voiton; mikäli tarvittaisiin, olisi Suomen proletariaatti kykenevä velvollisuutensa täyttämiseen.⁵⁵

Paha särö SKP:n väkinäisessä yhtenäisyydessä paheni yhä syksyllä 1920

⁵⁰ Petrogr. pravda 16. 5. 1920 Gazeta filjandskih sotsial-predatelej (E. Torniainen).

⁵¹ Vapaus 14. 5. 1920 sosialistiluikurien »kohtalokas askel». Vrt. Hyttiä 1986 s. 128—29.

⁵² Vapaus 20. 6. 1920 Kapitalistiluokan työläisluuttantit (K. M.) Vrt. Jaakko Paavola: Väinö Tanner. Senaattori ja rauhantekijä. Elämäkerta vuosilta 1912—1923. 2. Helsinki 1979 s. 333—40.

⁵³ Petrogr. pravda 19. 6. 1920 pääk. Pitertsy, gotovsja! Sos. dem. politiikasta ks. Hyttiä 1986 s. 135—40.

⁵⁴ Vrt. esim. Pravda 8. 8. 1920 pääk. Meždunarodnaja kommunističeskaja partija. Kokouksen merkityksestä ks. Hulse 1964 s. vi, 218—19. Ks. m. Carr 3. s. 194.

⁵⁵ Pravda 8. 8. 1920 Zakritije 2-go kongressa Kommunističeskogo internacionala.

kun joukko opposition edustajia tarttui aseeseen johtajia vastaan. Elokuun viimeisenä päivänä oppositiomiehet avasivat ns. Kuusisen klubilla tulen paikalla olleita puolueen johtohenkilöitä vastaan. Kahdeksan sai surmansa ja yksitoista haavoittui. Surmansa saaneet eivät yleisesti ottaen olleet, Jukka Rahjaa lukuunottamatta, SKP:n johdon terävimmän huipun edustajia ja paikalla olevina joutuivat uhreiksi enemmän tai vähemmän sattumalta, kun ampujat olivat päättäneet turvautua epätoivoiseen terroritekoon protestina puolueen taholta kokemaansa syrjintää vastaan.⁵⁶ Opposition keskeisiä katkeruuden aiheita oli tyytymättömyys siihen, että puoluejohto toimi vastoin demokraattisia periaatteita, kuten keväisen konferenssin hajottamisessa oli ilmennyt.⁵⁷ Katkeruuden syinä olivat myös erinäiset tapahtumat rintamalla ja kotirintamalla, jolloin erityisesti punaupseerit ja kurssilaiset olivat saaneet aiheita kaunaan SKP:n sotilasjärjestöä ja sen johdossa ollutta Eino Rahjaa vastaan. Tapahtumassa ei voi myöskään olla näkemättä vallinneen tilanteen vaikutusta, Suomen kanssa solmittavan rauhan tullessa yhä ilmeisemmäksi ja punaupseerien jäädessä tulevaisuutensa suhteen enemmän tai vähemmän epämääräiseen asemaan.

SKP:n johto pyrki heti tarmokkaasti käyttämään tapahtunutta hyväksi opposition murskaamiseksi ja uudisti entistä ponnekkaammin provokaatioisyytökset. Koko tapahtuma yritettiin jopa selittää luokkavihollisen järjestämäksi provokaatioksi.⁵⁸ Näin suurimittaisen skandaalin ollessa kyseessä joutuivat myös Venäjän veljespuolueen johtavat toimihenkilöt sanomaan sanansa asiasta. Zinovjevin puheenvuoroista, joita Vapauslehdessä selostettiin, kävi ilmi, että Pietarin vahva mies oli enemmän tai vähemmän tukenut oppositiota, tarkoittamatta tietenkään edesauttaa tapahtuneen kaltaista terroritekoa.⁵⁹ Nikolai Buharin puolestaan korosti tapahtuneen murhan häpäisevän vallankumouksen pyhän kaupungin ja näki asiassa uuden muistutuksen lujan puoluekurin tarpeellisuudesta.⁶⁰ Loppujen lopuksi menehtyneet julistettiin luokkavihollisen uhreiksi, »elokuun kommunaardeiksi», vaikka samalla jäikin kaikille selväksi, että kyseessä oli kommunistien kommunisteja vastaan suorittama terroriteko.⁶¹ Pietarissa pidettiin poikkeuksellisen mahtavat hautajaiset monine puhei-

⁵⁶ Vrt. Vihavainen *The Communards* 1985.

⁵⁷ Vrt. m. Vapaus 9. 9. 1920 »kansanvaltaisuus» provokaattorien keppihevosena (SKP:n jäsen).

⁵⁸ Vrt. Vihavainen *The Communards* 1985 s. 51 ja siinä mainitut lähteet.

⁵⁹ Vapaus 21., 22. ja 23. 9. 1920 Suomalaisen kollektiivin kokous.

⁶⁰ Pravda 7. 9. 1920 Provokatsija belogvardeitsev i tragedija sredi finskih kommunistov (N. B.) (m. Vapaus 11. 9. 1920), Petrogr. pravda 11. 9. 1920.

⁶¹ Esim. Buharinin puhe (ks. ed.) ei jättänyt asiasta mitään epäilystä.

neen, kunnialaukauksineen ja torvisoittoineen ja uhrin haudattiin Marskentälle, muiden vallankumouksen uhrien viereen.⁶² Felix Dzeržinski, Tšekan päällikkö, saattoi joulukuussa tiedottaa löytäneensä provokaation johtolangan ja murhaajien ylykseen tulleen Suomesta.⁶³ Epämääräiset todistelut tuskin kuitenkaan lienevät vakuuttaneet ketään, joka ei aivan erityisesti halunnut uskoa niihin. Mitä opposition mielialoihin tulee, voidaan havaita sen piirissä esiintyneen pitkään ja sitkeästi murhaajiin kohdistuvaa ymmärtämystä. Myös Kominternin taholla tunnustettiin opposition olevan tosiasia ja SKP:n lukkiutuneen tilanteen laukaisemiseksi IKKI nimitti aluksi Bela Kunin, myöhemmin Karl Radekin Suomen puolueen keskuskomitean jäseneksi. »Kommunardien» jutussa riitti puimista pitkäksi aikaa, itse asiassa 30-luvulle asti, jolloin vastahakoisilta murhaajilta ja muilta opposition jäseniltä yhä vaadittiin »antautumista puolueen edessä» eli oppositiotoiminnan tunnustamista »lahtaritoiminnaksi», mihin suostuminen oli joillekin yhä vaikea pala nieltäväksi.⁶⁴

d) Tarton rauha

Kovia kolhuja kokenut Puola sai uutta puhtia länsivaltojen ryhdyttyä tukemaan maata, joka näytti olevan vaarassa joutua pakkosovjetisoinnin uhriksi ja elokuun puolivälissä, kohta Suomen ja Neuvosto-Venäjän välisen aseleposopimuksen allekirjoittamisen jälkeen, aloittivat Pilsudskin joukot vastahyökkäyksen Varsovan edustalla, minne ne olivat jo joutuneet peräytymään.¹

Status quon pohjalta tehty aseleposopimus oli jo merkinnyt suomalaisten luopumista aiemmista demilitarisoituja vyöhykkeitä koskevista vaatimuksista, neuvottelut keskittyivät nyt sellaisiin ongelmiin kuin Itä-Karjalan väestön oikeus päättää asemastaan kansanäänestyksellä sekä Petsamon ja Repolan—Porajärven kysymys. Huolimatta Puolan pelastumisesta neuvostouhasta, ei sotilaallinen tilanne sinänsä ollut muuttu-

⁶² Laajat selostukset hautajaisten kulusta Petrogr. pravdassa 11., 12. ja 14. 9. 1920. Yli etusivun ulottuvissa iskulauseissa kehoitettiin 11. 9. kaikkia Pietarin »rehellisiä työläisiä» osallistumaan hautajaisiin, 12. 9. ne kehottivat yhtenäisyyteen, joka oli muodostumassa ongelmaksi myös VKP:ssä, vrt. Service 1979 s. 152—54.

⁶³ Izv. 5. 12. 1920 Soobštšeniye po delu ob ubijstve tšlenov TsK Finskoj kommunističeskoj partii (K. F. Dzeržinski). Myös Kommunističeskij internacional julkaisi numerossaan 14 (6. 11. 1920) s. 265 jutun »suomalaisten valkokaartilaiden salaliiton uhreina» kuolleista kommunisteista.

⁶⁴ Vrt. Vihavainen 1985 s. 44, 50—54 ja siinä mainitut lähteet Ks. M. H. M. Viitala: Vasemmistolainen työväenliike Suomessa I Pori 1988 s. 37.

¹ Vrt. Polvinen 1971 s. 355—64; Mawdsley 1987 s. 253—61.

massa neuvostovallalle vaaralliseksi, eivätkä länsivallat puolestaan halunneet pitkittää rauhan solmimista, vaan päinvastoin kannustivat siihen myös Suomea syyskuun alusta lähtien.² Suomalainen valtuuskunta joutui vaihtamaan Repolan ja Porajärven Petsamoon ja antamaan periksi myös kansanäänestysasiassa. Jälkimmäisessä kysymyksessä venäläiset suostuivat kuitenkin liittämään allekirjoitustilaisuuden pöytäkirjaan — ei itse sopimustekstiin — ilmoituksen karjalaisten itsehallinnosta. Sopimuksen viralliseksi versioksi tunnustettiin myös ranskankielinen laitos, jossa Itä-Karjalan itsehallintoa koskeva osa ilmaistiin futuurilla ja joka antoi vaikutelman siitä, ettei jo perustettu työkansan kommuuni vielä merkinnyt tarkoitettua itsehallintoa. Venäläiset puolestaan eivät olleet tarkoittaneet tekstille mainitunkaltaista merkitystä.³ Itsehallintoasian ottaminen rauhansopimusasiakirjaan aiheutti joka tapauksessa sen, että suomalaiset löysivät nyt (sinänsä tosin kiistanalaisia) juridisia perusteita väitteille, joiden mukaan Suomella olisi kansainvälisoikeudellisia velvoitteita ja oikeuksia luvatus itsehallinnon toimeenpanon valvon-
nassa.⁴ Suomalaisesta näkökulmasta oli perusteltua katsoa venäläisten väkivalloin tukahduttaneen karjalaisten itsehallintopyrkimykset ja toimeenpanneen alueella diktatuurijärjestelmänsä. Neuvostovenäläisellä näkemyksellä, jonka mukaan Itä-Karjalassa toteutettu järjestelmä oli, paitsi diktatuuri, myös *työtätekevien joukkojen itsensä määräämisoikeuden* ilmentymä,⁵ ei ollut Suomen poliittisissa piireissä laajaa ymmärtämystä. Itä-Karjalan kiistalla ja sen Tartossa saamalla ratkaisulla oli luotu tukeva pohja tuleville erimielisyyksille, joita suomalaisten taholla pidettiin oikeustaisteluna ja jotka neuvostotaholla tulkittiin käytössä olevien doktriinien mukaisesti imperialismiksi.⁶

Karjalan kommuunin perustaminen puolestaan, ja sen muodostuminen vuodesta 1920 lähtien suomalaisten emigranttien keskuiseksi, punaista Suur-Suomea ja skandinaavista vallankumousta silmämääränään pitäväksi poliittiseksi muodostumaksi, antoi oman tärkeän lisänsä

² Polvinen 1971 s. 366—67; Holodkovski 2. s. 225.

³ Vrt. Polvinen 1971 s. 369—70; Holodkovski 2. s. 226—34; Jääskeläinen 1961 s. 312—15, 321—25 sekä Enckell I 1956 s. 176—77 Ranskankielisen version myrskyisestä syn-
tyhistoriasta ks. Valtion. sal. ptk:t UM:n esittelystä 12. 10. 1920. Paasikiven sähke Tartosta 12. 10. 1920.

⁴ Ks. esim. Vennolan haastattelu, HS 17. 10. 1920; Jääskeläinen 1961 s. 321—23.

⁵ Karjalan kommuunista nimenomaan »työtätekevien joukkojen itsensä määräämisoikeuden» toteutumana vrt. Toimeenpanevan keskuskomitean julistusta Karjalan kansalle, Izv. 22. 9. 1920 Obraštšeniye VTsIK k karelskomu narodu (Predsedatel Kalinin, sekretar Jenukidze).

⁶ Vrt. Jääskeläinen s. 314—25.

Suomen ja Neuvosto-Venäjän tuleviin suhteisiin. Suomalaisten vallankumouspyrkimysten neuvostotaholta saama tuki oli saanut konkreettisen ja pysyvän ilmentymänsä tuossa suomenkieliseksi vähitellen muotoutuvassa tasavallassa, jonka syntymisen syitä on etsittävä neuvosto-osapuolen pyrkimyksistä edesauttaa rauhanneuvottelujen sujumista. Ajatus Suomen vallankumouksen väkivaltaisesta auttamisesta idästä käsin, joka oli ollut ajankohtainen hetken ajan vuoden 1918—19 vaihteessa, mutta sitten syrjäytynyt tärkeimpinä pidettyjen tavoitteiden tieltä, oli paradoksaalisesti saamassa rauhanteon johdosta uutta puhtia sen sijaan, että osin jo demoralisoituneet emigrantit olisivat hajaantuneet ja sulautuneet neuvostoihmisten laajoihin joukkoihin.⁷

Izvestijan lukijoille Neuvosto-Venäjän ja Suomen välisen rauhansopimuksen solmiminen ei tullut yllätyksenä; neuvotteluja oli voitu »avoi-men diplomatian» hengessä seurata laajoista selostuksista, jotka tosin usein ilmestyivät huomattavalla, viikon—parin viiveellä, mikä varmastikin vähensi julkisuusmomentin käytännön merkitystä.⁸ 14. 9. julkais-tussa haastattelussa valtuutettu Keržentsev saattoi jo ilmoittaa, että neu-vottelut oli jo olennaisilta osiltaan saatettu loppuun ja pääkohdat muo-toiltu. Päävaikeudet olivat hänen mukaansa olleet aluekysymyksissä. Nyt Venäjä ilmeisesti antaisi Petsamon, kuten oli tapahtunut jo 1918, mutta tällä kertaa hieman supistettuna, venäläisille jäisi myös vapaa kauttakulku Norjaan. Suomi taas lopettaisi Repolan ja Porajärven miehityksen, neut-ralisoiisi Suomenlahden saaret, räjäyttäisi Inon ja Puumalan patterit ja rajoittaisi aluevesiään. Jäljellä neuvotteluissa oli enää joitakin toisarvoisia kohtia ja Keržentsev piti vähän todennäköisenä, että konfliktia voisi niistä enää syntyä, hän uskoi allekirjoituksen tapahtuvan jo syyskuussa ja sa-noi olevansa siinä käsityksessä, että Suomenkin valtuuskunta piti sopi-muksen solmimista lähimmän tulevaisuuden asiana. Tietenkin kansain-välinen tilanne oli toisaalta sellainen, että kaikenlaiset odottamattomat asiat olivat mahdollisia.⁹

Keržentsev korosti siis ymmärrettävästi sopimuksen suhteellista edul-lisuutta venäläisille. Samanlainen merkitys oli myös uutisella Suomen leh-distön kommentteista, joiden mukaan rauhansopimukseen liittyvä amnes-tiapykalä oli herättänyt Suomen, työläisten syvän kiitollisuuden. Kun oli esitetty epäilyksiä siitä, voisiko Suomen proletariaatti ottaa armahduk-

⁷ Vrt. ed. s. Karjalan kommuunin merkityksestä Suomen ja Skandinavian vallanku-mouksen edistäjänä ks. esim. Vapaus 18. 6. 1920 Karjalan työkansan kommuuni.

⁸ Esim. 27. 8. 1920 Izvestija julkaisi selostukset oikeudellisen komission istunnoista jot-ka oli pidetty 9. ja 21. 8., 2. 9. käsiteltiin 23. 8. istuntoa ja 2. 10. 27. 9. ja 23. 9. pidettyjä istuntoja.

⁹ Izv. 14. 9. 1920 Mirnye peregovory s Finljandijej. Beseda s tovariščem Keržentsevym.

sen vastaan bolševikkien kädestä, oli kansan ääni vastannut ottavansa sen vastaan keneltä tahansa. Jos amnestiaan painostajana olisi itse piru, muistettaisiin tätäkin iltarukouksessa.¹⁰

Selostaessaan 5. 10. 1920 Suomen lehdistön kirjoittelua rauhanasias- ta, totesi neuvostovaltuuskunnan puheenjohtaja Jan Berzin voimakkaan agitaation rauhaa vastaan vallitsevan. Aiemmin porvarilehdistö oli se- kaantunut asiaan vähän, eikä ainakaan ollut panetellut rauhan asiaa, mut- ta mitä lähemmäs ratkaisu tuli, sitä enemmän lehdet julmistuivat. Esim. muuan tohtori Lille oli Dagens Pressissä pitänyt rauhaa vaarallisena maan moraalille ja vahingollisena sen maineelle. Jopa Helsingin Sanomat, jo- ka oli ollut aiemmin hyvin pidättyväinen, katsoi nyt Venäjän heikenty- neen ja varoitti kiirehtimästä. Rauhan vastaisella suuntauksella oli kan- nattajia ilmeisesti myös itse hallituksessa, kuten SS todisti. HS:n kan- nan takana saattoi olla ulkoministeri Holsti, arveli Berzin terävästi. Kir- joittaja totesi SS:n kannattavan »melko päättäväisesti» rauhandelegaa- tion työtä, asettaen siis delegaation ja kotimaisen mielipiteen vastakkain. Delegaatio joutui osaltaan ottamaan porvarillisen mielipiteen huomioon, tämä ns. yleinen mielipide taas oli tekemällä tehty, katsoi Berzin ja arve- li lukijoiden tämän pohjalta ymmärtävän, millaisia vaikeuksia neuvosto- osapuolella neuvotteluissa oli.¹¹

Jo 6. 10. 1920 julkaistu uutinen saattoi ilmoittaa, että kaikki rauhan- sopimuksen pykälät oli hyväksytty, ja 15. 10. kerrottiin vihdoin sopimuk- sen allekirjoitetun.¹²

Venäjänkielisissä lehdissä arvioivat Tarton rauhan merkitystä Neuvosto- Venäjän valtuuskunnan puheenjohtaja J. Berzin ja jäsen P. M. Keržent- sev, näiden kirjoittamia artikkeleita painettiin tai siteerattiin kautta ve- näjänkielisen lehdistön, jossa ei näiden lisäksi ilmestynytäkään muita rau- haan arvioivia artikkeleita, venäjänkielisen lehdistön suorittama rauhan arviointi jäi siis sävyltään sangen viralliseksi.

Keržentsevin kirjoitus ilmestyi Izvestijassa jälkiartikkelina 22. 10. 1920.¹³ Keržentsev korosti rauhanneuvottelujen vaikeutta, ne olivat kestäneet neljä kuukautta ja molemmin puolin oli osoitettu poik- keuksellista itsepintaisuutta ja neuvottelut olivat olleet vähällä katketa,

¹⁰ Izv. 16. 9. 1920 Finskaja petšat o polititšeskoj amnistii. Vrt. Hyytiä 1986 s. 146—48.

¹¹ Izv. 5. 10. 1920 Finskaja petšat o mire s Rossijej (Berzin). Vrt. Hyytiä 1986 s. 145—49.

¹² Izv. 6. 10. 1920 Soglašenije s Finljandijej; 15. 10. 1920 Podpisanije mira s Finljan- dijej. Molemmat uutiset olivat paksulla painettuja, 2-palstaisia.

¹³ Izv. 22. 10. 1920 jälkiart. Mir s Finljandijej. Keržentsevin haastattelut Vapaus 19. 10. 1920, Petrogr. pravda 16. 10. 1920, Krasnaja gazeta 17. 10. 1920. Vaikaina piti neu- votteluja myös I. M. Maiski (Vnešnaja politika RSFSR, Moskva 1923, s. 83—84).

kun Venäjällä oli vaikeuksia toisaalla (Puolassa, TV). Suomessa oli myös ollut kampanja rauhaa vastaan. Keržentsevin mukaan saattoi rauhaa pitää »myönnytyksistä huolimatta, yleisesti ottaen» täysin tyydyttävänä ja joka tapauksessa se perustui sopimukseen ja Suomi epäilemättä arvoitaisi ja noudattaisi sitä. Aluekysymys oli ollut pääasiana ja Suomi oli aluksi esittänyt täysin kohtuuttomia vaatimuksia. Suomelle oli tosin annettu osa Petsamoa, mutta »pienempi kuin punaiselle Suomelle vapaaehtoisesti». Toisaalta Suomi oli luopunut Itä-Karjalaan kohdistuneista vaatimuksistaan ja sitoutunut palauttamaan miehittämänsä kaksi pitäjää, suostunut rajoittamaan aluevesiään Kronstadtin tienoilla ja repimään Inon ja Puumalan patterit. Keržentsev korosti selvästi neuvostohallituksen ajankohtaisia tarpeita selittäessään, että sopimuksella, joka turvasi Pietarin, oli »poikkeuksellisen oleellinen merkitys... koko Neuvosto-Venäjälle», koko luoteisrintama saatettaisiin rauhan kannalle, Itämeri aukeaisi ja Suomesta ja Suomen kautta saataisiin runsaasti tarvittavia tavaroita. Keskustelujen perusteella oli Keržentseville syntynyt se vaikutelma, että Suomi mielellään ja pian aloittaisi kauppasuhteet. Erikseen oli huomattava se, että Suomi oli sitoutunut helpottamaan passi-, rautatie-, ym. säädöksiä Kannaksella, mikä antaisi pietarilaisille mahdollisuuden käyttää Suomen huvila-alueita, myös puolet Halilan parantolan paikoista varattaisiin pietarilaisille.

Myös Berzin katsoi, että Venäjän oli alueellisesti ollut tehtävä joitakin myönnytyksiä, mutta että Petsamoa vastaan saatiin verrattain edulliset ehdot Suomenlahdella. Rauhanehdot turvasivat venäläisille vapaan merenkulun ja Pietarin strateginen asema turvattiin »siinä määrin kuin se nykyoloissa oli mahdollista». Berzin viittasi myös Suomessa vallinneeseen »rauhan vastaiseen mielialaan, joka ilmeisesti oli mennyt ohi» ja katsoi rauhaa vastustaneiden äänien rajoittuneenkin yleensä merkityksettömiin suurporvariston — ja erikoisesti sotilaspiireihin. Kansanjoukot taas, ei vain työläiset, vaan myös pikkuporvaristo ja talonpojat olivat rauhan kannalla ja siksi oli perusteita toivoa, että siitä tulisi kestävä.¹⁴

Yleisenä huomiona voi todeta, että nämä enemmän tai vähemmän virallisuontoiset venäläiset arviot korostivat rauhasta saatavaa välitöntä hyötyä, Petsamon luovuttaminen oli menetyks, jota oli puolusteltava ja joka ei ollut »vapaaehtoinen». Pietarin turvallisuutta arvioitiin vain »ny-

¹⁴ Ja. A. Berzin: Mir s Finljandijej, Pravda 22. 10. 1920, jälkiart.; Krasnaja Gazeta 24. 10. 20, tällöin myös art. »Ratifikatsija mirnyh dogovorov s Polšej i Finljandijej, jossa Berzin korosti sillä seikalla olevan suuren merkityksen venäläisille, että suomalaiset kommunistit saivat amnestian; Petrogradskaja Pravda 24. 10. 20.

kyölojen» kannalta ja rauhan kestävyyttä siltä kannalta missä määrin se tyydyttäisi suomalaisia, mikä myös näyttäisi viittaavan siihen, että tätäkin kysymystä tarkasteltiin nimenomaan lähiajan perspektiivistä. Karjalan kysymys jäi arvioinneissa hyvin vähälle huomiolle ja Suomessa valitsevaa rauhan vastaista oppositiota pikemminkin vähäteltiin kuin korostettiin, mikä sopii hyvin yhteen sen ajankohtaisen tarpeen kanssa, että sotaan väsyneelle väestölle voitiin tiedottaa hengähdystauon nyt olevan varma tosiasia. Suomen porvariston suhteellista rauhanrakkautta korosti myös V. I. Lenin 21. 11. 1920 selittäessään, että rauhan solmiminen Suomen, Viron ja Latvian kanssa tapahtui vastoin imperialistisen Ententen tahtoa ja sujui helpommin kuin Puolan kanssa, koska näiden maiden porvaristolla ei ollut sellaisia imperialistisia tarkoitusperiä, joiden saavuttamiseksi taistelu Neuvostotasavaltaa vastaan olisi ollut välttämätöntä.¹⁵

Leninin voidaan siis jälleen todeta antaneen Suomesta suhteellisen suopean arvion ja pysyneen edelleen virheellisessä käsityksessään Ententen roolista Venäjän ja reunavaltioiden suhteissa. Olipa teoria imperialismiin aikeista ja vaikutusvallasta kyseisiin pieniin valtioihin nähden mikä tahansa, oli joka tapauksessa pakko todeta niiden solmineen rauhan, minkä täytyy katsoa antaneen neuvostojohtajille jälleen kerran syytä arvioida ko. valtioilla todella olevan omaa, itsenäistä politiikkaa, koskapa ei ajateltu imperialististen valtojen pyrkineen rauhaan. Samaan aikaan kirjoittaneella Stalinilla oli kaikesta huolimatta asiasta aivan toisenlainen käsitys. Käsitellessään neuvostovallan kansallisuuspolitiikkaa hän väitti, että vilkaisu sellaisiin uusiin valtioihin kuin Gruusia, Armenia, Puola, Suomi ym, jotka olivat säilyttäneet näennäisen itsenäisyyden, riitti vakuuttamaan siitä, että ne olivat todellisuudessa muuttuneet Ententen ehdottomiksi vasalleiksi. Oli valittava joko Venäjä, jolloin työtätekevät joukot vapautuivat imperialismiin ikeestä tai Entente, mikä merkitsi väistämätöntä imperialistista iestä. »Niin sanotusti» riippumattomilla Gruusialla, Armenialla, Suomella ja Puolalla oli vain pettävä riippumattomuuden naamio, joka peitti »näiden luvalla sanoen valtioiden, täydellisen riippuvuuden». Venäjän kansallisuuksilla taas tietenkin oli eroamisoikeus, mikäli enemmistö päättäisi erota, kuten Suomessa vuonna 1917. Tuolloin Venäjä »todennäköisesti joutuisi toteamaan tämän tosiasian».¹⁶

Suomalaisten emigranttien suhtautuminen rauhansopimukseen oli ai-

¹⁵ Puhe VKP:n Moskovan kuvernementtikonferenssissa 21. 11. 1920, PSS 42. s. 18—19. Sotaväsymyksestä ks. m. esim. Mawdsley 1987 s. 259.

¹⁶ Pravda 10. 10. 1920 Politika Sovetskoj vlasti po natsionalnomu voprosu v. Rossii (I. Stalin).

van toisenlainen kuin venäläisten ja sopimusta tarkasteltiin eri näkökulmasta. Kominternin lehdessä kirjoittanut »Suomalainen kommunisti» korosti Suur-Suomi-haaveita, jotka suomalaisten oli ollut jätettävä ja suosituttava Neuvosto-Venäjän julistamaan Karjalan työkansan kommuuniin, mitä suomalaiset oikeistolehdet vielä kesällä olivat pitäneet mahdottomana.¹⁷

Karjalan työkansan kommuunin johtoon tullut Edward Gylling oli jo Ruotsissa oleskellessaan kehitellyt ajatusta Skandinaavisesta neuvostotasavallasta ja suunnitelmia punaisen Karjalan ja Suomen yhdistämisestä oli useaan otteeseen esitetty myös suomalaisten lehtien palstoilla.¹⁸ »Karjalan kommuunissa» julkaisemassaan pääkirjoituksessa »Suuret rauhan viestit» Gylling venäläisten lehtien linjasta poiketen ei rajoittunut tarkastelemaan rauhan merkitystä vain hengähdystauon kannalta, vaan piti silmämääränään sopimuksen merkitystä tulevalle taistelulle. Artikkelin mukaan rauha oli tosin tehty suurilla myönnytyksillä (mm. Petsamo) mutta se oli tehty »sivu verenimijäin ja suurriistäjäin». Rauha oli sinänsä »iso voitto», koska se merkitsi vastustajan hyökkäysrintaman murtumista; sitä se oli myös maailmanvallankumoukselle, sillä samalla kun vihollisen voimat hajotettiin, sai vallankumouksen kehto, neuvostovalta aikaa huoahtaa ja maailman muiden maiden köyhälistö aikaa varustautua. Maailmanvallankumouksen asia ei ollutkaan riippuvainen maa-alueista. Brestin rauhakaan ei aikoinaan ollut ollut taka-askel, vaan askel eteenpäin valmistaessaan vallankumousta Saksassa. Karjalan kannalta rauha oli erikoisen tärkeä, sillä se lopetti »lahtarien» hävitysretkien uhan. Karjalan kansa oli »kokoontunut yhtenä miehenä kommuuninsa taa Lahtari-Suomen anastuspyrkimyksiä vastustamaan» ja tähän oli kilpistynyt Suomesta harjoitettu agitaatio. Kommuunin tehtävä ei kuitenkaan ollut vielä lopussa, se tuli olemaan selkänoja tulevalle punaiselle Suomelle ja tie, jonka kautta kommunismi leviäisi koko Pohjolaan.¹⁹

Karjalan kommuunin pääkirjoituksessa »Sopimus Suomen kanssa» (16. 10. 20) kirjoittaja piti rauhan kestävyyttä kyseenalaisena. Hän palautti mieleen valkoisten valloitus suunnitelmat ja Karjalan-retket ja selitti, että vaikka »lahtarivallan» oli ollut pakko muuttaa politiikkaansa, ei se siitä huolimatta ajatellut »ystävällistä, taattua rauhaa» vaan säilyttäisi vihamielisyytensä ja tulisi sen mukaisesti toimimaan.²⁰

¹⁷ Kommunistitšeskij Internatsional: O položenii v Finljandii (Finskij kommunist) n:o 15/1920.

¹⁸ Churchill 1970 ss. 73—79; vrt. ed. s. 134—35.

¹⁹ »Suuret rauhan viestit», Karjalan kommuuni 9. 10. 1920, pääk. Edward Gylling.

²⁰ »Sopimus Suomen kanssa», Karjalan kommuuni, pääk. 16. 10. 20.

Vapaus-lehden pääkirjoittaja korosti myös rauhan merkitystä maailmanvallankumoukselle. Kirjoittajan mukaan neuvostovalta oli pakottanut »maailman imperialistien tukemat reunalahtarien valtiot» vetämään verenhimoiset kyntensä takaisin kypäliin ja proletaarinen vallankumous oli koko maailman edessä todistanut elinvoimaisuutensa ja kukistumattomuutensa. Saatuaan rauhan hengähdystauokseen oli vallankumous voitokkaasti ryntäävä eteenpäin porvarillisissa valtioissa, joissa oli taloudellinen kriisi yhä syvemmissä ja vallankumouksen myyrä tehokkaasti kaivoi». ²¹

Gyllingin kirjoitukset luettiin myös Suomessa ja saivat palvella rauhanvastustajien lisäargumentteina eduskunnassa; rauhan vaarallisuuttahan oli perusteltu juuri lisääntyvän kommunistisen agitaation uhalla. ²²

Rauhan merkitystä arvioivien artikkelien ohella julkaistiin myös uutisaineistoa, joka liittyi rauhan Suomessa saamaan vastaanottoon ja eduskuntakäsittelyyn, tällöin tulivat esille mm. ehdotukset, joiden mukaan Itä-Karjalan asia olisi sovittava ennen rauhan ratifiointia sekä kysymys keinoista Venäjältä tulevan propagandan estämiseksi. ²³ Tietty epäluottamus Suomeen ilmaistiin puolestaan parissakin Izvestijan pääkirjoituksessa tältä ajalta. 12. 11. selitettiin valkokaartilaisen kenraali Kljujevin olevan Suomessa värväämässä väkeä Wrangelin armeijaan ja katsottiin, että vaikka välitöntä sodan vaaraa ei olekaan, oli selvää, etteivät Suomen hallituspiirien sympatiat olleet Neuvosto-Venäjän puolella, joka oli tunnustanut maan riippumattomuuden, vaan sen vihollisten puolella. Että näin tulisi olemaan myös tulevaisuudessa, siitä todisti koko Suomen valkokaartilaiden menneisyys. Kerrottiin myös yrityksistä vetää Suomi mukaan Pikku-Ententeen. ²⁴ »Karjalan kommuunin» mukaan Suomen »metsähuijarit» jarruttivat rauhansopimuksen ratifiointia ja Suomen hal-

²¹ »Rauhanteko», Vapaus, pääk. 9. 10. 1920.

²² Eduskunnan pöytäkirjat v:n 1920 valtiopäiviltä, keskustelu Tarton rauhasta 26. 11. 1920, ed. Pilkan puheenvuoro s. 1430. Vrt. m. esim. HS pääk. 2. 12. 1920 Rauhansopimus hyväksytty eduskunnassa sekä 30. 10. 1920 Rauhankeskustelu eduskunnassa.

²³ Uutisia esim. Izv. 15. 10., 3. 10., 16. 11., 23. 11., 30. 11., 3. 12., 14. 12., 18. 12.; 22. 12. uutisessa mainittiin ulkom. Holstin lausuneen Morning Postin haastattelussa, että vaikka rauha ei tyydytä juuri ketään, on lähes kaikissa piireissä olemassa vakaumus sen välttämättömyydestä; uutisia myös esim. Pravda 15. 10., 24. 10., 2. 11., 6. 11., 19. 11., 16. 11., 30. 11., 4. 12., 7. 12., 31. 12.; Krasnaja Gazeta 6. 10., 14. 10.; Kommuna (Aunus) 15. 12. 20; Petrogradskaja Pravda 6. 10., 7. 10., 31. 10., 6. 11.; Vapaus 17. 10., 20. 10., 21. 10., 15. 10. lehti referoi Uutta Suomea, jonka mukaan rauhan arvoa monien silmissä vähensi se, että se tehtiin bolševikkien kanssa, tämä ei kuitenkaan US:n mukaan merkinnyt Neuvosto-Venäjän suosimista; Karjalan kommuuni, rauhansop. teksti julk. 23. 10., 30. 10. ja 2. 11.

²⁴ Izvestija, pääk. 12. 11. 1920 »Sojuzniki Vrangelja», myös Pravdassa uut. Verbovka ofitserov dlja Vrangelja 12. 11. 20; Izv. pääk. 5. 12. »Bolšije i malyje hištšniki (Ju. Steklov).

lituskin »vitkutteli» asiassa. Samalla valmisteltiin koko ajan uutta provokaatiota ja jopa kehoitettiin kansannousuun. Tästä oli Suomen hallitus vastuussa ja kansannousu saattaisi tuottaa vain vahinkoa kaikille osapuolille.²⁵

Suomessa Tarton rauhan allekirjoittaminen ei yleensä herättänyt suurempaa entusiasmiä, koska sitä edeltänyt sotatila ei ollut itse asiassa juuri vaatinut uhreja ja koska eri syistä nousseet odotukset ja vaatimukset rauhaan nähden olivat kohonneet huomattavan suuriksi. Pitkin vuotta oli kuulunut ääniä, joiden mukaan rauhantekoa ei pitäisi kiirehtiä;²⁶ ilmeisesti ei ollutkaan erityisen vakuuttavasti osoitettavissa, miksi rauha oli pitänyt tehdä juuri kyseisenä aikana kyseisillä ehdoilla. Repolan ja Porajärven kohtalo — niiden järjestyksenpitoa ja väestön optio-oikeutta kotimaansa suhteen tosin koskivat erityissäännökset — sekä Itä-Karjalan ja Inkerin itsemääräämisoikeus olivat tyytymättömien hammastelun kohteita. Sopimuksen kannattajat katsoivat oikeaksi vedota sopimuksen 10 §:ään edesauttaakseen sen ratifioimista. Ratifiointia eduskunnassa käsiteltäessä katsoi pääministeri Erich taktisesti oikeaksi ehdottaa, että ratifiointi ei koskisi sopimuksen 10. ja 11. pykälää. Ehdotus hylättiin kuitenkin äänin 162—30. Ratifiointiäänestys osoitti itse asiassa varsinaisten sopimuksen vastustajien määrän sangen pieneksi.²⁷

Rauhanteon yhteydessä arvioitiin myös mahdollisuutta, että bolševikit eivät todellisuudessa pyrkisikään rauhaan, vaan ainoastaan käyttämään rauhansopimusta »kiihotustoiminnan» apuvälineenä. Suomalaisilla olisi tämän näkökulman mukaan syytä pelätä sopimuksen takia »sekä henkistä että ruumiillista tartuntaa».²⁸ Neuvosto-osapuolen aikeista saattoivat antaa osviittoja sen omat arviot rauhansopimuksesta ja niitä luettiin Suomessakin mielenkiinnolla. Suomessa esiintyneitä jonkinasteisia tappiotunnelmia tuskin oli omiaan lääkittämään tieto, että Pietarin Prav-

²⁵ Karjalan Kommuuni 27. 11. 20 ja pääk. 7. 12. 20 (»Uutta provokatsionia valmistelnaan», Gylling).

²⁶ Vrt. esim. HBL pääk. 13. 4. 1920 Vapenstillstånd och fred? Mylly -78 s. 113 Salorpi s. 294—95.

²⁷ Edusk. ptk:t v:n 1920 valtiop. s. 1569—71.

²⁸ Edusk. ptk:t 1920 s. 1426—30. HS 6. 11. 1920 Eduskunnan eilinen täysistunto. Suomen ja Venäjän suhteita selvittävän Paasikiven komitean istunnossa keväällä oli »propagandakysymyksessä» ollut kahdenlaisia näkemyksiä; sosiaalidemokraatit Tanner ja Voionmaa pitivät vaaraa aivan mitättömänä, RKP:n Frey taas koko sopimuksen suurimpana vaarana. J. K. Paasikivi arveli, että propagandan kieltävä pykälä oli saatava, mutta Suomen oli lisäksi keksittävä sopivia keinoja kiihotuksen ehkäisemiseksi. (Ptk Suomen ja Venäjän välisten suhteiden selvittämiseksi asetetun komitean istunnosta UM:ssä 28. 4. 1920 Paasikiven kokoelma III: 31). Vrt. m. US pääk. 15. 10. 1920 Rauha.

da olisi nimittänyt sopimusta »diplomaattiseksi voitoksi».²⁹ Berzinin ja Keržentsevin puheenvuorot voitiin noteerata »asiallisiksi ja tasapainoisiksi», kuten esim. Helsingin Sanomat teki.³⁰ Gyllingin kirjoitus Karjalan kommuunissa rauhasta voittona maailmanvallankumoukselle oli taas sinänsä hyvä argumentti sopimuksen suomalaisille vastustajille. Helsingin Sanomien tapainen liberaali lehti arvioi kuitenkin viileästi, että oli ymmärrettävää, mikäli Gyllingin tapaiset henkilöt puhuivat tuolla tavoin; ko. lausunnoille ei kuitenkaan voitu antaa mitään merkitystä. Lehti piti niinkään ymmärrettävänä, että bolševikkien ohjelmassa yhä esiintyi »maailmanvallankumous». Tämä ilmeisesti kuitenkin perustui puolue-taktisiin syihin, eikä tällaisia teorioita tarvinnut pelätä: rauha tulisi tuhoamaan bolševismin.³¹

Myös Uusi Suomi kuului rauhan kannattajiin, kuten konservatiivisille vanhasuomalaisille sopikin. Pääkirjoituksessaan Keskustelu rauhasta (9. 10. 1920) lehti korosti rauhan solmimiseen liittyviä seikkoja, jotka ilmeisesti olivat jääneet sen vastustajille epäselviksi. US arvioi vastustusta olevan »laajoissa piireissä», mutta vastustavien puheenvuorojen olleen suureksi osaksi yksipuolisia. Lehti ihmetteli, luultiinko todella, että Itä-Karjalan asia olisi ollut tai tulisi olemaan ratkaistavissa ilman vakavaa sotilaallista toimintaa Suomen puolelta; sitä taas oli erittäin laajoissa piireissä vastustettu ja sitä täytyikin pitää mahdottomana vallitsevassa tilanteessa. Kovin erikoislaatuista taas oli odottaa Karjalan putoavan kypsänä hedelmänä syliin toisten sotilaallisten toimien ansiosta. US piti tarpeellisena korostaa, ettei sopimus bolševikkien kanssa alentanut maan arvoa, siihenhän, kuten muuhunkin kanssakäymiseen, olivat monet muutkin maat valmiita Englantia myöten. »Mitä suurin vaara» uhkasi »valtiollis-siveellisessä tartunnassa», arvioi US, mutta katsoi siinäkin suhteessa kriittisimmän ajan jo menneen bolševismin tultua läntisessä työväenliikkeessä eristetyksi. Bolševikit tuskin täyttäisivät rauhaneehtoja juuri enempää, kuin mihin heidät pakotettaisiin, mutta tässä suhteessa uudet naapurit eivät olleet kokonaan vailla keinoja. Mitä tuli johonkin mahdolliseen uuteen Venäjän hallitukseen, ei sillä ollut aihetta syyttää erityisesti Suomea bolševikkien kanssa sopimisesta, sillä vika lankeaisi kovin monelle muullekin. Vastaväitteeseen, jonka mukaan ei olisi ollut positiivisia, pakottavia syitä rauhan solmimiseen, US arvioi mahdolliseksi vas-

²⁹ HS 2. 11. 1920 »Pravdan» lausunto rauhasta. Kuvatunkaltaista artikkelia ei ole löytynyt.

³⁰ HS 7. 11. 1920 pääk. Bolshevikién suhde rauhaan. HBL:n kanta Keržentseviin nähden oli jokseenkin sama (ks. HBL 3. 11. 1920 pääk. Bolsjevikiernas förhoppningar).

³¹ HS pääk. 7. 11. 1920.

tata, että sotatilan jatkaminen yksin Suomen kohdalla, Puolankin solmiessa rauhan, johtaisi tilanteeseen, jossa Suomi joutuisi yksinään vaaravyöhykkeeseen. Bolševikit olivat lehden mukaan ilkkuneet vastustajien sa tulevan yksitellen heidän teurastettavikseen. »Siltä politiikalta, joka varoo asettamasta Suomea näiden »yksitellen teurastettavien» loppupäähän, ei voi ilman muuta kieltää oikeutusta», arvioi US, onnistuen näin sekä kannattamaan rauhan solmimista, että hälyttämään sen aiheuttamasta tarpeesta sekä valppauteen, että valvontaan ja painostukseen.³² Samat ajatukset toistuivat vielä myöhemmässäkin, rauhan allekirjoittamisen johdosta julkaistussa pääkirjoituksessa.³³

HBL:n kanta rauhaan muistutti suuressa määrin Uuden Suomen kirjoittelua, ja molempien lehtien taustalla olevien puolueiden tilanne olikin jokseenkin samanlainen: niiden edustajat (Frey ja Paasikivi) olivat olleet rauhaa tekemässä. Ennen rauhan solmimista HBL ei pitänyt myönnetyksiä — jollaisia aina joudutaan tekemään — niinkään arveluttavina kuin sitä, että sopimus tehtiin bolševikkien kanssa. Lehti totesi kuitenkin, ettei Venäjän vastavallankumouskaan puolestaan ollut Suomen kannalta sen enempää toiveita herättävä vaihtoehto; päinvastoin, kysymyksessä Suomen itsenäisyydestä olivat bolševikit »ainakin teoriassa» modernimmalla kannalla.³⁴ Aivan Uuden Suomen tapaan myös HBL joutui kumoamaan asiantuntemattomia syytöksiä rauhan solmimista vastaan.³⁵ Itse asiassa lehti kumosi vuorotellen kaikki rauhaa vastustavat argumentit. Ainoaksi todelliseksi epäkohdaksi lehden kirjoittelun valossa jäi, että rauha oli ollut solmittava bolševikkien kanssa, jotka eivät lehden mukaan tunnustaneet kansainvälisissä suhteissa vallitsevia muotoja, eivätkä kunnioittaneet poliittisen moraalin alkeellisimpiakaan käskyjä, mikä »tietenkin aiheutti sen, ettei luottamuksellisia suhteita voinut odottaa». Rauhasta tuli siten välttämätön paha ja lehti arvioikin, että rauhaa tervehdittiin suurella tyydytyksellä vain sosiaalidemokraattien piirissä, jossa oli enemmän tai vähemmän bolševikkisympatioita.³⁶ Pelottavinta lehden mielestä oli »punaisten laumojen» paluu Venäjältä, mutta sekin oli ymmärrettävä sitä taustaa vasten, että oli pitänyt ajatella myös bolševikkeja vastaan taistelleiden itäkarjalaisten ja inkeriläisten kohtaloa.³⁷ HBL mainitsi myös sen tärkeän seikan, että sopimuksen noudat-

³² US 9. 10. 1920 pääk. Keskustelu rauhasta, vrt. m. Salokorpi 1988 s. 294—97.

³³ US pääk. 15. 10. 1920 Rauha.

³⁴ HBL pääk. 6. 10. 1920 Den förestående freden.

³⁵ HBL pääk. 13. 10. 1920 Åsikterna om freden.

³⁶ HBL pääk. 2. 12. 1920 Freden.

³⁷ HBL pääk. 15. 10. 1920 Fredsslutet.

tamista vaadittaessa myös bolševikkien seuraajilta, se voitiin sitäkin paremmin tehdä, kun siinä ei ollut mitään Venäjälle nöyryyttävää tai Venäjän kansan vapaata kehitystä estävää.³⁸

Sosiaalidemokraattinen lehdistö tosiaankin oli, kuten esimerkiksi HBL kirjoitti, tyytyväinen Tarton rauhaan ja odotti toiveikkaasti uuden, vilkkaan kanssakäymisen Venäjän kanssa alkavan, kuten rauhansopimuksen perusteella saattoi odottaakin. Itä-Karjalan asiassakaan sosiaalidemokraatit eivät osoittaneet pettymystä, vaikka olivatkin alunperin vaatineet kansanäänestystä. Rauhaa pidettiin »oikeusrauhana», joka siis erosi edukseen aikakauden pakkorauhoista. Eduskunnassa sosiaalidemokraattiset edustajat saattoivat suorastaan kehua sopimusta loistavaksi.³⁹

Maalaisliittolaiset, joita heimoaatteet olivat edellisinä vuosina syvästi elähdyttäneet, hangoittelivat aluksi rauhan solmimista vastaan. Lajissaan merkillepantava oli Santeri Alkion ajatus lokakuun alussa neuvottelujen keskeyttämisestä ja liikekannallepanosta Suomessa parempien ehtojen saamiseksi. Maalaisliiton lehdet kirjoittivat katkerasti Itä-Karjalan asiasta, mutta ratifioinnin tullessa ajankohtaiseksi, vain yksi edustaja äänesti loppuun asti vastaan. Maalaisliiton taholla rauha sai kuitenkin jossakin määrin väkinäisen vastaanoton ja Maakansa arveli rauhanteossa sattuneen »erehdyksiä», jotka voitaisiin korjata lähentymällä Puolaa ja muita reunavaltioita.⁴⁰

Eduskunnassa rauhan vastustajat saattoivat vedota Gyllingin kirjoitukseen Karjalan kommuunissa ja Vapaus-lehden terveisiin Suomeen lähteville tovereille, varottaessaan rauhan turmiollisilta seuraamuksilta.⁴¹ 27 ääntä 163 vastaan oli kuitenkin vaatimaton saalis ja oli havaittavissa, että lähinnä vain poliittisesti vastuuttomat piirit hylkäsivät rauhan täysin. Toisaalta miltei kaikki porvarilliset tahot olivat nähneet sopimuksessa toimomisen varaa ja pitäneet olennaisen tärkeänä sen toimeenpanon valvomista, erityisesti sopimuskumppanin epäluotettavuuden huomioonottaen. Tätä bolševikkien ominaisuuttahan oli Suomessa korostettu jo Mannerheimin vuoden 1918 »miekantuppipäiväkäskystä» ja vuoden 1919 Ehrnroothin nootista lähtien.⁴² Jo ratifioinnista keskusteltaessa tiesivät eräät sopimuksen vastustajat bolševikkien alkaneen rikkoa sitä ja arvelivat lisää samanlaista olevan odotettavissa.⁴³ Voidaan todeta rauhan syntyvaihei-

³⁸ HBL pääk. 2. 12. 20.

³⁹ Vrt. Hyytiä 1986 s. 145—49 ja siinä mainitut lähteet.

⁴⁰ Vrt. Mylly 1978 s. 113—17 ja siinä mainitut lähteet.

⁴¹ Vrt. edusk. ptk:t vuoden 1920 valtiop. s. 1471—72 (ed. Roos) sekä s. 1482—86 (ed. Hultin).

⁴² Vrt. ed. s. 146.

⁴³ Edustaja Hultin (edusk. ptk:t 1482—86) tiesi kertoa Suikujärvellä jo ammutun kun-

siin liittyneen keskustelun luoneen paineita sopimuksen noudattamisen valvonnalle ja omista tulkinnoista kiinni pitämiselle suomalaisella taholla.

Tarton rauhansopimuksen myötä oli siis syntynyt perusta itsenäisen Suomen ja Neuvosto-Venäjän virallisille suhteille. Rauha ei merkinnyt erityisen suuria alueellisia muutoksia ja voidaan kyllä Viktor Holodkovskin tapaan sanoa, että se oli esimerkki tasa-arvoisesta ja tasapuolisesta sopimuksesta, jota solmittaessa ei käytetty pakotteita eikä uhkailuja ja joka oli molemminpuolisten myönnytysten ja kompromissien tulos.⁴⁴ Tosiasiassa se kuitenkin sisälsi aineksia tuleville vaatimuksille sopimuksen oikeasta toimeenpanosta, ja asiaan läheisesti liittyvä Karjalan työkanan kommuunin perustaminen ja sen taholta annetut arviot rauhan merkityksestä olivat omiaan herättämään suomalaisella taholla myös pelkoja sopimuksen toimeenpanon suhteen.

Semanttisella tasolla kysymys oli »itsemääräämisoikeuden» ja »työtätekevien itsemääräämisoikeuden» välisestä suhteesta. Lienee pidettävä mahdollisena, Alain Besançonin tavoin katsoa, että bolševikkivalta toimi hyvässä uskossa pystyttäessään Itä-Karjalaan »korkeammanasteista» itsemääräämisoikeutta, kuin mihin suomalainen porvarillinen osapuoli pyrki.

Epäilemättä sekä kysymys Itä-Karjalan itsemääräämisoikeuden tulkinnaasta että esim. Suomen itsenäisyydestä suhteessa suurvaltoihin olivat molemmat asioita, joista osapuolilla oli omat sangen suuresti toisistaan poikkeavat käsityksensä, joihin vastapuolen argumenteilla ei juuri voitu vaikuttaa.

nalliskokousta kuularuiskulla ja kiinalaisia lähetetyn Kiimasjärvelle »rauhottamaan karjalaisia». Tuhat kiinalaista kuului olevan vielä tulossa.

Huolimatta siitä liki yksimielisyydestä bolševikkien epärehellisyyden suhteen, joka porvarillisella taholla vallitsi, voidaan näiden todeta saaneen myös kiitosta. Edustaja A. O. Vuorimaa arvioi bolševikkihallituksen aikoinaan antaman tunnustuksen olleen kansainvälisesti hyvin merkittävä. Hän piti bolševikkien toisena ansiona suomalaisten kannalta sitä, että he — toisin kuin mikään muu puolue olisi voinut tehdä — olivat »niin köyhdyttäneet, niin täydellisesti hävittäneet Venäjän maata». Edusk. ptk 1920 s. 1474.

⁴⁴ Holodkovski 2. s. 226. V. V. Pohlebinin väite, jonka mukaan Lenin piti Tarton rauhaa »myönnytyksenä» ja jopa »uhrauksena» perustuu virheelliseen viittaukseen (Pohlebin 1969 s. 272—73). Itse asiassa Lenin ei viitatussa paikassa puhunut lainkaan Tarton rauhasta, vaan vuotta myöhemmästä Karjalan kansannoususta.

Suomi neuvostolehdistössä vuosina 1918—1920

Lokakuun vallankumouksessa 1917 valtaan noussut bolševikkipuolue ei pystynyt välittömästi toteuttamaan yksinvaltaansa Venäjällä. Bolševikkikumouksen jälkeen päiväjärjestykseen tulivat mitä perustavimmat Venäjän kohtaloa koskevat kysymykset, jotka ilmenivät mm. vähemmistökansallisuuksien eroamisena imperiumista, siinä luvussa myös Suomen julistautumisena itsenäiseksi. Rauha Saksan kanssa jakoi kahtia myös itse bolševikkipuolueen. Kuva Suomen irtautumisesta Venäjästä ja sen itsenäisyyden tunnustamisesta hahmottui Venäjän suurten kohtalonkysymysten taustaa vasten ja niistä oli vielä vuoden 1918 ensi puoliskolla myös oppositiolehdillä, kadettien äänenkannattajaa myöten, tilaisuus sanoa sanansa, vaikka oppositiolehdistö toimikin vainon alaisena.

Suomen itsenäisyyden tunnustaminen jäi vuodenvaihteen 1917—18 tilanteessa ns. perustavan kokouksen kohtalon ja Saksan kanssa käytävien neuvottelujen varjoon, detaljiksi, johon uhrattiin vain hyvin vähäistä huomiota. Oppositiolehdistä kadettipuolueen orgaani ei suhtautunut vakavasti bolševikkihallituksen, kansainvälistä tunnustusta nauttimattoman hallituksen päätöksiin ja muutkin oppositiopuolueet varustivat Smolnan hallituksen lainausmerkeillä. Kansankomissaarien neuvoston päätöstä Suomen itsenäisyyden tunnustamisesta vaivauduttiin kuitenkin kritisoidaan mm. sen takia, että se vallitsevassa sotatilanteessa jätti Pietarin suojattomaksi, näin teki menševikkiläistä vasemmistoryhmää edustava Novaja žizn, vaikka se ei sinänsä vastustanutkaan itsenäisyyden tunnustamista. Menševikkien Novyj lutš puolestaan arvioi Suomen eroamisen valtakunnasta osaksi sitä pikkuporvarillista nurkkapatriotismin aaltoa, joka oli hajottamassa valtakuntaa. Bolševikkilehdetkään eivät nostaneet Suomen kysymystä merkittäväksi asiaksi ja niiden kirjoittelussa korostui aja-

tus kansan itsemääräämisestä proletariaatin itsemääräämisenä, joka vielä Suomessakin odotti toteutumistaan.

Suomen vallankumousta tervehdittiin bolševikitaholla tyydytyksellä ja uskottiin »proletariaatin itsenäisyyden» nyt olevan johtamassa takaisin kohti likeistä suhdetta Venäjään, tytärtasavallaksi, jollaiset olisivatkin välttämättömiä Venäjän vallankumouksen menestykselle. Alkuvaiheessa ei pyrkimystä auttaa kaikin keinoin Suomen vallankumousta mitenkään salattu ja jopa pilkattiin porvarillisen Suomen jäämistä puolestaan ilman ulkopuolista apua. Toisaalta kävi ilmi, ettei venäläinen sotaväki Suomessa ollut halukas ryhtymään vallankumouksen auttajan rooliin.

Bolševikkien vastustajien taholla vallitsi laaja yksimielisyyys siitä, että Suomen vallankumous oli syvästi erilainen kuin Venäjän bolševikkikaappaus. Suomessa arvioitiin proletariaatin todella ottaneen yksimielisesti vallan, kun taas Venäjällä kysymys oli yhdestä työväenliikkeen osasta, joka oli kaapannut vallan ja käytti sitä tyrannisoidakseen muuta Venäjän demokratiaa. Suomessa arvioitiin kumouksen yleensä sujuvan järjestyneesti, vastakohtana Venäjän anarkialle ja suomalaisten sosiaalidemokraattien pyrkivän lähinnä käytännöllisiin parannuksiin ja demokratiaan yleisine äänioikeuksineen, eikä utopistiseen kommunismiin ja tyranniaan, kuten bolševikit Venäjällä. Suomen vallankumouksen syyksi arveltiin osittain Venäjän lokakuun vallankumouksen erehdyttävää esimerkkiä, jonka suomalaiset olivat väärin tulkinneet oikeaksi proletaariseksi vallankumoukseksi, osittain syytettiin myös bolševikkien suoranaista yllytystä. Kun bolševikit Brestin rauhassa sitoutuivat olemaan puuttumatta Suomen asioihin, pidettiin tätä oppositiopuolueiden lehdistä suoranaisena Suomen proletariaatin pettämisenä. Bolševikkihallituksen ja Suomen punaisen kansanvaltuuskunnan välistä sopimusta arvioitiin kadettien ja sosialistivallankumouksellisten taholla Venäjän kansallisten intressien pettämiseksi.

Ihannoitu kuva Suomen vallankumouksen ja kansalaissodan laadusta muuttui nopeasti keväällä 1918, kun saatiin tietoja venäläisiin kohdistuneista julmuuksista ja tavattoman laajasta valkoisesta terrorista teloituksineen. Kaikkien puolueiden lehdet tuomitsivat yksimielisesti venäläisten joukkomurhat, mutta voidaan todeta bolševikkilehtien keskittyneen etsimään niille puhtaasti luokkakantaisia syitä, kun taas muut näkivät myös kansallisen aspektin. Internationalistista menševikkiryhmittymää edustava Novaja žizn rinnasti tapahtumat myös jääkäri liikkeen edustamaan maanpetokseen. Kadettien, kuten menševikkienkin piirissä uskottiin Suomen, joka Saksan vasallina joutuisi ennen pitkää vaikeaan ase-

maan, joutuvan vielä etsimään apua Venäjältä ja hylkäämään russofobiset asenteet.

Vuoden 1918 toisella puoliskolla ei Neuvosto-Venäjällä enää ilmestynyt oppositiolehtiä. Lehdistö toimi kuitenkin myöhempiin aikoihin verrattuna huomattavan itsenäisesti, ja sen palstoilla saatettiin käydä kiistaa keskeisistä periaatteellisista kysymyksistäkin. Tiettyä avoimuutta edusti bolševikkien tapa julkaista diplomaattiset keskustelut — mm. vuonna 1918 Neuvosto-Venäjän ja Suomen välisistä rauhanneuvotteluista — lehdistössä. Varsin avoimesti kerrottiin myös toiveista vallankumouksen aikaansaamiseksi naapurimaissa ja koko Euroopassa, jopa koko maailmassa, mille ensimmäisen maailmansodan loppuminen ja joukkojen demobilisointi näyttivät tuovan reaaliset mahdollisuudet.

Vastaperustettu Suomen kommunistinen puolue osallistui muiden »miehitettyjen alueiden» kommunistipuolueiden yhteiselimen toimintaan ja sen julistuksiin »vapautuville» kansoille Saksan joukkojen lähtiessä. Breslin sopimuksen rauettua Saksan romahtamisen myötä neuvostohallituksella ei enää ollut käytännön esteitä vallankumouksen levittämisessä niille alueille, jotka olivat eronneet Venäjästä. Suomen suhteen oltiin korkeimmallakin neuvostotaholla hyvin optimistisia vuoden 1918 lopulla, kuten lehdet avomielisesti kertoivat ja suomalaisia punapakolaisia värvättiin sotakouluun. Suomalaisten emigranttikommunistien lehdessä uskottiin Suomen uuden vallankumouksen hetken olevan välittömästi käsillä.

Vuoden 1919 alusta lähtien neuvostohallituksen politiikka Suomen suunnalla hahmottui kuitenkin pidättyväksi. Jo helmikuussa alettiin pelätä Suomen liittoutuneiden avulla tekävän hyökkäyksen Pietariin, joka oli hyvin heikosti varustettu. Puna-armeijan ylipäällikkö Trotski piti helmikuussa 1919 Pietarissa suuntaa-antavan puheen, jossa hahmottui neuvostohallituksen politiikka Suomen suunnalla. Sen mukaan Neuvosto-Venäjällä ei ollut tarvetta eikä aikomusta viedä vallankumousta väkivalloin Suomeen ja Suomen porvarillinen hallitus saattoi luottaa siihen, ettei Neuvosto-Venäjä hyökkäisi, koska neuvostohallituksen etujen mukaista ei ollut hankkia tarpeettomia vihollisia. Mikäli Suomi taas puolestaan hyökkäisi, eivät neuvostojoukot pysähtyisi rajalle, vaan valloittaisivat maan. Näihin ajatuksiin yhtyi myös Pietarin kommuunin kansankomisariaarien neuvoston puheenjohtaja Zinovjev, joka oli myös Kominternin toimeenpanevan komitean puheenjohtaja. Tähän konseptioon kuului myös, että suomalaiset kommunistit olivat puolestaan suostuneet siihen uhraukseen, jota Suomen vallankumouksen viivästyminen (pidättyminen sen aseellisesta viennistä) heille merkitsi. Tätä sanomaa toistettiin vuoden 1919 aikana yhä uudelleen niin Pietarin kuin Moskovankin

lehdissä sekä Trotskin että Zinovjevin arvovaltaisella suulla. Suomalaiset emigrantit olivat puolestaan taipuvaisia korostamaan sotaisen ratkaisun mahdollisuutta, johon he panivat toivonsa Suomen pikaisesta vallankumouksesta. Suomenkielinen lehti toisti herkeämättä SKP:n vetoomuksia nousta aktiiviseen taisteluun »lahtareita» vastaan ja kääntää aseiden suut omia sortajia päin. SKP:n tavoitteena oli tässä vaiheessa Neuvosto-Suomi, eikä Suomen itsenäisyyttä pidetty reaalisena mahdollisuutena. Vallitsevissa oloissa Suomi miellettiin läntisen imperialismin vasalliksi, kuten sen aiemmin katsottiin olleen Saksan alusmaa.

Neuvosto-Venäjän puolella harjoitetulla lehtikirjoittelulla oli vaikutuksensa Suomessa, jossa SKP:n vetoomukset tietenkin symbolisoivat punaista vaaraa ja naapurin aggressiivisuutta. Sen sijaan Trotskin julistuksiin sisältynyt selvästi rauhoittava aines näyttää jääneen kokonaan huomiotta, osittain siksi, että hänen puheenvuoronsa saivat toistuvien ja tuskin tahattomien käännösvirheiden takia yhä uudelleen pelkästään uhkaavan sävyn.

Suomen lehdet puolestaan tarjosivat suoranaisen läpivalaisukuvan maan poliittisesta elämästä. Mannerheimin ja aktivistien taholla harjoitettu salaliittopolitiikka ja suunnitelmat Pietarin retkestä vuotivat julkisuuteen ja tulivat nopeasti neuvostolehtien palstoille. Samalla lehdet pysyivät hyvin tietoisina myös siitä laajasta sotaseikkailuja vastustavasta mielipiteestä, joka Suomessa vallitsi. Analyttisissä artikkeleissa esiintyi kuitenkin taipumusta uskoa Suomen olevan ententevaltojen tahdoton välikappale ja näiden puolesta uskottiin ehdottomasti kannattavan hyökkäystä Pietariin ja yleensä kaikenlaista neuvostovallan vastaista politiikkaa, mukaanlukien pyrkimys estää rauhan solmiminen neuvostohallituksen ja sen uusien naapurien välillä. Kuten tutkimus on osoittanut, tämä kuva oli aivan virheellinen ja Englanti, jonka mielipiteen Suomi ennen kaikkea otti huomioon, suorastaan vastusti hyökkäystä Pietariin ja myöskin kannatti rauhantekoa Venäjän ja sen naapurien välillä sitten, kun valkoisten kenraalien sotaretken voitiin havaita epäonnistuneen.

Vuoden 1919 mittaan Suomen ja Neuvosto-Venäjän suhteet näyttivät useaan otteeseen olevan kärjistymässä avoimeksi sodaksi ja sotilaallisia selkkauksia tapahtui sekä ns. Aunuksen retken muodossa, että myös rajakahakoina ja rannikkopatterien ja lentokoneiden toimintana. Venäläisten toistuvan vakuutuksen mukaan siltä puolelta ei ylitettäisi rajaa, eikä annettaisi provosoida sotaan, elleivät suomalaiset ryhtyisi Pietaria uhkaavaan hyökkäykseen. Sanallisella tasolla suhteet näyttivät kuitenkin aika ajoin jo kärjistyneen sodan asteelle ja suoranaisia herjauksiakaan ei säästetty. SKP:n vallankumouskuume oli korkeimmillaan syksyllä, Ju-

denitšin hyökätessä Pietaria kohti ja ainakin sanoin se pyrki provosoi-
maan vallankumouksellista liikehdintää Suomessa.

Kun Suomi, vastoin kaikkia odotuksia, ei hyökännytkään Pietariin edes
Judenitšin retken yhteydessä, pyrittiin asiaa selittämään arvovaltaisilla
tahoilla. Leninin mukaan syynä oli ollut suomalaisten sympatia neuvos-
tohallitusta kohtaan, joka perustui itsenäisyyden tunnustamiseen ja kar-
vaaseen kokemukseen Ententen imperialisteista. Trotski puolestaan il-
meisesti uskoi pelottelupolitiikkansa tehoon ja toisaalta arvioi Suomen
vallankumouksellisen työväen muodostaman selustauhan pidättäneen
porvaristoa hyökkäämästä. Suomen sotaväen epäluotettavuus, jota neu-
vostolehdet olivat pitkin vuotta julistaneet, ei ollut vaillo perää myös-
kään suomalaisten tietojen perusteella. Vuoden 1919 taseen, valkoken-
raalien lyömisen ja Suomen ja reunavaltioiden pidättäytymisen hyökkäyk-
sestä, voitiin neuvostohallituksen taholla katsoa olleen erinomaisen. Vuo-
den 1920 keväällä päästiinkin rauhanneuvotteluihin ja rauhaan Viron
kanssa ja »aseleponeuvotteluihin» Suomen kanssa. Suunta oli selvästi
rauhan solmimisesta kohti. Suomalaisten emigranttien kannalta kehitys ei
ollut odotettua ja SKP joutui sisäiseen kriisiin, joka myöhemmin syk-
sällä purkautui verilöylynä. Tulevaan rauhansopimukseen suhtauduttiin
sillä taholla näköjään epäluuloisesti ja vastahakoisestikin.

Keväällä 1920 joutuivat myös suomalaiset aseelliseen konfliktiin neu-
vostojoukkojen kanssa, näiden vallatessa valkoisten tyhjentämiä aluei-
ta. Kansainvälinen tilanne ei kuitenkaan juuri sisältänyt vaaraa tällaisen
konfliktin paisumisesta. Rajajoen aseleponeuvottelut katkesivat kuiten-
kin keväällä näkökantojen eroavaisuuden takia. Voittoa ne merkitsivät
neuvostolehdistön avoimuuslinjalle, sen reportterit kun tiesivät heti ker-
toa neuvottelujen sisällöstä, suomalaisen osapuolen taas yrittäessä tur-
haan pitää keskusteluja omana tietonaan; tässä tilanteessa suomalainen
lehdistö joutuikin hankkimaan tietonsa Petrogradskaja pravdasta. Puo-
lan hyökkäys Neuvosto-Venäjälle aiheutti uuden konfliktin, joka kesti
suuren osan vuotta 1920. Rintamatilanteella oli oma vaikutuksensa myös
meneillään oleviin suomalais-venäläisiin neuvotteluihin ja jälleen toiste-
li Pietarin lehdistö edellisen vuoden tapaan iskulauseita suomalaisvaa-
rasta, joskin on pääteltävissä, että hälyuutisiin turvauduttiin usein pi-
kemminkin muista syistä kuin todellisen hyökkäyksenpelon vuoksi.

Tarton sopimus allekirjoitettiin lokakuussa 1920 ja ennen sitä, jo ke-
sällä oli perustettu asiaan liittyen Karjalan työkansan kommuuni, jonka
johtotehtävissä avautui uusi ura huomattavalle joukolle suomalaisia emi-
grantteja. Sopimus kuvattiin neuvostolehdistössä sitkeän taistelun tulok-
sena, jolloin oli joka tapauksessa onnistuttu ratkaisevasti tinkimään suo-

malaisten mahdottomista vaatimuksista. Uuden Karjalan työkansan kommuunin äänenkannattajan mielestä sopimus oli suuri voitto erityisesti vallankumoukselle luodessaan vallankumouksen ahjon Pohjolaan; ensimmäisen skandinaavisen neuvostotasavallan, joka olisi myös tulevan punaisen Suomen selkänöja. Oman toiminnan myönteisessä valossa selitettävä neuvostokirjoittelu, puhumattakaan emigranttikommunistien näkemyksistä, ei ollut omiaan lääkitsemään niiden suomalaisten piirien näkemyksiä, joille Tarton rauha oli pettymys ja jotka ennen pitkää saivat valittamisen aihetta siitä tavasta, jolla neuvosto-osapuoli tulkitsti Itä-Karjalalle myönnettyä kansallista itsemääräämisoikeutta.

Mikäli ajatellaan Suomi-kuvaa Venäjällä yleensä, voidaan todeta keväällä 1918 perinteelliseen tapaan korostetun Suomen sivistyneisyyttä, järjestyksenrakkautta ja muita vastaavia hyveitä. Selvästi uusia piirteitä Suomi-kuvaan tuli vuoden 1918 verilöylyn ja Viipurin venäläispogromin takia. Joukkoterrori, jolla ei ollut vertaa tuon ajan Venäjällä, alettiin yhdistää valkoiseen Suomeen ja kuva vahvistui yhä Aunuksen retken ja kevään 1920 kahakoiden yhteydessä.

Poliittisesti Suomea pidettiin jatkuvasti epäitsenäisenä, aluksi Saksan, myöhemmin Ententen vasallina, mitä ei muuttanut se, että Suomi toistuvasti käyttäytyi toisin, kuin sen vallitsevien olettamusten mukaan olisi pitänyt: vuonna 1919 Suomi ei hyökännyt, vaikka Ententen uskottiin sitä painostavan ja vuonna 1920 se teki rauhan, vaikka Ententen uskottiin sitä vastustavan. Neuvostolehden käytettävissä oli runsaasti informaatiota, jota Suomen lehdet tarjosivat ja jonka perusteella tapahtunut kehitys oli sinänsä helppo ymmärtää. Vallalla oli kuitenkin pyrkimys selittää asiat syvällisemmäksi koetulla teoreettisella mallilla, johon näköjään uskottiin, vaikka se veikin vääriin johtopäätöksiin.

Venäjänkielinenkin lehdistö uskoi kansalaissodan jälkeisen valkoisen Suomen pysyvän pystyssä vain vieraiden pistimien varassa ja vuoden 1918 lopussa maan uskottiin olevan aivan vallankumouksen partaalla. Tämän jälkeen vastaavanlaiset arviot jäivät kuitenkin venäläisellä taholla lähinnä Kominternin johtajan, Zinovjevin varaan. Suomalaisessa emigranttilehdessä sen sijaan ajatus Suomen pikaisesta vallankumouksesta säilyi. Keväällä 1920, rauhanneuvottelujen myötä se heikkeni, mutta nousi taas esille uudelta pohjalta Karjalan työkansan kommuunin tultua perustetuksi. Usko Puna-armeijan tukeen Suomen tulevassa vallankumouksessa oli suomenkielisessä lehdessä ilmeisen horjumaton, mitä voitiin perustella Trotskin ja Zinovjevin puheisiin sisältyvillä uhkauksilla, jotka tosin edellyttivät Suomen hyökkäävän ensin.

Suomen poliittisesta elämästä välittyi neuvostolehden kirjoituksista jok-

seenkin realistinen ja monipuolinen kuva. Kommunistien toiminnasta Suomessa ei juuri ollut kerrottavaa, mutta suurta huomiota saivat osakseen sosiaalidemokraatit, joiden tarmokkaat toimet esim. Aunuksen retken suhteen ja rauhanasiassa kuvattiin tarkoin uutispalstoilla. Tämä ei kuitenkaan estänyt tuomitsemasta puoluetta »opportunistista» ja muista puoluesynneistä. Poikkeavan rajua kritiikki oli suomenkielisessä lehdessä, jossa se yhä uudelleen painui solvausten tasolle.

Emigranttien kirjoittelu omissa lehdissään poikkesi selvästi venäläisten lehtien tyylistä. Emigrantit kirjoittelivat jossakin määrin myös Pietarin ja Moskovankin lehdissä, mutta verrattain vähän, eikä heidän panoksensa missään tapauksessa muodostunut Suomi-kuvalle ratkaisevaksi. Venäjänkieliset ja suomenkieliset lehdet noudattivat Suomen suhteen selvästi kahta eri linjaa. Edelliset tarkastelivat kohdettaan Venäjän ja sen neuvostohallituksen näkökulmasta, jälkimmäiset Suomen tulevan vallankumouksen ja koston näkökulmasta. Venäjänkielisissäkin lehdissä kuunnennuttiin joskus koviin ilmauksiin; erityisesti Pietarin lehdissä ja vuonna 1919 muissakin. Normaalisti Suomeen kuitenkin suhtauduttiin jopa viileän asiallisesti; vaikka ilmaukset saattoivat olla teatraalisen uhkaavia, kuten Trotskilla, (s. 167) ei itse sanomaan tuolloinkaan liittynyt intohimoja, vaan kylmiin etulaskelmiin perustuva ja niihin myös vetoava rauhantarjous.

Mikäli ajatellaan vuosien 1918—20 neuvostolehden toimintaperiaatteita, vahvistuu tässäkin tutkimuksessa käsitys, jonka mukaan lehdtä puuttui vielä tässä vaiheessa yhtenäistävä kontrolli ja ohjaus. Sekä Moskovon, Pietarin että Pietarin suomenkielinen lehti saattoivat käyttää aivan omia painotuksiaan ja esittää tulkintojaan. Myös Trotski ja Lenin saattoivat analysoida Suomen käyttäytymistä vuonna 1919 eri tavoin, ilman että kukaan olisi havainnut asiassa mitään sensaatiomaista.

Mitä tulee uutisaineistoon ja sen mahdolliseen sensurointiin, ei ole havaittavissa, että Suomea koskevaa uutisaineistoa olisi systemaattisesti sensuroitu, ainakaan esim. tietyn uhkakuvan luomiseksi. Suomea koskevat uutiset olivat kaikkein kriittisimpinäkin aikoina vuonna 1919 sisällöltään vaihtelevia ja milloin tukivat interventiota odottavien kommentaattorien käsityksiä, milloin olivat niiden kanssa ristiriidassa. Liioin ei esim. sosiaalidemokraattien johdonmukaista »paljastamista» toteutettu uutisten valinnassa vaan aineisto pysyi monipuolisena.

Mikäli ajatellaan neuvostolehdistön kirjoittelua totuudellisuuden kannalta, voidaan tietenkin löytää paikkansapitämättömiä uutisia samoin kuin arvioitakin. Vaikeaa olisi kuitenkin osoittaa, että kysymyksessä olisi kussakin tapauksessa ollut tahallisen väärän tiedon tai arvion esittämi-

nen. Sellaisissakin ilmeisiltä vaikuttavissa tapauksissa, kuin kiistettäessä Brestin rauhan jälkeen sopimuksen rikkominen (s. 95) ei asialla viime kädessä ollut lehdistö vaan Tšitšerin. Kerrottaessa Suomessa maihinnousseiden saksalaisten itse asiassa olevan saksalaisiin univormuihin puettuja suomalaisia (s. 79), toistettiin vain Suomen punaisen kansanvaltuuskunnan äänenkannattajan »tietoa». Jälkimmäisessä tapauksessa voisi puhua, Alain Besançonin näkemyksen mukaisesti »machiavellismista» Suomen punaisten taholta. Mitä tulee puheisiin Suomen itsenäisyyden kunnioittamisesta, on mielestäni syytä Besançonin tapaan ymmärtää, että »työtätekevien itsemääräämisoikeuden» oletettiin olevan korkeammalla tasolla kuin porvarillisen samaan tapaan kuin neuvostovalan ajateltiin olevan perustavan kokouksen valtaa korkeammalla tasolla. Nämä kaksi joutuivat keväällä 1918 Suomessa keskinäiseen ristiriitaan, jolloin neuvostovaltio tuki tietenkin »työtätekevien itsemääräämisoikeuden» toteuttamista, mitä ei varmastikaan koettu ristiriitaiseksi. Sen, ettei »työtätekevien itsemääräämisoikeutta» Suomen suunnalla pyritty toteuttamaan aseellisella hyökkäyksellä, riittää selittämään neuvostohallituksen sotilaallinen tilanne. Besançonin mallia soveltaen, bolševikkien ei kuitenkaan tarvitse ajatella olleen kyynisiä tai edes machiavellistejä selittäessään kannattavansa Suomen itsemääräämisoikeutta tai järjestäessään Karjalaan »työtätekevien itsemääräämisoikeutta» tavanomaisen porvarillisen asemesta. Tässä, kuten useassa muussakin kohden, paljastuu aikakauden bolševikeille ominainen *usko* uuden yhteiskunnan tulemiseen ja sen tiettyjen lainomaisuuksien tuntemiseen.

Yleisesti ottaen koko Suomen kuvaan neuvostolehdistössä ensimmäisinä vallankumouksen jälkeisinä vuosina vaikuttivat olennaisesti marxilaiseen analyysiin pohjautuvat arviot Suomen politiikan todellisista vaihtajista. Tärkeänä taustatekijänä oli sotilaallisen tilanteen vankasti perustelema rauhanomaisen rinnakkaiselon linja. Maailmanvallankumouksen uskottiin toteutuvan suurten maiden kulkiessa taloudelliseen romahdukseen ja kriisiin leviävän niistä pienempiin. Tämän rinnakkaiselon ei väitetty perustuvan ystävyyteen eikä Neuvosto-Venäjän ja porvarillisen Suomen pysyvästi yhteisiin etuihin. Pitemmän päälle se oli Trotskin mukaan johtava Suomen vallankumoukseen.

Suomalaisessa lehdistössä ei bolševistinen »uusi ajattelu» saanut osakseen ymmärtämystä. Bolševikkien menettelyä punaisten auttajina pidettiin petollisena, eikä Trotskin rinnakkaiselopuheiden vilpittömyyttä ymmärretty, mihin kylläkin jo käännösvirheillä oli vaikutuksensa.

Vaikka Suomen lehdistö oli neuvostolehden tärkein tietolähde Suomen asioissa, jäi siltä saadun palautteen merkitys vähäiseksi, mikä oli-

kin luonnollista jo epäsäännöllisten yhteyksien vuoksi; tiedot lehtien kirjoittelustakin tulivat usein toisen käden kautta.

Neuvostoliitossa muodostuneelle Suomi-kuvalle lehtimateriaalin voi katsoa olleen sangan tärkeä. Maailmansotien välisen ajan suppeissa esityksissä kuva kuitenkin muotoutui jyrkemmäksi kuin se oli lehdistössä, analyysien yksinkertaisten skeemojen jäädessä jäljelle ja monipuolisemmin asioita valaisevan materiaalin karsiutuessa pois.

Suomessa muotoutuvalle Neuvosto-Venäjä-kuvalle neuvostolehdistön kirjoittelulla niin ikään oli merkitystä. Sitä selostettiin lehdissä ja siihen vedottiin eduskunnassa. Erityisesti suomenkielinen neuvostolehdistö tarjosi aineistoa, joka oli omiaan vahvistamaan kuvaa sopivaa hetkeä odotavasta, hyökkäyshaluisesta voimasta, joka vaani rajan takana ja nautti sikäläisen valtiovallan kaikinpuolista suojelusta.

Kokonaisuutena ottaen alkoi vuosina 1918—1920 venäläisessä lehdistössä hahmottua uudenlainen kuva uudenlaisesta Suomesta, mikä oli seurausta molemmiin puolin rajaa tapahtuneista muutoksista. Entisestä tsarismista vainoamasta ja siksi kaikkien edistyksellisten ja radikaalien piirien suosiota nauttineesta Suomesta oli tullut itsenäinen ja vieläpä leimallisesti porvarillisen hirmuvallan merkitsemä luokkayhteiskunta, johon suhtautuminen nyt lähti uudelta pohjalta uuden Venäjän mieltäessä itsensä edistykselliseksi ja proletaariseksi.

Finland in the Soviet Press, 1918—1920

With its rise to power in the October Revolution of 1917 the Bolshevik Party was not immediately able to attain domination in Russia. After the Bolshevik Revolution fundamental questions concerning the fate of Russia became the order of the day, as manifested in the separation of minority nationalities from the Empire, including Finland's declaration of independence. Peace with Germany also divided the Bolshevik Party itself in two. Finland's separation from Russia and the recognition of its independence was seen by the Soviet press on the background of the great issues of Russia's destiny. Although working under persecution, in the first half of 1918 the opposition press, including the organ of the Kadets, still had a chance to put in its own word on these issues.

In the situation at the turn of 1917—18 the recognition of Finland's independence was a detail to which very little attention was sacrificed, overshadowed as it was by concern with the Constituent Assembly's future and the negotiations with Germany. The organ of the Kadet party did not take a serious attitude toward the decisions of the Soviet government, a body which enjoyed no international recognition. The other opposition parties as well wrote of the Smolny »government« in quotation marks. The trouble was taken, however, to criticize the decision of the Council of People's Commissars to recognize Finnish independence since, among other things, in the prevailing state of war it left Petrograd unprotected. This was the line taken by the Menshevik minority group's *Novaia zhizn*, although it did not oppose the recognition of independence as such. For its part, the Menshevik's *Novyi luch* interpreted Finland's separation from the Empire as part of the wave of bigoted petty bourgeois separatism which was breaking up the Empire. The Bolsheviks themselves did not stress the significance of the Finland question. In their writings national self-determination was equated with the self-determination of the proletariat, which still awaited realization in Finland.

The Finnish revolution was welcomed by the Bolsheviks with satisfaction; it was believed that the »independence of the proletariat« was now leading back toward a close relation to Russia, toward a daughter republic, of the kind which would be necessary for the success of the Russian revolution. Initially the effort to aid the Finnish revolution by all means was not at all kept secret and bourgeois Finland's lack of outside help was even ridiculed. On the other hand, it became clear that the Russian troops in Finland were not willing to undertake the role of helper of the revolution.

Among the Bolsheviks' opponents there was broad agreement that the Finnish revolution was profoundly different than the Bolshevik coup. It was surmised that in Finland the proletariat had really unanimously taken power, while in Russia it was a question of one part of the workers' movement which had seized power and used it to tyrannize Russian democracy. It was surmised that in Finland the usurpation was generally proceeding in an orderly fashion; in contrast to Russian anarchy, the Finnish Social Democrats were seen as mainly seeking practical reforms and democracy, including universal suffrage, not utopian communism and tyranny like the Bolsheviks in Russia. The cause of the Finnish revolution was in part believed to be the misleading example of the Russian October revolution, which the Finns had mistakenly interpreted as a true proletarian revolution. The Bolsheviks were also accused of direct incitement. When, in the Treaty of Brest-Litovsk, the Bolsheviks promised not to interfere in Finnish affairs the papers of the opposition considered it the outright betrayal of the Finnish proletariat. The agreement between the Bolshevik government and the People's Commission of the Finnish Reds was interpreted by the Kadets and the Socialist Revolutionaries as the betrayal of Russian national interests.

The idealized image of the quality of Finland's revolution and civil war changed swiftly in the Spring of 1918 when the cruelties and unusually widespread terrorism against the Finnish Reds and the Russians become known. The papers of all parties condemned the mass murders of Russians; it can be shown, however, that the Bolshevik papers concentrated on finding class-oriented reasons for them, while the others also saw a national aspect. *Novaia zhizn*, representing the internationalist Menshevik grouping, also associated the events with the treason embodied in the pro-German Finnish Jaeger movement. As among the Mensheviks, in Kadet circles it was believed that Finland, which as Germany's vassal would run into difficulties before long, would still be forced to seek help from Russia and reject Russophobic attitudes.

In the second half of 1918 opposition papers no longer appeared in Soviet Russia. In comparison with later times, however, the press continued to function with remarkable independence; disputes concerning central questions of principle could be carried on in its columns. The Bolsheviks' practice of publishing diplomatic discussions in the press, for example the 1918 peace negotiations between Soviet Russia and Finland, represented a certain openness. Hopes, for which the ending of World War One and the demobilization of troops seemed to be providing realistic possibilities, of realizing revolution in neighboring countries, in Europe, and even throughout the whole world, were communicated very openly.

The recently founded Finnish Communist party participated in the activities of the common body of the Communist parties of other »occupied territories«, which included declarations to the peoples »achieving liberation« with the withdrawal of German troops. With the nullification of the Brest-Litovsk Treaty accompanying the breakdown of Germany, the Soviet government was no longer faced by legal obstacles in the spreading of revolution to those areas which had separated from Russia. Even in the highest Soviet circles there was great optimism in regard to Finland at the end of 1918, as the papers candidly told, and Finnish Red refugees were promptly enlisted in the war college. The paper of the Finnish emigré Communists expressed the belief that the moment of Finland's new revolution was immediately at hand.

From the beginning of 1919, however, the policy of the Soviet government toward Finland took a restrained form. Already in February it began to be seriously feared that the Finns, aided by the allies, would launch an attack on Petrograd, which was very weakly equipped. Trotsky, the commander of the Red Army, gave a course-setting speech in Petrograd in February 1919 outlining the policy of the Soviet government in relation to Finland. He stated that Soviet Russia had neither the need nor the intention of violently exporting revolution to Finland; Finland's bourgeois government could be confident that Russia would not attack since it was not in the interest of the Soviet government to acquire unnecessary enemies. If for its part Finland were to attack, Soviet troops would not remain at the border, but would conquer the country. These thoughts were also backed by the chairman of the Soviet of the People's Commissars of the Petrograd commune, Zinoviev, who was also chairman of the Comintern. Also included in this conception was the Finnish Communists' assent to the required sacrifice which the postponement of Finland's revolution (or refrainment from its armed exportation) meant for

them. This message was repeated again and again in 1919, both in the papers of Petrograd and Moscow and in the authoritative words of Trotsky and Zinoviev. The Finnish emigrés tended to emphasize the possibility of a military solution, in which they placed their hope for a rapid Finnish revolution. The Finnish paper incessantly repeated the Finnish Communist Party's appeals to the people to rise in active struggle against the »butchers» and to turn their gun barrels on their own oppressors. At this point the aim of the Finnish Communist Party (SKP) was Soviet Finland; the independence of Finland was not considered a realistic possibility. In the current circumstances Finland was not really characterized independent but as a vassal of western imperialism, just as it was earlier seen as a German dependency.

The journalism practiced on the Soviet Russian side had its effect in Finland, where, of course, the appeals of the SKP symbolized the Red peril and Soviet aggression. On the other hand the clearly pacifying material included in Trotsky's declarations seems to have remained in total disregard; this is partly because through continual, hardly unintentional, mistranslation his speeches were repeatedly given a entirely threatening tone.

For their part the Finnish papers offered an outright see-through image of the country's political life. Information on the conspiracy politics practiced by Mannerheim and the Activists, including plans for an assault on Petrograd, continually became public and swiftly found its way into the columns of the Soviet papers. Likewise, these papers remained well informed concerning the widespread anti-war mentality prevailing in Finland. In analytical articles, however, there was a tendency to believe that Finland was an unwilling instrument of the Entente states; these powers were judged to be in unconditional support of an attack on Petrograd and of all kinds of anti-Soviet policies, including the effort to prevent the conclusion of peace between the Soviet government and its new neighbors. As research has shown, this picture was entirely mistaken; England, whose opinion Finland regarded above all, directly prevented an attack on Petrograd and also supported peace making between Russia and its neighbors when the war effort of the White generals was perceived a failure.

On several occasions in the course of 1919 relations between Finland and Soviet Russia seemed to be heading toward open war; military clashes occurred in connection with the so-called Aunus (Olonets) offensive and also with border skirmishes and the action of coastal batteries and airplanes. According to the repeated guarantee of the Russians, the border

would not be crossed from their side, neither would they be provoked to war, unless the Finns were to begin an attack which threatened Petrograd. On a verbal level, however, relations seemed now and then to be escalating to the point of war and explicit insults were not withheld. The revolutionary fervor of the SKP was at its height in the autumn as Iudenich advanced on Petrograd and, at least in word, it strove to provoke revolutionary activity in Finland. When, counter to all expectations, Finland did not attack Petrograd even in conjunction with Iudenich's offensive Soviet authorities came up with various explanations. According to Lenin the reason was the sympathy of the Finns for the Soviet government based on its recognition of their independence and on their bitter experience with the Entente imperialists. For his part Trotsky apparently believed in the effectiveness of his deterrence policy and that the threat from behind posed by Finland's revolutionary workers restrained the bourgeoisie from attacking. The assertion that the Finnish troops were unreliable, as the Soviet papers had proclaimed throughout the year, was not without justification according to Finnish information as well. All in all, the Soviet government could view 1919 as excellent; the White generals had been defeated and Finland and the border states had refrained from attack. The spring of 1920 saw peace negotiations and the conclusion of peace with Estonia and »armistice negotiations» with Finland. The course was clearly toward the settlement of peace. Among the Finnish emigrés developments were unexpected; the party underwent an internal crisis which later in the autumn broke out in a bloodbath. They bore an attitude of suspicion, even hostility, toward the coming peace agreement.

In the Spring of 1920 the Finns got into another armed conflict with Soviet troops as the latter took over areas evacuated by the Whites. In the current international situation, however, the danger that this type of conflict would expand was minimal. The Rajajoki armistice negotiations broke down in the spring because of diverging points of view. They signified a victory for the open line of the Soviet press since its reporters knew to immediately communicate the contents of the negotiations when the Finnish side tried keep the discussions confidential. The Finnish press was forced in this situation to refer to the Petrogradskaia pravda. Poland's attack on Soviet Russia caused a new conflict which lasted the greater part of 1920. Developments on the front had their own effect on the current Finno-Russian negotiations; again the Petrograd press repeated its slogans from the previous year about the Finnish threat. It can, however, be presumed that the use of sensational news items was resorted to often

more for reasons other than the fear of attack.

The Tartu agreement was signed in October 1920; as a preliminary to this event the Karelian Working People's Commune was founded in the preceding summer. New careers were opened up to a considerable number of Finnish emigrés in the administration of the Commune. The agreement was described in the Soviet press as the result of a persistent struggle in which, at any rate, decisive moderation of the impossible demands of the Finns was attained. The newspaper of the new Karelian Working People's Commune considered the agreement a great victory, particularly for the creation of a seat for revolution in the North; it was conceived of as the first Scandinavian Soviet Republic, which would also be the mainstay of the future Red Finland. Selfpraising Soviet journalism, not to speak of the emigré communists' opinions, were not much good in placating the views of those circles of Finns for which the Tartu agreement was a disappointment and which soon obtained reason for complaint in the Soviet side's manner of interpreting the right of self determination granted to East Karelia.

Considering the image of Finland in Russia in general one can observe that in the Spring of 1918 Finnish culturedness, love of order and other corresponding virtues were emphasized in the customary manner. The image of Finland clearly took on new features with the bloodbath and Viipuri pogrom of Russians in 1918. Mass terror without precedent in the Russia of that time began to be associated with White Finland; this image was reinforced by the Aunus offensive and the skirmishes of spring 1920.

Finland was continually considered politically non-independent; it was seen first as the vassal of Germany and then of the Entente. This presumption remained, although Finland repeatedly behaved, according to prevailing assumptions, otherwise than it should have: in 1919 Finland did not attack, although it was believed that the Entente was pressuring it to do so, and in 1920 it made peace although the Entente was supposed to have opposed it. The Soviet papers had access to the abundant information offered by the Finnish press and on the basis of which the development which occurred was as such easy to understand. However, the prevalent approach to explaining matters was through a theoretical model thought to be more profound, although it actually led to wrong conclusions.

The Russian language press believed that post civil war White Finland could remain standing only with the support of foreign bayonets. At the end of 1918 the country was thought to be right on the brink of revolution. After this, however, similar forecasts were left by the Russians

mainly to the Comintern leader Zinoviev. Contrastingly, in the Finnish emigré paper the idea of a rapid revolution was retained. It became weaker with the peace negotiations of spring 1920, but was brought out again on a new base when the Karelian Working People's Commune was founded. The Finnish language paper's belief in the support of the Red Army in the coming Finnish revolution was evidently unshakable. This belief found some basis in the threats expressed in Trotsky's speeches, although he presupposed an offensive by Finland.

The Soviet press conveyed a rather realistic and comprehensive picture of Finnish political life. Of the Communists' activity in Finland there was nothing to tell, but the Social Democrats received much attention; their vigorous work, for example, against the Aunus offensive and in favor of peace, was described in detail in the newspapers. This, however, did not prevent the party from being condemned for »opportunism» and other party sins. Exceptionally extreme criticism, which continually sunk to the level of slander, was expressed in the Finnish language paper.

The writing of the emigrés in their own papers clearly differed in style from that of the Russian papers. To some extent the emigrés also wrote for the Petrograd and Moscow papers. Their contribution, however, was relatively small and did not in any case have a decisive influence on the image of Finland. Russian and Finnish language papers clearly followed two different lines in regard to Finland. The former examined its subject from the point of view of Russia and its Soviet government, the latter from the viewpoint of Finland's future revolution and revenge. Occasionally the Russian papers heated up and employed scolding expressions, particularly the Petrograd papers and, in 1919, others as well. Normally, however, a cool matter of fact attitude was taken toward Finland. Although expressions may have been theatrically threatening, as in Trotsky's case, even then the message itself was not motivated by passion but by a peace proposal based on cold pre-calculations.

In regard to the guiding principles of the Soviet press in the years 1918—20 this study supports the assertion that at this stage the papers still lacked integrated control and management. The papers of Moscow and Petrograd, including Petrograd's Finnish paper, could exert their own influence and present interpretations. In 1919 Trotsky and Lenin could analyze Finland's behavior in different ways without anyone observing anything sensational in the matter.

Regarding news material and its possible censorship, newsmaterial relating to Finland was not systematically censored, at least for example in the creation of a certain threatening image. During the most critical

periods, in 1919, news concerning Finland varied in content, at times supporting the views of the commentators who expected intervention and at times contradicting them. Neither, for example, was the consistent »exposure» of the Social Democrats carried out in the choice of news; the material remained multi-sided.

Considering the veracity of the Soviet press, one can certainly find groundless news and judgments. It would, however, be difficult to prove that in each case it was a matter of the intentional presentation of false information or judgments. Even in such an apparently convincing case as the disputation of the violation of the Brest-Litovsk Treaty, after all it was not the press, but rather Chicherin, who was responsible. In reporting the landing of the Germans — who were claimed to be actually Finns dressed in German uniforms —, the »information» of the organ of the Board of the People's Commission was merely repeated. In the latter case one can, following Alain Besançon, speak of »Machiavellianism» on the part of the Finnish Reds. In regard to the honoring of Finland's independence I believe there is reason to understand, in Besançon's manner, that »the right of self-determination of those who work» was supposed to be on a higher level than that of the bourgeoisie in the same way that Soviet power was considered to be on a higher level than that of the Constituent Assembly. These two came into conflict with one another in Finland in the Spring of 1918; of course the Soviet state supported »the right for self-determination of those who work» at that time, which surely was not perceived as a contradiction. The military condition of the Soviet government is a sufficient explanation for the fact that there was no effort to realize the »the right of self-determination of those who work» in Finland through an armed offensive. Applying Besançon's model it is not necessary, however, to see the Bolsheviks as cynical or even as Machiavellian in explaining their support for Finland's right of self-determination or why they established the »right of self-determination of those who work» in Karelia instead of the conventional bourgeois type. Here, like at many other points, the explanation is found in the belief, characteristic of the Bolsheviks at the time, in the coming of a new society and in the knowledge of its specific logic.

Generally speaking the overall image of Finland in the Soviet press during the first years following the revolution was fundamentally influenced by an assessment of the true motives of Finnish politics based on Marxist — or at least quasi-Marxist — analysis. The line of peaceful mutual coexistence, solidly grounded in military conditions, was an important background factor. It was believed that world revolution would be realized

as the great countries underwent economic breakdown and as the crises spread to the smaller countries. It was not claimed that this mutual coexistence was based on friendship or on the permanently common interests of Soviet Russia and bourgeois Finland. In the long run, according to Trotsky, it had to lead to Finland's revolution.

In the Finnish press the Bolshevik «new thought» did not receive sympathy. The Bolsheviks' function as helper of the Reds was considered deceitful; neither was the sincerity of Trotsky's mutual coexistence speeches comprehended, which was, to be sure, partly the fault of mis-translations.

Although the Finnish press was the most important source of information for the Soviet papers the significance of the feedback obtained from it remained minimal. This was only natural given the irregular connections; information concerning the papers' articles often came second hand as well.

Newspaper material was very important in the formation of the image of Finland in the Soviet Union. However, in the narrow expositions of the interwar years this picture took on a more extreme form than in the press; simple schemes of analysis remained while material shedding a more comprehensive light on matters was eliminated.

Likewise, the Soviet press was a significant source for the formation of the Finnish image of the Soviet Union. It was reported on in the papers and was appealed to in Parliament. The Finnish language Soviet press in particular offered material which was well suited for reinforcing the image of an aggressive force lurking behind the border just waiting for the right moment to attack while enjoying the full protection of state power.

On the whole during the years 1918—1920 a new image of a new Finland began to take shape in the Soviet press; it was the result of changes on both sides of the border. Finland, once oppressed by tsarism and therefore enjoying the approval of all progressive and radical circles, had become independent and came to be seen as a tyrannical bourgeois class society in relation to which a new Russia now departed from a partly new base with an image of itself as progressive and proletarian.

Lähteet ja kirjallisuus:

Arkistolähteet:

Valtionarkistossa:

EK-Valpon arkisto

EK-Valpo III SKP:n salainen toiminta

EK-Valpo XIII Punainen sanomalehdistö

Rudolf Holstin kokoelma

J. K. Paasikiven kokoelma

J. H. Vennolan kokoelma

Ulkoministeriön arkistossa:

UM 5 C 18 (poliittiset raportit)

UM 94 (sanomalehtikatsaukset)

UM 11 M 3

UM 12 L (Venäjä)

Valtioneuvoston salaiset pöytäkirjat UM:n esittelystä

Martti Ahdin hallussa:

»Keskuksen» arkisto

Lähdejulkaisut

Degras, J.(ed.): The Communist International 1919—1943. Documents, I. London—N.Y. 1956.

Direktivy glavnogo komandovanija Krasnoj armii 1917—1920 gg., Moskva 1969.

Direktivy komandovanija frontov Krasnoj Armii t. I, Moskva 1971.

Dokumenty vnešnej politiki SSSR. Moskva 1959—.

Eduskunnan pöytäkirjat.

Iz istorii graždanskoj vojny II. Moskva 1961.

Keep, John (ed.): The Debate on Soviet Power. Oxford 1979.

Lenin, V. I.: Polnoje sobranije sotšinenij (PSS). Izdaniye pjatoje. Moskva 1958—65.

Meijer, J. (ed.): The Trotsky Papers I—II. The Hague 1964—71.

Meissner, B.: Das Parteiprogramm der KPdSU 1903—1961. Köln 1962.

Petrogradskij Sovet Rabotših i krasnoarmejskih deputatov 4-ij sozov. Stenografitšeskij ottšet.

Petrograd 1919.

Stalin, J. V.: Teokset 1.—13. Petroskoi 1948—53. (tomes XIV—XVI Stanford 1967).
Vosmoj sjezd RKP (b) mart 1919 goda Protokoly. Moskva 1959.

Painamattomat opinnäytetyöt

- Ahti, M.: Ohi virallisen Suomen. Konspiratiivinen oikeistoradikalismi 1918—19. Lis. työ Helsingin yliopiston pol. hist. laitoksella 1984.
- Immonen, K.: Informaatiota, ideologiaa, liiketoimintaa? Venäjää ja Neuvostoliittoa käsittelevä kirjallisuus Suomessa vuosina 1917—1939. Yl. hist. lis. tutk. Turun yliopistossa 1980.
- Paksal, R.: Viipurin lehdistö ja Suomen ulkopoliittikan idänskysmykset vuosina 1919—1922. Pol. hist. laud. työ Turun yliopisto 1969.
- Pulliainen, M.: Puolueiden pää-äänenkannattajien suhteutuminen Neuvosto-Venäjään/Neuvostoliittoon 1920—23, pro gradu Jyväskylä, yliopisto 1977.
- Sampson, C. E.: The Formative Years of the Soviet Press. An Institutional History. Diss. Univ. of Mass. 1970.
- Wessman, R.: Suomen ja Neuvosto-Venäjän suhteiden kehitys ja yleinen mielipide kevästä 1918 elokuuhun 1919 Suomen hist. sivulaud. työ Jyväskylän yliopistossa 1967.

Sanoma- ja aikakauslehdet

Budkavlen.
Delo naroda.
Den.
Gazeta Vremennogo Rabotšego i Krestjanskogo Pravitelstva.
Helsingin sanomat.
Hufvudstadsbladet.
Izvestija (Gelsingfors).
Izvestija (Moskva).
Karelo-Murmanskij krai.
Karjalan kommuuni.
Kommuna.
Kommunistitšeskij internatsional.
Krasnaja gazeta (Petrograd).
Krasnaja Petšat.
Naš vek.
Novaja žizn.
Novyj lutš.
Petrogradskaja pravda/Leningradskaja pravda.
Petšat i revoljutsija.
Pravda.
Priboi (Helsinki).
Sotsialist-revoljutsioner (Helsinki).
Suomen sosialidemokraatti.
Suunta.
Tietoja ja ohjeita VKP:n suomalaisille agitaattoreille ja puolueyöntekijöille.

Työmies.
 Uusi päivä.
 Uusi Suometar/Uusi Suomi.
 Vapaus (Petrograd).
 Viesti.
 Vperjod.
 Žizn natsionalnostej.
 Žurnalist.

Kirjallisuus

- Afanasjeva, A., Morozov, K.: V. I. Lenin ja Neuvosto-Karjala. Petroskoi 1987.
 Ahti, M.: Salaliiton ääriviivat. Oikeistoradikalismi ja hyökkäävä idänpolitiikka 1918—1919. Helsinki 1987.
 Antisovetskaja interventsija i jejo krah 1917—1922. Moskva 1987.
 Arumjae, H.: Za kulisami »Baltijskogo sojuza». Tallin 1966.
 Ascher, A.: The Mensheviks in the Russian Revolution. London 1976.
 Avrich, Paul, (ed.): The Anarchists in the Russian Revolution. London 1973.
 Bennett, G.: Cowan's War. The Story of British Naval Operations in the Baltic, 1918—1920, London 1964.
 Besançon, A.: The Intellectual Origins of Leninism. Oxford 1981.
 Blomstedt, Y.: K. J. Ståhlberg. Keuruu 1969.
 Bolšaja Sovetskaja Entsiklopedija. Moskva 1953—55.
 Borkenau, F.: The Communist International. London 1938.
 Braz, M. — Gus, M.: Statja i feljeton. Moskva 1928.
 Bradley, J.: Allied Intervention in Russia 1917—1920. London 1968.
 Brinkley, G. A.: The Volunteer Army and Allied Intervention in South Russia 1917—1921. Univ. of Notre Dame Press 1966.
 Brovkin, V.: The Mensheviks' Political Comeback. The Elections to the Provincial City Soviets in Spring 1918. The Russian Review 1/1983.
 Bryljakov, N. A.: Rossijskoje telegrafnoje... Moskva 1976.
 Burbank, Jane: Intelligentsia and Revolution. Oxford Univ. Press 1986.
 Bystrjanski, V.: Armija imperializma i armija revoljutsii. Vojna imperialistišeskaja i vojna revoljutsionnaja. Petrograd 1919.
 Carr, E. H.: The Bolshevik Revolution 1—3. Pelican Books 1971.
 Carr, E. H.: The Interregnum 1923—1924. Pelican Books 1969.
 Chamberlin, W. H.: The Russian Revolution 1917—1921 I—II. Princeton Univ. Press 1987.
 Churchill, Stacy: Itä-Karjalan kohtalo 1917—22. Porvoo 1970.
 Cohen, S.: Bukharin and the Bolshevik Revolution. N.Y. 1974.
 Conquest, Robert: The Harvest of Sorrow. London 1986.
 Deutscher, Isaac: The Prophet Armed. Trotsky 1879—1921, Oxford Univ. Press 1954.
 Enckell, C.: Poliittiset muistelmät I—II. Porvoo—Helsinki 1956.
 Erickson, John: The Soviet High Command A Military-Political History 1918—1941. London 1962.
 Fainsod, M.: Smolensk under Soviet Rule. N.Y. 1958.
 Felšinski, J. G.: Bolševiki i levyje esery, oktjabr 1917 — ijul 1918. Paris 1985.
 Florinsky, M.: World Revolution and the USSR. N.Y. 1933.

- Frenkin, M.: Zahvat vlasti bolševikami v Rossii i rol tylovyh garnizonov armii. Podgotovka i provedeniye oktyabrskogo mjateža 1917—1918 gg. Ierusalim 1982.
- Front, Hjalmar: Kremlin kiertolaisia. Helsinki 1970.
- Gazetnyj i knižnyj mir, t. I. Moskva 1925.
- Gerson, L. D.: The Secret Police in Lenin's Russia. Philadelphia 1976.
- Getty, J. A.: Origins of the Great Purges. The Soviet Communist Party Reconsidered 1933—38. Cambridge 1985.
- Gleason, A. — Kenez, P. — Stites R. (eds.): Bolshevik Culture. Bloomington 1985.
- Godovoj ottšet Narodnogo komissariata inostrannyh del. Moskva 1921.
- Golomb, E., Fingerit, J.: Rasprostraneniye petšati v dorevoljutsionnoj Rossii i v Sovetskom Sojuze. Moskva 1967.
- Goodman, E. R.: The Soviet Design for a World State. Columbia Univ. Press 1960.
- Gorki, M.: Obekväma tankar om oktoberrevolutionen. Med inledning av Melker Johnsson. Stockholm 1983.
- Gorokhoff, B. I.: Publishing in the USSR. Bloomington 1959.
- Graždanskaja vojna i vojennaja interventsija v SSSR. Entsiklopedija. Moskva 1983.
- Grebnev, A.: Gazeta. Moskva 1971.
- Grieser, H.: Die Sowjetpresse über Deutschland und Europa 1922—1932. Stuttgart 1970.
- Haapalainen, E.: Neuvosto-Karjalan vaiheista. Leningrad 1933.
- Haimson, L. (ed.): The Mensheviks. Chicago 1974.
- Hakalehto, I.: SKP ja sen vaikutus poliittiseen ja ammatilliseen työväenliikkeeseen 1918—1928. Porvoo 1966.
- Hodgson, J. H.: Communism in Finland. A History and Interpretation. Princeton 1967.
- Hodgson, J. H.: Den röde eminensen. O. W. Kuusinenen politiska biografi. Helsingfors 1974.
- Holodkovski, V. M.: Suomen työväen vallankumous 1918. Moskva 1978. (Holodkovski 1.)
- Holodkovski, V. M.: Suomi ja Neuvosto-Venäjä 1918—1920. Helsinki 1978. (Holodkovski 2.)
- Holsti K. J.: Suomen ulkopolitiikka, suuntaansa etsimässä vuosina 1918—1922, Rudolf Holstin osuus. Helsinki 1963.
- Hopkins, Mark W.: Mass Media in the Soviet Union. N.Y. 1970.
- Hovi, K.: Interessensphären im Baltikum. Finnland in Rahmen der Ostpolitik Polens 1919—1922. Studia historica 13. Helsinki 1984.
- Hovi, Olavi: The Baltic Area in British Policy 1918—1921. Studia Historica 11. Helsinki 1980.
- Hulse, J. W.: The Forming of the Communist International. Stanford 1964.
- Hyvämäki, L.: Aktivistit ja Pietarin retki. HAik 3/1972.
- Hyvönen, A.: SKP:n maanalaisuuden vuodet. Kuopio 1971.
- Hyvönen, A.: Suomen kommunistinen puolue 1918—1924. Helsinki 1968.
- Hyttiä Osmo: Puolueettomuuden ja rauhan linja. SDP:n suhtautuminen Suomen ulkopolitiikkaan ja turvallisuuskysymyksiin toukokuu 1918 — toukokuu 1922. Hist. tutk. 137. Helsinki 1986.
- Ilvessalo, J.: Suomi ja Weimarin Saksa. Helsinki 1959.
- Ilyin-Zhenevsky, A. F.: The Bolsheviks in Power. Reminiscences of the Year 1918. Astmoor 1984.
- Immonen, K.: Ryssästä saa puhua... Keuruu 1987.
- Ingulskaja, L.: Dogovor 1948 goda. Istorija SSSR 6/1984. Moskva.
- Inkeles, A.: Public Opinion in Soviet Russia. Cambridge 1951.

- Irošnikov, M. P.: Sozdaniye Sovetskogo tsentralnogo gosudarstvennogo apparata. Leningrad 1967.
- Istorija graždanskoj vojny v SSSR 1917—1922, t. IV, Moskva 1959.
- Istorija kommunističeskoj partii SSSR. Moskva 1969.
- Istorija meždunarodnyh otnošenij i vnešnej politiki SSSR I. Moskva 1961.
- Istorija vnešnej politiki SSSR I. 1986 Moskva.
- Jussila, O.: Terijoen hallitus 1939—40. Helsinki 1985.
- Jussila, O.: Venäläinen Suomi. Juva 1983.
- Just, A. W.: Die Presse der Sowjetunion. Berlin 1931.
- Jääskeläinen M.: Itä-Karjalan kysymys. Porvoo 1961.
- Kak utšistsja i kak utšit s pomoščju gazety. Kursk 1928.
- Kalela, J.: Eräs käännekohta Suomen ulkopoliitikassa. HAik 4/1964.
- Kalela, J.: Grannar på skilda vägar. Det finländsk-svenska samarbetet i den finländska och svenska utrikespolitiken 1921—23. Historiallisia tutkimuksia 84. Helsinki 1971.
- Kansalaissodan rintamilta. Leningrad—Petroskoi 1930.
- Karjala. Karjalan vapaussodan kymmenvuotismuistojulkaisu. Helsinki 1932.
- Kaukoranta T.: Itä-Karjalan vapaudentie. Helsinki 1944.
- Kenez, P.: The Birth of the Propaganda State, Soviet Methods of Mass Mobilization 1917—1929. Cambridge 1985.
- Kenez, P.: Civil War in South Russia 1919—1920. Univ. of Carolina Press 1977.
- Kennan, G. F.: Russia and the West under Lenin and Stalin. N.Y. — Scarborough 1960.
- Keržentsev, P. M.: Gazeta. Moskva 1925.
- Ketola, E.: Kansalliseen kansanvaltaan Suomen itsenäisyys, sosiaalidemokratit ja Venäjän vallankumous. Helsinki 1987.
- Kipinästä tuli syttyi. Helsinki 1958.
- Kiparsky, V.: Suomi Venäjän kirjallisuudessa. Helsinki 1945.
- Komissarov, J.: Suomi löytää linjansa. Helsinki 1974.
- Kommunistinen internationaali. Historiallinen katsaus. Moskova 1973.
- Korhonen Keijo: Naapurit vastoin tahtoaan. Suomi neuvostodiplomatiassa Tartosta talvisotaan I 1920—1932. Helsinki 1966.
- Koronen, M. M.: Finskije internatsionalisty v borbe za vlast Sovetov. Leningrad 1969.
- Koronen, M. M.: V. I. Lenin i Finljandija. Leningrad 1983.
- Kuusaaari, E.: Vapaustaistelujen teillä. Loviisa 1957.
- Krylov, V.: Finljandija. Moskva 1931.
- Kuusinen Aino: Jumala syöksee enkelinsä. Helsinki 1972.
- Kuusinen, O. W.: Suomen vallankumous. Itsekritiikkiä. Stockholm 1918.
- Kuusinen, O. V.: Valitut teokset. Moskova, s.a.
- Kuzmitsev, V. A.: Organizatsija obščestvennogo mnenija. Moskva, Leningrad 1929.
- Kuznetsov, I. V. — Fingerit E.: Gazetnyj mir Sovetskogo Sojuza 1917—1970 gg. Moskva 1972.
- Kyrönen, H.: Suomen ja Neuvostoliiton väliset taloussuhteet 1920—30. SUOMA-projektin julkaisuja 4. Helsinki 1978.
- von Laue, Th.: Soviet Diplomacy: G. V. Chicherin, People's Commissar for Foreign Affairs 1918—1930 teoks. The Diplomats 1909—1939. New York 1963.
- Leggett, G.: The Cheka: Lenin's Political Police. Oxford 1981.
- Lenin, V. I.: Valtio ja vallankumous. Helsinki 1945.
- Letonmäki L.: Karjalan historia. Leningrad—Petroskoi 1931.
- Lewin, Moshe: The Making of the Soviet System. New York 1985.
- Luckett, R.: The White Generals. London 1971.

- Luntinen, P.: Saksan keisarillinen laivasto Itämerellä. Hist. tutk. 143. 1988.
- Lyytinen, E.: Finland in British Politics in the First World War. Suomalaisen Tiedeakatemian toimituksia. Sarja B, nide 207. Helsinki 1980.
- Maiski, I.: Vnešnjaja politika RSFSR 1917—1922. Moskva 1923.
- Maikov, Pavel: Kremlin komendantin muistelmia. Moskova s.a.
- Malle, Silvana: The Economic Organization of War Communism. Cambridge Univ. Press 1985.
- Manninen, T.: Vapaustaistelu, kansalaissota ja kapina. Studia historica Jyväskyläläensia 24. Jyväskylä 1982.
- Mašezerski, V. I.: Pobeda Velikogo Oktjabrja i obrazovanije Sovetskoi avtonomii Karelii. Petrozavodsk 1978.
- Mawdsley, Evan: The Russian Revolution and the Baltic Fleet. London 1978.
- Mawdsley, Evan: The Russian Civil War. Boston 1987.
- Melgunov, S. P.: The Bolsheviks' Seizure of Power. ABC-CLIO Press 1972.
- Mylly, J.: Maalaisliitto ja turvallisuuspolitiikka. Turun yliopiston julkaisuja, Sarja C, osa 21. Turku 1978.
- Naša petšat. Moskva 1925.
- Nevakivi, J.: Muurmannin legioona. Helsinki 1970.
- Nollau, G.: International Communism and World Revolution. History and Methods. London 1961.
- Nove, Alec: An Economic History of the USSR. London 1969.
- Nygård, T.: Itä-Karjalan pakolaiset 1917—1922, Studia historica Jyväskyläläensia 19. Jyväskylä 1980.
- Nygård, T.: Suur-Suomi vai lähiheimolaisten auttaminen. Helsinki 1978.
- Obrazovanije severo-zapadnogo pravitelstva. Gelsingfors 1920.
- Otšerki istorii Karelii t. II. Petrozavodsk 1964.
- Otšerki istorii Karelskoi organizatsii KPSS Petrozavodsk 1974.
- Otšerki istorii Leningradskoi organizatsii KPSS 1918—1945 gg. Leningrad 1980.
- Paasikivi, J. K.: Toimintani Moskovassa ja Suomessa 1939—41, I Talvisota. Porvoo 1959.
- Paasivirta J.: Suomi vuonna 1918. Porvoo 1957.
- Paavolainen, J.: Valkoinen terrori. Helsinki 1967.
- Paavolainen, J.: Vankileirit Suomessa 1918. Helsinki 1971.
- Paavolainen, J.: Väinö Tanner. Senaattori ja rauhantekijä. elämäkerta vuosilta 1912—1923. Helsinki 1979.
- Petrov, V.: Finljandija v planah imperialističeskikh deržav v 1918—1920 godah. Petrozavodsk 1961.
- Petšat SSSR za 50 let. Moskva 1967.
- Pietiläinen, J.—P.: Rudolf Holsti. Lehtimies, tiedemies, poliitikko 1881—1919. Espoo 1986.
- Pipes, Richard: The Formation of the Soviet Union. Communism and Nationalism 1917—1923. Harvard Univ. Press 1980.
- Polvinen, Tuomo: Venäjän vallankumous ja Suomi I—II. Porvoo 1967—71.
- Poletika, N. P.: Vidennoje i perežitoe. Jerusalem 1982.
- Potšs, K. J.: »Sanitarnyj kordon». Pribaltiiskij region v antisovetskich planah anglijskogo i frantsuzskogo imperializma (1921—1929 gg.). Riga 1985.
- Problemy informatsii v petšati. Moskva 1971.
- Radek, K.: Vnešnjaja politika Sovetskoi Rossii. Moskva 1923.
- Radkey, O. H.: The Unknown Civil War in Southern Russia. Stanford 1976.
- Radkey, O. H.: The Sickie under the Hammer. N.Y. — London 1963.

- Rasila, V., Jutikkala, E., Kulha, K.: Suomen poliittinen historia 2., 1905—1975. Porvoo 1977.
- von Rauch, G.: A History of Soviet Russia. New York 1972.
- Révész, Laszló: Recht und Willkür in der Sowjetpresse. Freiburg 1974.
- Rigby, T. H.: Lenin's Government, Sovnarkom 1917—1922. Cambridge 1979.
- Rinta-Tassi, O.: Kansanvaltuuskunta punaisen Suomen hallituksena. Helsinki 1986.
- Rosenberg, W. G.: Liberals in the Russian Revolution. The Constitutional Democratic Party, 1917—1921. Princeton University Press 1974.
- Salmi, V.: Punaisen sirpin Karjala. Jyväskylä 1976.
- Salokorpi, Hannu: Pietarin tie. Historiallisia tutkimuksia 145. Helsinki 1988.
- Schapiro, L.: The Communist Party of the Soviet Union. London 1978.
- Schapiro, L.: The Origin of the Communist Autocracy, Political Opposition in the Soviet State: First Phase, 1917—1922 N.Y. — Washington 1965.
- Schapiro, Leonard: The Russian Revolutions of 1917. The Origins of Modern Communism. New York 1984.
- Šejnis, Z. S.: Narodnyj posol Sovetskoi Rossii M. M. Litvinov, London 1918. Novaja i novejšaja istorija 1/1987.
- Service, Robert: The Bolshevik Party in Revolution 1917—1923. London 1979.
- Šiškin, V. A.: V. I. Lenin i vnešne-ekonomičeskaja politika Sovetskogo gosudarstva (1917—1923). Leningrad 1977.
- Sjukijajnen, I. I.: Karelskij vopros. Petrozavodsk 1948.
- SKP:n taistelujen tieltä. Leningrad 1935.
- S mandatom Izvestii. Moskva 1968.
- Sovetskaja istoričeskaja entsiklopedija. Moskva 1961—76.
- Sovetskaja petšat v dokumentah. Moskva 1961.
- Dewthirst Martin — Farrell, R. (eds.): The Soviet Censorship. Metuchen, N.J. 1973.
- Swettenham, J.: Allied Intervention in Russia 1918—1919. London 1967.
- Tanner, V.: Tarton rauha, sen syntyvaiheet ja vaikeudet. Helsinki 1949.
- Tanskanen, A.: Venäläiset Suomen sisällissodassa vuonna 1918. Acta Universitatis Tamperensis ser A, vol. 91. Tampere 1978.
- Tretij kongress Komintern. Moskva 1975.
- Trotsky, L. — Zinovjev, G.: Boi za Peterburg. Peterburg 1920.
- Trotsky, L.: Mein Leben. Berlin 1930.
- Truš, M. I.: Lenin ja ulkopolitiikka. Moskova 1969.
- Tuominen, A.: Maan alla ja päällä. Muistelmia vuosilta 1921—23. Helsinki 1958.
- Ulam, Adam, B.: Expansion and Coexistence. The History of Soviet Foreign Policy 1917—1967. N.Y. — Washington 1968.
- Uldricks, Teddy, J.: Diplomacy and Ideology. The Origins of Soviet Foreign Relations 1917—1930. London and Beverly Hills 1979.
- Ullman, R. H.: The Anglo-Soviet Accord. Princeton Univ. Press 1972.
- Upton, A.: Kommunismi Suomessa. Rauma 1970.
- Upton, A.: Vallankumous Suomessa 1917—1918 I—II. Helsinki 1980—81.
- Warth, R. D.: Soviet Russia in World Politics. N.Y. 1963.
- Wheeler-Bennett J. W.: Brest-Litovsk, The Forgotten Peace. March 1918. N.Y. 1966.
- Velikaja Oktjabrskaja sotsialističeskaja revoljutsija. Entsiklopedija. Moskva 1977.
- Vihavainen, T.: »The Communards of August» — An Early Exercise in Doublethink, Petrograd 1920. Nordic Journal of Soviet and East European Studies 1/1985.
- Vihavainen, T.: Internationalists' Ordeal. The Peculiar Story of the Red Finns in Soviet Russia, Scandinavian Journal of History vol 10 no 1/1985.

- Vihavainen, Timo: Lokakuun vallankumouksen tutkimuksen nykyvaiheesta (HAik 2/1984)
- Vihavainen, T.: Venäläisiä ja neuvostoliittolaisia käsityksiä suomalaisista ja heidän rotuominaisuuksistaan, teoks. A. Kemiläinen — M. Hietala — P. Suvanto (toim.) Mongoleja vai germaaneja. Rotuteorioiden suomalaiset HArk 86. Helsinki 1985.
- Viitala, H. M.: Vasemmistolainen työväenliike Suomessa. Osa I. Pori 1988.
- Vladimir Iljitš Lenin: Biografitseskaja hronika. r.5. Moskva 1974.
- Vygodski, S. J.: U istokov Sovetskoj diplomatii. Moskva 1965.
- Zetterberg, S.: Suomi ja Viro 1917—1919. Poliittiset suhteet syksystä 1917 reunavaltio-politiikan alkuun. Hist. tutk. 102. Helsinki 1977.
- Znamenski, O. N.: Vserossijskoje utšreditelnoje sobranije. Leningrad 1976.

Henkilöhakemisto

Abramov, N. 90, 97
Alkio, S. 127, 217
Anohin, P. 29
Anvelt, J. 28
Asquith, H. 91

Balahovitš, S. 151, 158
Balfour, A. 91
Berzin, J. 209—10
Besançon, A. 41, 42, 218, 226
Buharin, N. 31, 49, 100, 205
Bystrjanski, V. 49, 116, 144

Castrén, K. 128, 129
Churchill, W. 112, 137, 158, 162, 165, 166
Cowan, W. 138

Daniševski, K. 186
Denikin, A. 20, 109, 126, 138, 152, 161—
62, 166, 167, 180, 184
Dubois, A. 86
Dzeržinski, F. 206

Ehrnrooth, L. 137, 138—39, 146, 147
Elfvengren, Y. 153, 164, 177
Eloranta, E. 32
Erich, R. 214

Foch, F. 147
Frey, A. 216

Glazunov 60, 65, 72
Goltz, R. von 82
Gorki, M. 13, 47, 76, 80
Gough, H. 137, 138, 153
Grigorjev, R. 84
Gylling, E. 29, 212—13, 215, 217

Helo, J. 163
Hindenburg, P. von 91
Holodkovski, V. 8, 9, 218
Holsti, R. 137, 159, 189, 190, 209

Ignatius, H. 138, 146
Ingman, L. 127, 128

Jevdokimov, E. 121
Judenitš, N. 20, 109, 112, 126, 130, 147,
150, 153, 158, 161—65, 175—176, 178
—80, 184, 223
Jussila, O. 37

Kaila, E. 138
Kalinin, M. 204
Kamenev, L. 13, 95
Karahana, L. 70
Kataja, S. 144
Keller, F. 165
Kenez, P. 47
Kerenski, A. 48, 54
Keržentsev, V. 50, 91, 208—10, 215
Keto, J. 128, 193
Kiviranta, A. 70
Kljujev 213
Kollontai, A. 61
Koltšak, A. 20, 112, 126, 138, 143, 147,
158, 161, 164, 167
Krasnov, P. 54
Kujbyšev, V. 40
Kun, B. 206
Kuusinen, O. 31, 32, 70, 192—3

Laherma, J. 128
Lehtosaari, J. 32
Lenin, V. 16, 19, 23, 28, 36, 38, 41, 42,

- 43, 45, 46, 48, 49, 51, 54, 61, 63, 64,
71, 76, 78, 81, 100, 101, 109, 114, 115,
125, 140, 142, 175, 179—82, 201, 211,
223, 225
- Letonmäki, L. 32, 70
- Lille, A. 209
- Litvinov, M. 197
- Lloyd George, D. 200
- Ludendorff, E. 91
- Lumivuokko, J. 70
- Lunatšarski, A. 28, 47, 121
- Machiavelli, N. 42
- Malkov, P. 12
- Manner, K. 32, 34, 70, 71, 75, 117, 204
- Mannerheim, C. 88, 89, 95, 105, 111, 119,
121, 122, 123, 126, 127, 128, 132, 137—
38, 144, 145, 147, 150, 152, 157, 159,
160—63, 166, 173, 174, 182, 197, 217,
222
- Maynard, C. 130
- Miljukov, P. 48
- Miller, E. 184, 189
- Minkin, A. 46
- Mirbach, W. von 87
- Molotov, V. 28
- Nansen, F. 110
- Nolde, B. 62
- Paasikivi, J. 42, 216
- Petljura, S. 110
- Peters, J. 159
- Platten, F. 141
- Plehanov, G. 39
- Plehwe, V. 47
- Podvoiski, N. 65, 153, 157
- Pohlebkín, V.V. 8
- Polovov, I. 90
- Polvinen, T. 9, 60, 69, 77
- Popov, D. 99
- Pozern, B. 121
- Preobraženski, J. 57
- Procopé, Hj 134
- Prošjan, P. 59, 70
- Radek, K. 74, 75, 77, 82, 97, 108, 188, 206
- Rahja, E. 32, 35, 61, 205
- Rahja, J. 34, 117, 205
- Railo, P. 32
- Rantakari, K. 154
- Rodzjanko, P. 20, 109, 138, 142, 151, 158
- Rovio, K. 191
- Šatov, V. 121
- Šeinman, A. 66
- Serebrov, A. 76
- Sirola, Y. 32, 35, 69, 70, 71, 74, 75, 100,
133, 148—49, 152, 160, 187
- Šisko, P. 55
- Skobeltsyn 189
- Skoropadski, P. 105, 110
- Smilga, I. 49, 65, 71
- Sokolnikov, G. 49
- Stalin, J. 23, 36, 49, 58, 59, 60, 63, 102,
103, 142, 146, 147, 158, 211
- Steinberg, J. 46
- Steklov, J. 82, 104, 158, 173, 186—87,
188, 200
- Stolypin, P. 18
- Ståhlberg, K. 159, 160, 173, 179
- Suhomlin, V. 75
- Sverdlov, J. 35, 48
- Svinhufvud, P. 67, 88, 92, 93, 103
- Taimi, A. 70
- Tanner, V. 193—94, 204
- Tokoi, O. 32, 33, 71, 72
- Torniainen, E. 189, 203—4
- Trotski, L. 21, 28, 49, 65, 67, 71, 77, 118,
119, 120, 121, 122, 128, 140, 155, 157
—58, 165—71, 74—76, 179, 181—83, 187,
194, 221—26
- Tšernov, V. 47
- Tšitšerin, G. 23, 87, 95, 113, 118, 131—32,
171, 190, 226
- Turkia, M. 32
- Upton, A. 71
- Uritski, M. 28
- Ursin 113
- Valpas-Hänninen, E. 33
- Vennola, J. 179
- Visano, I. 85
- Voionmaa, V. 204
- Volodarski, V. 28

Vorovski, V. 98, 133—34
Vuolijoki, V. 92—93

Wilhelm II, Keisari 147
Wilson, W. 110, 143, 160
Wrangel, P. 213

Žemtzužni, B. 89

Zinovjev, G. 13, 28, 29, 31, 32, 49, 71,
72, 73, 92, 95, 118, 119, 120, 121, 140,
142—44, 151, 160, 174—76, 178—79, 193,
196—97, 199, 205, 221—22, 224

Zorin, S. 178

